

COMMENTARIUM IN EPISTOLAS SANCTI PAULI.

PRÆFATIO.

Litteris tuis carism mibi allatis, et laboribus A et curis in sacris codicibus desudare me cogis, jam mihi senescente corpore et viribus lassescentibus, Heliodore sancte: idque in Epistolis beati Pauli, quæ et scientia prædicatoris, et limæ justitiæ tam magnæ, et prædicando, et docendo, testimonio Spiritus sancti prolatae atque dilatatae sunt, ut comparare aut coequare Veteri Testamento et evangelicæ doctrinæ non dubitemus. Ipse enim, revelante sibi Spiritu sancto, cognovit, dum se raptum esse usque ad tertium cælum in corpore,

aut extra corpus asserit, hoc est usque ad tertiam legem Veteris Novique Testamenti. In corpore, aut extra corpus, id est, neque per legem naturæ, neque per legem litteræ, sed per Spiritum sanctum, et omnibus apostolis nimirò novissime datum per Jesum Christum Dominum nostrum, per quem habemus accessum in ista gratia, in qua et stamus et gloriamur. Nos vero simpliciter exposuisse, brevibusque sermonibus, comperies. Ejus nempe Epistolæ magnificentius ab omnibus sapientibus et interpretantur et prædicantur.

IN EPISTOLAM AD ROMANOS.

CAPUT PRIMUM.

« Paulus. » Querimus quare *Paulus* scribat, cum Saulus antea sit vocatus? Quod ex more sanctorum fecisse credendum est, qui in virtutibus proficientes, mutato nomine sunt vocati, ut essent etiam ipso nomine novi, ut Abraham, et Sara et Cephas. Aliter. *Paulus*. Sicut aliorum sanctorum tam in Veteri, quam in Novo Testamento, id est Abraham, et Petri, et cæterorum, profectu et incremento meritorum mutata sunt nomina: ita et Paulus in gratia proficiens, nomen sibi ipse mutavit.

« Servus Jesu Christi. » A servo coepit, exemplum nobis humilitatis ostendens: quasi imitator ejus, qui extraxit seipsum, formam servi accipiens, et humiliavit seipsum, factus obediens usque ad mortem: propter quod et Deus illum exaltavit (*Philipp. II, 7-9*). Et hic per fidele primum servitium meruit apostolatam. Item, non secundum timorem, sed secundum dilectionem, sicut ipse dicit: *Viro autem, jam non ego, vivit vero in me Christus (Galat. II, 20)*.

« Vocatus apostolus. » Jam in præsentia ad hoc vocatus, ut esset apostolus. Item ostendit non solum vocatum se ad apostolatus gratiam, sed et segregatum in prædicationem gentium, ut ipse memorat: *Nos in gentibus: ipsi autem in circumcissione (Galat. II, 9)*. Vocatus ergo a Christo in apostolatam; segregatus autem in prædicationem

B gentium, ut ostendat unam esse substantiam Patris, et Filii, et Spiritus sancti.

« Segregatus. » Sicut in Actibus apostolorum Spiritus sanctus dicit, *Segregate mihi Barnabam et Paulum in opus ad quod elegi eos (Act. XIII, 2)*.

« In Evangelium Dei. » Evangelium, Latine *bona annuntiatio* dicitur: nativitatis scilicet Christi, passionis et resurrectionis, et in cælum ascensionis.

« Quod ante promiserat per prophetas suos. » Ostendit se Christum non alium prædicare, quam eum cujus Evangelium prophetæ ab Jerusalem promiserant esse venturum.

C « In Scripturis sanctis. » Ipsos asserit Dei prophetas esse: et illas Scripturas sanctas de Christo ante cecinerunt. Verum totus hic locus contra Manichæos facit, ubi dicit, quod Evangelium ante sit promissum, et per prophetas Dei, et in sanctis Scripturis, quod Christus secundum carnem ex David stirpe, id est de Maria Virgine, sit creatus, secundum quod prædixerat Isaias (*cap. VII, vers. 14*).

« De Filio suo. » Multi filii gratia, hic natura; cujus etiam in carne nativitas dissimilis cæteris invenitur eo quod ex virgine natus est.

« Qui factus est ei ex semine David. » Factus per Spiritum sanctum.

« Secundum carnem. » Addendo secundum car-

nem, et Plotinum excludit, et Arium. Si enim **A** secundum carnem factus est, secundum Verbi utique substantiam factus non est.

« Qui prædestinatus est Filius Dei in virtute. » Dicendo in virtute, ostendit non solum humanæ naturæ esse conceptum, sed absque virili semine ex virgine procreatum. Inferendo autem :

« Secundum Spiritum sanctificationis, » ostendit creatorem Spiritum sanctum. Item ut sit in omnibus ipse primatum tenens, secundum Spiritum sanctificationis prædestinatus, ut prior omnibus incorruptibilitatis virtute surgeret, et viam resurrectionis Dei sibi aperiret. De quibus ipse dicit : *Quia filii Dei, cum sint filii resurrectionis (Luc. xx, 36).*

« Ex resurrectione mortuorum Jesu Christi **B** Domini nostri. » Non omnium resurgentium, sed ad Christum pertinentium, in ipso Christo resurrectionis forma est.

« Per quem accepimus gratiam et apostolatam. » Gratiam in baptismo : apostolatam, quando a Spiritu sancto directus est. Apostolus enim Græce, Latine *missus* dicitur. Idem recto ordine, accepta gratia, honorem apostolatus meruisse se dicit.

« Ad obediendum fidei. » Ostendit Evangelii gratiam obedientibus prædicandam.

« In omnibus gentibus. » Apostolatam accepit, ut jam non legi, sed fidei obedirent.

« Pro nomine ejus. » Vice nominis ejus fungimur, **C** ut ipse ait : *Sicut misit me Pater, et ego mitto vos (Joan. xx, 21).* Et iterum : *Qui vos recipit, me recipit (Matth. x, 40).*

« In quibus estis et vos vocati Jesu Christi. » Et in vobis, id est Romanis, apostolatam accepimus.

« Omnibus qui sunt Romæ dilectis Dei. » Hoc est omnibus creditibus, quos æqualiter diligit Deus sine acceptione personæ, Judæi, vel Græci.

« Vocatis sanctis. » Sanctis vocatione Dei, non meritis facti. Item idcirco dicit, sanctis, quoniam gratiam Spiritus sancti habentibus prædicabat.

« Gratia vobis et pax a Deo Patre, et Domino nostro Jesu Christo. » Talis est ubique salutatio ejus, ut et commemoret in nobis beneficia Dei, et optet in nobis integra permanere : quia et **D** gratia nobis peccata dimissa sunt, et reconciliati sumus Deo per mortem filii ejus. Commonet etiam pacificos esse debere, unam eandemque gratiam consecutos.

« Primum quidem gratias ago Deo meo. » Natura, Deus omnium est : merito et voluntate, paucorum, ut Deus Abraham : secundum quod hic suum nominat Deum.

« Per Jesum Christum pro omnibus vobis. » Hoc est, non pro Judæis solis.

« Quia fides vestra annuntiat in universo mundo. » Ostendit quomodo Romanorum fides omnibus Ecclesiis cognita sit. Vel certe, quod eadem fides, quam Romani tenent, in universo mundo ab

apostolis prædicetur. Item prudenter laudat, ut provocet ad profectum : sive quia omni mundo mirum fuit Romanos credidisse, qui idolorum nimia fuerant cultura possessi, ita ut omnium gentium diis, quas vicerant, deservirent. Sed et simpliciter eorum fidem laudasse credendum est, cujus nunc devotio demonstratur.

« Testis enim mihi est Deus cui servio in spiritu meo in Evangelio Filii ejus. » Hoc est, in toto corde meo, et prompta devotione mea deservio. *Si enim volens hoc ago, mercedem habeo (I Cor. ix, 17).* Sive verbum hic spiritum nominavit, ut est illud : *Verbo Domini cæli firmati sunt, et spiritu oris ejus omnis virtus eorum (Psal. xxxiii, 6).*

« Quod sine intermissione memoriam vestri facio semper in orationibus meis. » Hic ostendit se omnia ex dilectione dicturum, ut liberius audiat : et dat exemplum sine intermissione orandi.

« Obsecrans. » Qua liberatione ad vos quandoque perveniam in voluntate Dei. Aliter enim prosperum iter non habeo, nisi me voluntas Dei, quæ omnia novit, illuc direxerit, ut aliquem habeam fructum. Unde in Actibus apostolorum legimus, eos alio ire volentes, alio desinatorum. Sive secundum illud Jacobi : *Si Deus voluerit, et vixerimus, faciemus hoc vel illud (Jac. iv, 15).*

« Si quo modo tandem aliquando prosperum iter habeam in voluntate Dei veniendi ad vos. » Demonstrat se cuncta quæ agebat, ex Dei gerere voluntate.

« Desidero enim videre vos. » Hic ostendit quomodo eos superius laudaverat, qui ad confirmandum aliquid gratiæ indigent spiritualis.

« Ut aliquid impertiar gratiæ vobis spiritualis ad confirmandos vos. » Romanos Petri prædicatione fidem tenentes confirmare se velle Paulus dicit : non quo minus accepissent a Petro : sed ut duobus apostolis testibus atque doctoribus, eorum roberetur fides.

« Id est simul consolari in vobis per eam, quæ invicem est fides vestra atque mea. » Ut per communem fidem invicem consolemur.

« Nolo autem vos ignorare, fratres, quia sæpe proposui venire ad vos. » Per comiteantes autem **D** fratres audire potuistis.

« Et prohibitus sum usque adhuc. » Ostendit se occupatum necessitate Evangelii prædicandi, Romanam adhuc ire non posse. Item prohibitus hic occupatus accipitur : dum aliis provinciis prædicaverit : sicut ipse exponit in fine Epistolæ suæ, dicens : « Propter quod et impediebar plurimum venire ad vos. »

« Ut aliquem fructum habeam in vobis. » Mercedem laboris sui nominat fructum.

« Sicut et in cæteris gentibus. » Subauditur, habeo.

« Græcis ac Barbaris, sapientibus et insipientibus debitor sum. » Sapientes, Græcos philosophos ; Barbaros, insipientes appellat.

« Itaque quod in me promptum est, et vobis, qui Romæ estis, evangelizare. » Qui Romæ estis : æque insipientibus, ut Græcis evangelizare vult.

« Non enim erubescere Evangelium. » Recte dicit non se erubescere prædicationem crucis, quæ credentibus Dei virtus est in salutem. Item hoc ad taxationem subtiliter pertinet paganorum, qui, cum non erubescant credere deum suum Jovem propter inanem libidinem, in animalia irrationabilia et insensibilia esse mutatum, nobis erubescendum putant, Dominum propter salutem perditum hominis credere crucifixum : cum in altero horrendum sit dedecus, in altero admiranda pietas atque virtus. Simul et illos hæreticos tangit, qui hæc tanquam indigna Deo refugiunt, ut hominem indueret, quem pro salute humani generis passioni traderet, non intelligentes nihil dignius creatore, quam creaturæ suæ curare salutem : maxime cum ipse per hoc naturæ detrimentum quasi impassibilis sentire non possit.

« Virtus enim Dei est in salutem. » Nulla major virtus est, quam quæ devicta morte homini perditio reddit vitam.

« Omni credenti. » Quamvis infirmitas videatur incredulis.

« Judæo primum et Græco. » Sive quod justum fuerit, ut quomodo Abraham credens ex gentibus per solam primam fidem salvatus est : ita cæteri credentes salvarentur. Sive quod illud Testamentum, quod per legem Deus verax promiserat, debuerat exhibere.

« Justitia enim Dei in eo revelatur. » Ostendit ex fide uniuscujusque nostrum, prædicationis fidem posse roborari.

« Ex fide in fidem. » Sive quod ex fide justificatur Judæus, et in fide gentilis. Et ideo exposuerit, ut cacologix vitium declinaret.

« Sicut scriptum est. » Non ex operibus legis (Rom. III, 20).

« Justus autem ex fide vivit. » Propterea hoc dicit, quia sine fide, hoc est sine spe retributionis honorum operum, perficere virtutes nemo poterit : sicut et ipse ad Hebræos perhibens docet : *Sine fide autem impossibile est placere Deo. Credere enim oportet accedentem ad Deum, quia est, et inquirentibus se remunerator sit* (Hebr. XI, 6).

« Revelatur enim ira Dei de cælo. » Si dicentibus Manichæis, crudelis asseritur Deus Veteris Testamenti, quia super peccatores vindictam indicat : quomodo hoc loco ab Apostolo dicitur a Deo Novi Testamenti vindictam impiis hominibus inferendam ? Unde monstratur, unum eundemque Deum esse Novi et Veteris Testamenti. Item incipit ad partem gentium loqui, dicitque Dei iram per Evangelium revelari, sive per naturæ testimonium : noverunt enim homines, et beneficia, et plagas expectare de cælo.

« Super omnem impietatem et injustitiam hominum. » Tres esse videntur impietates. Prima et

maxima in Deum, quæ aut per blasphemiam, aut per idololatriam admittitur. Secunda, in parentes, aut injuria, aut contemptus : sicut scribitur in Levitico : *Si quis dormierit cum uxore patris sui, morte moriatur : ambo impietatem fecerunt* (Levit. XX, 12). Tertia, in extraneos, ut est illud : *Et tu remisisti impietatem cordis mei* (Psal. XXVI, 5). Et plura alia, quæ enumerare perlongum est. Sive omnis impietas ad diversas idolorum culturas referenda est : ut impietas quasi ad injuriam Dei, injustitia vero ad omnia peccata pertinere videatur.

« Eorum qui veritatem Dei in injustitia detinent. » Veritatem nominis Dei injustitia indignæ materiæ detinente dolorem. Item scientes delinquent, qui, Dei veritate agnita, injuste agunt.

« Quia quod notum est Dei. » Ostendit quomodo omnis homo naturalem habens intellectum, agnoscit esse insequendam substantiam invisibilem, quæ diversas in omnibus artes et disciplinas operatur. Quo etiam exemplo invisibilis Deus manifestatur hominibus, ex his operibus, quæ operatus est, et operatur : simul et mens Trinitatis demonstrat imaginem, in qua generat insitum sibi verbum, et inseparabilem habet sibi met natum verbum sapientia. Item quod potest naturaliter scire de Deo, quod sit, et quod justus sit.

« Manifestum est in illis. » In conscientiis eorum. Omnis namque creatura Deum se nosse testatur, et ab alio factam judicat : cujus voluntati sibi parere necesse sit. Si enim Deus summum magnum est, invisibilis, incomparabilis, incomprehensibilis, inæstimabilis : et qui super omnia sit, id est, cui neque præponi aliquid, neque possit æquari, sive magnitudine, sive claritate, vel potentia : manifestum est, hoc nulli creaturæ posse competere, quæ et oculis videtur, ratione colligitur, et æstimatione judicatur. Major autem omnibus per omnia nulla est creatura : quia omnes se alterutrum vincunt. Alia enim magnitudine, ut cælum, terra. Alia claritate, ut sol vel stella. Alia altitudine, ut mare. Ita ergo pervidetur, quia nullum elementum sit Deus : Quod autem facta sint, mutabilitas eorum, quæ non potest cadere in æternitatem, demonstrat. Quod vero non seipsa fecerint, manifestum est : quia si se ipsa fecerunt, jam erant antequam fierent, ut se facere possent, quod valde absurdum est dicere. Cum vero variant, et ordines suos permutant, et alterutrum cedunt, ostendunt se ab uno auctore facta, et non suam, sed Domini sui facere voluntatem : cujus transgredi non possunt imperium.

« Deus enim illis manifestavit. » Virtus enim ejus occulta, ex his quæ palam sunt, æstimatur. Si enim ea quæ videntur, tam præclare ab eo facta sunt, ut quidam illa deos putarent, et æterna esse tentarent : quanto magis factorem sempiternum, et omnipotentem, et immensum esse intelligere poterunt ! secundum Sapientiæ librum dicentem :

Ad cuius magnitudinem, creatura comparata, poterit horum creator videri (Sap. xiii, 5).

« Invisibilia enim ipsius a creatura mundi, per ea quæ facta sunt, intellecta conspiciuntur. » Tam evidenter intellecta sunt, ut conspiciantur dicantur.

« Sempiterna quoque ejus virtus et divinitas, ita ut sint inexcusabiles. Quia cum cognovissent Deum. » Sive per naturam, sive per faciem, et rationem.

« Non sicut Deum glorificaverunt, aut gratias egerunt. » Pro eo quod tales facti sunt, ut Deum possint agnoscere, si velint.

« Sed evanuerunt in cogitationibus suis. » Putantes se Dei magnitudinem in cogitatione posse comprehendere, evanuerunt in naturali sopore, creaturas pro creatore venerati.

« Et obscuratum est insipiens cor eorum. » Recedentes a lumine veritatis.

« Dicentes enim se esse sapientes. » Quasi qui invenissent quomodo invisibilis Deus per simulacrorum visibile coleretur.

« Stulti facti sunt. Et mutaverunt gloriam incorruptibilis Dei in similitudinem. » Non intelligentes nullam similitudinem habere mortale immortalis, et corruptibile sempiterni.

« Imaginis corruptibilis hominis, et volucrum, et quadrupedum, et serpentium. » Non hominis solum, sed imaginis hominis : et non hujus tantum, sed etiam animalium. Hic Jovis cultores appellat, qui cum propter amores foedissimos in ista asserunt transformatum, et idcirco se illi tales imagines consecrasse, in quibus libidini satisfecit.

« Propter quod tradidit illos Deus in desideria cordis eorum. » In hoc quod Deus tradidisse dicitur propriis desideriis peccatores, ostendit non quod ipsa sit causa, sed quod per longanimitatem et patientiam non inducendo vindictam, patitur eos secundum cordis sui agere voluntatem : hoc facit volens eos ad poenitentiam converti. Item tradere in Scripturis dicitur Deus, cum non retinet delinquentes propter arbitrii libertatem : sicut in Psalmo dicit : *Et dimisit eos secundum desideria cordis eorum (Psal. lxxx, 13).*

« In immunditiam. » Quæ est in turpibus ministeriis idolorum.

« Ut contumeliis afficiant corpora sua. » Dum sibi in sacramentis eorum, cauteria et combustiones infligunt.

« In semetipsis. » Ut quasi amentes ipsi in se, suorum sint vindices delictorum.

« Quia commutaverunt veritatem Dei in mendacium. » Commutaverunt veri Dei cultum in mendacium idolorum, quæ falso prodigiis coluerunt : et quodammodo stultis mentiuntur esse, quod non sunt.

« Et coluerunt, et servierunt creaturæ potius quam Creatori. » Non solum dilexerunt, sed etiam

servierunt : sed quicumque alicujus creaturæ cupiditate vincitur, ipsi servit. *A quo enim quisque superatus est, hujus et servus est (II Petr. ii, 19).*

« Qui est benedictus in sæcula : amen. » Cui si servissent, fieri benedicti in sæcula potuissent. *Qui enim fecerit voluntatem Dei, manet in æternum (I Joan. ii, 17)* ; sicut ipse manet in æternum.

« Propterea tradidit illos Deus in passiones ignominie. » Propter causas superius memoratas, in his flagitiis sunt dimissi.

« Nam femine eorum immutaverunt naturalem usum in eum usum qui est contra naturam. » Omnia perverterunt in Deum perversi. Neque enim ordinem naturæ servaverunt, qui naturæ dereliquerunt auctorem. Infandorum enim idolorum cultura omnis mali causa est, initium et finis.

« Similiter autem et masculi, relicto naturali usu femine, exarserunt in desideriis suis, in invicem masculi in masculos turpitudinem operantes. » Effrenata libido modum servare non novit.

« Et mercedem, quam oportuit, erroris sui in semetipsis recipientes. » Sic cucurrit ordo, ut qui Dei obliti erant, nec seipsos agnoscerent.

« Et sicut non probaverunt, Deum habere in notitia. » Non nescierunt, sed minime probaverunt. Ille enim probat se Deum habere in notitia, qui semper illum in præsecti habens, peccare non audet.

« Tradidit illos Deus in reprobum sensum. » Non reprobandi sunt traditi in reprobum sensum.

« Ut faciant ea, quæ non conveniunt. » Humini facere.

« Repletos omni iniquitate, malitia. » Iniquitatem et malitiam, principales causas ostendit vitiorum esse.

« Fornicationem, avaritiam, nequitiam. » Fornicationem autem et avaritiam simul junxit : quia utrique pene idololatria comparatur nequitie.

« Plenos invidia, homicidiis. » Pulchre invidiam homicidio sociavit : quia prima, hujus criminis ipsa materia est.

« Contentione. » Contentio est, ubi non ratione aliquid, sed animi pertinacia defenditur, et ubi jam non veritas quæritur, sed proximus fatigatur.

« Dolo. » Occulta malitia, blandis sermonibus adornata.

« Malignitate. » Malitiæ votum, vel opus, malignitas appellatur.

« Susurrones. » Murmuratores, non in faciem, sed in aurem loquentes.

« Detractores, Deo odibiles. » Nihil est enim tam odibile Deo, quam idololatria : cui per similitudinem eradicandi poena detractionis scripta conjungitur.

« Contumeliosos. » Qui veloces sunt in verbis injuriæ.

« Superbos, elatos, inventores malorum. » Qui ault supergredi quod est, superbius est, sicut diabolus perdit seipsum quod est. Qui enim super alios vult esse, hic infra se fiet : et ideo sequitur « inventores malorum : » quia semper superbia excogitat et invenit mala, sicut auctor superbiae per elationem suam invenit sibi malum, quod ante non fuerat. Elatus autem dicitur, qui effertur super mensuras suas.

« Parentibus non obedientes. » Veri parentes sunt, qui per semen verbi generant in lucem filios ad vitam æternam.

« Insipientes, incompressos. » Qui a fonte sapientiae recesserunt, necesse est ut inordinate ferantur.

« Sine affectione, absque scedere. » Affectio est adimpletio charitatis.

« Sine misericordia. » Quando alia poterant misereri, qui in se misericordes esse noluerunt? Næc omnia per ordinem digesta peccata, de illis dicuntur, qui dereliquentes Deum, ab eo vicissim sunt derelicti. Caveamus ergo et nos, ne quod malum ex his habentes, similiter relinquamur.

« Qui cum justitiam Dei cognovissent, non intellexerunt : quoniam qui talia agunt, digni sunt morte. » Hic ostendit quomodo unusquisque hominum sit a Deo secundum actus proprios judicandus : in quo et ipse alium hominem peccantem judicat atque condemnat. Item cum ex eo sibi quisque displicet, quod fecerit malum, Dei justitiam cognovisse dicitur : non intellexerunt tales ab eo, et si non in presenti, tamen in futuro esse puniendos. Si enim intellexissent, utique talia committere timuissent.

« Non solum qui ea faciunt, sed etiam qui consentiunt facientibus. » Ne quis diceret, hæc non omnia se fecisse : addidit, qui consentiunt facientibus. Sed et qui in istis non consensit, qui judicabant hujusmodi : tamen idololatriæ consentiendo, quæ omnium horum caput et causa est, omnibus consensisse videbatur.

CAPUT II.

« Propter quod inexcusabilis es, o homo omnis qui judicas. In quo enim alterum judicas, teipsum D condemnas. Eadem enim agis, quæ judicas. » Omnes hujusmodi, qui dijudicabant, maxime tamen hi qui habent in reprehendendo judicium iudices et domini conveniantur. Naturali enim iudicio dignam factis profert unusquisque sententiam : omnesque noverunt, et innocentiam mereri præmium, et malitiam habere supplicium.

« Scimus enim quoniam iudicium Dei est secundum veritatem, in eos qui talia agunt. Existimas autem hoc, o homo omnis qui judicas eos qui talia agunt, et facis ea : quia tu effugies iudicium Dei? » Secundum veritatem erit iudicium, quo judicabatur hujusmodi, qui non condemnare in aliis poterunt, quæ ipsi committere non timuerunt. Si enim

tu, peccator, peccatorem tibi similem judicas, quanto magis Deus justus te iudicabit injustum! ne illi mala placere, et displicere bona forsitan videantur : quippe quem sine personarum acceptione, nec amicis suis, nec angelis legitimis pepercisse peccantibus. Humanum autem iudicium multis modis corrumpitur. Amore, odio, timore, avaritia sæpe iudicii integritas violatur : et contra justitiæ regulam interdum misericordia inclinatur.

« An divitias bonitatis ejus, et patientiæ, et longanimitatis contempsis? Ignoras quoniam benignitas Dei ad poenitentiam te adducit? » Hic aperte monstratur quare peccatori desideria cordis sui dimiserit Deus : et cum possit prohibere peccantem, vel inferre vindictam, mavult converti ad poenitentiam. Item nunquid propterea tibi de impunitate blandiris, quia Deus in presenti non reddit : et in longitudinem temporis, et abundantiam bonitatis intuens, putas jam non esse iudicium? Audi Scripturæ sententiam : *Non tardat Dominus promissis, sed patienter agit propter vos, nolens aliquem perire, sed omnes ad poenitentiam converti (1 Petr. iii, 9)*. Bonus est expectando, justus est puniendo. Unde admonet propheta : *Ne turdes converti ad Dominum, neque differas de die in diem : subito venit ira ejus, et in tempore vindictæ disperdet te (Eccli. v, 8)*. Et iterum : *Ne dixeris : Peccavi, et quid accidit mihi triste? est enim Altissimus patiens redditor (Eccli. v, 4)*. Multi se homines per patientiam Dei sducunt, qui non vult statim punire peccantes : putatur enim aut res humanas minime curare, aut culpas indulgere, quia differt. Plerique etiam contra se calumniantur, cur in presenti non reddit : non intelligentes, quod si ita fieret, nullus pene hominum remaneret : nec unquam de injustis fierent justi. Ideo autem hominibus videtur Deus diu expectare peccantes, quia nos cum parvi temporis simus, annos centum æternitatem putamus. Ille autem, apud quem mille anni pro uno sunt die, centum annos unius horæ suæ spatio non corquat ; quapropter hoc parvum est apud eum : cum etiam homines soleant multo tempore correptionem sperare peccatum.

« Secundum autem duritiam tuam, et impoentens cor. » Tu autem, imprudens æger, ad vulnera major abuteris ipso remedio : quis, juxta sententiam beati Job, poenitentiae loco abuteris in superbiam (Job xxiv, 23). Unde non ignota pietas majus tibi iudicium parat : ut vindictam sentiat, qui viseriordiam sentire contempsit. Iterum, omne enim cor, quod non sentit, induratur. Hoc enim modo induravit Deus cor Pharaonis.

« Thesaurizas tibi iram in die iræ et revelationis justi iudicii Dei : qui reddit unicuique secundum opera ejus. » In diem iudicii, iram tibi super iram ipse condis : qui die definito, et certo tempore apparebit.

« His quidem qui secundum patientiam boni operis. » Boni operis merces per patientiam expecta-

tur : quia in præsentī vita non redditur. Per fidem enim ambulamus, et non per speciem. Et tunc erit perfectum opus, si in finem usque duraverit : quia *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit* (Matth. x, 22).

« Gloriam, et honorem, et incorruptionem. » Gloriam, qua sancti fulgebunt ut sol. Honorem, filiorum Dei, quo nihil est majus : per quem etiam angelos judicabunt. Incorruptionem vitæ perpetuæ.

« Quærentibus vitam æternam. » Qui per patientiæ opera quærit vitam æternam ista omnia consequitur. Et qui habet hanc spem, in eo sanctificat se, sicut et ille sanctus est.

« Illis autem qui sunt ex contentione. » Audiant, qui sæpe victi, animositate contendunt, et timeant in consuetudine pessima permanere, ne ista omnia super eos deputentur. Jam superius dictum est, contentiosum hunc esse specialiter, qui aliquid contra conscientiam suam nititur defensare.

« Et qui non acquiescunt veritati : credunt autem iniquitati. » Evangelicæ veritati non credunt, et consentiunt iniquitati, u. relicto creatore, deseruiant creaturæ.

« Ira et indignatio. » In iudicio pœnæ sunt.

« Tribulatio et angustia. » Conscientiæ et infructuosæ pœnitentiæ, sicut scriptum est : *Tunc dicent intra se pœnitentiam agentes, et per angustiam spiritus gementes* (Sap. v, 3). Item hucusque sermo dirigitur ad omnes naturali obnoxios legi : in quo etiam Judæi pariter continentur. Idcirco autem Judæus Gentili antefertur, quoniam præter naturalem, legem scriptam habet.

« In unam animam nominis operantis malum : Judæi primum et Græci. » Animæ pœnam Apostolus comminatur, propter hæreticos, qui solam carnem delinquere dicunt, et animam negant posse peccare. Sive anima pro toto homine dicitur : sicut in Genesi Jacob cum septuaginta animabus Ægyptum introisse refertur (Gen. x, 22).

« Gloria autem, honor, et pax omni operanti bonum. » Gloria contra iram, honor contra indignationem. Et quod supra incorruptionem, hic pacem appellat.

« Judæo primum et Græco. » Quod supra animam, hic hominem nominavit. Primum autem pro quidem ponit. Sive primum credulitatis tempore, non honore.

« Non enim est personarum acceptio apud Deum. » Ergo nec gentes sibi de ignorantia falsa, nec Judæi de legis circuncisione, et privilegio blandiantur.

« Quicumque enim sine lege peccaverunt, sine lege peribunt. Et quicumque in lege peccaverunt, per legem judicabuntur. » Sine lege naturæ : hoc loco, peribunt et judicabuntur, unum voluit intelligi, quia et qui perit, per Dei iudicium perit, et qui judicatur, peccator perit : sicut scriptum est, *Quia peccatores peribunt* (Psal. xxxvi, 20). Nam et similes illos facit dicendo, non auditores tantum

legis justos esse, sed factores. Et paulo inferius dicit gentes in die Domini judicandas. Quis enim dubitat, tam sub lege positos quam sine lege degentes, nisi Christum crediderint, perituros?

« Non enim auditores legis justī sunt apud Deum, sed factores legis justificabuntur. » Reddit rationem, quare non sint gentibus meliores. Unde et nobis timendum est, ne, audientes legem, et non facientes, cum gentibus preeamus : sicut ipse alibi dicit : *Ne cum hoc mundo damnemur* (I Cor. xi, 30).

« Cum enim gentes, quæ legem non habent. » Ne quis forte diceret : Legem non habent : ad quam formam poterunt judicari?

« Naturaliter ea, quæ legis sunt, faciunt. » Sive de his dicit, qui naturaliter justī fuerunt ante legem, sive qui etiam nunc boni aliquid operantur.

« Ejusmodi legem non habentes, ipsi sunt lex. » Ostendit illos non esse sine lege, ut et gentes inexcusabiles faciat, et Judæis de proprietate gloriæ tollat.

Qui ostendunt opus legis scriptum in cordibus suis : testimonium reddente illis conscientia ipsorum. » Natura agit legem in corde per conscientiam testimonium : sive conscientia testatur legem habere timendo, dum peccat, et victis gratulando peccatis, etiam si nullum hominum vereatur ipse, qui peccat.

« Et inter se invicem cogitationum accusantium, aut etiam defendentium in die cum iudicabit Deus occulta hominum. » Dicit altercationes cogitationum esse, cum quid faciendum, vel non faciendum diutina deliberatione decernimus, et secundum hoc nos in die Domini iudicandos : quia bonum malumve non ignorasse probamur. Sive conscientia, et cogitationes nostræ erunt in die iudicii ante oculos nostros, tanquam quædam historiæ cognoscendæ : aut ipsæ nos accusabunt, aut etiam excusabunt, sicut scriptum est : *Arguam te, et statuem eam contra faciem tuam* (Psal. xlix, 21).

« Secundum Evangelium meum, per Jesum Christum. » Secundum quod annuntio per Jesum Christum, iudicabit Deus.

« Si autem tu Judæus cognominaris. » Hic convertit se ad Judæos, docens opere, non nomine tantum debere esse Judæum ; eumque esse verum, cujus occulta sunt bona.

« Et requiescis in lege. Confidis vel securus es.

« Et gloriaris in Deo : et nosti voluntatem ejus. » Gloriaris te solum nosse Deum, ejusque voluntatem agnoscere.

« Et probas utiliora instructus per legem. » Eligis majora, et inter minora discernis. Quæ enim per naturam utiliora probantur, utiliora sunt per legem.

« Confidis te ipsum esse ducem cæcorum. » Quorum cor obscuratum est.

« Lumen eorum, qui in tenebris sunt. » Ignorantia.

« Eruditorem insipientium. » Qui Dei non habent sapientiam.

« Magistrum infantium. » Parvulorum ætate, vel sensu.

« Habentem formam scientiæ, et veritatis in lege. » Ad quam semper respiciens, errare non potes.

« Qui ergo alium doces, teipsum non doces. » Similiter gentibus dixerat: *Qui enim alium iudicas, teipsum condemnas (Rom. 11, 7)*. Qui in lege requiescis, o Judæe, quare transgredieris legem? Qui gloriaris in Deo, quare inhonoras Deum? Qui nosti voluntatem ejus, quare non obtemperas ejus voluntati? Qui probas utiliora, cur inutilia sectaris? Dux cæcorum, quomodo viam non vides rectam? Si enim videres, per ipsam utique ambulares. Si lumen es aliorum, cur non abjicis opera tenebrarum? Eruditor insipientium, ut quid timorem Domini, qui est initium sapientiæ, reliquisti? Magister infantium, quomodo puer es in sensu? Qui habes formam scientiæ veritatis in lege, quare nec ipse sequeris, nec alios sequi pessimo exemplo permittis? Quare non convenit vita tua doctrinæ tuæ, et opus tuum destruit fidem tuam? Unde fiet ut lex a te non custodita, non solum tibi nihil prosit, sed etiam majoris criminis reum suum contemptorem obtineat.

« Qui prædicas non furandum, furaris. » Quidam dicunt, abscondendo ab hominibus furaris Christum.

« Qui dicis non mœchandum, mœcharis. » Non est una mœchia. Nam omne quod Deo debet anima, si aliquid præterquam Deo reddiderit, mœchatur.

« Qui abominaris idola, sacrilegium facis. » Sacrilegium est, quod proprie in Deum committitur, quasi sacrosancti violatio. Item in hoc, inquit, in quo committis sacrilegium, idololatra esse monstraris.

« Qui in lege gloriaris, per prævaricationem legis Deum inhonoras. » Expouit sacrilegium, quia dicit:

« Nomen enim Dei per vos blasphematur inter gentes, sicut scriptum est (in Isaia). » Præposterato ordine ante posuit testimonium quam diceret, scriptum. Ita enim dicentis sermo dilapsus est, ut quod ex propria intentione dicebat; eodem sensu scriptum repererit. Vel revera, quorum injustis actibus nomen Dei fuerat blasphematum, sicut scriptum est: *Polluerunt nomen meum inter gentes (Ezech. xvi, 20)*; dum dicuntur populus Dei, inter quas gentes captivi, suis peccatis facientibus morabantur. Item, sicut ait: *Per bona opera vestra benedicitur Deus (Matth. v, 16)*: ita nunc non recte conversantibus blasphematur.

« Circumcisio quidem prodest, si legem observes. Si autem prævaricator legis sis, circumcisio tua

PATROL. XXX.

præputium facta est. » Quomodo nihil est, si prodest? Prodest tempore suo signum: prodest si justitia (cujus est signaculum) adsit. Cæterum sine illa superfluum erit, sive quia vivere faciebat Judæum, et infantia exterminari antequam saperet, sive quia in lege faceret esse: qua perspecta invenitur, carnis circumcissione cessante, veram illam cordis esse venturam. Et prævaricator legis est, dum non sequitur id quod ibi prædictum est.

« Si igitur præputium justitias legis custodiat, nonne præputium illius in circumcissionem reputabitur? » Visibilia indigent invisibilibus, invisibilia non indigent visibilibus, eo quod visibilia imago sunt invisibilium, et invisibilia veritas sint visibilibus: ideo circumcisio autem cordis non indiget carnis, quia imagine non indiget veritas: imago autem indiget veritate. Quæritur sane, quare sit data circumcisio, si per seipsam non prodest. Primum, ut agnosceretur Dei populus inter gentes. Denique quando soli erant in eremo, circumcisi non fuerunt. Sive ut corpora eorum agnoscerentur in bello. Nam quod in tali membro signantur, hæc causa est: Primum ne aliud membrum aut debile fieret, aut turpe, quod publice videretur. Iterum, propter gratiæ promissionem, in qua erant per castitatem placituri. Sive ut Christus significaretur ex ejus semine nasciturus, ad quem futura erat ista carnalis, quæ spiritualem habebat afferre: cujus typum gereus Jesus Nave populum secundo circumcidere jubetur (*Josue, v, 2*).

« Et judicabit id quod ex natura est præputium, legem consummans, te, qui per litteram et circumcissionem prævaricator legis es. » Sive dum litteræ circumcissionem sectaris, circumcissionem spiritus accipere dedignaris: sive non sequendo, quod lex dicit: hoc est, ut Christo credens, veram circumcissionem acceperis.

« Non enim, qui in manifesto Judæus est, neque quæ in manifesto in carne est circumcisio: sed qui in abscondito Judæus est. » Ipse est verus, Omnia enim, quæ antea circa exteriorem hominem gerebantur, figuram interioris habebant.

« Et circumcisio cordis. » De qua scriptum in lege est: *In novissimis diebus circumcidet Deus cor tuum et cor seminis tui, ad Dominum Deum tuum amandum (Deut. xxx, 6)*. Et iterum: *Circumcidite vos Deo vestro, et circumcidite præputium cordis vestri (Deut. x, 10)*.

« In spiritu, non littera: cujus laus non ex hominibus, sed ex Deo est. » Non secundum litteram legis, sed secundum novum Testamentum: quod interiora quærit, quæ solum videt Deus.

CAPUT III.

« Quid ergo amplius est Judæo, aut quæ utilitas circumcissionis? Multum per omnem modum. » Ex persona Judæi interrogantis dicitur, respondente Apostolo, multum quidem secundum omnem modum. Ideo autem multum interest: non quia

circumcisionem in carne acceperunt, sed quia cre-
dita sunt illis eloquia Dei. Item reddit rationem,
quod lex contempta non prosit, et quod carnalis
circumcisionis prærogativa, nullis operibus fulta,
sit vana. Interrogat quid amplius habeat Judæus.
Ex cujus persona respondetur : Multum per omnem
modum. Nam si ipsius sensus est : multum per
omnem modum, et omnis homo mendax : quomo-
do postea contravenit, dicens : Si autem iniquitas
nostra justitiam Dei commendat, quid dicemus ?
Nunquid iniquus Deus ? Absit, etc. Postremo,
quomodo Judæos nihil amplius habere confirmat,
si hic multum habere commemorat ?

« Primum quidem, quia credita sunt illis eloquia
Dei. » Hoc estis dicturi : primum, quod credita
sunt illis eloquia Dei, et gentibus nulla.

« Quid enim, si quidam illorum non credide-
runt ? Nunquid incredulitas illorum fidem Dei
evacuavit ? Absit ! » Filium promissorum, cum sit
dictum Abraham : *Quia in semine tuo benedicentur
omnes gentes (Gen. xxii, 18).*

« Est autem Deus verax, omnis autem homo
mendax. » Hic omnis, pro maxima parte dicit, sicut :
Omnes sua quærunt, et : Omnes me dereliquerunt,
Lucas est mecum solus.

« Sicut scriptum est : Ut justificeris in sermoni-
bus tuis, et vincas cum judicaris. » In psalmo
quingagesimo. Hoc testimonium ita posuit pars
adversa, quasi diceret : Propterea ego peccavi, ut
tu justus appareas, me judicando. Sed verus sen-
sus sic se habet : quia promiserat se Deus sine
personarum acceptione in peccantibus vindicare :
et quidam ejus patientiam mendacium judicabant,
vincit cum judicaverit, quando eorum facta puniet :
in quibus nemo pulaverit vindicari. Aliter : Pro-
basti te curam de hominibus habere, qui per pro-
phetam mea abscondita revelasti, et vicisti eos,
qui te incuriosum humanorum actuum esse confu-
gunt. Hucusque objectio cucurrit : jam incipit
Apostolus respondere.

« Si autem iniquitas nostra justitiam Dei com-
mendat, quid dicemus ? Nunquid iniquus est Deus ? »
Iniquus est, si in illis vindicat, qui ideo pecca-
verunt, ut illis justior appareret. Item non quod
nostra iniquitas addat justitiam Deo, sed in tempore,
quando in judicium cum Deo venimus, non
observantes præcepta ejus, promissionum retribu-
tionem fraudamus. Unde ostenditur Deus verax,
quia quæ promisit sanctis, peccatoribus non dat.

« Qui infert iram. » Ut in diluvio et Sodoma, ita
in judicio.

« Secundum hominem dico : Absit ! Alioquin
quomodo judicabit Deus hunc mundum ? » Secun-
dum te, qui taliter sentis. Alioquin quomodo judi-
cabit Deus hunc mundum ? Quia justitia damnabit
injustitiam, si, secundum te, humana iniquitate
sit justior.

« Si enim veritas Dei in meo mendacio abunda-
vit in gloriam ipsius. » Hoc est, crevit.

« Quid adhuc et ego. » Hoc est, insuper judicor
ego quicumque mentior homo, qui laudari debe-
rem, si meo mendacio Dei veritas comprobatur.

« Tanquam peccator judicor ? et non sicut bla-
sphemamur, et sicut aiunt quidam nos dicere. »
Ut qui me ita judicat, quia peccantem, et non sicut
quidam nos aiunt dicere : quod quanto majora
mala fecerimus, tanto majora bona recipiamus.

« Faciamus mala, ut veniant bona. » Hoc for-
tassis ideo putabant, quia non intellexerunt, quod
quidam dicebat : *Ubi abundavit peccatum, super-
abundavit gratia (Rom. v, 20).*

« Quorum damnatio justa est. » Quid justus,
quam ut hanc pœnam sentiant, quam nos negre
mentiti sunt : qui nihil magis, quam justum Dei
B judicium prædicamus.

« Quid ergo, præcellimus eos ? Nequaquam. Cau-
sati enim sumus, Judæos et Græcos, omnes sub
peccato esse. » Nos ex Judæis nullam, unde ma-
jores simus, invenio causam. Hoc enim investiga-
vit ratio, sub peccato esse, et Judæos et Græcos,
quod non ratione sola colligimus, sed etiam de
Judæis testimonio comprobamus. Item hoc ostendit :
quomodo Judæi licet legem et prophetas haberent,
nihil tamen amplius, quam gentes habebant : « quia omnes similiter peccaverunt, et
egent gloria Dei. »

« Sicut scriptum est : Quia non est justus quis-
quam. » In psalmo tertio decimo. Psalmus iste,
unde hoc testimonium sumptum est, de insipiente
loquitur : quod testimonium in adventu Christi
præcipue ostendit impletum, tempore scilicet
passionis, quo nullus justus cum pateretur, puto
inventus sit.

« Non est intelligens, non est requirens Deum. »
Qui non requirit fundamentum, necesse est ut de-
clinat.

« Omnes declinaverunt. » Qui non intelligit, non
requirit, seu ideo non intelligit, quia non quærit.
Deus autem tunc requiritur, cum ejus voluntas
inquiritur, quia omnis qui peccat, non vidit eum,
nec cognovit eum, eo quod, qui peccat, Domini sui
non cognoscit voluntatem. Nam et vulgo nescire
dicitur, cujus voluntas ignorata est.

D « Simul inutiles facti sunt. » Inutiles ad opus ad
quod fuerunt procreati.

« Non est qui faciat bonum, non est usque ad
unum. » Nec Apostolus. Item si non est qui faciat
bonum, quomodo inferius plebem suam arguit de-
vorantes, et inopum consiliium confundentes ? Plebs
enim Dei non erat, si bonum non faciebat, maxi-
me cum justa ibidem generatio appelletur. Hoc
magis ad psalmi expositionem pertinet, quam ad
Apostoli causam.

« Sepulcrum patens est guttur eorum. » Fetore
doctrinæ suæ, et adulatione contaminans, et inter-
ficiens audientes. Ideo enim sepulcrum diligenter
clauditur, ne adhuc viventibus exhalatione sua ge-
neret pestem

« Linguis suis dolose agebant. » Aliud ore promittentes, aliud corde volentes.

« Venenum aspidum. » Horum serpentium pessimum dicit esse venenum.

« Sub labiis eorum. » Hoc est, in corde.

« Quorum os maledictione. » Non est unius generis maledictio. Quidquid enim malo voto dicitur, sine dubio mala dicitur.

« Et amaritudine plenum est. » Amaritudo contraria est dulcedini verborum Dei.

« Veloces pedes eorum ad effundendum sanguinem. » Sive simpliciter homicidas dicit, sive interficientes animas adulando. Unde in Actibus apostolorum dicit Paulus: *Mundus sum ab omni sanguine. Non enim subterfugi, quo minus vobis annuntiarem omne consilium Dei (Act. xx, 26, 27).*

« Contritio et infelicitas in viis eorum, et viam pacis non cognoverunt. » Conteruntur et infelices sunt animæ in doctrinis eorum, vel in exemplis conversationis eorum.

« Non est timor Dei ante oculos eorum. » In timore Dei conclusit: qui si timorem Dei semper ante oculos habuissent, non utique deliquissent. Neque enim audet servus, Domino præsentē, peccare.

« Scimus autem quoniam quæcunque lex loquitur, his qui in lege sunt, loquitur. » Ne dicerent, hæc in psalmo de gentibus dicta, ostendit, quæ in lege dicta sunt, his qui in lege sunt, loqui. Quæritur sane quomodo Judæi dixerunt Deum non esse. Non utique verbo dixerunt, sed opere. Nam confitentur quidem se nosse, factis autem negant (Tit. 1, 16). Ergo gentes hic non appellat: qui jam de illis talia dixerat in propria causa.

« Ut omne os obstruat. » Non solum gentium, sed etiam Judæorum, dum non habent unde gloriari possint.

« Et subditus fiat omnis mundus Deo. » In confessione peccati.

« Quia ex operibus legis non justificabitur omnis caro coram illo. » Modo non justificatur. Sive opera legis, circumcisionem dicit, sabbatum, et cæteras cæremonias, quæ non tam ad justitiam, quam ad carnis lætitiã pertinebant. Item non contraria sibi dicit Apostolus, superius dicens: *Qui ostendunt opus legis in cordibus suis (Rom. ii, 15).* Et nunc dicit, ex operibus legis non justificari omnem carnem. Carnem accusat, cujus providentia legi Dei subjicere non potest. Lex enim ostendere novit peccatum, non tamen ostendit, qualiter debeat observari; et iterum punire noxia, non dans veniam poenitenti; Christus autem remissionem peccatorum donat credentibus, et docet quomodo debeant carnis vitia vitari, atque prudentia rese-cari.

« Per legem enim cognitio peccati. » Non remissio est peccati, sed cognitio. Ideo enim per legem quid sit peccatum, agnoscitur: quia aut in oblivione erat lex naturæ, aut ante legem litteræ, leviora quæque non cognoscebantur esse peccata,

id est, quæ aliis non nocebant: ut concupiscentia, ebrietas, et cætera hujusmodi.

« Nunc autem sine lege justitia Dei manifestata est. » Hoc est, quod dicit: quia justitia, quæ in Christo manifestanda erat, in lege naturali non erat cognita. Testimonia autem legis Moysi et prophetarum annuntiatione prædicantur. Item sine lege litteræ justitia manifestata: quæ nobis gratis a Deo donata est, non nostro labore quæsita, et apertius per exempla Christi, evidentiora patrefacta, quæ latebant in lege.

« Testificata a lege et prophetis. » Sive justitia hæc prædicata est a lege et prophetis, in novissimis temporibus esse ventura: sive cognitio peccati a lege et prophetis testimonium accepit.

« Justitia autem Dei per fidem Jesu Christi, in omnes et super omnes, qui credunt in eum. » Justitia, qua creditur Christo.

« Non enim est distinctio. » Inter Judæum et Græcum.

« Omnes enim peccaverunt, et egent gloria Dei. » Quia non habent suam.

« Justificati gratis per gratiam ipsius. » Sine ulla operum actione per baptismum, quod omnibus non merentibus gratis peccata donavit.

« Per redemptionem, quæ est in Christo Jesu. » Qua nos redemit sanguine suo de morte: cui per peccatum venditi fuëramus: secundum Isaiam dicentem: *Peccatis vestris venundati estis (Isa. lvi, 3).* Quam mortem Christus vicit quia non peccavit. Omnes autem rei eramus mortis: cui se ille indebite tradidit, ut nos suo sanguine redimeret. Unde propheta prædixerat: *Gratis venundati estis, et sine pecunia redimemini (Ibid.).* Hoc est, quia nihil pro vobis accepistis, et Christi estis sanguine redimendi. Simul illud notandum, quia redemit nos, non emit: quia ante per naturam ipsius fuëramus, licet simus nostris ab eo alienati delictis. Tunc sane fructuosa erit redemptio nostra, si peccare cessemus.

« Quem proposuit Deus. » In promptu ante oculos omnium posuit: ut qui redimi vult, accedat.

« Propitiorem per fidem in sanguine ipsius, ad ostensionem justitiæ suæ. » Ut propitiatur eis, qui credunt se ejus sanguine liberandos.

« Propter remissionem præcedentium delictorum. » Propterea passus est Christus, ut propositum Dei sedaret, quo tandem punire decreverat peccatores.

« In sustentatione Dei, ad ostensionem justitiæ ejus in hoc tempore. » Vult ostendere Deum quidem ad hoc expectasse, ut tandem se corrigerent delinquentes; illos vero male usos patientia Dei, in majora prolapsos esse peccata. Unde Job ille justissimus suo tempore ait de peccatore: *Dedit ei Deus locum poenitiæ: et ille abutitur eo in superbia (Job, xxiv, 23).*

« Ut sit ipse justus, et justificans eum, qui ex

fide est Jesu Christi. » Qui solus inventus est, et quem ipse justificaverit : non ex operibus, sed ex fide.

« Ubi est ergo gloriatio tua? Exclusa est. » Ad Judæum loquitur : ne glorieris te operibus meruisse justitiam. Item interrogatio Judæi est. Et respondetur ab Apostolo : Exclusa est. Item, Judæus interrogat.

« Per quam legem? Factorum? » Id est, per naturalem. Opera legis refelluntur ab Apostolo.

« Non. Sed per legem fidei. » Per quam legem? Factorum? Non, subauditur, est : sed per legem fidei. Legem dicit statum fidei terminum, hoc est, Novum Testamentum.

« Arbitramur enim justificari hominem per fidem sine operibus legis. » Certi sumus, vel judicamus. Abutuntur quidam hoc loco ad destructionem operum justitiæ, solam fidem posse sufficere affirmantes : cum tamen alibi dicat Apostolus : *Si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam, charitatem autem non habeam, nihil mihi prodest (I Cor. xiii. 1-3)*. In qua charitate, alio loco legis asserit plenitudinem contineri, dicens : *Plenitudo legis est charitas (Rom. xiii, 10)*. Quod si hæc eorum sensui videntur esse contraria : sine quibus operibus legis Apostolus justificari hominem per fidem dixisse credendum est, scilicet circumcisionis, vel Sabbati, et cæterorum hujusmodi : non absque justitiæ operibus, de quibus beatus Jacobus dicit : *Fides sine operibus mortua est (Jac. ii, 20)*; hic autem de illo dicit, qui ad Christum veniens sola, cum primum credit, fide salvatur. Addendo autem, operibus legis, ostendit esse etiam gratiæ opera.

« An Judæorum Deus tantum? Nonne et gentium? » Nunquid Judæos solos Deus creavit, aut de illis solis curam gerit? Nam et gentes peccaverunt, et vos; et si vos convertimini, et illi. Si vobis venit Christus ex lege promissus, et illis. Nam et frequenter prophetæ etiam de Judæorum vocatione dixerunt.

« Imo et gentium. » Pulchre modum servavit in verbis. Imo dixit : ut ostenderet magis gentes, quamvis non erant circumcisi. Et Abraham ante circumcisionem justus. Et reddit rationem, ne Judæos excludere videretur.

« Quoniam quidem unus est Deus, qui justificat. » Utrique uni Deo, et uni Christo credidistis.

« Circumcisionem ex fide, et præputium per fidem. » Ipsum est ex fide et per fidem : sed usus Scripturarum hic est, ut in iisdem causis mallent mutare, quam repetere sermonem : sicut in Daniele scriptum est : *Propter Abraham servum tuum, et Isaac dilectum tuum, et Israel sanctum tuum (Dan. iii, 35)*.

« Legem ergo destruimus per fidem? Absit! sed Legem statuimus. » Non contraria sibi Apostolus dicit, superius asserens exclusam esse umbram, et typum legis præsentis veritate : nunc autem infert approbare se legem, in quo ipse testimonium per-

hibet. Abraham, non ex operibus legis, sed ex fide justificatus est. Item, legem ergo, quæ circumcidi præcipit, superfluum judicamus. Absit! Imo stare faciamus, dum probamus verum esse, quod dixit : legem legi, testamentum testamento, circumcisionem circumcisioni successuram.

CAPUT IV.

« Quid ergo dicemus invenisse Abraham. » Revocavit illos ad caput circumcisionis, ut quod initio constituerit, adhibeatur in toto.

« Patrem nostrum. » Patrem secundum carnis circumcisionem. Nam fides in mente consistit.

« Secundum carnem. » Dicens secundum carnem, ostendit traducem carnis esse, non animæ.

« Si enim Abraham ex operibus legis justificatus est. » Si ex eo, quod se circumcidit, justificatus est, nihil illi Deus donavit, sed ex se habuit gloriam. Aliter : Si jussa perfecit, apud semetipsum habet gloriam, non apud Deum.

« Habet gloriam, sed non apud Deum. » Dicens, habet gloriam, sed non apud Deum, ostendit eum ex operibus suis gloriam habere, et non ex Deo.

« Quid enim dicit Scriptura? Credidit Abraham Deo. » Tam magna fuit fides Abrahæ, ut et pristina ei peccata donarentur, et sola præ omni justitia doceretur accepta, et tanto deinceps amore flagravit, ut super omnia se opera præpararet.

« Et reputatum est illi ad justitiam. » Et ideo habet gloriam apud Deum, secundum quod lex probavit.

« Ei autem qui operatur, merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. » Debitoris enim est facere, quæ jubentur : et nisi paruerit, damnatur : si autem fecerit, non habet gloriam, quia inutilis adhuc servus dicitur, qui nihil amplius, quam quod præceptum est, operatur. Aliter : Non illis gratis donatur justitia, seu merces redditur operum pristinorum.

« Ei vero qui non operatur, credenti autem in eum qui justificat impium, reputatur fides ejus ad justitiam. » Convertentem impium, per solam fidem justificat Deus, non opera bona, quæ non habuit. Alioquin per impietatis opera fuerat puniendus. Simul attende, quia non peccatorem dicit justificari per fidem, sed impium : hoc est nuper credentem asseruit.

« Secundum propositum gratiæ Dei. » Qui proposuit gratis per solam fidem peccata dimittere.

« Sicut et David dicit beatitudinem hominis. » Magna beatitudo est sine labore legis et poenitentiae, Domini gratiam promereri : sicut si quis aliquam dignitatem gratis accipiat.

« Cui Deus accepto fert justitiam sine operibus. » Ad hoc fides prima ad justitiam reputatur, ut de præterito absolvatur : et de præsentis justificetur, et ad futura fidei opera præparetur.

« Beati quorum remissæ sunt iniquitates, et quorum tecta sunt peccata. Beatus vir cui non

imputavit Dominus peccatum. » Quod pœnitetur, non tenetur : et quod tegitur, non apparet, et ideo minime imputatur. Quidam dicunt remitti, per baptismum : legi, laboribus pœnitentiæ : non imputari, per martyrium. Alii autem dicunt, remissis per baptismum peccatis, augeri charitatem in Deo, quæ operit multitudinem peccatorum : et deinceps non sinit imputari, dum bonis quotidie operibus mala præterita superantur.

« Beatitudo ergo hæc in circumcissione tantum manet : an etiam in præputio ? » Vult istam beatitudinem tribus temporibus assignare : naturæ, et circumcissionis, et Christianitatis.

« Dicimus enim : quia reputata est Abrahæ fides ad justitiam. » Omnes enim constemur, et consentimus ; ut quod ratio de Abraham invenerit, hoc de cæteris observemus.

« Quomodo ergo reputata est ei, in circumcissione, an in præputio ? » Videamus utrum circumcisio ex justitia, an justitia ex circumcissione sit nata.

« Non in circumcissione, sed in præputio. » Quia ante justus quam circumcisus.

« Et signum accepit circumcissionis. » Ne dicerent : ergo superflue circumcisus est : signum aut esse justitiæ, non augmentum.

« Signaculum justitiæ fidei, quæ est in præputio. » Signaculum accepit illius justitiæ, quam præputiati fides meruit. Perfecta enim fuit, ut signaculum mereretur. Semper enim res plena signatur. Sive ut ostenderet, quam justus et fidelis esset, qui dolorem sibi ex mandato Dei non dubitavit inferre. Non patetis superfluum, quod ab essentialium Domino jubeatur : sicut nec parricidium credidit impium, quod fons præceperat pietatis.

« Ut sit pater omnium credentium per præputium, ut reputetur et illis ad justitiam ; et sit pater circumcissionis, non his tantum, qui sunt ex circumcissione, sed et his qui sectantur vestigia fidei, quæ est in præputio patris nostri Abrahæ. » Ut omnes qui ex gentibus credunt, filii sint Abrahæ : dum et illis sola fides ad justitiam reputatur. Erant ipsi circumcisi, sed corde. Sive quia in præputio justus fuit, ut esset incircumcisorum pater : et circumcisus justus permansit, ut circumcisorum justorum fieret pater.

« Non enim per legem promissio Abrahæ, aut semini ejus. » Hic enim legem ipsam circumcissionem appellat ; eo quod possit omne præceptum lex intelligi.

« Ut hæres esset mundi : sed per justitiam fidei. » Sive ut in semine ejus, quod est Christus, benedicerentur omnes gentes, quæ illi in hereditatem a Patre sunt datæ : sive, ut cum eo recumbant gentes in regno cælorum.

« Si enim qui ex lege, hæredes sunt : exinanita est fides, abolita est promissio. » Si illi soli, ut vos vultis, circumcisi hæredes sunt, non implevit Deus promissum Abrahæ, ut pater esset multarum

gentium ; et, si ita est, jam videbitur Deo sine causa credidisse.

« Lex enim iram operatur. » Quia injustis est posita, et magis gravavit peccare volentes, quam absolvit, per scientiam cumulando delicta : *Si enim cæci essetis, peccatum non haberetis (Jonn. ix. 41).*

« Ubi enim non est lex, neque prævaricatio. Ideo ex fide, ut secundum gratiam firma sit promissio omni semini. Non ei qui ex lege est solum, sed et ei, qui ex fide est Abrahæ, qui est pater omnium nostrum : sicut scriptum est. » Cum ergo fides exinaniri non potest, nec promissio aboleri, non est ex lege hæreditas, sed ex fide. Lex enim non donat peccata, sed damnat, et ideo non potest omnes gentes filios facere Abrahæ ; quia secundum quod omnes sub peccato inventi sunt, omnes erant utique puniendi. Fides autem, dimissis per gratiam peccatis, omnes credentes filios efficit Abrahæ ; sive quia non est quod prævaricetur, ubi lex non est ; sive non est, quod vindicetur, ubi lex necessaria non est.

« Quia patrem multarum gentium posui te ante Deum, cui credidisti. » Ante Deum, qui pater est omnium credentium.

« Qui vivificat mortuos. » Hic mortuos ad generandum dicit, ut præsentem conveniat causæ.

« Et vocat ea quæ non sunt, tanquam ea quæ sunt. » Quamvis et in principio vocaverit, quæ non erant, et statim esse cœperunt : tamen hic de filii desperata conceptione significat, quia jam non erant eis tempora generandi.

« Qui contra spem in spe credit. » Contra spem naturæ est, ut centum annorum homo ex muliere æque jam fessa, quæ etiam in juventute sterilis fuisset, semen suum sicut stellas cæli crederet esse futurum.

« Ut fieret pater multarum gentium : secundum quod dictum est ei : Sic erit semen tuum sicut stellæ cæli, et tanquam arena maris. » Qui nec unius filii jam per se esse poterat pater.

« Et non infirmatus est in fide. » Quæritur, quomodo Abraham, jam emortuo corpore, filios de Cætura generaverit, qui de Sara ante non potuit ? ideo de Sara non genuit, quia et senex erat et sterilis : in illa vero quasi in juvene, cursu naturæ facile potuit generare.

« Non consideravit corpus suum emortuum, cum fere centum esset annorum, et emortuam vulvam Saræ. » Nihil naturæ considerat fides, quia omnipotentem novit esse, qui dixit :

« In repromissione etiam Dei non hæsitavit diffidentia, sed confortatus est fide. » Nec de se, nec de senectutis impossibilitate, nec de promissionis magnitudine dubitavit.

« Dans gloriam Deo : plenissime sciens, quia quæcunque promisit Deus, potens est et facere. » Tanquam de recepto gratias agens.

« Ideo et reputatum est illi ad justitiam. » Quia tam perfecte et firmiter credit.

« Non est autem scriptum tantum propter ipsum, quia reputatum est illi ad justitiam : sed et propter nos, quibus reputabitur. » Non ut ejus solum fidem sciremus, qua Domino placuit : qui ideo etiam tentatus est, ut et ipse se nosset, et nos sequeremur.

« Credentibus in eum, qui suscitavit Jesum Christum Dominum nostrum a mortuis. » Si tam perfecte crediderimus Christum a mortuis resurrexisse : quomodo ille credidit corpus suum posse ad generandum vivificari jam mortuum.

« Qui traditus est propter delicta nostra, et resurrexit propter justificationem nostram. » Qui morte sua nostra peccata abolevit : et in ea qualitate, qua mortuus est, necessario resurgens apparuit, ut justitiam credentium confirmaret.

CAPUT V.

Justificati igitur ex fide. » Pertractata causa quare nemo eorum ex operibus justificatus sit, sed omnes ex fide (quod exemplo Abrahamæ probat ; cujus se filios esse soli Judæi putabant), ostendit ratione, quod nongenus, nec circumcisio, sed fides faciat filios Abrahamæ qui ex sola prima fide justificatus est. Qua ratione conclusa, pacem eos habere hortatur : quia nemo suo merito, sed omnes æqualiter Dei gratia sunt salvati.

« Pacem habeamus ad Deum per Dominum nostrum Jesum Christum. » Vel subjecti simus utrique Deo : sive pacem Dei, non tantum sæculi, habeamus.

« Per quem et accessum habemus per fidem in gratiam istam. » Per quem accessimus prope, qui eramus longe.

« In qua stamus. » Qui ante jacebamus.

« Et gloriamur in spe gloriæ filiorum Dei. » Gloriamur nos sperare filiorum Dei gloriam possuros. Tantumque est, quod speramus, quantum ex se nullus auderet : ne non spes, sed blasphemia putaretur, eo quod multis pro sua magnitudine incredibile videatur.

« Non solum autem, sed et gloriamur in tribulationibus : scientes quod tribulatio patientiam operatur, patientia autem probationem. » Non solum in gloriæ spe, sed etiam in saluberrimis tribulationibus gloriamur, magnitudinem præmii cognoscentes, sicut Jacobus ait : *Omne gaudium existimate, fratres, et reliqua (Jac. 1, 2)*. Unde et gaudere debemus aliquid pati pro nomine Dei, ut acquiramus de tribulatione finienda præmium infinitum. Consideratione enim præmii nullum possumus condignum æstimare laborem. Nam et scimus homines propter aurum ultro se ad bestias deputare : quod tamen in æternum non potuerunt possidere : quanto magis nos exemplo apostolorum in tribulationibus gaudere debeamus ! Quæ quidem cum sint temporales, æternam salutem acquirunt, et a doloribus liberant sempiternis. Cum multi propter spem parvæ salutis, et curam

A corporis, maximos sustinuerint cruciatus : nec tamen perfectam possunt consequi sanitatem : quæ etiam si provenerit, paulo post, morte intercedente, solvetur. Habemus ergo unde honeste et sine periculo gloriemur. Magna enim gloria est de imis ad summa crescere, de nihilo ad maxima pervenire : de limo ad cælum, et de servitute vocamur ad regnum : si tamen omni sæculi gloria et jucunditate contempta, in illo solo, quod nobis promittitur, gloriemur. Quod et si feceritis, tale est, quale si quis, nummo plumbeo contempto, gemmam regiam consequatur : quanquam nec sit digna comparatio, quia quamvis hic pretium distet, tamen manet utriusque corruptio ; ibi vero incorruptilibus corrupta, et æternis caduca mutantur.

B « Probatio vero spem, spes autem non confundit. » Spes futurorum omnem confusionem expellit. Unde probatur non habere spem, qui præceptis confunditur Christi.

« Quia charitas Dei diffusa est in cordibus nostris. » Magnitudo beneficiorum excitat in se magnitudinem charitatis ; quæ perfecta confidit, et timere non novit. Item manifeste hoc ostendit : quia quæcunque hominibus a Deo Patre donantur, per Spiritum sanctum tribuuntur.

« Per Spiritum sanctum, qui datus est nobis. » Quomodo nos Deus diligit, ex hoc cognoscimus, quia non solum nobis per Filii sui mortem peccata dimisit, sed et Spiritum sanctum nobis dedit, qui jam ostendat gloriam futurorum.

C « Ut quid enim Christus cum adhuc infirmi essemus ? » Ut quid indebite pro nobis mortuus est, nisi ut manifestaret suam charitatem, cum adhuc peccatorum et scelerum languoribus premeremur ?

« Secundum tempus. » Secundum tempus infirmi, quo jam defecerat pene justitia. Sive quia ultimo tempore passus est Christus, sive ad tridui tempus, ut prædicebatur, est mortuus.

« Pro impiis mortuus est. » Vult ostendere, quia pro impiis mortuus est : ut ex beneficiorum contemplatione ejus gratiam commendaret, et in mercato delicti, quantum eum debeamus diligere, demonstraret : et tanto beneficio et sancto, an aliquid præponendum sit, videremus : cum ille nobis impiis nec vitam suam præposuerit, ne necessariam nobis denegaret mortem.

« Vix enim pro justo quis moritur. » Ideo pro justo difficile moritur, quia justus non habet mori. Pro morituro enim forte moritur alter.

« Nam pro bono forsitan quis audeat mori ? » Bonus ipse est, qui et justus. Dicit enim alibi : *Mandatum sanctum, et justum, et bonum (Rom. vii, 12)*. Forsitan autem, hoc est, tam facile audeat, ne illi injuria fiat.

« Commendat autem charitatem suam Deus in nobis. » Amabilem facit, cum insinuat quantum nos diligit : quando enim indebite aliquid præstat, tunc maxime charitatis commendatur. Quid enim tam indebite, quam ut sine peccato Dominus pro

servis impiis moreretur, et universitatis conditor dignaretur apparere in homine, et contemni pro reparatione propriæ creaturæ?

« Quoniam si cum adhuc peccatores essemus secundum tempus. » Notandum quod plerumque Apostolus credentes jam in Christo fuisse peccatores, dicens, jam non esse significat : ut qualiter se exhibere debeant, recognoscant.

« Christus pro nobis mortuus est ; multo igitur magis justificati nunc. » Si peccatores tantum dilexit, quanto magis custodiet justos !

« In sanguine ipsius salvi erimus ab ira per ipsum. » Non animalium sicut in lege. Caveamus ergo, ne peccando eum pollutum dicamus, sicut dicit ipse Apostolus ad Hebræos.

« Si enim cum inimici essemus, reconciliati sumus Deo per mortem Filii ejus. » Peccatores inimici sunt contemnendo, sicut dicit Apostolus : *Scitis quia amicitia hujus mundi inimica est Deo : quicumque enim voluerit amicus esse sæculi hujus, inimicus Dei cognoscitur (Jac. iv, 4).* Inimici ergo actibus, non natura. Reconciliati autem, quia conciliati naturaliter fueramus.

« Multo magis reconciliati, salvi erimus in vita ipsius. » Si per mortem Christi salvati sumus, quanto magis in ejus glorificabimur vita, si eam fuerimus imitati !

« Non solum autem, sed et gloriamur in Deo per Dominum nostrum Jesum Christum, per quem nunc reconciliationem accepimus. » Non solum nobis vita dabitur sempiterna, sed etiam quædam similitudo per Christum promittitur divinæ gloriæ, sicut dicit apostolus Joannes : *Nondum apparuit quid erimus, quoniam cum apparuerit, similes ei erimus (I Joan. iii, 2).*

« Propterea sicut per unum hominem. » Si per unum hominem Evam peccatum intravit in mundum, insaniant qui dicunt, antequam deceperit diabolus Evam, peccatum fuisse in mundo. Item hic ostendere vult propterea Christum passum, ut qui sequentes Adam discesseramus a Deo, per Christum reconciliaremur Deo.

« In hunc mundum peccatum intravit, et per peccatum mors. » Exemplo vel forma¹. Quomodo cum non esset peccatum, per Adam advenit ; ita etiam cum pene apud nullum justitia remansisset, per Christum est revocata. Et quomodo per illius peccatum mors intravit, ita et per hujus justitiam vita est reparata futura, non præsens.

¹ Locum hunc Marius Mercator de Pelagii libro sic recitat : « Exemplo, inquit, seu imagine usus est : quia sicut cum non esset peccatum, per Adam subintravit, sic et cum non remansisset justitia apud aliquem, vita per Christum reparata est. »

² Hunc idem Mercator locum ita refert : « Cum sic, inquit, peccant, similiter et moriuntur. Neque enim aut in Abraham, aut Isaac, aut Jacob mors pertransiit, de quibus Dominus ait : Hi omnes vivunt. Illis autem, inquit, propterea dicit omnes mortuos, quoniam multitudine peccatorum non excipiuntur pauci justi : sicut et alibi inquit : Non est qui faciat bonitatem, non est usque ad unum. Et iterum illud inquit :

« Et ita in omnes homines mors pertransiit. » Dum ita peccant, et similiter moriuntur². Non enim in Abraham, et Isaac, et Jacob pertransiit de quibus dicit Dominus : *Omnes enim illi vivunt (Luc. xx, 38).* Hic autem ideo dicit omnes mortuos, quia in multitudine peccatorum non excipiuntur pauci justi, sicut ibi : *Non est qui faciat bonum : non est usque ad unum (Psal. cxiii, 3).* Et omnis homo mendax. Sive in eos omnes pertransiit, qui humano, non cœlesti ritu vivebant. Item nunc Apostolus mortem animæ significat, quia Adam prævaricans mortuus est, sicut et propheta dicit : *Anima, quæ peccat, ipsa morietur (Ezech. xviii, 4).* Transiit enim et in omnes homines, qui naturalem legem prævaricati sunt.

« In quo omnes peccaverunt. » Hoc est in eo, quod omnes peccaverunt, exemplo Adæ peccant.

« Usque ad legem enim peccatum erat in mundo. » Lex peccati vindex advenit, ante cujus adventum liberius, vel præsentis vitæ longitudine fruebantur. Erat quidem ante legem peccatum, sed non ita putabatur esse peccatum, quia jam pene obliteratum fuerat in natura. Item dicens : Usque ad legem, Moysi significat : Inferens autem, peccatum non imputatur cum lex non est : naturalem iterum ostendit legem, per quam prævaricatus est Cain ; et post ipsum, qui naturalem legem prævaricati sunt.

« Peccatum autem non imputabatur, cum lex non esset. » Quomodo mors regnabat, si non imputabatur peccatum ? nisi subaudias, in præsentem non imputabatur.

« Sed regnavit mors ab Adam usque ad Moysen. » Sive dum non esset, qui inter justum et injustum ante distingueret³, putabat mors se omnibus dominari. Sive non solum in eos, qui præceptum sicut Adam transgressi sunt : hoc est de filiis Noe, quibus jussum est, ne animam [At. carnem] in sanguine manducarent (*Gen. ix, 4*) ; et de filiis Abrahæ, quibus circumcisio mandata est (*Gen. xvii, 10*) ; sed etiam in eos, qui sine præcepto legem contempserunt naturæ.

« Etiam in eos, qui non peccaverunt in similitudinem prævaricationis Adæ. » Hi sunt, qui non in similitudinem prævaricationis Adæ peccaverunt : qui per naturalem legem transgressi sunt, et non sicut Adam per mandatum.

« Qui est forma futuri. » Sive ideo forma fuit Christi, quia sicut Adam sine coitu a Deo factus

Omnis homo mendax. Aut certe in illos omnes pertransiit, inquit, qui humano ritu, non cœlesti, sunt conversati. »

³ Apud eundem ex Pelagii libro : « Sive cum non esset, inquit, qui inter justum et injustum discerneret, putabat mors se omnium dominari, sive in eos qui mandatum tanquam Adam prævaricati sunt, hoc est, de filiis Noe, quibus præceptum est, ut animam in sanguine non manducarent, et de filiis Abrahæ, quibus circumcisio mandata est : sed et in eos qui præter mandatum legem contempserant naturalem. »

est ¹, ita ille ex Virgine, Spiritu sancto operante, A processit. Quidam dicunt formam e contrario, hoc est: sicut ille peccati caput, ita et iste justitiæ. Item forma Christi Adam factus est. Sicut enim Adam primus mandatum Dei prævaricans, exemplum est legem Dei prævaricare volentibus, sic et Christus voluntatem Patris complens, exemplum est imitari eum cupientibus.

« Nam non sicut delictum, ita et donum. » Ne in forma æqualitas putaretur.

« Si enim unius delicto multi mortui sunt: multo magis gratia Dei, et donum in gratia unius hominis Jesu Christi in plures abundavit ². » Hic manifeste docet, quia non generaliter de omni homine dicit, dicens: unius delicto, multi mortui sunt: quia communi et naturali morte non solum peccantes, sed et justii moriuntur ³.

« Et non sicut per unum peccatum, ita et donum. » Sed amplius.

« Nam judicium quidem ex uno in condemnationem. » Ex uno justo peccante processit judicium mortis.

« Gratia autem ex multis delictis in justificationem. » Quia non invenit Adam multam justitiam, quam suo exemplo destrueret: Christus autem gratia sua multorum peccata dissolvit. Et Adam solam formam fecit delicti: Christus vero et gratis peccata remisit, et justitiæ dedit exemplum.

« Si enim unius delicto mors regnavit per unum: multo magis abundantiam gratiæ, et donationis, et justitiæ accipientes in vita, regnabunt per unum Jesum Christum. » Quare multa peccata dimisit, abundantia donationis Spiritus sancti, quia multa sunt dona. Ipsa enim justitiæ donatur per baptismum, non ex merito possideretur.

¹ Idem legerat: « Quoniam sicut Adam præter coitum a Deo formatus est: sic et Christus ex virgine, fabricante Spiritu sancto, processit; sive sicut quidam dicunt, forma a contrario, hoc est, ut sicut ille caput peccati, sic iste caput justitiæ est. SED NON SICUT DELICTUM, ITA ET DONUM. Ne in forma, inquit, æqualitas putaretur. »

² Aliter a Pelagio expositum locum laudatus auctor invenit: « Plus valuit, inquit Apostolus, gratia in vivificando, quam peccatum in occidendo, quia Adam se solum et suos posteros interfecit; Christus vero, et eos qui tunc erant in corpore, et eos qui postea futuri erant, liberavit. » Cui veneno antidotum ipse de suo his verbis addit: Hic sollicitus catholicus lector notet, quid dicat, Adam non sibi soli, sed et posteris suis nocuisse. Tene superiorem destinationem ejus. Posteris enim hic dicit, non omnes omnino, et ubique totos homines læsos illis peccato, sed illos tantum, qui per imitationem similiter suis peccatis et propriis facti sunt rei prævaricationis, sicut Adam, qui sine dubio il ipsi pronepotes ejus et posteri esse inveniuntur.

³ Huc etiam spectasse videntur, quæ impugnat S. Augustinus, lib. III, de Peccatorum Meritis et Remissione, sub cap. I initium: « Verum, inquit, post paucissimos dies legi Pelagii quædam scripta, viri, ut audio, sancti, et non parvo propectu Christiani, quæ in Pauli apostoli epistolas expositiones brevissimas continerent, atque ibi comperi, cum ad illum venisset locum, ubi dicit Apostolus, per unum

« igitur sicut per unius delictum in omnes homines in condemnationem, sic et per unius justitiam in omnes homines in justificationem vitæ. » Mors regnavit, subauditur, ita et per justificationem gratia regnavit. Itemque superius dicit: *Nam quid iniquus Deus, qui infert iram?* Et adjecit: *Absit* (Rom. III, 5, 6) quomodo potest unius delicto Adæ omnes homines condemnare? cum nec unius Christi justitia omnes homines justificati sunt? Omnes autem dicens, non generaliter dicit, sed uniuscujusque partis significat multitudinem. Alioquin inveniuntur omnes homines justificati in Christo, sicut et in Adam condemnati: et non erit ultra qui puniatur.

« Sicut enim per inobedientiam unius hominis peccatores constituti sunt multi, ita et per unius obedientiam justii constituentur multi. » Sicut exemplo inobedienciæ Adæ peccaverunt multi. Grande enim crimen inobedienciæ est, quod tantos occidit.

« Lex autem subintravit, ut abundaret delictum. » Quia naturalem legem habentes Hebræi et scribæ acceperunt, propterea dicit, subintravit. Ipsi enim ad majorem mercedem accipientes legem, per suam negligentiam non custodientes, in majus ceciderunt delictum, ne dicerent, sed nobis lex peccatum dimisit: non, inquit, venit dimittere, sed demonstrare delicta. Et dum scienter peccatur, cœpit abundare delictum: quasi si diceret: ut video, lex peccatum non abstulit, sed adjecit: non tamen suo vitio, sed illorum; subintravit, hoc est, subito intravit, et ita contingit ut abundaret delictum.

« Ubi autem abundavit delictum, superabundavit et gratia. » Sicut ait Salvator: *Cui plus dimittit*

hominem peccatum intrasse in mundum, et per peccatum mortem, atque ita in omnes homines pertransisse, quædam eorum argumentationem, qui negant parvulus peccatum originale gestare.... Sic ergo illa argumentatio posita est: Hi autem, inquit, qui contra traducem peccati sunt, ita illam impugnare nituntur: Si Adæ, inquit, peccatum etiam non peccantibus nocuit, ergo et Christi justitia etiam non credentibus prodest: quia similiter, imo et magis dicitur per unum salvari, quam per unum ante perierunt. » Eadem plenius Mercator recitat: « Hi autem, qui contra traducem peccati sentiunt, aliter eos qui defendunt traducem impugnare conantur. Si peccatum, inquit, Adæ, etiam non peccantibus nocuit, ergo et Christi justitia non credentibus prodest, quoniam similiter, imo plus dicit Apostolus per unum liberari, quam per unum ante perierunt. Deinde dicunt, inquit: Si baptismus mundat antiquum illud veterosumque peccatum, qui de duobus baptizatis nati fuerint, debent hoc carere peccato. Non enim potuerunt ad posteros transmittere, quod ipsi minime habuerunt. In hoc addunt, inquit, quoniam si anima non est ex traduce, sicut nec est, sed sola caro habet traducem peccati, sola et pœnam meretur. Injustum est enim, ut hodie nata anima non ex massa Adæ, tam antiquum peccatum portet alienum: quia nec rationabile est, ut Deus, qui propria peccata dimittit, unum imputet alienum. »

situr, amplius diligit (*Luc. vii, 43, 47*). Manifestata est enim quantitas peccati, ut sciretur gratiæ magnitudo, et redderemus competens debitum charitatis.

« Ut sicut regnavit peccatum in mortem, ita et gratia regnet per justitiam in vitam æternam, per Jesum Christum Dominum nostrum. » Sicut abundanter confirmatum est regnum peccati, per contemptum legis: ita et regnum gratiæ confirmetur, per multorum remissionem peccatorum, et indesinentem deinceps justitiæ actionem.

CAPUT VI.

« Quid ergo dicemus? Manebimus in peccato, ut gratia abundet? Absit! Qui enim mortui sumus peccato. » Ne non intelligentes dicerent: Si gratia crescit in magnitudine delictorum, peccare debemus, ut possit magis ac magis gratia abundare. Absit! Ergo de illis dico, quos ita fides invenit, non de nobis, qui jam mortui sumus peccato, ut gratia viveremus.

« Quomodo adhuc vivemus in illo? » Vult tam firmum esse baptismatum tanque perfectum.

« An ignoratis, fratres? » Aut nunquid nescitis ipsum sacramentum baptismatis?

« Quia quicumque baptizati sumus in Christo Jesu. » Tribus modis baptismum accipitur in Scripturis: aquæ, et Spiritus sancti, qui et ignis appellatus est, et sanguinis in martyrio, de quo Salvator dicebat: *Baptismo habeo baptizari* (*Luc. xii, 50*).

« In morte ipsius baptizati sumus. » Ut illi commoriamur in baptismo.

« Consepulti enim sumus cum illo per baptismum in mortem: ut quomodo Christus surrexit a mortuis, per gloriam Patris, ita et nos in novitate vitæ ambulemus. » Ostendit nos propterea ita baptizari, ut per mysterium consepeliamur Christo, criminibus morientes, et renuntiantes pristinæ vitæ: ut quomodo Pater glorificatur in Filii resurrectione, ita et per nostræ conversationis novitatem ab omnibus honoretur: ut ne signa quidem veteris hominis agnoscantur in nobis. Nec enim aliquid velle aut cupere debemus, quod volunt aut cupiunt, qui nondum sunt baptizati, et quicumque adhuc veteris vitæ erroribus implicantur.

« Si enim complantati facti sumus similitudini mortis ejus, simul et resurrectionis erimus. » Si consepulti sumus nunc, et tunc resurrectionis ejus poterimus esse participes; et si fuerimus novi, et immutati in conversatione, similiter novi et immutati erimus in gloria.

« Hoc scientes, quia vetus homo noster. » Qui veterem hominem terrenum Adam imitando peccabant.

« Simul crucifixus est. » Per baptismum te crucifixum intellige, qui membrum de corpore ejus effectus es. Et ille quidem innoxium corpus appendit, ut tu noxium suspendas a vitis, in quo

A mysterio Moyses serpentem æreum in deserto suspendit (*Num. xxi, 9*).

« Ut destruat corpus peccati: ut ultra non serviamus peccato. » Hoc est, ut omnia vitia destruantur, quia unum vitium, membrum est peccati: omnia, corpus totum. Christus non ex parte, sed integer est crucifixus. Sive ut corpus nostrum destruat a servitute peccati, et fiat justitiæ mancipium, quod solebat esse delicti. Omnis enim qui facit peccatum, servus est peccati.

« Qui enim mortuus est, justificatus est a peccato. » Hoc est, alienatus est a peccato. Mortuus enim omnino non peccat. Ita et qui natus est de Deo, non peccat. Crucifixus enim omnibus membris dolore occupatis, peccare vix poterit.

B « Si autem mortui sumus cum Christo, credimus quia simul etiam vivemus cum illo. » Si commortui non sumus, nec convivemus, quia ejus non sumus membra.

« Scientes quod Christus resurgens ex mortuis, jam non moritur: mors illi ultra non dominabitur. » Ita et nos si hic voluntate mortui fuerimus, secundam non timebimus mortem. Sive jam non potestis iterum baptizari, quia Christus non potest pro vobis iterum crucifigi: sicut dicit ad Hebræos: *Impossibile est eos, qui semel illuminati sunt*, etc. (*Hebr. vi, 4*). Quibus non poenitentiam negat, sed iterationem baptismi differtur.

« Quod enim mortuus est peccato, mortuus est semel. » Quia ipse peccato nostra portavit, et pro nobis doluit, ne de cætero peccaremus.

C « Quod autem vivit, vivit Deo. » Vivit in gloria deitatis.

« Ita et vos existimate vos mortuos quidem esse peccato: viventes autem Deo in Christo Jesu. » Quasi membra ejus semel vos scitote commortuos debere jam semper vivere Deo in Christo, in quo vita nostra abscondita est apud Deum (*Coloss. iii, 3*), quem induit: ejus sequamur exemplum.

« Non ergo regnet peccatum in vestro mortali corpore, ut obedientis concupiscentiis ejus. » In corpore mortali vivite ut immortales. Et quomodo regnet peccatum in corpore, exposuit, per obedientiam scilicet et consensum.

D « Sed neque exhibeatis membra vestra arma iniquitatis peccato. » Unumquodque membrum, si officium suum in malos usus vertit, arma iniquitatis efficitur ad justitiam expugnandam. Simul notandum quod homo membra sua cui velit parti exhibeat per arbitrii libertatem.

« Sed exhibete vos Deo, tanquam ex mortuis viventes. » Tanquam qui jam resurrexistis, quia tunc nec carnaliter vivitur, nec peccato.

« Et membra vestra arma justitiæ Deo. » Ut oculus qui ante videbat ad concupiscendum, nunc videat nudum ad vestiendum. Sic de reliquis membris adverte.

« Peccatum enim vobis non dominabitur. » Non vos vincet peccatum. Non enim estis parvuli, sed

perfecti; quasi pædagogus puero. Noli facere vitium sermonis; non enim adhuc audis grammaticum, sed oratorem, sive non debet dominari. Item non quia impossibile sit peccare his qui gratiam acceperunt: ideo dicit, peccatum in vobis non dominabitur.

« Non enim sub lege estis, sed sub gratia. » Sed bene sciens, quia hi qui sub gratia sunt, alieni sunt a multis, et a diversis præceptis legis, et ab oneribus ejus; quæ data est propter duritiam cordis Judæorum, ut est illud: *Leprosam domum destrueret, et pulverem longe a civitate in locum immundum projicere* (Levit. xiv, 41). Qui enim participes sunt Christi gratiæ, didicerunt quemadmodum oportet vincere passiones, et Deum diligere ac proximum suum, sicut scriptum est: *Non enim estis sub lege, sed sub gratia* (Rom. vi, 14); gratiam vivendi, et doctrinæ præbuit exemplum.

« Quid ergo? Peccabimus: quoniam non sumus sub lege. » Ne dicerent: Ergo cessante vindicta legis, impune peccamus.

« Sed sub gratia? Absit. » Si peccatis, sub gratia non estis.

« An nescitis, quoniam cui exhibetis vos servos ad obedientiam, servi estis ejus cui obedistis, sive peccati, ad mortem, sive obediitionis, ad justitiam? Si volueritis peccatis servire, incipietis sententiæ legis subjacere, quæ vindicat in peccantes: si autem justitiæ obdieritis, non estis sub lege, sed sub gratia.

« Gratias autem Deo, quod fuistis servi peccati. » Fuistis, inquit, sed non estis.

« Obedistis autem ex corde in eam formam doctrinæ, in qua traditi estis. » Ex corde dicit, hoc est, fideliter.

« Liberati autem a peccato, servi facti estis justitiæ. » In doctrina et exemplo Christi; qui non solum peccata, sed etiam occasiones auferre docuit delictorum.

« Humanum dico, propter infirmitatem carnis vestræ. » Humanum dico, quia nondum ad plenum potestis audire divinum. Cum enim multo magis debetis servire justitiæ, quam peccato, cui ante servistis: ego tamen concedo infirmitati vestræ, ut tantum justitiæ serviatis. Sive ita: humana jam ratione digna loquor, quod omnes mecum sentire possent, et nullus abnuere.

« Sicut enim exhibuistis membra vestra servire immunditiæ et iniquitati, ad iniquitatem: ita nunc exhibete membra vestra servire justitiæ, in sanctificationem. » Quia quicquid anima carnaliter gerit, carnaliter deputatur: si autem caro spirituale opus faciat, totus homo efficitur spiritalis: ut est illud: *Corpus quod corrumpitur, aggravat animam* (Sap. ix, 15). Nos exhibuimus membra nostra servire peccato: non sicut Manichæi dicunt, naturam corporis insertum habere peccatum.

« Cum enim servi essetis peccati, liberi fuistis

» A justitiæ. » Hoc est in nullo ei penitus servientes: ita et nunc liberi estote ab omni peccato.

« Quem ergo fructum habuistis tunc in illis, in quibus nunc erubescitis? Nam finis illorum mors est. » Nullus sine dubio fructus est in ea re, quæ per pœnitentiam erubescitur. Omnis enim qui cognoscit bonitatem, in pristinis actibus erubescit: quicumque autem erubescit justitiam, fructum ejus ignorat. Ergo qui peccant, nec in præsentem aliquem fructum habent, et mortem perpetuam in futuro percipient. Qui vero serviunt Domino, et in præsentem fructum habent, donum Spiritus sancti, et in futuro vitam æternam. Aliter: Quare fructum in actione illius rei habuistis, in cuius etiam recordatione verecundia est?

B « Nunc vero liberati a peccato: servi autem facti Deo, habetis fructum vestrum in sanctificationem: finem vero, vitam æternam. » Hoc ipsum ideo fructus est, quod vivetis sanctificati per baptismum.

« Stipendia enim peccati, mors. » Qui peccato militat, remunerationem accipit mortem. Item præmium, quod offert ad deceptionem nostram, hoc mors est.

« Gratia autem Dei vita æterna. » Non dixit similiter, stipendia justitiæ: quia non est antequam remuneratur in nobis. Non enim nostro labore quæsitæ est, sed Dei munere condonata.

CAPUT VII.

C « An ignoratis, fratres? scientibus enim legem loquor. » Illic incipit difficultatem legis ostendere, ut illos hortetur ad gratiam sine ejus timore transire.

« Quia lex in homine dominatur, quanto tempore vivit. » Homo, sive lex homini.

« Nam quæ sub viro est mulier, vivente viro, alligata est legi. Si autem mortuus fuerit vir ejus, soluta est a lege viri. » Comparatione legis, mandatum virum appellat: ut ostendat legem sine effectu vindictæ quasi mortuam, nobis jam mortificatis impedire non posse, quominus ex integro ad Christum (qui resurrexit a mortuis) transeamus: qui merito nobis viveret, si invenisset quod punire posset in nobis.

D « Igitur, vivente viro, vocabitur adultera, si fuerit cum alio viro. Si autem mortuus fuerit vir ejus, liberata est a lege viri, ut non sit adultera, si fuerit cum alio viro. » Quamdiu vivit vir, tandiu illi secundum ejus solius necesse est vivere voluntatem: cum autem, illo mortuo, alio viro mulier fuerit copulata, jam non illi secundum prioris viri consuetudinem est vivendum.

« Itaque, fratres mei, et vos mortificati estis legi. » Noluit, juxta comparationem, legem illis dicere mortuam: sed quod verbis eis dicere non audebat, intellectui dereliquit.

« Per corpus Christi, ut sitis alterius viri: qui ex mortuis resurrexit, ut fructificetis Deo. »

Commoriendo Christo, qui damnavit peccatum in carne.

« Cum enim essemus in carne, passiones peccatorum, quæ per legem erant, operabantur in membris nostris. » Cum essemus in carnali conversatione, passio concupiscentiæ operabatur in oculis : et in cæteris membris cæteræ passiones : quæ tamen per legem ostendebantur esse peccata. Item in carne est, qui voluntate carnis ducitur : et legi Dei obedire prohibetur, quia non potest duobus dominis servire. Nunc autem gratia Spiritus sancti, docti passiones vincere, in carne non sumus, quia mortui sumus legi, quæ doctrinam gratiæ non continet.

« Ut fructificarent morti. » Ut nos legis severitas interficeret.

« Nunc autem soluti sumus a lege mortis, in qua detinebamur. » Morientes peccato, in quo detinebamur a lege.

« Ita ut serviamus in novitate spiritus. » Spiritualis gratiæ præceptis, et non litteræ legis. Item servitus nova est, non diligere mundum, neque ea quæ sunt in mundo : et carnis curam non facere in concupiscentiis. Lex enim bona terræ promittens, nutrire novit amatorum carnis desideria. Juste hic discipuli Jesu legi mortui sunt, quoniam mundo abrenuntiaverunt.

« Et non in vetustate litteræ. » Nunc scriptæ et naturalis legis facit mentionem : quia scripta lex et naturalem continet. Infert autem dicens : Nam concupiscentiam nesciebam nisi per legem. Personam juvenis sumit, ostendere volens, quia quandiu sumus infantes, omnino quid sit concupiscentia ignoramus. Cum autem crescere cœperimus, initium accipit concupiscentia (quæ a lege prohibita est) in nostram pervenire notitiam, cum jam possumus discernere bonum et malum.

« Quid ergo dicemus ? Lex peccatum est ? » Quia ab ea semper mortem dixerat esse solutam. Item ex hinc vult ostendere : quoniam non custodiendo legem, non fuit legis infirmitas, sed humanæ voluntatis. Dicendo autem : Peccatum non cognovi, nisi per legem : personam pueri assumit, qui per ætatis infirmitatem legi obnoxius non est : sed ubi adoleverit, sub lege esse incipit, et mandata cognoscere.

« Absit. » Contra Manichæos. Quod si dixerint, timuit scandalum : semper ergo timuit, et nunquam contra legem locutus est. Unde ergo vos audistis, quod ille non fecit ?

« Sed peccatum non cognovi, nisi per legem. » Hic in persona ejus hominis loquitur, qui legem accepit, id est, qui primum Dei mandata cognoscit : cum consuetudinem habet delinquendi.

« Nam concupiscentiam nesciebam, nisi lex diceret : Non concupisces. » Non dixit, non habebam, aut, non faciebam : sed, nesciebam : hoc est, nesciebam concupiscentiam esse peccatum. Item sicut lumen in tenebris, vel offendiculum, vel

foveam ostendit : similiter et lex præcavendum et observandum esse a peccatis facit notitiam peccatorum : et per hoc legem sanctam et bonam esse dicimus.

« Occasione autem accepta, peccatum per mandatum operatum est in me. » Hic peccatum diabolum appellat, sicut in Apocalypsi nominatur (Apoc. xii, 12), scilicet auctor peccati. Dicit ergo occasionem mandati, quod excusationem ignorantiae abstulit. Gravius enim facit, quam ante peccare : sicut omnis invidus tunc magis occasionem nocendi amplectitur, quando aliquid committitur ei, cui ille molitur insidias.

« Omnem concupiscentiam. » Quæ fuerat lege prohibita.

« Sine lege enim. » Pene lex in oblivione erat naturalis, quæ suggerebat quid sit peccatum : idcirco lex litteræ superducta est, ut commoveret oblitos. Item, si cum lex non esset, peccatum mortuum est : insaniant qui de Adam per traducem asserunt ad nos venire peccatum. Propterea hic dicit, peccatum mortuum est : quia in infantibus, qui sine lege sunt, non vivit, id est, impune committitur. Nam maledicente infante parentibus, videtur esse peccatum, non tamen vivum, sed mortuum.

« Peccatum mortuum erat. » Puer licet peccet, mortuum est in eo peccatum, quia non est legi subjectus.

« Ego autem vivebam sine lege aliquando. » Quasi justum et liberum vivere me putabam : sive in præsentem vivebam. Item, cum autem puer essem, legi obnoxius non eram.

« Sed cum venisset mandatum. » In fine oblivionis recognitum est peccatum, adveniente mandato : ut omnis qui illud fecerit, mortuum se esse cognoscat.

« Peccatum revixit. » Ubi adolevi, et cœpi esse sub lege : et delictum, quod cum essem puer, per ignorantiam erat in me mortuum, revixit in me lege dominante. Ita ergo, inquit, mandatum, quod erat ad vitam datum, hoc mihi in mortem inventum est, pueritiæ consuetudine, et more peccandi. Item, quia vixerat per naturalem scientiam, et mortuum fuerat per oblivionem, ideo dicitur revixisse per legem.

« Ego autem mortuus sum. » Quia sciens prævaricavi.

« Et inventum est mihi mandatum, quod erat ad vitam, hoc esse ad mortem. » Quod custoditum proficiebat ad vitam, neglectum duxit ad mortem. Item pœnam mortem dicit, quam nobis peccatum per deceptionem suam acquisivit, ostendens temporalia et terrena, quæ putantur esse bona : et legem prævaricare suadens, quæ vitam æternam facientibus repromittit.

« Nam peccatum, occasione accepta, per mandatum seduxit me : et per illud occidit. Itaque lex quidem sancta, et mandatum sanctum, et justum,

et bonum. » Contra impugnatores legis et contra eos qui iustitiam a bonitate discernunt, lex et sancta et bona dicitur et iusta. *Nisi, inquit, abundaverit iustitia vestra (Matth. v, 20).* Sed et Deus nonnunquam in veteri Instrumento bonus, et in novo dicitur justus. Pater iuste, ait Dominus. Contra Marcionistas hic locus facit.

« Quod ergo bonum est, mihi factum est mors? Absit! » Non mihi ipsa causa mortis existit, sed ego qui peccando invenio mortem.

« Sed peccatum, ut appareat peccatum, per bonum operatum est mihi mortem. » Per bonum legis revelatur peccatum, et ab ipsa punitur. Item vult ostendere qualiter infantis, qui ante sine lege erat, cum cœperit adolescere, et a parentibus nihilominus prohiberi, peccatum incipiat apparere. Apparet autem, cum illud vitare didicerit. Ipsum enim peccatum si in proficiente ætate, non solum non abscinditur, sed augetur, supra modum peccans efficitur, dum jam veniam non meretur.

« Ut fiat supra modum peccans. » Ante legem modum habebat per ignorantiam: super modum est, cum scienter admittitur. Item hoc dicit, quoniam peccatum, cum per ætatem obnoxium non erat adolescenti ætati, dominante sibi lege, commissi reputatur in culpam: factum est ultra modum peccatum.

« Peccatum per mandatum. » Nunc ex persona ejus, qui ætatem legitimam habet, sermo profertur. Qui enim dicit: Quia lex spiritualis est, seipsum condemnat propria voluntate peccante. Unde adjicit: « Ego autem carnalis sum, venundatus sub peccato, » ut ostendat, quia cum esset liber, ipse se venundedit peccato. Quid enim iterum dicit? « Quod enim operor non intelligo. » Hoc est nolens discernere nocere, volens nocere. Aliena desidero, in eis fraudare non optans: hoc enim ostendit dicens: « Non enim quod volo ago, » hoc est mihi bonum fieri; « sed quod odi, illud facio, » similiter intelligitur, mihi malum fieri. Si enim, quod nolo mihi malum fieri, hoc facio, consentio legi, quia bona est, præcipiens quod tibi fieri non vis, alii non feceris.

« Scimus enim, quia lex spiritualis est. » Quæ spiritualia mandat.

« Ego autem carnalis sum. » Ego quamcumque legem accipio, et carnaliter vivere consuevi.

« Venundatus sub peccato. Quod enim operor, non intelligo. Non enim, quod volo bonum, hoc ago: sed quod odi malum, illud facio. » Proposito peccato, ut si consilium ejus accepero, ipsius servus efficiar, sponte memetipsum subjiciens, etiam quasi inebriatus consuetudine peccatorum, ignoro quid facio. Quod enim operor, non intelligo. Sive ita pronuntiandum: ego non intelligo malum esse, quod invitus admitto, cum malum nolo facere, quod committo: utique cum lege sentio, quæ mala et non vult, et prohibet. Potest autem et intelligi:

A Si pecco, legis severitati meipsum subijcio. Item invenitur peccare, qui voluntati carnis inservit.

Si autem quod nolo, illud facio, consentio legi, quoniam bona est. » Si ea, quæ lex præcipit contraria voluntati carnis, custodire voluero secundum carnem, quod nolo, illud facio: secundum vero voluntatem spiritus, legi Dei spirituali atque bonæ convenio.

« Nunc autem jam non ego operor illud. » Ante consuetudinem ergo libens ego ipse faciebam. Item dicens: Jam non ego operor illud: ostendit, quia non est hominis rationalis, irrationalium animalium ritu vivendum. Inferens autem, quod habitat in me peccatum: docuit, quia totum se tradiderit passionibus carnis, quæ Deo sunt inimicæ.

« Sed quod habitat in me peccatum. » Habitat quasi hospes, et quasi aliud in alio: non quasi unum, ut accidentia scilicet, non naturalia.

« Scio enim, quia non habitat in me, hoc est in carne mea bonum. » Non dicit: Non est caro mea bona. Item hoc ex persona ejus dicitur, qui peccandi consuetudinem habet, et carnis vitis tenetur obnoxius.

« Nam velle adjacet mihi. » Est voluntas, sed non est effectus: quia carnalis consuetudo voluntati resistit. Item voluntas carnis amator magis, quam Dei. Ideo dicit, Velle adjacet mihi, ut id quod mihi bonum fieri volo, non perficiam proximo: nam quod odi pati, illud facio.

C « Perficere autem bonum non invenio. » Non video facere.

« Non enim quod volo bonum, hoc facio; sed quod nolo malum, hoc ago. » Sicut, verbi gratia, si quis jam devorare consuevit, etiam cum non optat, incurrit

« Si autem quod nolo, illud facio: jam non ego operor illud, sed quod habitat in me peccatum. » Non ego, qui invitus, sed consuetudo peccati: quam tamen necessitatem mihi ipse paravi.

« Invenio igitur legem volenti mihi facere bonum. » Si ego volo, invenio mihi legem bonum facere contra adjacens malum. Item hoc est quod ait, secundum animæ voluntatem bonum velle se facere; adjacere sibi malum juxta desideria carnis.

D « Quoniam mihi malum adjacet. » Quod dicit: Quoniam mihi malum adjacet: ostendit, quia non per necessitatem peccat, sed propria voluntate ducitur ad peccatum, cum vult esse carnis amator.

« Condelector enim legi Dei, secundum interiorem hominem. » Consentio legi secundum mentem. Item interior homo noster rationalis et intelligibilis, est anima quæ consentit legi Dei. Lex enim ejus est rationabiliter vivere, et non duci irrationalium animalium passionibus. Exterior vero est corpus nostrum. Ejus autem lex prudentia carnis est: quæ docet edere, et potare, et cæteris uti luxuriis, quæ repugnant rationi. Et ei superaverint, legi peccati subijciunt. Sic enim ita est,

sicut quidam æstimant : quia quod nolumus, hoc A
facimus.

« Video autem aliam legem in membris meis. »
Desideria consueta, vel persuasionem inimici.

« Repugnantem legi mentis meæ. » Conscientiæ
scilicet naturali, vel legi divinæ, quæ in mente
consistit.

« Et captivantem me in lege peccati, quæ est in
membris meis. » In consuetudinem delictorum.

« Infelix ego homo : quis me liberabit de corpore
mortis hujus? » Ego qui sic detineor, quis me
liberabit de consuetudine mortifera corporali?

« Gratia Dei per Jesum Christum Dominum
nostrum. » Admirabiliter intulit, dicens : Gratia
Dei per Jesum Christum Dominum nostrum : quia
quæ Moyses et naturalis lex non docuit, hæc docuit
Dominus uoster Jesus Christus : contemnere mundum,
et superare vitia. Unde beatus Apostolus hoc
doret, dicens : *Qui autem Christi sunt, carnem
suam crucifixerunt cum vitis et concupiscentiis
(Galat. v, 24)*. Item, quem lex non potuit liberare :
nunquid non Paulus nondum erat Dei gratia libera-
tus? Unde probatur, quia ex alterius persona
hæc loquitur.

« Igitur ego ipse mente servo legi Dei. » Re-
capitulat, ut concludat, et rursus in persona ejus,
qui sub lege erat, hæc loquitur.

« Carne autem legi peccati. » Homo carnalis
duplex est quodammodo, et in semetipso divisus.

CAPUT VIII.

« Nihil ergo nunc damnationis est his, qui sunt
in Christo Jesu, qui non secundum carnem ambu-
lant. » Illic Apostolus nihil in illis damnatione
dignum esse ait, qui carnis opera crucifixerunt.

« Lex enim spiritus vitæ in Christo Jesu. »
Notandum, quia gratiam legem appellat.

« Liberavit me a lege peccati et mortis. » Quæ
mortificat peccatores.

« Nam quod impossibile erat legi. » Hic ostendit
quoniam lex per infirmitatem carnis non poterat
impleri. In eo autem in quo dixit : Deus, cum
Filium suum misisset in similitudinem carnis pec-
cati : et propter peccatum misisse demonstrat,
quoniam ante incarnationem erat Filius, et suscepta
postea carne, quæ ad peccandum esset proclivior,
ipse tamen absque peccato eam suscepit. Et
idcirco dicitur in similitudinem carnis peccati,
suscepta carne, venisse et peccatum in eadem carne
damnasse : quoniam carnem, quam suscepit,
innocentiam servaverit ab omni contagione peccati.
Item legem dicit, non præcepta sacrificiorum, et
cætera, quæ erant umbra, usque ad tempus Christi
data ; sed illam quam et Dominus noster Jesus
Christus docuit, dicens : *Omnia quæcumque vultis,
ut faciant vobis homines, sic et vos facite illis
(Matth. viii, 12)*. Ista est enim lex et prophetæ.
Infirma enim erat qua nos volebamus. Non enim
impossibilia mandata. Unde Filius Dei formam

servi accipiens, factus est homo, ut peccatum
damnaret in carne, et nos instrueret, quemadmo-
dum oporteat peccatum damnare in carne, ut justi-
ficatio legis impleatur in nobis.

« In quo infirmabatur per carnem. » In illis
infirmabatur, non in se.

« Deus Filium suum mittens. » Contra Photinum,
qui negat, Filium ante carnem.

« In similitudinem carnis peccati. » Dicens in
similitudinem carnis peccati, ostendit eum eandem
quidem carnem, sed absque peccato portasse. Item
hic similitudo veritatem habet, sicut Adam genuit
ad similitudinem suam. Similem ergo cæteris
hominibus carnem Dominus Deus noster Jesus
Christus assumpsit.

B « Et de peccato damnavit peccatum in carne. »
Quasi si dicas, de hoste expugnavit hostem. Sive
sicut hostias, quas pro peccato offerebant in lege,
peccati nomine vocabant, cum ipsi delicta nescirent,
sicut scriptum est : *Et imponent manus super
caput peccati sui (Levit. iii, 2, 8)*, sic et Christi
caro, quæ pro peccatis nostris oblata est, pec-
cati nomen accepit. Quidam autem dicunt, peccato
Judæorum, quod Dominum occiderunt, peccatum
diaboli, quod hostem deceperat, per hominem
condemnari ; sicut ad Hebræos dicit : *Ut per
mortem destrueret eum, qui habebat mortis imperium
(Hebr. ii, 14)*. Sive de illius carnis substantia, quæ
ante serviebat peccato, vicit (nunquam peccando)
peccatum ; et in eadem carne damnavit peccatum,
ut ostenderet voluntatem esse in crimine, non
naturam, quæ talis a Deo facta est, ut possit non
peccare, si velit.

« Ut justificatio legis impleatur in nobis. » Ut
quod in illis, repugante carnali consuetudine,
implere non potuit, in nobis saltem impleatur, qui
exemplo Christi mortificabimus carnem.

« Qui non secundum carnem ambulamus, sed
secundum spiritum. Qui enim secundum carnem
sunt, quæ carnis sunt, sapiunt qui : vero secundum
spiritum sunt, quæ sunt spiritus sentiunt. » Homo
ex spiritu et carne constructus est. Quando ergo
carnalia agit, totus caro dicitur ; quando vero
spiritualia, totus spiritus appellatur. Unaquæque
enim substantia, cum eadem alteram in suam
ditionem erigit, et vim quodammodo propriam et
nomen amittit. Nam singulæ cognata sibi et vicinæ
desiderant.

« Nam prudentia carnis mors est, prudentia
autem spiritus, vita et pax. » Notandum, quia non
caro mors, sed prudentia. Ejus autem mortem
dicens, æternam pœnam significat. Item ipse alibi
dicit, prudentiam humanam esse, malo vicem
referre. Talis ergo prudentia mortem parit trans-
grediendo præceptum. Spiritus vero prudentiæ in
præsenti pacem habet, et non reddendo vicem, et
vitam in futuro. Prudentia vero a providendo est
appellata.

« Quoniam sapientia carnis inimica est Deo.

Legi enim Dei non est subjecta. » Non ipsa caro, ut Manichæi dicunt, sed sensus carnalis inimicus est Deo. Omne enim non subjectum inimicum est, et quicumque se voluerit vindicare, etiam veteris legis nunquam modum excedit.

« Nec enim potest. » Impossibile dixit, ut vel sic eos a carnis concupiscentiis revocaret.

« Qui autem in carne sunt. » Hic probatur, quia superius non carnem, sed opera accusaverat carnis; quia quibus hoc dicitur, utique in carne vivebant.

« Deo placere non possunt. » Fieri enim non potest ut carni deditus, aliquando non peccet.

« Vos autem non in carne estis, sed in spiritu. » Hoc est in spiritualibus operibus occupati.

« Si tamen Spiritus Dei habitat in vobis. » Hic ostendit quoniam Spiritus sanctus Patris et Filii sit. Item in illo Spiritus Dei habitat, in quo ejus apparent fructus; sicut ait ad Galatas: *Fructus autem Spiritus est charitas, gaudium, etc.* (Galat. v. 22, 23).

« Si quis autem spiritum Christi non habet, hic non est ejus. » Spiritus Christi est humilitas, et patientia, omniumque virtutum est, qui dilexit inimicos, et pro eis oravit.

« Si autem Christus in vobis est, corpus quidem mortuum est propter peccatum. » Si Christum imitamini, carnalis sensus, quasi mortuus, non resistit. Unde et David aiebat: *Ego tanquam surdus non audiebam, et sicut mutus non aperiens os suum, etc.* (Psal. xxxvi, 14).

« Spiritus vero vivit propter justificationem. » Nunc spiritum nostrum significat, qui propter justitiam suam vita appellatur, quasi justificans corpus, beata illa æterna vita. Item spiritus vivit, ut justitiam operetur. Non enim hoc solum quæritur, ut a carnalibus cessemus, sed etiam ut et spiritualia faciamus.

« Quod si Spiritus ejus, qui suscitavit Jesum a mortuis, habitat in vobis; qui suscitavit Jesum Christum a mortuis, vivificabit et mortalia corpora vestra propter inhabitantem Spiritum ejus in vobis. » Si tamen purificati, ut in vobis Spiritus sanctus habitare dignetur, non patitur Deus templum Spiritus interire; sed quomodo Jesum a mortuis suscitavit, ita et corpora vestra restaurabit.

« Ergo, fratres, debitores sumus non carni, ut secundum carnem vivamus. » Hoc totum agit, ut ostendat eis legem non esse necessariam, quæ carnalibus data est. Item manifeste nunc ostendit, quia non de communi et naturali morte superius fecerit mentionem, dicens.

« Si enim secundum carnem vixeritis, moriemini. » Significat autem mortem pœnæ æternæ. Non enim, quia caro humana mala sit, et spiritus bonus, laudat spiritum, et vituperat carnem, cum ipse doceat, dicens: *Et virgo cogitat, quæ sunt Domini, ut sit sancta corpore et spiritu* (I Cor. vii, 34). Novit enim et mentem accusare, dicens: Homines corrupti mente; hoc enim dicit, ostendere

A volens maximam partem passionum desideria humani corporis esse, quod cum cæteris irrationalibus animalibus commune habemus. Sicut enim cætera animalia de terra habent nativitatem, ita et nos corpus. Anima autem nostra spiritus est incorporeus, et rationalis, et immortalis. Si enim secundum carnem vixeritis, moriemini. Secundum rationem expositam, carnales homines justitiam custodire non possunt.

« Si autem spiritu facta carnis mortificaveritis, vivetis. » Spiritualibus actionibus carnis opera subjeceritis. Notandum sane opera carnis non substantiam accusare.

« Quicumque enim Spiritu Dei aguntur, hi sunt filii Dei. » Quicumque merentur sancto Spiritu gubernari. Sicut e contrario, qui peccant, spiritu diaboli aguntur, ab initio peccatore. Item quicumque secundum doctrinam Spiritus sancti vivunt, ipsi sunt qui Spiritu Dei aguntur.

« Non enim accepistis spiritum servitutis iterum in timore, sed accepistis spiritum adoptionis filiorum Dei. » Notandum est, quia Judæi, etsi filii Dei erant, tamen cum essent sub lege velut sub pedagogo agentes, spiritum timoris habebant. Item Judæi acceperunt spiritum, qui illos ad servitutem cogeret per timorem. Timere enim servorum est, diligere filiorum; sicut scriptum est: *Servus Dominum suum timebit, et filius diligit patrem suum* (Malach. i, 6). Illi ergo, qui operari charitatis voluntate volebant, timoris necessitate cogantur. Nos vero omnia voluntarie operamur, ut filios nos omnes probemus, non servos timoris. Item vos, Romani, in adoptionem filiorum vocati estis, non sicut Judæi, qui, subditi legis imperio, in servitute tenebantur.

« In quo clamamus, Abba pater. » Qui vocat patrem, filium se esse profitetur. Debet ergo patri in moribus similis inveniri, ne, nomine quoque in vacuum usurpato, majori pœnæ subiaceat.

« Ipse enim Spiritus testimonium reddit spiritui nostro, quod sumus filii Dei. » Testimonium adoptionis est, quod habemus Spiritum, per quem ita oramus. Tantam enim arrham accipere non poterant nisi filii.

« Si autem filii, et hæredes, hæredes quidem Dei, cohæredes autem Christi. » Qui meretur esse filius, meretur effici hæres patris, et veri filii cohæres.

« Si tamen compatimur. » Si talia patimur, cum necesse fuerit, pro nomine ejus, qualia pertulit ille pro nobis.

« Ut glorificemur. » Sicut Joannes ait: *Scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus* (I Joan. iii, 2).

« Existimo enim, quod non sunt condignæ passionibus hujus temporis. » Hic vult futuram gloriam commendare, ut præsentis pressuras facilius toleremus. Et revera nihil posset homo condignum pati gloria cœlesti, etiam si talis esset illa qualis

modo est vita. Quidquid enim passus fuerit a morte, plus non est quam etiam pro peccatis suis antea merebatur. Nunc autem et peccata donantur, et tunc vita æterna præstabitur, consortium angelorum, splendor solis, et cætera, quæ sanctis legimus repromissa.

« Ad futuram gloriam, quæ revelabitur in nobis. »

Modo enim abscondita est cum Christo in Deo (*Coloss. iii, 3*), et nondum apparuit quid erimus, quod Dominus repromisit sanctis.

« Nam expectatio creaturæ revelationem filiorum Dei expectat. » Diversi hunc locum diversis modis exponunt. Sive omnis creatura resurrectionis tempus expectat, quia tunc in melius commutabitur, sive angelica, sive rationalis creatura. Petrus enim dicit, etiam angelos gloriam desiderare sanctorum (*I Petr. i, 12*). Quidam etiam sic dicunt : Adam et Evam esse creaturam, quos olim serpens a spe divinitatis vanitati subjectos, corruptioni effecerit deservire, non ex semetipsis peccantes, sed serpentis instigatione et consilio. Et ipsi, inquit, liberabuntur, ut jam non corruptioni deserviant. Omnem autem creaturam dicunt esse, quicumque usque ad adventum Christi justis fuerunt, quia et ipsi nondum accipientes expectant, Deo pro nobis aliquid melius providente. Non solum autem illi : sed et nos ipsi, in quibus completa sunt, necdum tenemus, sed in spe sustinemus, quamvis quæ multi videre justis cupierunt, viderimus. Item dicens : « Si tamen compatimur, ut et glorificemur ; » et inferens : « Expectatio creaturæ, » de rationali creatura sermonem fecit, et non sicut quidam existimant, de irrationali vel insensibili, quæ ad servitutem hominum creata est ; et post hæc peritura, quando sol obscurabitur, et luna non dabit lumen suum, et stellæ cæli cadent super terram : et tunc erit novum cælum et nova tempora. Creatura autem, Adam est et Eva, quæ adhuc expectat se a Deo recipere adoptionem.

« Vanitati enim creatura. » Vanitas est omne quod quandoque finitur. Item vanitas est prævaricatio : cui subjecta Eva, non propria voluntate, sed a serpente decepta, spe illa, qua audierat : *Et eritis quasi dii, scientes bonum et malum (Gen. iii, 5)*. Servitus autem est corruptionis, quam audivit Adam : *Terra es, et in terram ibis (Ibid. 19)*. In resurrectione recepturi sunt incorruptionem filiorum Dei.

« Subjecta est. » Si angeli hominibus ministrant.

« Non volens, sed propter eum, qui subjectus eam in spe : quia et ipsa creatura liberabitur a servitute corruptionis in libertatem gloriæ filiorum Dei. » Jam non serviet eis, qui Dei imaginem corruperunt.

Scimus enim quod omnis creatura ingemiscit et parturit usque adhuc. » Sicut gaudent angeli super prænitentes : ita dolent super converti nolentes. Item nunc communem creaturam nominat, post Adam et Evam, justos, qui fuerunt usque ad

tempus Christi : qui et ipsi Adæ et Evæ, qui dicuntur creatura, simul congemiscunt, recipere desiderantes præmia virtutum, quæ Dominus promisit eis

« Non solum autem illa, sed et nos ipsi primitias spiritus habentes, et ipsi intra gemimus adoptionem filiorum Dei. » Non solum angeli, qui benigniores nobis sunt de hujusmodi dolent, sed etiam nos qui jam Spiritum sanctum habemus, de talibus ingemiscimus : sicut et Jeremias ingemiscens aiebat : *Hæc mihi anima : quia perii a terra revertens (Thren. iii, 18)*, et reliqua. Item dicens : Non solum autem illa, sed et nos ipsi primitias spiritus habentes : manifeste edocuit, quia non de irrationali vel insensibili creatura sermonem fecerit, quæ non participat Spiritum sanctum, sed de sanctis dicit, qui Deo placuerunt naturali lege, similiter et Moysi. Discipuli autem Christi primitias dicuntur habere spiritus, id est, prima et præclara charismata, per quæ ditaverunt omnem terram. Non enim tanta fuit gratia ante legem et in lege Moysi. Et quod priores sint discipuli Christi, Hebræis scribens docet : *Sed et hi omnes testimonio fidei probati non acceperunt repromissionem, Deo pro nobis melius aliquid providente : et ne sine nobis consummarentur (Hebr. xi, 39, 40)*.

« Expectantes redemptionem corporis nostri. » Nondum rem ipsam promissam percepimus, sed speramus, sicut ad Corinthios ait : *Per fidem enim ambulamus, et non per speciem (II Cor. v, 7)*.

« Spe enim salvi facti sumus. Spes autem, quæ videtur, non est spes. Nam quod videt quis, quid sperat ? » Quod videtur, non speratur : sed si proprium est, possidetur. Nulla enim spes in rebus visibilibus est Christianis. Non enim nobis præsentia promissa sunt, sed futura.

« Si autem quod non videmus speramus, per patientiam expectamus. » Ideo fides per patientiam grandis est præmii : quia quod non videt credit et quasi jam acceperit, ita securus est de nondum acceptis : sicut ait ad Hebræos : Patientia vobis necessaria est, ut voluntatem Dei scientes, reportetis repromissionem. Spes enim sine patientia esse non novit.

« Similiter autem et spiritus adjuvat infirmitatem nostram. » Secundum hanc spem adjuvat, ut non terrena, sed cælestia postulemus. Infirma enim est nostra possibilitas, nisi doctrina sancti Spiritus adjuvetur.

« Nam quid oremus sicut oportet, nescimus. » Quia adhuc per speculum videmus. Frequenter obsunt, quæ prodesse putamus, et ideo nobis postulata minime conceduntur provisione divina : sicut et ipse alibi ait : *Propter quod ter Dominum rogavi, ut discederet a me, et reliqua (II Cor. xii, 8)*. Aliter : Difficile orationis nostræ desiderium secundum, quod corde concepimus, exprimere vix voce valeamus : unde subsecutus est.

« Sed ipse Spiritus postulat pro nobis gemitibus

inennarrabilibus. » Deus ergo, qui scrutatur corda, A et si sermone comprehendere non sufficimus, novit in quantum modo credere cupiamus. Scit tamen, quia pro sanctis rebus, non pro sæcularibus potulanus secundum ipsius voluntatem.

« Qui autem scrutatur corda, scit quid desideret Spiritus. » Quasi summus sacerdos.

« Quia secundum Deum postulat pro sanctis. » Hic gratiam Spiritus, Spiritum nominavit: sicut alibi dicit: *Si oravero lingua, spiritus meus orat, et amulatores estis spirituum.* Postulat autem, quia postulare nos facit genitibus, qui enarrari non possunt, sicut tentare nos dicitur Deus, ut sciat: hoc est, ut scire nos faciat, quales seimus. Sed et hoc commune, quod Dominus fieri jubet, ipse dicitur operari: ut ille ædificavit domum, aut ille codicem fecit, cum nec ipse scripserit, nec ille construxerit. B Item gratiam Spiritus, nominat Spiritum: qui docet pro nobis Domino postulare, sicut Isaias dicit: *Spiritus sapientiæ et scientiæ et intellectus (Isa. xi, 2).* Et Corinthiis scribens dicit: *Sic et vos, quoniam amulatores estis spirituum, et ædificationem Ecclesiæ quærite, ut abundetis (I Cor. xiv, 12).*

« Scimus autem quoniam diligentibus Deum omnia cooperantur in bonum. » Omnia quæcunque fecerimus, vel passi fuerimus propter dilectionem Dei, omnia nobis ad mercedem crescunt. Omnia enim quæcunque justus fecerit, prosperabuntur.

« Illis qui secundum propositum vocati sunt sancti. Nam quos præscivit. » Secundum quod proposuit sola ille salvare, quos præsciverat credituros; et quos gratis vocavit ad salutem, multo magis glorificabit ad salutem operantes. C

« Et prædestinavit conformes fieri imaginis Filii sui. » Prædestinare idem est, quod præscire. Ergo, quos prævidit conformes futuros in vita, voluit ut fierent conformes in gloria. Qui transformavit corpus humilitatis nostræ, conforme corpori claritatis suæ (*Philipp. iii, 21*).

« Ut sit ipse primogenitus in multis fratribus. » Primogenitus ex mortuis in gloriam. Item hic secundum quod homo factus est, secundum gratiam, quæ in eo erat, Filius Dei primogenitus interpellat pro nobis, non quasi Deus interpellat, sed quasi summus sacerdos.

« Quos autem prædestinavit, hos et vocavit; et quos vocavit, hos et justificavit; quos autem justificavit, illos et magnificavit. » Quos præscivit credituros, hos vocavit. Vocatio autem volentes colligit, non invitos. Aut certe discretio non in personis, sed in tempore est. Hoc ideo dicit, propter fidei inimicos, ne fortuitam Dei gratiam judicarent. Ergo vocantur per prædicationem, ut credant, credentes justificentur per baptismum, glorificentur in virtutibus gratiarum.

« Quid ergo dicemus ad hæc? Si Deus pro nobis, quis contra nos? » Vult ostendere, quod nemo possit impedire eos, qui, diligentes Deum, diliguntur a Deo, quominus gloriam, quæ promissa est,

consequantur: eo quod perfecta, quæ in illis est charitas, omnem causam mortalis timoris foras expellat.

« Qui etiam proprio Filio suo non pepercit, sed pro nobis omnibus tradidit illum. » Præmisit, tradidit, ut tradentibus maneret libertas arbitrii, et nobis patientiæ monstraretur exemplum. Quod dicit, pro omnibus, notandum quia non pro aliquantulis.

« Quomodo non etiam, cum illo omnia nobis donavit? » Quid potest habere charius, quod nobis neget, qui Filium non negavit?

« Quis accusabit adversus electos Dei? Deus qui justificat: Quis est qui condemnet? Quos Deus elegit credentes, ac signis et virtutibus justos ostendit: quis pro pristinis audebit accusare delictis, vel pro contemptu legalium mandatorum?

« Christus Jesus, qui mortuus est, imo qui et resurrexit, qui est ad dexteram Dei. » Secundum assumpti hominis loquitur formam, qui mortuus est et resurrexit.

« Qui etiam interpellat pro nobis. » Ut cum ipso simus, ubi ipse est. Solent plane Ariani, ex interpellationis causa, movere calumniam, dicentes, quod qui interpellatur, interpellante sit major. Quibus respondendum est, Deum oblivionem non pati, ut pro ipsis commoneatur semper, quos ipse elegit; sed in hoc interpellare eum dicitur, dum semper Patri hominem, quem suscepit, quasi nostrum pignus ostendit, et offert, ut verus pontifex et æternus.

« Quis ergo nos separabit a charitate Christi? tribulatio, an angustia, an fames, an nuditas, an periculum, an persecutio, an gladius? Sicut scriptum est. » Post tanta et præclara beneficia, vel promissa, quæ poterit tam gravis esse pressura, quæ ab ejus charitate divellat? et dicendo omnes docet, tales esse debere, qui a Christo nec periculis debeant separari. Tunc vero Judæi volebant illos a Christo ita separare, ut ad legis eos custodiam revocarent.

« Quia propter te mortificamur tota die. » Non propter aliquod crimen, sed propter te, qui dixisti: *Beati eritis cum persequentur vos, et cætera (Matth. v, 11).* D

« Estimati sumus sicut oves occisionis. » Hoc in nobis Christianis maxime impletur, quibus non licet nosmetipsos defendere: sed exemplo Domini et magistri, qui sicut ovis ad victimam ductus est, omnia illata patientissime tolerare.

« Sed in his omnibus superamus, propter eum, qui dilexit nos. » Has omnes tribulationes pro nihilo ducimus, propter eum, qui nos tantum dilexit, ut etiam moreretur pro nobis. Et quando pro ejus nomine morimur, tunc maxime triumphamus: præsertim cum leve sit pro se pati, quod pro aliis Christus Dominus pati dignatus est.

« Certus sum enim, quia neque mors, neque vita, neque angeli, neque principatus, neque virtutes,

tes, neque instantia, neque futura, neque fortitudo, neque altitudo, neque profundum. » Pro certo confido, quia nec si mihi quis mortem minetur, nec si vitam promittat, nec si se angelum dicat a Domino destinatum, nec si se angelorum principem mentiatur, nec si in præsentem honorem conferat, neque si polliceatur gloriam futurorum, neque si virtutes operetur, nec si cælum promittat, et inferno deterreat, vel profunditatem scientiæ suadere conetur, unquam nos poterit a Christi secernere charitate.

« Neque creatura alia poterit nos separare a charitate Dei. » Omnem pene creaturam nominavit : et non fuit his contentus, nisi addiderit, ut etiam sit alia creatura, nec ipsa valeat separare.

« Quæ est in Christo Jesu Domino nostro. » Deum diligit in Christo, cujus dilectio consistit in custodia mandatorum, sicut et ipse ait : *Si diligitis me, mandata mea servate* (Joan. xiv, 15). Nec non imitationem amoris sui in fraterna charitate constituit, dicens : *In hoc cognoscet homines, quia mei discipuli estis, si dilexeritis invicem* (Joan. xiii, 35). Et Joannes ait : *Si fratrem, quem vides, non diligis : Deum quem non vides, quomodo potes diligere* (I Joan. iv, 20) ?

CAPUT IX.

« Veritatem dico in Christo Jesu : non mentior, testimonium mihi perhibente conscientia mea in Spiritu sancto : quoniam tristitia mihi magna est, et continuus dolor cordi meo. » Contra Judæos acturus, primum illis satisfacit, non se odii causa hoc dicere, sed amoris : eo quod doleat illos non credere Christum, ad quos primum salvandos advenerat. Quod autem dicit, se in Christo dicere veritatem, ostendit hominem baptizatum : qui per communicationem corporis et sanguinis Christi in ipso manet, et ipse in illo : quidquid vel facit, vel loquitur in Christo, eum loqui vel agere, cujus est membrum : et quidquid ei illatum injuriæ fuerit, Christo similiter irrogari. Nam quod ait, conscientiam sibi in hac parte testimonium perhibere : illum docet veritatem dicere, cujus conscientiam in omnibus attestatur. Nec eum mendacii reum, interna accusatione constituit. Item Apostolus se tristem dicit valde pro fratribus suis secundum carnem, qui dicit nullum nos separare a charitate Christi : sciens se quando persecutor erat, et optabat se anathema esse a Christo, vocatum a Christo secundum ejus misericordiam : et volebat eos credere, et eandem misericordiam promereri.

« Optabam enim ego ipse anathema esse a Christo pro fratribus meis, qui sunt cognati mei secundum carnem. » Optabam aliquando, cum persequeretur Christum, non modo optarem : sciebam quod ipsorum essent hæc omnia. Sed postquam cognovi veritatem, dereliqui eos, quos taliter diligebam, et ipsi nondum convertuntur.

PATROL. XXX.

« Qui sunt Israelitæ, quorum adoptio est filiorum. » De ipsis enim dicebat : *Filius meus primogenitus Israel* (Exod. iv, 22).

« Et gloria, et testamentum, et legislatio. » Veteris latio, et novi promissio.

« Et obsequium et promissa. » Hoc est mysterium angelorum vel prophetarum.

« Quorum patres. » Abraham, Isaac et Jacob.

« Ex quibus est Christus secundum carnem : qui est super omnia Deus benedictus in sæcula, Amen. » Contra Manichæum, Photinum, et Arium : quia et ex Judæis est secundum carnem, et Deus benedictus in sæcula : sicut et Thomas adorat, et dicit : *Deus meus, Deus meus* (Joan. xx, 28). Quod ille confirmat, dicens : *Quia vidisti, ideo credidisti* (Ibid. 29).

« Non autem, quod exciderit verbum Dei. » Licet Apostolus doleat Judæos excidisse a promissionis gratia, ostendit tamen non inane fuisse verbum Dei : et his promissa deberi, non qui secundum carnem ex Abraham, Isaac et Israel nati sunt : sed qui servantes fidem patriarcharum, de quorum semine putantur. Item quia superius dixerat dolere se, quod genus Israel proprio vitio excluderetur a regno, quorum hæc omnia fuerunt. Hic ostendit illos, qui non credunt, non esse filios Abraham, ne omnibus Judæis præjudicare putaretur, et objiceretur ei : Nunquid Deus mentitus est Abraham ?

« Non enim omnes, qui ex circumcissione sunt Israel, hi sunt Israelitæ : neque qui semen sunt Abraham, omnes filii. » Si non omnes, tamen aliquanti. Et si non omnes Israelitæ, Israel sunt : sunt ergo ex gentibus aliquanti, in quibus non est dolus.

« Sed in Isaac vocabitur tibi semen. » In solo Isaac vocati sunt etiam tunc filii Abraham : non etiam in Ismael, cum et ipse ex ejus stirpe descenderet. Item semen Isaac non isti, qui secundum carnem nati sunt, sed hi, qui secundum spiritum sunt, hoc est, secundum fidem Isaac. Qui enim talis, hujus promissio est, et adoptio filiorum. Habebat enim primogenitum Esau, et non est a Deo dilectus, nisi Israel.

« Id est, non qui filii carnis, hi filii Dei, sed qui filii sunt promissionis æstimantur in semine. » Ismael enim secundum carnalem usum natus est ex ancilla : Isaac vero super naturam de senibus ex repromissione Dei est generatus. Ita nunc Christianos promissio facit filios Abraham, quam meruit fides, ut scilicet pater sit gentium plurimarum.

« Promissionis enim verbum hoc est. » Hic ostendit posteriorem populum, more Isaac, esse repromissionis.

« Secundum hoc tempus veniam, et erit Saræ filius. » Antequam nasceremini : imo priusquam Rebecca, Esau et Jacob ex utero suo funderet, in Jacob dilexi vos. In Esau Idumæum odio habui. Quem locum Paulus apostolus mystica disputatione eventilans, scriptum est, ad Romanos : duo pariter testimonia de Genesi Malachiaque conjungit. Sed

et Rebecca de uno concubitu habens Isaac patrem nostrum. Nam cum nondum nati essent, aut aliquid egissent boni, vel mali, ut secundum electionem propositum Dei maneret, non ex operibus, sed ex vocatione dictum est ei: « Quia major serviret minori; Sicut scriptum est: Jacob dilexi; Esau autem odio habui. » Hoc enim quod dicitur: Sicut scriptum est, et ad Geneseos librum, et ad prophetam Malachiam refertur (*Gen. xxv, 23; Malach. 1, 2*). Et non solum ait: Jacob dilexi, antequam nasceretur: et odio habui Esau, priusquam ex matris utero funderetur, sed in posterum eorum amorem meum et odium conservavi. Odium in Esau, cujus montes, qui appellantur Seir, redigi in solitudinem, et urbes feci esse desertas, et a serpentibus ac bestiis obtineri.

« Non solum autem illa, sed et Rebecca. » Non solum autem Ismael et Isaac: qui quamvis ex uno quidem patre, diversa tamen matre sunt generati; non sunt unum apud Deum, sed etiam Jacob et Esau: qui ex uno sunt de Rebecca nati concubitu, antequam nascerentur fidei sunt apud Deum merito separati: ut propositum Dei de eligendis bonis et refutandis malis, etiam in presenti maneret. Ita ergo et nunc, quos praecevit de gentibus credituros, elegit: et ex Israel rejectit incredulos.

« Ex uno concubitu habens Isaac patris nostri. » Quae legitur primo geminos edidisse: et eo, quasi novum aliquid accesserit, perterrita Deum interrogat.

« Cum enim nondum nati fuissent, aut aliquid boni egissent, aut mali: ut secundum electionem propositum Dei maneret. » Sive ut hoc significaret, quod modo etiam de geminis, qui non credit, abjicietur.

« Non ex operibus, sed ex vocatione dictum est ei. » Praejudicat peccatores, si converti voluerint. Dicit enim per Ezechielem: *Si dixero peccatori, Morte morieris: et ille conversus justitiam fecerit, vita vivet, et non morietur (Ezech. xxxiii, 14, 15)*.

« Quia major serviet minori. » In Geneseos libro dictum est: Duæ gentes, et duo populi in utero tuo, et populus populum superabit, et major serviet minori. Ergo prophetia non de his est, qui secundum carnem sunt Jacobi et Esau, sed de his qui futuri erant ex operibus boni et mali: et ex ipsis operibus, aut odium Dei habere, aut misericordiam ejus consequi.

« Sicut scriptum est, Jacob dilexi, Esau autem odio habui. » Hoc autem, quod dicitur, sicut scriptum est, et ad Geneseos librum, et ad prophetam Malachiam pertinet. In Geneseos libro ad Rebeccam dicitur: *Duæ gentes et duo populi in utero tuo (Gen. xxv, 23)*. Unde bene ostendit Apostolus, promissiones non esse eorum, qui secundum carnem filii sunt Abraham, sed eorum qui fidem patrum servant atque custodiunt.

« Quid ergo dicemus? Nunquid iniquitas apud

Deum? Absit. » Timuit, ne quod ipse propterea dixerat, ut probaret apud Deum prerogativam generis nil valere: sive jam tunc significatum posteriorem populum meliorem futurum, non intelligentes, putarent eum dicere, quod alios Deus bonos faceret, alios malos: secundum ipsorum sententiam, quod erat iniquorum punire, qui non sua sponte peccasset: proponit sibi ex adverso testimonia, quibus ipsi hoc affirmare solebant. Quibus exemplis per breves subjectiones respondet, ostendens ita intelligi non posse. « Moysi enim dixit, Miserebor cui misertus sum, et misericordiam prestabo. » Hoc recto sensu ita intelligitur: Illius miserebor, quem praecevit posse misericordiam promereri, ut jam tunc illius sim misertus.

« Cui miserebor. » Econtrario Judæi sermo est. Igitur non volentis, neque currentis. Et iterum ergo ejus vult miseretur: et quem vult, indurat. Nos enim Apostolus tollit, quod in propria voluntate habemus, qui superius dicit: *Ignoras, quia bonitas Dei te ad poenitentiam adducit (Rom. 11, 4)*? Et iterum Timotheo scribit: *In magna autem domo non solum sunt vasa aurea et argentea, sed et lignea et fictilia. Et quaedam quidem in honorem, quaedam in contumeliam. Si quis autem mundaverit se ab his, erit vas in honorem sanctificatum (II Tim. 11, 20, 21)*.

« Igitur non volentis neque currentis, sed miserentis est Dei. » Hoc loco Paulus apostolus usque ad illum locum: Quid enim adhuc queritur? voluntati enim ejus quis resistere poterit? personam de contrario assumit, venientis et dicentis, non esse in nobis, aut recte, aut malum agere, sed in Dei arbitrio constitutum: qui cujus vult miseretur, et quem vult indurat. Homo tu quis es qui contradicas Deo? Nunquid dicit figmentum ei, qui se flexit, Quid me fecisti sic? Nunc Apostolus contradicentem sibi superius increpat, ostendens hoc ipsum, quod dicit: « Cujus vult miseretur, et quem vult indurat; » et quid adhuc queritur? Voluntati enim ejus quis resistere poterit? Ex hoc igitur demonstrat eum esse proprii arbitrii vel voluntatis, quod si ut ipsi econtrario veniens dicit: Cujus vult miseretur Deus, et quem vult indurat: nihil differt, quod figulus tractat in manibus, quod fingendi ex se vas aliquid contradicere non potest, quid ex eo vult efficere; hic autem in eo in quo contradicit, queritur de Dei voluntate, ostendit liberi esse arbitrii; qui audeat de Dei judicio retractare. Item si non est volentis neque currentis, ut quidam putant, quare ipse currit, dicens: *Cursum consummavi (II Tim. 11, 4)*. Et alios, ut currerent, adhortatus est, dicens: *Sic currite, ut omnes comprehendatis (I Cor. 9, 24)*. Unde intelligitur, quia hic interrogantis voce utitur, et redarguentis potius quam negantis.

« Dicit enim Scriptura Pharaoni: Quia in hoc ipsum excitavi te, ut ostendam in te virtutem meam,

et ut annuntietur nomen meum in universa terra. » Hoc et illi male proponunt. Sed hic locus duobus modis a diversis exponitur : sive quod unusquisque modum et finem peccatorum suorum implet, ut puniantur, sicut Sodomitæ et Amorrhæi. Hic ergo jam modum excesserat, et idcirco voluit Deus, quasi de jam perituro aliis providere, ut populus ejus agnosceret justitiam ipsius atque virtutem : ut nec peccarent, nec suos adversarios vererentur. Tale est hoc quod in Pharaone gestum est, quale si medicus de cruciatu jam damnati rei, multis inveniat sanitatem, causas inquirendo morborum. Vel si iudex, cum possit criminosum statim punire, ad omnium timorem diversis pœnis afficiat. Sive Dei patientia induratus est. Cessante enim plaga Dei, durior fiebat, et quamvis sciret eum non converti, tamen etiam in ipso suam clementiam voluit demonstrare.

« Ergo cujus vult, miseretur, et quem vult, indurat. » Ergo si hoc sic intelligitur : Cujus vult miseretur, et quem vult indurat : quod satis ini-quis est, et ita propositio vestra concluditur, ut dicatis malitiæ vestræ non vos esse causam, sed Domini voluntatem, cui contradici non possit : sed resistit hic rationi vestræ ipsa natura justitiæ Dei.

« Dicis itaque mihi : Quid adhuc queritur ? Voluntati enim ejus quis resistit ? Apostolus contra adversarios dicit : Dicis itaque mihi : Quid adhuc queritur ? Et iterum infert, confirmandus hoc quod dixerat : homo, tanto magis vere queritur, et juste, ex verbis tuis. Nemo enim propriam non habens voluntatem, dicere potest de Deo : quid adhuc queritur ? Unde recte arguens ejus imprudentiam, dicit : Tu quis es, qui respondeas Deo ? Qui enim a Deo induratus est, sicut tu dicis, contradicere suo Creatori non potest, quasi non habens propriam voluntatem, sicut et lutum, insensibilis materia, fictori suo respondere non potest, quia in potestate figuli positum est.

« O homo, tu quis es, qui respondeas Deo ? Nunquid dicit figmentum ei, qui se finxit, Quid me fecisti sic ? » Quibusdam videtur, et hoc adhuc ex ipsorum persona dicere, quia ipsum est dicere, neminem posse contradicere voluntati Dei alterius miserentis, alterum indurantis, et addere neminem Deo respondere. Quidam vero dicunt jam hinc Apostolum respondere, quod etiam si ita esset, ut illi calumniantur, non debere eos suo respondere factori : eo quod tales simul ad comparisonem Dei, quale ad suum est luti artificem figmentum. In Græco habet, *μεῦν γὰρ, ὡς ἀνθρώπου*, quod est, o homo tanto magis !

« Annon habet potestatem figulus luti ex eadem massa facere aliud quidem vas in honorem, aliud vero in contumeliam ? » Secundum hos, qui hæc verba Apostoli dicunt, massam dicit omnes in Ægypto commemorantes : quia et Israel ibi idolis deservierat.

« Quod si Deus volens ostendere iram, et notam

A *facere potentiam suam.* » Quia illum diu sustinuit blasphemantem, et populum suum variis operibus affligentem. Præterea quod innoxiam ætatem parvulorum crudeliter jusserat enecare. Item competens responsum : quia patientia et ejus bonitas facit eos, qui propriam habent voluntatem vivendi, sive vasa iræ, sive misericordiæ.

« Sustinuit in multa patientia vasa iræ, apta in interitum. » Implendo peccata sua, vasa iræ digna sunt facti, et a semetipsis ad interitum præparata.

« Ut ostenderet divitias gloriæ suæ in vasa misericordiæ, quæ præparavit in gloriam. » Digni erant misericordia : quia et minora commiserant, et graviter fuerant afflicti.

B « Quos et vocavit, non solum ex Judæis, sed etiam ex gentibus. » Quia et tunc aliquanti Ægyptiorum exierant, cum filiis Israel, quod si Deus personam acciperet, solus Israel debuit habere salutem. Ita et nunc non solum Judæos, sed etiam gentes vocavit ad fidem. Secundum eos autem, qui hæc non ex Apostoli, sed ex Judæorum persona dici putant : in tantum, inquirunt, quos voluit, salvavit, ut etiam gentes elegerit idololatrias, qui nunquam servierant Deo, et ex Israel paucos vocaret, secundum testimonium Isaïæ.

« Sicut in Osee dicit. » Non populum, duas tribus dicit : et non misericordiam consecutam, decem tribus.

C « Vocabo non plebem meam, plebem meam. » Hoc loco Judam significat.

« Et non dilectam, dilectam : et non misericordiam consecutam, misericordiam consecutam. » Israeliticum populum.

« Et erit in loco ubi dictum est eis : Non plebs mea vos. » Gentes demonstrat in Christo credituras ; sicut in Evangelio Dominus per parabolam loquitur (*Matth. xxii, 8-10*), nuptiali cœna facta, cum Israel venire nolisset, et pro ipso gentes vocantur.

« Ibi vocabuntur filii Dei vivi. » Vocationem gentium significat.

« Isaïas autem clamat pro Israel. » Communicatio pro ipsis esse monstratur.

D « Si fuerit numerus filiorum Israel, tanquam arena maris, reliquæ salvæ fient. » Paucitatem eorum creditam esse demonstrat.

« Verbum enim consummans, et abbrevians in æquitate, quia verbum breviatum faciet Dominus super terram. » Historia hos habet sensus : Sicut ego verbum abbrevio et cito definitio, ita Deus hoc omni velocitate perficiet. In prophetia autem verbum breviatum, Novum Testamentum accipitur : quia in eo breviter comprehensa sunt omnia et clausa.

« Et sicut prædixit Isaïas. » Bene prædixit : quia superius scriptum est.

« Nisi Dominus Sabaoth reliquisset nobis semen, sicut Sodoma facti essemus et sicut Gomortha si-

miles fuisset. » Quia non est passus paucos A justos perire cum multitudine impiorum in fide, nisi semen Abraham Christus fuisset missus ad populum liberandum, qui cornuisset.

« Quid ergo dicemus, quod gentes, quæ non sectabantur justitiam, apprehenderunt justitiam? » Si superiora ex persona Apostoli dicuntur, hic sibi iterum proponit : quia poterant dicere, si non est ita, ut dicimus, quia non est volentis neque currentis : quomodo gentes invenerunt justitiam, quam nunquam antea quæsierunt? Israel vero quærens semper justitiam, non potuit invenire? Si vero totus superior sensus contradicentibus applicatur : hic respondet Apostolus, et breviter recapitulat quæstionem, dicens : Quid ergo dicemus ad ea, quæ nobis objecta sunt, nisi quia gentes vocatæ B crediderunt : et illi credere noluerunt?

« Justitiam autem, quæ ex fide est. » Quia justitia ex fide est, cui illi credere noluerunt.

« Israel vero sectando legem justitiæ, in legem justitiæ non pervenit. Quare? Quia non ex fide, sed quasi ex operibus. » Reddit causas, quare non invenerint justitiam : quia falso in operibus gloriati, credere noluerunt, quasi justitiam gratiam reputantes, dicens : quoniam populus Judæorum ex operibus legis justificari se putans, in legem justitiæ, id est, ad fidem Christi dedignando non potuit pervenire.

« Offenderunt enim in lapidem offensionis, sicut scriptum est : Ecce pono in Sion lapidem offensionis, et petram scandali. » Qui videt lapidem, non offendit : qui autem cæcus est, impingit. Quod contigit Judæis, quos sua malitia excæcavit : et Christum non agnoscentes crucifixerunt. Sed et idcirco lapis offensionis, et petra scandali, prædictus est Christus : quia multi in nativitate ejus et passione scandalum patiuntur, sicut scriptum est : Quia scandalizabuntur in eo (Marc. vi, 3). Et Apostolus ait, Christum crucifixum, Judæis scandalum, gentibus stultitiam : ipsis vero vocatis, Christum Dei virtutem et Dei sapientiam (I Cor. i, 23, 24). Unde et hic sequitur : Qui credit in eo, non confundetur. Petrus quoque dicit, quod credentibus lapis electus sit angularis : incredulis vero offensionis.

« Et omnis qui credit in eum, non confundetur. » D Non Judæus solus, sed omnes credentes in eo, non confundentur de pristinis delectis.

CAPUT X.

« Fratres : Voluntas quidem cordis mei, et obsecratio ad Deum sit pro illis in salutem. » Hic se ostendit, non solis labiis, sed et corde pro inimicis orare.

« Testimonium enim perhibeo illis, quod æmulationem quidem Dei habent, sed non secundum scientiam. » Habent scientiam sectandæ legis, sed non intelligunt, quia Christus secundum legem venit. Et quia per legem justificari non possunt : periclitantur revera, si sine scientia fiat, quia saepe

vertitur in contraria. « Ignorantes enim justitiam Dei et suam quærentes statuere : justitiæ Dei non sunt subjecti. » Ignorantes quod Deus ex sola fide justificat : et justos se ex legis operibus, quam non custodierunt, esse putantes, noluerunt se remissioni subjicere peccatorum, ne peccatores fuisse viderentur, sicut scriptum est; Pharisei autem spernentes consilium Dei in semetipsis, noluerunt baptizari baptismo Joannis. Item quia sacrificia legis, et cætera, quæ umbra erant veritatis, quæ per Christum perfici habebant, præsentia Christi cessaverunt : cui credere noluerunt. Bene dicit Apostolus, justitiam suam, quia jam non Dei est, sed ipsorum.

« Finis enim legis Christus, ad justitiam omni credenti. » Talis est ille, qui Christum credidit, die qua credidit, qualis ille, qui universam legem implevit.

« Moyses enim scripsit : quoniam justitiam, quæ ex lege est. » Moyses distinxit in Levitico inter utramque justitiam, fidei scilicet atque factorum, quod altera operibus, altera sola fidei credulitate accedente fiat. Item Apostolus ostendere volens differentiam justitiæ legis ac fidei, testem vocat Moysen. Item docentem de justitia legis : « Qui fecerit homo, vivet in ea. » De justitia autem fidei : « Ne dicas, inquit, in corde tuo : Quis ascendet in cælum? » hoc est, ne dubites credere mandato, quod futurum est annunciare Christum, qui venturus est dare tibi justitiam ex fide.

« Qui fecerit homo, vivet in ea. » Nemo enim illorum vivit, quia in hoc tempore nemo perfecit legem sine Christo : quia et hoc legis est, ut ipsi credatur. Quidam ex hoc loco putant Judæos, præsentem tantum vitam ex legis operibus meruisse, quod verum non esse Domini verba declarant : qui, de vita interrogatus æterna, mandata legis opponit dicens : Si vis in vitam venire, serra mandata (Matth. xix, 17). Unde intelligimus, quod qui suo tempore legem servavit, vitam habuit æternam.

« Quæ autem ex fide est justitia, sic dicit : Ne dixeris in corde tuo. » Ille quidem secundum historiam de lege hoc dixit; sed Apostolus illud ad Christum aptat; quia lex nec in cælo fuit, nec in abyso. Sive ideo illud semper jubet lex meditari, ut ibi Christum valeant invenire.

« Quis ascendet in cælum, id est, Christum deducere : aut quis descendet in abyssum : hoc est Christum a mortuis revocare? » Quia Christus Deus et homo est, in eo quod Deus Verbum, qui cum in forma Dei erat, semetipsum exinavit, formam servi accipiens, factus est homo. Propterea dicit : « Quis ascendet in cælum, hoc est Christum deducere. » Deducere dicitur secundum formam Dei; reducere autem ex mortuis, secundum formam servi.

« Sed quid dicit Scriptura? Prope est verbum in ore tuo, et in corde tuo : hoc est verbum fidei,

quod prædicamus. » In Deuteronomio. Novum scilicet Testamentum.

« Quia si confitearis in ore tuo Dominum Jesum : et in corde tuo credideris, quod Deus illum suscitavit a mortuis. » Testimonium cordis et oris confessio.

« Salvus eris. » A delictis præteritis cum futuris.

« Corde enim creditur ad justitiam : ore autem confessio fit ad salutem. » Ergo si fides sufficit ad justitiam, et confessio ad salutem, inter Judæum et gentilem credentes nulla discretio est.

« Dicit enim Scriptura : Omnis qui credit in illum. » In Isaia. Non solum Judæus.

« Non confundetur. » Nolite ergo vos illos confundere de pristinis actibus, quos Scriptura dicit confundi non posse.

« Non enim est distinctio Judæi et Græci. Nam idem Dominus omnium : dives in omnes, qui invocant illum. » Unus Dominus omnium, et abundans misericordia et salute habet unde largitur.

« Omnis enim quicumque invocaverit nomen Domini, salvus erit. Quomodo ergo invocabunt, in quem non crediderunt ? » In Joële. De gentibus objectio Judæorum, quod Deum invocare non possunt.

« Aut quomodo credent ei, quem non audierunt ? Quomodo autem audient sine prædicante ? Quomodo vero prædicabunt, nisi mittantur ? » Quia nunquam ad illos prophetæ sunt missi.

« Sicut scriptum est : Quam speciosi pedes evangelizantium pacem, evangelizantium bona ! » Istorum pedes pulchri sunt, qui pacem annuntiant : illorum autem qui annuntiant sæculi cursum, turpes sunt atque deformes.

« Sed non omnes obediunt Evangelio. » Ergo si nec illi omnes obaudierunt, ad quos isti sunt missi : quanto minus istis, ad quos nemo est destinatus ?

« Isaïas enim dicit : Domine, quis credidit auditui nostro ? » Quis credit, quod auditum a nobis, vel quod nos a te, ut aliis annuntiaremus, audivimus ?

« Ergo fides ex auditu : auditus autem per verbum Christi. » Hic responsio Apostoli.

« Sed dico : Nunquid non audierunt ? Et quidem. » Etiam ante illos audisse confirmat.

« In omnem terram exivit sonus eorum, et in fines orbis terræ verba eorum. » Vult hoc testimonium per allegoriam, vocibus intelligi prophetarum.

« Sed dico : Nunquid Israel non cognovit ? » Gentes esse vocandas ad fidem.

« Primus Moyses dicit. » Ideo primus Moyses, quia omnes pene prophetæ postea de gentium salute dixerunt.

« Ego ad æmulationem vos ad hæc in non gentem insipientem, in iram vos mittam. » In canticum Deuteronomii. Antequam crediderunt Deum,

non erant gentes Dei. Quasi ergo dicat, eos qui non sunt gens mea, vocabo : et credent mihi ad vestram irritationem, ut quibus majores debuistis esse, gaudeatis æquari ; sicut si quis habeat filium inobedientem, et ad corrigendum cum dimidium patrimonii sui det servo suo, ut tandem ille conversus gaudeat, vel si tantum accipere mereatur. Sive non eramus gens : quia mortui eramus in peccatis.

« Isaïas autem audit, et dicit : Inventus sum a non quærentibus me. » Gentibus quæ non Deum in lege, sed in idolo ignorantem requirebant.

« Palam apparui his qui me non interrogabant. » Non Deum, sed dæmonia interrogabant, per augures, et aruspices idolorum, atque astrologos.

« Ad Israel autem dicit. » Ipse quia talia gentibus iræ promisit, Judæis ecce qualia comminatur, ut sciatis utrumque prædictum.

« Tota die expandi. » Toto tempore mirabilia vel plagas ostendit : et nec sic credere voluerunt.

« Manus meas ad populum non credentem, sed contradicentem mihi. » Extensio manuum allegorice signat crucem.

CAPUT XI.

« Dico ergo : Nunquid Deus repulit populum suum ? Absit. » Quia satis illos humiliaverat : modo quasi bonus doctor consolatur eos, ne illos nimium exacerbare videretur. Non omnes, ait, repulit, nec semper, nisi quandiu non credunt.

« Nam et ego Israelita sum. » Si omnes repulisset, me non suscepisset.

« Ex semine Abraham, de tribu Benjamin. » Non ex semine proselytorum.

« Non repulit Deus plebem suam, quam præscivit. » Illam plebem non repulit, quam præscivit esse credituram.

« An nescitis in Elia, quid dicit Scriptura ? » In Regum libro, ubi scriptum est de Elia (*III Reg. xix, 18*).

« Quemadmodum interpellat Deum adversum Israel. » Gentibus superbiam tollit, ne glorientur quod ex Judæis paucissimi crediderunt, et ipsi soli remanserunt Deo.

« Domine, prophetas tuos occiderunt : altaria tua suffoderunt, et ego relictus sum solus : et quæderunt animam meam. » Omnes prophetæ illa tantummodo sciebant, quæ illis fuissent a Domino revelata. Unde et rex Jeremiam dubie interrogat : Si in ea hora, qua cum illo loquebatur, apud eum sermo Domino haberetur (*Jerem. xxxvii, 16*). Sed et Elisæus dicit : *Quomodo hæc Dominus abscondit a me (IV Reg. iv, 27) ?* Ita ergo et Elias hoc loco præter se esse alios, qui Deum colerent, ignoravit.

« Sed quid dicit illi divinum responsum ? Reliqui mihi septem millia virorum. » Si prophetam tanti latuerunt, quanto magis vos nescitis, quam multi Judæorum, et salvati sunt, et salvandi.

« Qui non curvaverunt genua ante Baal. » Non solum immolando idolis servitur, sed etiam delin-

quando. Si enim Deus factis negatur, utique et dæmones honorantur

«Sic ergo et in hoc tempore.» Sicut ergo tunc non omnes perierunt, ita et nunc aliquanti salvantur.

«Reliquiæ secundum electionem gratiæ Dei salvæ factæ sunt.» Electio gratiæ, fides est; sicut opera, electio legis. Cæterum, quæ electio, ubi nulla diversitas meritorum?

«Si autem gratia, jam non ex operibus.» Ne dicerent illi, de quibus Eliæ dicitur: *Justi erant, isti vero peccatores: quomodo electi sunt?* subjicit: quia et ipsi gratis salvati sunt sicut et gentes.

«Alioquin gratia jam non est gratia.» Quia gratuitum munus appellatur.

«Quid ergo? Quod quærebat Israel, hoc non est consecutus.» Ideo Israel totus non est consecutus justi iam, quia eam non ex fide quærebat, sed ex solis operibus legis se justificari putabat, cum maxime legis mandata contemneret. Unde a Salvatore arguuntur culicem liquantes, et camelum glutientes (*Matth. xxiii, 24*). Item propterea hoc dicit, quia Judæorum erant promissiones, per quas venturus erat Christus salvare eos a suis peccatis; sed quia venit, et non crediderunt, ideo dicit, Israel non est consecutus.

«Electio autem consecuta est.» Qui per fidem electi sunt.

«Cæteri vero excæcati sunt.» Cæteri per infidelitatem excæcati sunt, sicut scriptum est: *Nisi credideritis, non intelligetis* (*Isa. vii, 9*).

«Sicut scriptum est in Isaia: Dedit illis Deus spiritum compunctionis: oculos, ut non videant, et aures, ut non audiant.» — *Ante hominem vita et mors, quod placuerit ei, dabitur illi* (*Eccli. xv, 18*), ne libertas scilicet tollatur arbitrii. Dei ergo dare, permittere est. Spiritum autem compunctionis, quem desiderabant. Semper enim verbis Dei fuerunt increduli; nam si voluissent habere spiritum fidei, acceperunt. Sed et nunc Christiani, qui de resurrectione dubitant, et præmio ac gehenna, similem sibi spiritum quæsierunt. Hoc enim loco propheta de infidelibus loquitur. Divina Scriptura hoc habet, ut cum unusquisque habeat libertatem faciendi bonum vel malum, Deum dicat tradere aut dare: propterea quia ipse est, qui dedit libertatem. Hæc enim facit ejus patientia: quia non statim peccantibus infert vindictam, nec bonis præmia.

«Usque in hodiernum diem.» Usquequo convertantur: sicut de velamine cordis ad Corinthios dicit.

«Et David dixit: Fiat mensa eorum coram ipsis in laqueum, et in captionem, et in scandalum, et in retributionem illis. Obscurentur oculi eorum ne videant: et dorsum eorum semper incurva.» Aliter: Semper incurva onera peccatorum, ut non dimittantur nisi crediderint; quia in passione Christi beati sunt, pascha comedentes. Illoc enim de illis

A prophetatur, qui Salvatorem aceto et felle potarunt; et tamen ipsis dicit Petrus: *Et nunc scio, quia per ignorantiam fecistis hoc. Penitentini ergo: et baptizetur unusquisque vestrum* (*Act. iii, 17; ii, 38*). Et ipse Paulus post modicum ait: «Et illi, si non permanserint in incredulitate, inserentur: ut sciamus quia spiritus compunctionis facultatem illis non abstulit convertendi.» Denique statim ipse solvit in sequentibus verbis. Item sacerdotes cum arbitrantur quod si Christum interfecerint, haberent semper mensam sacrificiorum et decimarum: facta est illis in laqueum. Perdiderunt enim templum, in quo vanam spem habuerunt, et nunciant inter gentes maledicti.

«Dico ergo: Nunquid sic offenderunt?» Modo B iterum partem revelat Judæorum.

«Ut caderent? Absit.» Non penitus, et irremediabiliter ceciderunt.

«Sed illorum delictum, salus est gentibus, ut illos æmulentur.» Usque adeo illos dilexit, ut propter salutem illorum gentes vocarentur, quo eas videntes ad regnum Dei admitti, vel sic facilius converterentur. Item quia dispensatio Dei ita fuit, ut per mortem Christi omne genus humanum salvaretur, sicut ipse Dominus dicit: *Cum exaltatus fuero, omnia ad me traham* (*Joan. xii, 32*); ideo dicit: «Sed illorum delictum salus gentium.» Dicens autem, Ut illos æmulentur, ostendit, quia nisi gentes Christo credidissent, reliquiæ illorum nunquam salvatæ fuissent.

C «Quod si delictum illorum, divitiæ sunt mundi, et diminutio eorum, divitiæ gentium, quanto magis plenitudo eorum?» Si delictum eorum tantum vobis profuit, ut sine operibus legis, vos illis faceret coherere: et si pauci eorum credentes, omnes vos ad salutem vocarunt: quanto magis si omnes crediderunt, prodesse poterant vobis per doctrinam.

«Vobis enim dico gentibus.» Vult ostendere, se ad Judæorum salutem magnopere festinare.

«Quandiu quidem ego sum gentium Apostolus, ministerium meum honorificabo.» Quandiu fuero in corpore constitutus, honorificabo ministerium nostrum: dum exemplo meo plures eorum salvare D contendo.

«Si quo modo ad æmulandum provocem carcerem meam.» Ut omni modo talem me exhibeam, et me desiderent imitari.

«Et salvos faciam aliquos ex illis.» Vel aliquantos, quia nolunt omnes.

«Si enim amissio eorum, reconciliatio est mundi.» Repetit, quod dixerat superius.

«Quæ assumptio, nisi vita ex mortuis?» Unde gentibus assumptio, nisi ex illorum viverent morte? Ex Judæis mortuis Christus, vel apostoli vita fuerunt gentibus. Sive si quos inde liberavero, ad vestram proficient vitam, Item hoc dicit: Quoniam sicut gentes per fidem assumptæ sunt, ita etiam

Judæi, si crediderint, ex mortuis ad vitam transibunt.

« Quod si delibatio sancta est, et massa. » Si illi, qui pauci ex eis crediderunt, sancti sunt, et omnes si credant. Hic primitias, Christum dicit, massam autem, populum Hebræorum, a quibus Christus secundum carnem est.

« Et si radix sancta, et rami. » Radix patriarchæ, rami apostoli; hoc est, et primi, et novissimi sancti ex ipsis sunt. Item hoc loco radicem Abraham significat, quoniam propter fidem pater multarum gentium vocatur. Ramos vero posteros ejus, fidem similiter retinentes.

« Quod si aliqui ex ramis fracti sunt. » Non propter te fracti sunt, sed propter illos tu insertus es, quia illi fracti sunt.

« Tu autem cum oleaster esses, insertus es in illis. » Olea quidem, sed inculta atque silvestris. Item hoc loco contra naturam gentilem populum insitum dicit radice, hoc est, in fide patriarcharum; et non secundum naturam arborum quasi in insertum, proprii generis fructum ferre, sed bonitatem radicis sequi, in quam insertus es.

« Et socius radicis et pinguedinis olivæ factus es. » Radicis, patrum: pinguedinis, Christi.

« Noli gloriari adversus ramos. Quod si gloriaris, non tu radicem portas, sed radix te. » Noli de illorum perditione gaudere: alioquin audires quod non illi per te stant, sed tu per illos. Nec tu illis vitam præstas, sed illi tibi.

« Dicis ergo: Fracti sunt rami, ut ego inserar. Bene propter incredulitatem fracti sunt. » Tu dicis ideo illos fractos, ut tu inseraris: videamus si propterea, et non magis propter incredulitatem suam ceciderunt.

« Tu autem fide stas. » Non enim Deus personam tuam acciperet, et illos sine causa projiceret.

« Noli altum sapere, sed time. » Quidam hunc locum non intelligentis, nec attendentes causam, vel personas, de qua et de quibus loquitur Apostolus, putant hic sapientiam esse prohibitam. Quod si ita est, secundum illos, invenietur sibi ipse contrarius, qui hic vetat, quod alibi, ut Ephesii et cæteri accipiant, magnis supplicationibus ad Dominum deprecatur. Noli ergo altum sapere, hoc est, noli contra eos esse superbus.

« Si enim Deus naturalibus ramis non pepercit, ne forte nec tibi parcat. » Si illis non pepercit, propter incredulitatem, qui ex radice sancta sunt: multo minus tibi, si peccaveris.

« Vide ergo bonitatem et severitatem Dei. » Contra eos, qui alium Deum justum, alium asserunt bonum. Et contra eos, qui negant Deum in peccantibus vindicare.

« In eos quidem qui ceciderunt, severitatem: in te autem bonitatem Dei. » Quia et illi juste fracti sunt, et tu clementer insertus es.

« Si permanseris in bonitate. » In fide, quæ tibi Dei bonitate collata est.

« Alioquin, et tu excideris. Sed et illi, si non permanserint in incredulitate, inserentur. » Sin vero, et tu severitatem senties, et illi bonitatem.

« Potens est enim Deus iterum inserere illos. » Apud homines quidem impossibile est, aridos arculos reformare: apud Deum omnia possibilis et facilia sunt.

« Nam et si tu ex naturali excisus oleastro. » Quia jam olim patres eorum, naturalem legem obliiti, degeneraverant a natura, et per successiones peccandi, consuetudine permanente, quasi naturaliter amari et infructuosi esse cœperunt. Item hoc loco contra naturam gentilem populum insitum dicit in radice: hoc est, in fide patriarcharum, et non secundum naturam arborum quasi insertum, proprii generis fructum ferre, sed bonitatem radicis sequi, in quam insertus est.

« Et contra naturam insertus est in bonam olivam: quanto magis hi qui secundum naturam inserentur suæ olivæ? » Contra naturam est, olivæ inserere oleastrum, quia magis ramus solet vim radicis imitari quam radix ramorum in suam vertere qualitatem.

« Nolo enim vos ignorare, fratres. » Hoc totum contra illos, ne superbiant gentes.

« Mysterium hoc. » Arcanum, quod hominibus ignotum est, quare salvatæ sunt gentes: quia occasionem eis salutis etiam cæcitas præstiterit Israel.

« Ut non sitis vobismetipsis sapientes. » Ne secundum humanam sapientiam dicatis: Nos Deus elegit, et illos abjecit.

« Quia cæcitas ex parte contigit Israel. » In tantum Israel et delicta et perfidia occuparunt, ut veniret tempus, quo gentes omnes admitterentur ad vitam, et ita omnis Israel per fidem solam salvaretur: quomodo gentium plenitudo vita æquales essent in Christo, quia inæquales fuerant in delictis.

« Donec plenitudo gentium intraret, et sic omnis Israel salvus fieret. » Tandiu permansit, donec gentes salvatæ viderent, quod omnes vocati sunt ad salutem: sive ex Juda, et Israel, et lege scilicet. Item hoc ostendit, quoniam intrante in fidem Christi gentium supplemento, tunc zelo et æmulatione permoti reliqui populi Judæorum, credentes in Christo, salvi fiant. Præponit autem interdum Apostolus gentes populo Hebræorum in fide, ex ratione, quoniam etiamsi aliquanti ex illis Christo crediderant, tamen legis Mosaicæ adhuc præcepta servabant. Unde et ipsi postea exemplo gentium, Christianam fidem integre custodire cœperunt. Non enim pro multitudine, plenitudinem dicit: sed quia repleti sunt a Domino nostro: sicut et ipse ait Paulus de credentibus: *Et ipsum dedit caput super omnem Ecclesiam, quæ est corpus ipsius, plenitudo ejus qui omnia in omnibus adimplet (Eph. 1, 22).*

« Sicut scriptum est: Venies ex Sion, qui eripiat, et avertat impietatem ab Jacob. » Quidam hæc

omnia futura existimant. Quibus respondendum est : Ergo et hoc testimonium : Veniet ex Sion qui eripiat Israel, adhuc futurum est, ut rursus Christus adveniat liberare, et a Deo pro tempore excæcati sunt, et non semetipsis quid de illis, quomodo pereunt non credentes.

« Et hoc illis a me Testamentum, cum abstulero peccata eorum. » Testamentum novum, quod promisit: quod nunciis novi, abolitis peccatis, accipiant.

« Secundum Evangelium quidem inimici, propter vos. » Inimici mihi sunt, propter quæ vobis prædico, Christum prohibentes, non gentibus loqui, ut salvæ fiant.

« Secundum electionem autem charissimi, propter patres. » Si autem credant, charissimi sunt : dupliciter commendati.

« Sine pœnitentiâ enim sunt dona, et vocatio Dei. » Si crediderint, non illis poterunt imputari peccata, quia Dominum non pœnitentem Abrahamæ semen promississe. Sive illi sine afflictione pœnitentiæ, si crediderint, salvabuntur.

« Sicut enim aliquando et vos non credidistis Deo. » Quando adhuc illi credebant.

« Nunc autem misericordiam consecuti estis, propter incredulitatem illorum. » Non vestro merito.

« Ita et isti nunc non crediderunt in vestram misericordiam. » Misericordia gentium, Christus est.

« Ut et ipsi misericordiam consequantur. » In tentum non crediderunt, ut et ipsi operibus suis non justificentur, sed misericordia, sicut et vos.

« Conclusit enim Deus omnia in incredulitate. » Non vi conclusit, sed ratione conclusit, quos invenit in incredulitate : hoc est, Judæos omnes et gentes hic conclusit, quia ante Judæi peccatores tantum erant, non etiam perfidi : postquam autem Christum non crediderunt, gentibus sunt æquales, et omnes similiter misericordiam consequuntur.

« Ut omnium miseretur. » Hac de causa.

« O altitudo divitiarum sapientiæ et scientiæ Dei ! » Laudat sapientiam Dei, qui tandiu expectavit secundum præscientiam, donec omnes misericordiam indigerent : ut omnibus de falsa jactantia operum gloria tolleretur.

« Quam incomprehensibilia sunt judicia ejus, et investigabiles viæ ejus. » Judicia Dei abyssus multa. Aliqui enim comprehendere non possunt.

« Quis enim cognovit sensum Domini ? » Ante nemo cognovit : nam in præsentem ipse Paulus utique sciebat, qui aliis ostendebat. *Nos autem sensum Domini habemus (I Cor. II, 16)*. Sive legem ipsius per se nemo cognovit : et nemo peculiari Deo confabulatione instructus, doctrina non indiget legis.

« Aut quis consiliarius ejus fuit ? » Ut ejus nove- rit sacramenta.

« Aut quis prior dedit illi, et retribuetur ei ? » Quis prior fecit aliquid boni, et non Dei misericordiam

A glorificet, sed suo se merito recepisse gloriatur ?

« Quoniam ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia. » Ab ipso omnis creatura accepit initium, et per ipsum regitur, et in ipso omnia concluduntur, nec ipse continetur ab ipso.

« Ipsi honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen. » Ipse solus glorificandus est : cujus est etiam quod sumus, et vivimus, ac movemur. Simul etiam contra Arianos facit hic locus, cum dicitur Deus id esse ex quo omnia, et per quem omnia facta esse monstrantur : si quidem omnia per Verbum in principio facta, evangelista signavit. Et quod de Filio evangelista testatur, hoc Apostolus, per unitatis mysterium, de Patre intelligendum edocet credendum.

CAPUT XII.

« Obsecro itaque vos, fratres. » Quia de sensu Domini dixerat : modo dicit, quales se exhibere debeant, ut sensum Domini habere mereantur. Hoc usque de dogmatibus dicit : hinc jam moralia docet.

« Per misericordiam Dei. » Qua magis nihil est, per quam liberati sumus.

« Ut exhibeatis corpora vestra. » Quanto magis animam, non animalium, sicut in lege : quæ tamen, licet in figura fuerint, immaculata offerebantur et viva.

« Hostiam viventem, sanctam. » Hoc est, castam et alienam ab omni mortis peccati.

« Deo placentem. » Domino, non hominibus tantum placete, sive talis ei placet hostia.

« Rationabile obsequium vestrum. » Omne opus bonum tunc placet Deo, si rationabiliter fiat. Nam mercede privatur, ut puta si quis hominum causa jejunit, bonum obsequium insipienter facit : ita et de omnibus adjacentibus sentiendum est.

« Et nolite conformari huic sæculo, sed reformamini in novitate sensus vestri. » Nolite similes esse filiis mundi, qui facti estis filii Dei, sed renovate sensum vestrum, per quem regitur corpus, et omnia membra diriguntur, ut etiam corporis actus novi fiant : quo possitis voluntatem Dei, et sensum ejus agnoscere. Hæc enim non nisi novo sensui revelantur.

« Ut probetis quæ sit voluntas Dei bona, et beneplacens, et perfecta. » Hoc est, quod bonum sit, et melius, et optimum.

« Dico enim per gratiam, quæ data est mihi. » Prohibet usum humanæ sapientiæ, quæ præter legem est : non sensu proprio loqui se dicit, sed auctoritate gratiæ Dei.

« Omnibus qui sunt inter vos. » Qui sunt sacerdotes, sive doctores : quorum cæteri exemplum sequuntur.

« Non plus sapere quam oportet sapere, sed sapere ad sobrietatem. » Plus vult sapere, qui illa scrutatur, quæ lex non dicit. Unde et Salomon ait : *Altiora te ne quæsieris, et majora te ne scruteris :*

sed quæ præcepit tibi Deus, illa cogita semper (*Eccli. iii, 22*).

« Et unicuique sicut Deus divisit. » Notandum, quomodo Deum dicat Spiritum sanctum, quomodo ad Corinthios ait, dona dividere singulis prout vult (*I Cor. xii, 11*).

« Mensuram fidei. » Mensura fidei, virtutis intelligenda est gratia, quam non nisi fideles accipiunt.

« Sicut enim in uno corpore multa membra habemus : omnia autem membra non eundem actum habent : ita multi unum corpus sumus in Christo. » Per comparisonem corporis eos ad concordiam cohortatur, ne vel hinc moveantur, quia dona accipere diversa : non enim poterant omnia habere singuli, ne superbirent nullius egentes : nec omnes eadem, ut corporis Christi similitudo in nobis monstretur. Item quod dicit in uno corpore multa membra propter diversitatem officiorum dicit. Non enim potest oculus audire, nec auris videre, et sic cætera intelligenda.

« Singuli autem alter alterius membra. » Ut præstando alterutrum, quod habemus, magis ac magis charitas in nobis confirmetur.

« Habentes autem donationes secundum gratiam, quæ data est nobis differentes. » Donum non ex nostro, sed ex donantis arbitrio pendet. Et omnibus quidem credentibus gloria promittitur in futuro : sed qui tam mundum cor habuerit, ut hoc mereatur, gratiam virtutum accipit etiam in præsentia.

« Sive prophetiam, secundum rationem fidei. » Fidei, non legis : sive quia fides illa meretur. Unusquisque enim tantum accipit, quantum credit. Item secundum fidem, quæ unicuique a Deo data est atque concessa.

« Sive ministerium, in ministrando. » Ministerium sacerdotalis vel diaconatus officii.

« Sive qui docet, in doctrina. Qui exhortatur, in exhortando. » Qui docet, major est eo qui exhortatur. Exhortari enim pro viribus suis possunt etiam minus periti. Notandum sane quod tertio tantum posuerit, sive : quod quare fecerit, spiritualis debet lector agnoscere.

« Qui tribuit in simplicitate. » Omnibus simpliciter largitur : cunctos credens bonos esse, et in digere quæ petunt.

« Qui præest in sollicitudine. » Qui præest Ecclesiæ, vel fratribus, debet esse sollicitus.

« Qui miseretur in hilaritate. » Maxime circa ægrotos misericordiam exhibendo, sive misericordiæ titulus generalis est, qui circa omnes placido exhibendus est animo. *Hilarem enim datorem diligit Deus (I Cor. ix, 7)*, et tristem sine dubio odit : quia melius est verbum bonum, super datum optimum.

« Dilectio sine simulatione. Odientes malum, adhærentes bono. » Tota puritas debet esse in Christianis, sicut Deus pura lex est. Fingere enim,

servorum est. Et diligamus non lingua tantum : sed opere et veritate (*I Joan, iii, 18*). Ita ut etiam, si necesse fuerit, pro invicem moriamur.

« Charitatem fraternitatis invicem diligentes. » Ita vos diligite, quasi ex una matre generati.

« Honore invicem prævenientes. » Hoc si semper servaremus, et charitatem et patientiam teneremus, sicut alibi ait : « Alter alterutrum majorem æstimantes. » Si enim nos omnibus minores iudicaremus, nec ultro alicui injuriam faceremus, nec illatam nobis graviter deputaremus.

« Sollicitudine non pigri. » Ne per sollicitudinem sæculi, pigri in Dei opere efficiamini et inertes.

« Spiritu ferventes. » Quia frigidus Dominus non amat, et in tepidis nauseat. Tunc plane spiritu fervemus, si sæculo frigidi sumus.

« Domino servientes. » Non sæculo, neque vitio, sed Deo.

« Spe gaudentes. » Spe non præsentis. Spes enim quæ videtur, non est spes.

« In tribulatione patientes. » Propter gaudium spei futuræ, omnia sustinete : sicut ait : *Omne gaudium existimate (Jac. i, 2)*.

« Orationi instantes. » Instantia orationis nobis præstat auxilium in adversis.

« Necessitatibus sanctorum communicantes. » Ministrare eis, qui propter Christum, sua omnia contemnentes, alienis ad tempus indigent ministeriis. Quidam codices habent : « Memorialis sanctorum communicantes, » quod ita intelligitur, quod meminerint, in qualibus sancti, vel quibus operibus promeruerint Deum : ut participes eorum fiant imitantes semper. Denique sequitur :

« Hospitalitatem sectantes. » Quia et hoc sancti fecerunt : sicut Abraham, sicut Loth, qui etiam invitos hospites deinebant. De qua dicitur : *Per hanc enim quidam Deo placuerunt, angelis hospitio receptis (Hebr. xiii, 2)*.

« Benedicite persequentibus vos : benedicite, et nolite maledicere. » Ne putaremus utrumque nos facere debere. Ait enim et beatus Petrus : *Neque maledictum pro maledicto, sed econtrario benedicentes (I Petr. iii, 9)*.

« Gaudere cum gaudentibus : flere cum flentibus. » Ut si quid patitur unum membrum, compatiuntur omnia membra. Sicut Job ait : *Si non ingemui, vel lacrymatus sum, cum viderem homines in necessitate (Job. xxix, 12-16)*. Et Dominus flentibus Mariæ ad fletum provocatur, ut nobis daret exemplum (*Joan. xi, 35*). Nec enim pro Lazaro, quem erat suscitaturus, flevisse credendus est : nec propter incredulitatem illorum, qui ei sæpe non crediderunt mirabilia facienti. Nos autem jam perverso modo flemus cum gaudentibus, et gaudemus cum flentibus. Si quis enim laudatus fuerit, contristamur : si quis ceciderit, exultamus. Unde ostendimus nos qui talia facimus, de corpore Christi non esse, qui non dolemus de uno membro præciso : sed inimici sumus partis nostræ, et amici

partis adversæ : qui non dolemus de acie nostra A viros fortissimos currentes, nec gaudemus, si videamus eos fortiter dimicantes, quamvis ipsi tam validi non simus ad pugnandum.

« Idipsum invicem sentientes. » Ut ita alteri sentialis, sicut vobismetipsis.

« Non alta sapientes, sed humilibus consentientes. » Superba sapit iste, qui suam per se ulcisci cupit injuriam, et non humilibus rebus, id est, humilitate consentit.

« Nolite esse prudentes apud vosmetipsos. » Nolite in humana sapientia gloriari, sed stulti estote sæculo, ut sitis Domino sapientes, sicut scriptum est : *Beatus homo quem tu erudieris, Domine, et de lege tua docueris eum (Psal. xciii, 12).*

« Nulli malum pro malo reddentes. » Humana B sapientia est, si quæramus vicem reddere inimicis. Stultitia enim est in hoc sæculo, si percutienti et aliam maxillam præbere volueris. Quod si tantæ patientiæ et humilitatis fueris, non solum apud Dominum, sed et apud omnes homines poteris probabilis apparere.

« Providentes bona, non tantum coram Deo, sed etiam coram omnibus hominibus. » Tantum cave ne ideo facias, ut non Deo, sed solis hominibus placere desideres.

« Si fieri potest, quod ex vobis est, cum omnibus hominibus pacem habentes. » Quod vestrum est, vos cum omnibus pacem habetote : et dicite cum Propheta : *Cum his qui oderunt pacem, eram pacificus (Psal. cxix, 7)* : optantes scilicet conversionem eorum atque salutem, sicut quæ vobis fieri possit.

« Non vosmetipsos defendentes, charissimi : sed date locum iræ. » Aut fugiendo, aut permittendo nocere.

« Scriptum est enim : *Mihi vindictam.* » Ego quasi meam, dicit Dominus, non quasi vestram injuriam vindicabo : quoniam dicit propheta : *Qui vos tangit, tanquam qui tangit pupillam oculi ipsius (Zachar. ii, 8).*

« Et ego retribuam, dicit Dominus. » Facienti bona retribuere promittit.

« Sed et si esurit inimicus tuus, ciba illum : si sitit, potum da illi. » Noli illi negare, quod Deus D nulli negat, quamvis sit blasphemus et impius.

« Hoc enim faciens, carbones ignis congeres super caput ejus. » Ut cum sibi carbones intellexerit per suam indebitam misericordiam congregari, excutiat eos : hoc est, convertatur, et diligat te, quem habuerat aliquando perosum. Cæterum non est misericordia, sed crudelitas : si ideo eam facias, ut illi aliquid pejus eveniat, pro quo Deum præcipis deprecari. Item hoc loco docet nos imitari Deum debere, qui solem suum oriri facit super bonos et malos. Cibando enim inimicum et potando, eum ad pacem vel reconciliationem provocamus : ut si ille in malitia persistenter, ignem suo congerit capiti.

« Noli vinci a malo, sed vince in bono malum. » Ille dicitur vicisse alterum, qui eum ad suam duxerit partem : sicut hæreticum vel paganum. Si ergo te fecerit sibi vicem reddere, ille te vicit, sibi similem te faciendo : si autem per patientiam tuam feceris eum cessare ab injuria, tu vicisti

CAPUT XIII.

« Omnis anima potestatibus sublimioribus subdita sit. » Hæc causa adversus illos prolata est, qui se putabant ita habere libertatem Christianam, ut aut nulli honorem deferrent, aut tributa deberent. Quocumque ergo modo eos humiliare desiderat : ne forte propter superbiam, magis quam propter Deum, contumeliam patiantur. Ideoque docet illos humilitate tempus redimere. Aliter, quod sublimiores potestates, ecclesiasticæ dignitates intelligantur.

« Non est enim potestas nisi a Deo. » Et quomodo Deus dicit per prophetam : *Regnaverunt, et non ex me (Osee viii, 4)* ?

« Quæ autem sunt, a Deo ordinata sunt. » Si de sæculi potestatibus dicere videatur, non ideo justæ erunt, etiamsi a Deo exordium acceperunt. Secundum desiderium uniuscujusque dantur. Nam dicit Salomon : *Quoniam data est nobis potestas a Deo (Sap. vi, 4). Sed cum essetis ministri regni illius, non recte judicastis. Horrende et cito apparebit vobis (Ibid. 5 seqq.)*, et cætera. Constituitur enim a C Deo ut juste judicet, et ut peccatores habeant quod timeant ne peccent.

« Itaque qui resistit potestati, Dei ordinationi resistit. Qui autem resistunt, ipsi sibi damnationem acquirunt. » Sicut ad Raab dicitur : *Qui exierit foras, ipse sibi reus erit (Josue vi, 25).*

« Nam principes non sunt timori boni operis, sed mali. » Malus debet timere potestatem : nam bonus non habet, quod timeat : qui si injuste occiditur, gaudet.

« Vis autem non timere potestatem ? » Accipe consilium meum, et nunquam timebis.

« Bonum fac, et habebis laudem ex illa. » Ipsa damnatio malorum, laus est bonorum.

« Dei enim minister est tibi in bonum. Si autem malum feceris, time. » Qui pro tua sollicitus est quiete. Item hic dicendo : *Minister est tibi boni causa, ostendit in his quæ recta sunt iudicibus obediendum, non in illis quæ religioni contraria sunt.*

« Non enim sine causa gladium portat. Dei enim minister est. » Et in te habet officium, si peccaveris : nec tibi proficit ad mercedem. Sive sacerdotes gladium spiritualem portant : sicut Petrus percussit Ananiam, et Sapphiram (Act. v, 4-10), et Paulus magum (Act. xiii, 41).

« Vindex in iram ei qui malum agit. » Quia Deus non diligit malos, qui odit omnes qui operantur iniquitatem (Psal. v, 7).

« Ideoque necessitate subditi estote : non solum propter iram, sed etiam propter conscientiam. » Non solum quia possunt potestates etiam sine causa irasci, sed et ne propter alicujus peccati conscientiam condemnemini. Sive non solum, ne irascuntur sacerdotes, sed etiam quia sanctis illis et justis honorem debetis. Item malum agentes, et contra præcepta viventes, propter vindictam subditi sunt potestatibus : recte autem viventes, propter conscientiam subditi sunt : quia bona et justa sunt, quæ jubentur.

« Ideo enim et tributa præstatis. Ministri enim Dei sunt, in hoc ipsum servientes. » Possunt et tributa sacerdotum intelligi, quæ illis a Deo sunt constituta. Sive ideo regibus tributa præstatis, quia voluistis possidendo sæculo esse subjecti. Ministros autem Dei illos appellat, ut vel sic eis reddant, quod eis debebant : ne videretur Christus superbiam docuisse.

« Reddite ergo omnibus debita. Cui tributum, tributum. » Potest etiam elemosyna debitum appellari. Dicit Scriptura : *Inclina pauperi aurem tuam, et redde debitum tuum (Eccli. iv, 8).*

« Cui vectigal, vectigal. » Vectigal nostrum est, ut transeuntibus donemus, vel non transeuntes sedentibus ad viam, et inde venientibus largiamur.

« Cui timorem, timorem. » Quomodo ergo scriptum est alibi, Præter Deum neminem esse timendum ? Sed sic, inquit, age ut neminem timeas. Timor enim Dei timorem expellit humanum. Sed quoniam causas adhuc timoris habetis, necesse est ut timeatis.

« Cui honorem, honorem. » Etiam timorem majoribus, honorem tantum æqualibus.

Nemini quidquam debeatis. » Præclare dixit Apostolus, reddenda unicuique, quæ debentur, sola tantum dilectione nos invicem obnoxios esse debere. Si autem semper fratribus debuerimus, dilectionem servemus, ut perpetuæ charitati connectamur. Nam non adulterabis, non occides, non furaberis, non concupisces, et si quid est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur. Item nemini debitum non reddatis.

« Nisi ut invicem diligatis. » Hoc solum semper debet manere, quod nunquam persolvi potest.

« Qui enim diligit proximum, legem implevit. » Secundum Domini parabolam, siue discretionem cunctis misericordiam fieri jubentis : omnis homo proximus esse censendus est. Item dilectionem ideo præmisit : quia fidelibus scribebat, et de justitiæ conversatione tractabat.

« Nam non adulterabis, non occides, non furaberis, non falsum testimonium dices, non concupisces, et si quod est aliud mandatum, in hoc verbo instauratur : Diliges proximum tuum sicut teipsum. » Recapitulatur omnis justitia in proximi dilectione : et injustitia nascitur, dum plus cæteris nos amamus. Qui enim sicut se diligit proximum, non solum illi malum non facit, sed etiam bonum

facit, quia et circa se utrumque cupit impendi.

« Dilectio proximi malum non operatur. » Etiam bonum non facere, malum est. Nam si viderit illum fame periclitari : nonne ipse illum occidit, si ille cum affluat, non dederit victum, quamvis ei proprias non tulerit facultates ? Quisquis enim in quacunque necessitate succurrere morituro potest, si non fecerit, occidit.

« Plenitudo ergo legis, est dilectio. » Hoc est perfectio.

« Et hoc scientes tempus : quia hora est jam nos de somno surgere. » Hoc est, ut ad perfectiora tendatis. Non enim semper debetis esse parvuli et lactentes, sicut alibi dicit : *Etenim cum deberetis magistri esse (Hebr. v, 12)*, et cætera. Item hortatur Apostolus, ut tenebrosa et somni torpore depressa opera relinquentes, in lumine, hoc est, in bonis operibus ambulemus. Item de somno inertiae et ignorantiae consurgamus. Jam enim scientia lucet.

« Nunc enim propior est nostra salus, quam cum credidimus. » Scientia proficiente, propior est salus, quam quando primum credidimus.

« Nox præcessit, dies autem appropinquavit. » Comparat diei scientiam, et ignorantiam nocti, secundum Osee dicentem : *Nocti assimilavi matrem tuam : factus est populus meus tanquam non habens scientiam (Osee iv, 5, 6).*

« Abjiciamus ergo opera tenebrarum, et induamur arma lucis. » Cum ignorantia, abjiciamus simul et opera ignorantiae : et arma lucis, hoc est, luminis opera induamur. *Qui enim male agit, odit lucem : qui vero facit veritatem, venit ad lucem (Joan. iii, 20, 21).*

« Sicut in die honeste ambulemus. » Sicut lux diei prohibet unumquemque agere, quod nocte libere committebat : ita et scientia nos prohibet legis mandata contemnere, quod sciamus nos semper a Deo videri.

« Non in comessionibus et ebrietatibus, non in cabilibus et impudiciis. » Comessatio est mensæ collatio. Nos vero habemus spirituale convivium, dicentes : Cum convenitis, unusquisque psallendum habeat, et cætera. Ebrietatem ergo perniciosam esse, et luxuriæ materiam, ex hinc cognoscimus, quia impudiciam subjunxit. Et alibi ait : *Nolite inebriari vino, in quo est luxuria (Ephes. v, 18).*

« Non in contentione et æmulatione. » Etiam contentionem et invidiam crimosam esse, et aliis multis probatur exemplis, dicente Jacobo : *Si enim zelum amarum habetis (Jac. iii, 14)*, et cætera.

« Sed induimini Dominum Jesum Christum. » Solus Christus videatur in vobis, non vetus homo. *Qui enim dicit se in Christo manere, debet sicut ille ambulavit, et ipse ambulare (I Joan. ii, 6)* ; in quo omnes sunt virtutes.

« Et carnis curam ne feceritis in desideriis. » Sicut Salomon ait : *Post concupiscentias tuas non eas (Eccli. xviii, 30).* Et iterum : *Si dederis concupi-*

sentiam animæ tuæ, in gaudium facies te inimicis tuis venire (Eccli. xviii, 31).

CAPUT XIV

« Infirmum autem in fide assume. » Hic oblique illos increpare incipit, qui se fortes putabant, ut immoderate carnibus vescerentur. Item hic infirmos fideles dicit, qui carnes quæ in macello tunc temporis vendebantur, idololatrias esse credebant; et propter hoc sic putantes, ne polluerentur, ole-ribus vescabantur. Unde præcipitur ab Apostolo, ne imperiti ita sentientes judicent, qui habent fidem, omnia quæ in macello veneunt, sine disceptatione manducant: quoniam omnis creatura Dei bona est, et nihil damnandum est eorum, quæ Deus homini- bus ad edendum creavit (1 Tim. iv, 4).

« Non in disceptationibus cogitationum. » Nolite secundum vestras cogitationes, quem lex non judi- cat, judicare.

« Alius enim credit se manducare omnia. » Qui tantam fidem habet, ut non moveatur, aut absti- nentia contractus, aut senio.

« Qui autem infirmus est, olus manducet. » In- firmus, aut ætate, aut corporis calore. Item hic probatur, quia non de Judæis dicitur, ut quidam putant, sed de abstinentibus. Non enim carnes se- cundum legem, sed sola olera manducabant. Ali- ter: Si idcirco tibi infirmitas animæ generatur, quia alium ejusdem propositi, carnibus pro sua fide vesci perhorrescens, forte cognoscis, noli esse Jdex alterius voluntatis, nec exigere ab aliquo. Unicuique in voluntate dimissum est; sed si tibi scandalum est, et non vis carnibus vesci, tibi ipsi im- pone modum; et melius faciens, sola olera man- duca. Magis unusquisque per tuam æquanimitem ad abstinentiam provocetur, quam irritatus de hoc scandalizet te. Magis in edendis carnibus confir- metur, quod tum non potes quasi culpam in alio re- prehendere, si unusquisque, aut fideliter hoc præ- sumit, aut forte asperitate valetudinis aut senectâ hoc faciat exigente.

« Is qui manducat, non manducantem non sper- nat. » Habebant inter se scandala; illi illos quasi carnales judicabant; et illi illos tanquam stultos irridebant, et supersticiosos judicabant.

« Et qui non manducat, manducantem non judi- cet. Deus enim illum assumpsit. » Ita illos Deus vocavit ut te.

« Tu quis es, qui judicas alienum servum? » Cujus tu auctoritatis es, ut judices eum quem lex non judicat? Unde et Jacobus ait: *Qui judicat fratrem, scilicet sapienterem se, judicat legem (Jac. iv, 11)*. Cæterum ipse Paulus contra mandatum facientes judicavit, et aliis judicandi tribuit facul- tatem. Ad eum qui fide infirmus est sermo dirigi- tur, non eum debere judicare manducantem. Om- nia quæcumque in macello veneunt: qui robustus fide est, omnia munda mundis esse cognoscit.

« Domino suo stat, aut cadit. » Sive vivit, sive

moritur: quia et ille propter Deum abstinere, et ille secundum Deum manducat.

« Stabit autem. Potens est enim Deus statuere illum. » Deus qui tres pueros leguminibus pastos, meliores apparere fecit, quam illos qui de mensa regis edebant, potest et illos diutius facere in cor- pore stare.

« Nam alius judicat diem inter diem, alius autem judicat omnem diem. Unusquisque in suo sensu abundet. » Judæi in escis diem inter diem judicare non poterant. Ergo de jejuniis et abstinentia dicit, quæ non sunt sub certo modo legis redacta, ut unus- quisque tantum faciat, quantum potest: quantum mercedem habere voluerit. Unde sequitur: *Unus- quisque id faciat in tali causa, quod melius esse judicat. Item hoc est, quod dicit, aliquos esse, qui certis anni temporibus, alios esse qui omni tempore vitæ suæ ab esu carnium decreverunt abstinentum.*

« Qui sapit diem, Domino sapit. » Domino sapit, qui propter Deum jejunit, et non propter homi- nes.

« Et qui manducat, Domino manducat. Gratias enim agit Deo. » Qui propter Dominum manducat, ut prædicandi Evangelium possit habere virtutem, non suæ gulæ studet, sed aliorum saluti: propter quod conversi, gratias referant Deo.

« Et qui non manducat, Domino non manducat, et gratias agit Deo. » Quia per exemplum illius multi salvantur, et gratias referunt Deo. Qui enim voce agit-gratias, solus agit; qui autem etiam in opere, in multis agit.

« Nemo enim nostrum sibi vivit, et nemo sibi moritur. Sive epim vivimus, Domino vivimus; sive morimur, Domino morimur. Sive ergo vivimus, sive morimur, Domini sumus. » Nemo fidelium sibi vivit, et nemo sibi moritur: quia Christus pro omnibus mortuus est, ut et qui vivunt, jam non sibi vivant, sed illi. Cavendum econtrario, ne nos aut nobis vivamus manducando, aut propter homines moriamur jejunando.

« In hoc enim Christus mortuus est, et resur- rexit, ut et vivorum et mortuorum dominetur. » Adventus Christi et vivos inveniet, et mortuos sus- citabit. Nihil ergo refert, utrum te resuscitet, an vivum inveniat: tantum labora, ut coram eo justus appareas.

« Tu autem quid judicas fratrem tuum? » Qua auctoritate quasi voracem damnas?

« Aut tu quare spernis fratrem tuum? » Quasi infirmum despiciens, aut supervacue jejunantem.

« Omnes enim stabimus ante tribunal Christi. » Tunc conscientias nostras Dominus judicabit, quid et quali voto fecerimus.

« Scriptum est enim: Vivo ego dicit Dominus, quoniam mihi flectetur omne genu, et omnis lingua confitebitur Deo. » Hoc testimonio probat, quia omnes soli Domino reddemus nostrorum actuum rationem

« Itaque unusquisque nostrum pro se rationem reddet Deo. » De his quibus lex tacet. Cæterum si videns peccantem, non arguerit, reddit etiam Deo pro eo rationem.

« Non ergo amplius invicem judicemus. » Sufficit quod nunc usque fecistis.

« Sed hoc judicat magis, ne ponatis offendiculum fratri, vel scandalum. » Hic subtiliter ingreditur ad abstinentiam commendandam, et dicit illos abstinere debere, quamvis firmi sint, ne exemplo illorum infirmi scandalum patiantur.

« Scio et confido in Domino Jesu, quia nihil commune per ipsum. » Non hoc ideo dico, quia putem aliquid commune esse. Per Christum enim scio omnia esse mundata. Commune enim dicitur, quidquid immundum videtur in esca Judæorum.

« Nisi ei qui existimat quid commune esse illi, commune est. » Illi per conscientiam fit commune, qui adhuc ritu Judaico, aliquid post Christi fidem in talibus causis arbitratur immundum.

« Si enim propter cibum frater tuus contristatur. » Non dixit, propter jejunium, sed ne illum tuo exemplo aut provocet, aut compellas.

« Jam non secundum charitatem ambulas. » Quia invitus manducat, quod illi non expedit. Etiam non diligis proximum, sicut te, si non illius utilitatem cogitas sicut tuam.

« Noli cibo tuo illum perdere, pro quo Christus mortuus est. » Non dixit, abstinentia tua, sicut quidam volunt.

« Non ergo blasphemetur bonum nostrum. » Libertatem quam habemus in Domino, ut omnia nobis munda sint; non ea ita debemus uti, ut videamur propter gulam et epulas ambulare: sive blasphematur, si propter talia contendimus.

« Non est enim regnum Dei esca et potus. » Non per escam justificamur. Sed et hoc notandum, quod non dixerit, jejunium et sobrietas non est regnum Dei: sed esca et potus. Item hic manifeste monstratur, quoniam regnum cælorum cibum et potum non habet temporalem, sed illic spiritua-liter vivitur.

« Sed justitia, et pax, et gaudium in Spiritu sancto. » Quæ per abstinentiam facilius custoditur. Ubi vero justitia, ibi et pax: ubi pax, ibi et gaudium spirituale, quia ex dissensione semper tristitia et molestia generatur.

« Qui in enim hoc servit Christo, placet Deo, et probatus est hominibus. » De tali homine nemo potest dubitare, quia sanctus est.

« Itaque quæ pacis sunt, sectemur. » Ut non invicem nos de hujusmodi judicemus.

« Et quæ ædificationis sunt, invicem custodiamus. » Sed ædificatio est abstinencia. Cæterum esca, etiamsi neminem perdat, nullum ædificat.

« Noli propter escam destruere opus Dei. » Hominem scilicet a Deo creatum.

« Omnia quidem munda sunt. » Repetit quod superius dixerat, ne creaturam damnare videretur.

« Sed malum est homini, qui per offendiculum manducat. » Ipsum mundum, illis fit malum, si per illud alterum offendat.

« Bonum est non manducare carnem, et non bibere vinum. » Expovit quid sit per quod offendere dicebat infirmum. Item hoc loco laudat quidem abstinentiam carnis et vini: sed multo magis admonet, propter scandalum fratris abstinendum esse a cibo et potu eorum, quæ idolis immolantur.

« Neque in quo frater tuus offenditur, aut scandalizatur, aut infirmatur. » Infirmatur, a pudicitia. *Vinum enim et mulieres apostatare faciunt etiam sapientes (Eccli. xix, 2).*

« Tu fidem, quam habes penes te ipsum, habere coram Deo. » Si enim in hoc fidelem te putas, sic manduca, ut nemo tuo infirmetur exemplo.

« Beatus qui non judicat semetipsum in eo quod probat. » Quia non suam infirmitatem probando considerat, sed alterius salutem infirmi.

« Qui autem discernit, si manducaverit, damnandus est. » Si quis de alio discernat et dicat. Iste si manducaverit, plane damnandus est. Hoc non habet fides, et ideo subsequitur:

« Quia non ex fide. » Non est enim ex fide, si tu alium ideocondennas, quia, te jejunante, ille manducat. Aliter: Qui se ita djudicat. Idipsum enim est discretio et judicium, quia et judicium discernendo fit, et discretio judicando.

« Omne autem quod non est ex fide, peccatum est. » Non ex fide, quæ per charitatem operatur. Quidquid ergo alium destruit, ex fide non est: et ideo peccatum.

CAPUT XV.

« Debemus autem nos firmiores imbecillitates infirmorum sustinere. » Si vere firmi estis, sic facite ut ego, qui factus sum infirmus, ut infirmos lucrifacere.

« Et non nobis placere. Unusquisque vestrum proximo suo placeat. » Non a nobis ipsis, sed a proximis collaudemur: sicut et alibi suum nobis proponit exemplum, dicens: *Sicut et ego omnibus per omnia placeo, non querens quod mihi utile est, sed quod multis, ut salvi fiant (I Cor. x, 33).* Nemo enim potest ædificare alterum, cui per bonam vitam non aut placuerit. Sed et sibi placentes sunt, qui propria commoda querentes, suam faciunt voluntatem.

« In bonum ad ædificationem. » Ostendit modum placendi, et causam, ne ad vanam gloriam placeamus. Simul cum dicit: *In bonam ædificationem, ostendit, et malam esse sicut est illud: Ædificabitur ad manducandum idolothyta.*

« Etenim Christus non sibi placuit. » Imitatur hoc et discipulus Christi: non quærit suum commodum. Ille enim ob aliorum salutem, etiam mortuus est, et impropria amarissima supportavit, dicentium: *Vah! qui destruis templum, et cætera (Math. xxvii, 40).*

« Sed sicut scriptum est : Improperia imprope- **A** illis promiserat Christus, sicut ipse dicit : *Non veni nisi ad oves perditas domus Israel (Matth. xv, 24).*
 rantium tibi ceciderunt super me. » Quæcunque non solum Christo, sed etiam sanctis exprobrantur Dei causa, Deo improperari dicuntur : ut est illud : *Ubi est Deus tuus (Psal. xli, 4) ?*

« Quæcunque enim scripta sunt, ad nostram doctrinam scripta sunt. » Nihil enim scriptum est sine causa : nam et merita vel tentationes justorum ad nostram proficiunt ædificationem : quia Deo manifestissimi erant.

« Ut per patientiam et consolationem Scripturarum spem habeamus. » Per Scripturarum solatia, spem futuram patientissime expectamus : sicut scriptum est : *Pax multa diligentibus legem tuam, et non est illis scandalum (Psal. cxviii, 165) ;* hoc est, qui consolatione legis utuntur, moveri ulla **B** tentatione non possunt, ut per exempla patientiæ et consolationis eorum, quæ scripta sunt, speremus consolationem, etiam in præsentibus tentationibus. Magna enim causa solatii est, si quæ nos patiamur, Dominum nostrum Jesum Christum, et sanctos ejus sciamus esse perpassos.

« Deus autem patientiæ et solatii. » Hoc loco Deum patientiæ, Spiritum sanctum significat, qui donat nobis secundum Christum unanimes glorificare Deum et Patrem Domini nostri Jesu Christi. Item patientiæ ejus, quæ est in conversione et solatio, non ira neque dissidio.

« Det vobis id ipsum sapere in alterutrum secundum Jesum Christum. » Ut unusquisque sic quærat salutem alterius quasi suam, sicut Christus sua morte omnes salvavit a morte.

« Ut unanimes uno ore honorificetis Deum, et Patrem Domini nostri Jesu Christi. » Tunc vere Deus honorificatur, si uno animo et concordi voce laudatur. Si enim *duo consenserint super terram ex omni re, quæcunque petierint, fiet illis (Matth. xviii, 19).*

« Propter quod suscipite invicem. » Propter honorem Dei invicem onera vestra portate : sic adimplebitis legem Christi (*Galat. vi, 2*) : quia nos suscepit in se cum essemus impii. Quanto ergo magis nos invicem, ut similes, nos sustinere debemus. Iterum hic utrumque populum ad unitatem hortatur. Consentio vobis, o Judæi, quia Christus vobis promissus ad vos venerit primum, et gentes **D** propter misericordiam Dei vocatæ sint ; tamen unum corpus estis effecti.

« Sicut et Christus suscepit vos in honorem Dei. » Sive in gloriam divinitatis, sive propter honorem Dei.

« Dico enim Christum Jesum ministrum fuisse circumcisionis, propter veritatem Dei. » Hic ostendit, quoniam secundum carnem Christus, juxta promissiones patrum, ex ipsis natus sit ; ut præcepta legis impleret. Item non venerat ministrari, sed ministrare : et dare animam suam redemptionem pro multis (*Matth. xx, 28*).

« Ad confirmandas promissiones patrum. » Quia

« Gentes autem super misericordia honorare Deum. » Cui enim plus dimittitur, plus diligit.

« Sicut scriptum est : Propterea confitebor tibi in gentibus, Domine, et nomini tuo cantabo. » Tulit Judæis arrogantiam, dum gentium salutem docet esse prædictam : quamvis non fuerit nuntiat-
 tus ipse Christus in gentibus. Confitetur eos misericordiam consecutos, quia et ipsi sunt in corpore ejus.

« Et iterum dicit : Lætamini gentes cum plebe ejus. » Qui cum ipsis estis ad salutem adducti.

« Et iterum : Laudate omnes gentes Dominum, et magnificate eum omnes populi. Et rursus **B** Isaias ait : Erit radix Jesse. » Jesse pater fuit David, de cujus semine, id est Maria, natus est Christus.

« Et qui exurgat regere gentes, in eum gentes sperabunt. » Non de proselytis asserit, sed et illud huic loco simile est : *Non deficiet princeps ex Juda, nec dux de femoribus ejus (Gen. xlix, 10).* Unde probatur vere jam venisse Christum, in quo omnes gentes sperare manifestum est.

« Deus autem spei. » In quo omnes speramus : hoc ostendit quomodo Deus absque virtute Spiritus sancti, non replet aliquando nationem gratia, quoniam unum donum est Patris et Spiritus sancti.

« Repleat vos omni gaudio et pace. » Pax fidelium in spe debet esse futura. Et ibi omne gaudium, ubi pax est. Nullum vero in dissensione gaudium, **C** sed universa mœstitia.

« In credendo, ut abundetis in spe et virtute Spiritus sancti. » Abundantia in spe, in Spiritu, virtutibus consistit et signis.

« Certus sum autem, fratres mei, et ego ipse de vobis. » Bonus doctor laudando provocat ad profectum, ut erubescant tales non esse, quales ab Apostolo putantur.

« Quoniam et ipsi pleni estis dilectione. » Providit ne unquam contentiosius dura increpasse videatur. Vel dissidentes aut stultos ostendit Christianos semper alterutrum monere debere.

« Repleti omni scientia : ita ut possitis alterutrum monere. » Hoc est novi et veteris Testamenti.

« Audacius autem scripsi vobis, fratres, ex parte. » Imo ideo magis scribendi fiduciam habui, quia novi vos ut prudentes, cito accipere rationem : sicut scriptum est : *Argue sapientem, et amabit te (Prov. ix, 8).* Item hoc loco aut humilians se Apostolus loquitur : aut certe quoniam habentibus jam prædicationem Petri, ipse audeat prædicare.

« Tanquam in memoriam vos reducens. » Recordans vos esse prudentes, sive non ignaros, non docto, sed commoneo, ut scientes.

« Propter gratiam, quæ data est mihi a Deo. » Non propter munera terrena vel laudem, sed ut impleam officium quod accipi.

« Ut sim minister Christi Jesu in gentibus. » A Serviens Evangelio, hoc est, revocans ei servos quosdam fugitivos.

« Sanctificans Evangelium Dei. » Meo exemplo sanctum esse demonstrans, quod cum tanto timore perficio. Quidam enim ut humanum contemnunt, quod prædicant ut divinum : et ita fit ut res sancta videatur esse non sancta, cum non perficitur sancte. Unde dicitur : *Sanctificate jejunium (Joel 1, 14)*, id est, sanctum facite, sive monstrate.

« Ut fiat oblatio gentium accepta, et sanctificata in Spiritu sancto. » Ut exemplo meo gentes efficiantur hostia Deo accepta, non igni sanctificata vel suscepta, sed Spiritu sancto : sicut scriptum est : *Quia sedit super Apostolos quasi ignis, et visæ sunt eis variæ linguæ (Act. 11, 5)*.

« Habeo igitur gloriam in Christo Jesu ad Deum. » Qui gloriatur, in Domino gloriatur (I Cor. 1, 31). Gloriam habeo apud Deum, licet apud homines infamer et maculer.

« Non enim audeo aliquid loqui eorum, quæ per me efficit Christus, in obedientiam gentium. » Hic ostendit Christi et Spiritus sancti, unam esse potentiam atque virtutem. Item non ausus sum aliquid dicere me in his duntaxat rebus propria virtute fecisse, et non omnia per me esse Deum operatum.

« In verbo et factis, in virtute signorum et prodigiorum. » Hoc est doctrina et signis. Non enim de operibus hic, sed de virtutibus loquebatur.

« In virtute Spiritus sancti. » Unam esse virtutem atque potentiam.

« Ita ut ab Jerusalem per circuitum usque ad Illyricum repleverim Evangelium Christi. » Repletur Evangelium, cum etiam gentes credunt.

« Sic autem prædicavi Evangelium hoc, non ubi nominatus est Christus : ne super alienum fundamentum ædificarem. » Non omnis, qui super alienum fundamentum ædificat, male facit, sed si ædificet aurum, et cætera. Hic pseudoapostolos tangit, qui semper ad eos, qui jam crediderant, ibant, et nunquam ad gentes : quia non poterant virtutes operari. Et ostendit perfecte se laborasse, qui et fundamentum posuit, et ædificium superstruxit.

« Sed sicut scriptum est. » In Isaia. Ostendit suum laborem jam ante fuisse prædictum.

« Quoniam quibus non est annuntiatum de eo, videbunt, et qui non audierunt de eo, intelligant. » Ostenditur Christus in apostolis, et per virtutes quæ in ejus nomine fiebant.

« Propter quod et impediabar plurimum venire ad vos. » Exposuit illud quod in capite dixerat.

« Et prohibitus sum usque adhuc. Nunc vero ulterius locum non habens in his regionibus. » Ubi jam toti firmi sunt, causam se negat habere ponendi fundamentum.

« Cupiditatem autem habens veniendi ad vos. » Notandum esse cupiditatem etiam bonam : sicut,

A Cupio dissolvi, et esse cum Christo (Philipp. 1, 23). Et : *Concupivit anima mea desiderare justificationes tuas (Psal. cxviii, 120)*.

« Ex multis jam præcedentibus annis. » Qualis necessitas fuerit ostendit, quæ illum multis detineret annis.

« Cum in Hispaniam proficisci cœpero, spero quod præteriens videam vos. » Utrum in Hispania fuerit, incertum habetur.

« Et a vobis deducar illuc, si vobis primum ex parte fructus fuero. » Quia ita vos exhibetis, ut nec apud vos locum aut necessitatem habeam diutius remorandi : et ideo ex parte illis fuisse dicit, quia non credere indigebant, sed tantummodo confirmari : sive ideo ex parte, quia nulla magnitudo temporis faciat charitatem.

« Nunc igitur proficiscar in Jerusalem. » Hoc mihi restat deinceps ut veniam.

« Ministrare sanctis. » Sancti erant in Jerusalem, qui omnibus suis distractis, et ante apostolorum pedes depositis, orationi, lectioni, doctrinæque vacabant. Quales autem fuerint, ex hoc cognoscitur, ut ipse Apostolus per se illis pergeret ministrare, et quibus oblationem suam esse optat acceptam : id est, ut eam dignentur accipere, ostendens hoc non tam prodesse accipientibus, quam dantibus. Hoc contra illos facit, qui gloriam perfectionis impugnant.

« Probaverunt enim Macedonia et Achaia collationem aliquam facere. » Probaverunt hoc sibi utile fore, si collationem aliquam sumptuum facerent sanctis.

« In pauperes sanctorum, qui sunt in Jerusalem. Placuit enim eis. » Quia propter sanctorum ædificationem esse pauperes voluerunt. Sive simpliciter pauperes sanctorum intellige.

« Et debitores sunt eorum. » Exemplo eorum provocat Romanos ad simile opus, ostendens hoc illis non immerito placuisse.

« Nam si spiritualium eorum participes facti sunt gentiles, debent et in carnalibus ministrare eis. » Quia doctores ex ipsis habebant, et socii facti fuerant radicis, et pinguedinis oliivæ : ideoque unusquisque in quo abundat, debet alteri imperitare.

« Hoc igitur cum consummavero, et assignavero eis fructum hunc, per vos proficiscar in Hispaniam. » Si vos bene exhiberitis, abundabit nobis bona doctrina in vos : quia quantum proficit discipulus, tantum provocatur ad docendum et doctor. Sicut alibi ait : *Os nostrum patet ad vos, o Corinthii (II Cor. vi, 11)*. Sive, abundanter benedicitur in adventu meo Christus in vobis.

« Scio autem quoniam veniens ad vos, in abundantia benedictionis Christi veniam. » Sciens Apostolus, quoniam propter prædicationem Christi Romam vinculus ducendus erat, in abundantia benedictionis prædicat se esse venturum. Vel certe,

quoniam conscius sibi erat, nihilominus habere se gratiam ab aliis apostolis.

« Obsecro ergo vos, fratres, per Dominum nostrum Jesum Christum. » Rogat ut pro eo tota instanter oret Ecclesia: quia novit multum valere preces in communi multorum. Jacobo enim occiso, Petrus fratrum precibus de carcere liberatur (*Act. XII, 5-10*); quia non tam illi, quam sibi beneficium præstiterunt, scilicet ut ejus possit doctrina firmari.

« Et per charitatem sancti Spiritus: ut adjuvetis me in orationibus vestris pro me ad Deum. » Spiritualis enim charitas facit, ut pro invicem exoretis.

« Ut liberer ab infidelibus, qui sunt in Judæa: et obsequii mei oblatio accepta fiat in Jerusalem sanctis. » Sive ut omnes credant, sive fidelibus ministrans: in manus infidelium non incurram, ne ad vos venire non possim.

« Ut veniam ad vos in gaudio per voluntatem Dei, et refrigerer vobiscum. » Tunc in gaudio veniam, si oblatio mea ab eis accepta fuerit, et securus verbum Dei abundantius loquar. Tristitia enim animi multum impedit ad doctrinam.

« Deus autem pacis sit cum omnibus vobis, Amen. » Deus pacis non nisi in pacificis est. Pulchre autem finivit, duobus populis in concordiam revocatis.

CAPUT XVI.

« Commendo autem vobis Phœben sororem nostram. » Jam quasi finito textu Epistolæ, ut solet, commendationis gratiam subter annexuit. Item hic monstrat Apostolus, non accipiendam aut eligendam personam esse viri vel feminæ, quando Romanis per mulierem (ut fertur) litteras mittit. In eadem Epistola aliis feminis mandat salutem.

« Quæ est in ministerio Ecclesiæ, quæ est in Cenchræis. » Sicut etiam nunc in Orientalibus diaconissæ in suo sexu ministrare videgntur in baptismo, sive in ministerio verbi, quia privatim docuisse feminas invenimus, sicut Priscillam, cujus vir Aquila vocabatur.

« Ut eam suscipiatis in Domino digne sanctis, et assistatis ei in quocunque negotio vestri indiguerit. Etenim ipsa quoque assistit multis et mihi ipsi. » Ut adjuvetis eam, sive sumptuum opibus, sive solatio: quia et ipsa quandiu habuit, plures adjuvit.

« Salute Priscam et Aquilam, adjuutores meos in Christo Jesu. » Qui conformasse se Apostolo dicuntur in fide: quos et ideo adjuutores appellat, quia in opere doctrinarum, ubi ipse laborabat, et isti juverunt.

« Qui pro anima mea suas cervices supposuerunt: quibus non solum ego gratias ago, sed et cunctæ Ecclesiæ gentium. » Probando meam doctrinam, se periculo subjecerunt, propter quod

illis omnes Ecclesiæ gratias agunt: quia per illos ego servatus sum.

« Et domesticam Ecclesiam eorum. » Ostendit congregationem fidelium, Ecclesiam nominari.

« Salute Epænctum dilectum mihi: qui est primitivus Ecclesiæ Asiæ in Christo Jesu. Salute Mariam, quæ multum laboravit in vobis. » Primitivos Ecclesiæ Asiæ, istos omnes quos salutat, intelligimus ex noninibus fuisse peregrinos: per quorum exemplum atque doctrinam, non absurde existimamus credidisse Romanos.

« Salute Andronicum et Juniam cognatos, et conceptivos meos: qui sunt nobiles in apostolis, qui et ante me fuerunt in Christo Jesu. Salute Ampliatum, dilectissimum mihi in Domino. Salute Urbanum, adjuctorem nostrum in Christo Jesu: et Stachyn, dilectum meum. Salute Apellen, probum in Christo. Salute eos, qui sunt ex Aristobuli domo. Salute Herodionem, cognatum meum. Salute eos qui sunt ex Narcisii domo, qui sunt in Domino. Salute Triphænam et Tryphosam, quæ laborant in Domino. Salute Persidem charissimam, quæ multum laboravit in Domino. Salute Rufum, electum in Domino: et matrem ejus et meam. » Etate, non partu matrem salute. Hi ex Judæis erant, et quia simul cum Paulo fuerant tribulati, nec territi: ideo nobiles hoc merito habebantur, qui ad profectum Romanorum inter cæteros fuerant destinati, quique priores Paulo credidisse, ipsius testimonio referuntur.

« Salute Asynoritum, Phlegontem, Hermam, Patrobam, Hermen, et qui cum eis sunt fratres. Salute Philologum et Juliam, Nereum et sororem ejus, et Olympiadem: et omnes qui cum eis sunt sanctos. » Suo exemplo nos docet quales amicos debeamus in nostris litteris salutare: non divites sæculi, facultatibus, vel dignitatibus honoratos, sed gratia ac fide locupletes.

« Salute invicem in osculo sancto. Salutant vos omnes Ecclesiæ Christi. » Non fecte, vel subdole, quale Judas tradidit Salvatori. Ideo enim in Ecclesia pax primo annuntiatur: ut ostendat se cum omnibus esse pacificum, qui corpori communicaturus est Christi.

« Rogo autem vos, fratres, ut observetis eos, qui dissensiones, et offendicula præter doctrinam, quam vos didicistis, faciunt, et declinate ab illis. Hujuscemodi enim Christo Domino nostro non serviunt, sed suo ventri. » De illis dicit, qui et circumcissione illo tempore venerunt, jejunia et abstinentiam destruentes, neomenias, et Sabbata, et cæteras ferias, ventris gratia prædicabant, dissentientes ab apostolica doctrina, et fratribus offendicula præparantes.

« Et per dulces sermones et benedictiones seducunt corda innocentium. » Per blandimenta et adulationes compio sermone compositas.

« Vestra enim obedientia in omni loco divulgata est. » Si illis obedistis quibus non debuistis.

quanto magis nobis obedire debetis ! Nam et illi propterea ad vos venerunt, quia sciebant vos per obedientiam simplicem cito posse seduci.

« Gaudeo igitur in vobis : sed volo vos sapientes esse in bono, et simplices in malo. Deus autem pacis conerit Satanam sub pedibus vestris velociter. Gratia Domini nostri Jesu Christi vobiscum. Salutat vos Timotheus, adjutor meus, et Lucius, et Jason, et Sosipater, cognati mei. Saluto vos ego Tertius, qui scripsi Epistolam hanc, in Domino. Salutat vos Calus, hospes meus, et universa Ecclesia. » Quia bona est obedientia, sed si rationabilis sit : et ideo voto vos sapientes esse in bono, ut malum nescientes, sub pedibus innocentiae deponatis inimicum. Ita enim dedit nobis Dominus potestatem calcandi super scorpiones atque serpentes, et omnem virtutem inimici (*Luc. x, 19*) ; id est, ne nobis prævaleat, et omnibus superbum membris liberis ac solutis ambulare possimus.

« Salutat vos Erastus arcarius civitatis, et Quartus frater. » Hic arcarium ex arcario dicit : sicut gentes credentes ex gentibus sæpe vocavit, secundum consuetudinem legis, quæ Abigail, uxorem Nabal adhuc appellat (*II Reg. ii, 2*), cum jam illo mortuo in David matrimonium transisset.

« Gratia Domini nostri Jesu Christi cum omnibus vobis. Amen. » Hæc est subscriptio manus ejus in omnibus Epistolis, ut in ea etiam commemoret beneficia Christi.

« Ei autem qui potens est vos confirmare. » Signis atque doctrinis. Item hic Patris personam monstrat. Descendens autem dicit, manifestatum hunc per Scripturas propheticas secundum impe-

rium æterni Dei : Spiritum sanctum significat. Item infert : Cognitum est soli sapienti Deo per Christum Jesum, cui gloria in sæcula. Hoc loco Patrem et Filium manifeste loquitur. Quod autem dicit : Cognitum est soli sapienti Deo : in communi munere, mysterii significat trinitatem.

« Juxta Evangelium meum, et prædicationem Jesu Christi. » Ut sic vivatis, quomodo ego Christi exemplo et auctoritate gentibus prædicavi.

« Secundum revelationem mysterii. » Mysterium de vocatione universarum gentium in lege diu fuerat occultatum, quod nunc per Paulum evidenter patefactum est Evangelium in Christo per testimonia prophetarum : quia quamvis de gentibus ante multa dixisset, tamen quomodo et in Christo unum fierent, et Judæi, nemo tam aperte cognoverat. Existimare enim poterant quosdam ad fidem quasi proselytos admittendos.

« Temporibus æternis taciti, quod nunc patefactum est per Scripturas prophetarum. » Descendens autem dicit, quid est patefactum.

« Secundum præceptum æterni Dei. » Præcepit Deus, ut omnes gentes obediant, et Deum agnoscant, quod futurum quandoque solus ante sciebat, qui solus naturaliter sapiens, sicut naturaliter bonus : cum tamen et homo dicatur bonus, sed non institutione boni vel sapientes esse possumus : ille natura. Cui per Jesum Christum gloria et honor in sæcula sæculorum.

« Ad obedientiam fidei in cunctis gentibus. » Spiritum sanctum significat. Item infert :

« Cogniti soli sapienti Deo per Jesum Christum : cui honor et gloria in sæcula sæculorum. Amen. »

IN PRIMAM EPISTOLAM AD CORINTHIOS.

CAPUT PRIMUM.

« Paulus. » Paulus, quod nomen præponit in Epistolis, auctoritatis esse noscendum. Item aliter : Paulus apostolus, connectens in Epistola fratrum nomine, vel humilitatem suam significat, vel cooperatorem esse eum apostolicæ prædicationis ostendit.

« Vocatus apostolus Jesu Christi, per voluntatem Dei. » Voluntate Dei vocatur quisque ad fidem, sed sua sponte, et suo arbitrio credit : sicut ait in Actibus : Non fui incredulus celesti visioni (*Act. xxvi, 19*).

« Et Sosthenes, frater Ecclesiæ Dei. » Frater, inquit, non apostolus. Hunc autem idcirco secum scribentem inducit, quia ex ipsis doctor est, et pro his valde sollicitus.

« Quæ est Corinthi. » Ostendit, qui sunt Ecclesia Dei, sancti scilicet et immaculati : quia Ecclesia neque maculam habet, neque rugam, et ideo his

scribit qui integram adhuc servabant, non qui perdidissent sanctitatem. Nam istos honorat literis, illos auctoritate commendat.

« Sanctificatis in Christo Jesu, vocatis sanctis. Per baptismum sanctificatis. Cum omnibus qui invocant nomen Domini Jesu Christi. » Proprie sacerdotum est invocare Dominum. Quibus dicitur : Sic benedicite filiis Israel, invocantes nomen meum super illos (*Num. vi, 25*). Et Psalmista dicit : Et Samuel inter eos qui invocant nomen ejus (*Psal. xcvi, 6*). Quem sacerdotem fuisse illa res probat, quia et sacerdoti successit, et hostias offerebat. De quo etiam secundum historiam dictum est : Suscitabo mihi sacerdotem fidelem (*I Reg. ii, 35*). Qui, quamvis non sit ex genere Aaron, tamen de tribu Levi esse in Paralipomenon legitur : quia ipse hunc constituit, qui et illum. Ita enim Aaron elegit, ut alios postea eligendi non amiserit potestatem.

« In omni loco ipsorum et nostro. » Quia sacerdotes et suo et apostolorum loco funguntur. Propter quod etiam Ecclesiarum apostoli nominantur. Item aliter : Universis Ecclesiis provinciarum Achaiae ostendit se has litteras mittere.

« Gratia vobis, et pax a Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo. » Pax gratiam servat, quam quidam habere volebant.

« Gratias ago Deo meo semper pro vobis, in gratia Dei, quae data est vobis in Christo Jesu. » Primum solito laudando provocat ad profectum, et dicit se quidem gaudere de eorum scientia : sed scire illos debere, quia vera sapientia non inflat, neque dissentit.

« Quia in omnibus divites facti estis in illo. » In omnibus virtutibus, per sapientiam, quae amicos Dei et prophetas constituit. Item aliter : Hoc dicendo, Apostolus ostendit eos, quando ad fidem Christi accesserunt, omni gratia tunc ditatos : nunc autem non iuxta fidem conversantes, vacuefactam monstrat gratiam, quam perceperunt.

« In omni verbo et in omni scientia. » Id est, non tam Novi quam Veteris Testamenti.

« Sicut testimonium Christi confirmatum est in vobis. » Testimonium quo ait : *Omnia scriba doctus in regno caelorum similis est homini patrifamilias, qui profert de thesauro suo nova et vetera (Matth. xiii, 52).*

« Ita ut nihil vobis desit in ulla gratia. » Unde ait Salomon : *Venerunt mihi omnia bona pariter cum illa (Sap. vii, 11), id est cum sapientia.*

« Expectantibus revelationem Domini nostri Jesu Christi. » Ille vere expectat adventum Christi, qui in omnibus praeparatus est. Revelatio autem dicitur Domini adventus : quia modo a nobis abscondita est.

« Qui et confirmabit vos usque in finem sine crimine, in die adventus Domini nostri Jesu Christi. » Per doctrinam, sicut ait David : *Confirma me in verbis tuis (Psal. cxviii, 28).* Et iterum : *Pax multa diligentibus legem tuam, et non est illis scandalum (Psal. cxviii, 165).* Item aliter : Orat pro ipsis, ut usque ad finem vitae suae irreprehensibiles in adventum Domini nostri Jesu Christi permaneant. (*1 Tim. vi, 14).*

« Fidelis Deus, per quem vocati estis in societatem Filii ejus Christi, Domini nostri. » Quam societatem Joannes exponit, dicens : *Quoniam Deus lux est, et tenebrae in eo non sunt ullae. Si dixerimus quia societatem habemus cum eo, et in tenebris ambulamus, mentimur (1 Joan. 1, 5, 6).* Et Paulus ait : *Si commortui sumus, et convivemus : si sustinemus, et conregnabimus (1 Tim. ii, 11).* Hic locus contra Arianos facit, qui in hoc minorem esse Filium volunt, quo per ipsum omnia facta referuntur, cum hoc etiam in Patrem cadat, per quem in societatem Filii ejus credentes vocat. Item aliter : Hoc contra Arianos valet, qui ministrum praceptorum Patris Filium dicunt : quoniam scriptum est : *Omnia per*

ipsum facta sunt (Joan. 1, 3). Hic autem ostenditur, quia per Deum Patrem vocati sunt in communionem Jesu Christi Domini nostri. Hucusque cum laude praefatio.

« Obsecro autem vos, fratres. » Ad unam sentiendi concordiam revocat, et ut ipsi omnes idem loquantur, hortatur. Item aliter : Hic jam causam contra dissensionem aggreditur.

« Per nomen Domini nostri Jesu Christi. » In quo nomine salvati estis, et signa fieri conspexistis.

« Ut id ipsum dicatis omnes. » Ut unum sentiatis atque dicatis.

« Et non sint in vobis schismata. » Schismata semper ex contentione nascuntur.

« Sitis autem perfecti in eodem sensu, et in eadem scientia. » Si unum sentiatis et proferatis, tunc vere potestis esse perfecti.

« Significatum est enim mihi de vobis, fratres mei, ab his qui sunt Chloes, quia contentiones sunt inter vos. » Queritur quomodo Apostolus crediderit aliquid de absentibus, cum scriptum sit : *Non credes auditui vano (Eccli. xi, 16).* Et iterum : *Quae viderint oculi tui, loquere, et caetera (Prov. xxv, 8).* Sed hanc gratiam habebat, nosse ut absens quid in singulis Ecclesiis ageretur. Sicut dicit ad Colossenses : *Et si corpore absens sum, sed spiritu praesens, gaudens, et videns ordinem vestrum, etc. (Coloss. ii, 5).* Quia ergo sciebat Corinthios ita agere, ut audiebat, non credidit sine causa quasi de absentibus, quorum conversationem in spiritu cognoscebat.

« Hoc autem dico, quod unusquisque vestrum dicit : Ego quidem sum Pauli, ego autem Apollo, ego vero Cephæ, ego autem Christi. » Sub nomine apostolorum, pseudoapostolos tangit, qui eos per sapientiam circumvenerant mundi, ut unusquisque ejus se diceret esse, cujus doctrinam elegisset, qui adversa docebant. Si ergo nec de veris apostolis hoc dici permittit, quanto magis de falsis non licebit !

« Divisus est Christus ? » Dividitur corpus, cum membra dissentiant.

« Nunquid Paulus crucifixus est pro vobis, aut in nomine Pauli baptizati estis ? » Potest istud dici his qui, relicto Christi exemplo, sanctos Veteris Testamenti in solis divitiis cupiunt imitari. Nunquid Abraham crucifixus est pro vobis, aut in nomine Job baptizati estis ? Et illud Domini, ubi decemur non quaerere quid alii discipulo jubeatur, dicens Petro : *Quid ad te ? tu me sequere (Joan. xxi, 22).*

« Gratias ago Deo meo, quod novum vestrum baptizavi, nisi Crispum et Caium : ne quis dicat, quod in nomine meo baptizati sitis. Baptizavi autem et Stephanæ domum : caeterum nescio, si quem alium vestrum baptizaverim. » Quod ita contigit, ut illos paucos baptizarem, qui se non dicunt in meo nomine baptizatos. Item aliter : illorum ipsorum neminem, nisi quos numeravi.

« Non enim misit me Christus baptizare, sed

evangelizare. » Non usurpavit minora facere, qui poterat officia implere majora. Sicut hodie et episcopus vel sacerdos, si voluerit, diaconi poterit implere ministerium.

« Non in sapientia verbi. » Cum possint apostoli etiam sermones sapientiæ prædicare : simpliciter docent, ne astutiæ prædicationis ascribatur prudentia, et evacuetur crux Christi.

« Ut non evacuetur crux Christi. » Evacuant enim vim crucis, qui aures declamatione permulcent.

« Verbum enim crucis pereuntibus quidem stultitia est. » Prædicatio crucis non intelligentibus virtutem Dei, stultitia videtur Dei Filium dicere crucifixum : fideles autem intelligunt Dei esse virtutem, qua mors vita est, et diabolus superatus est.

« His autem qui salvi fiunt, id est nobis, Dei virtus est. » Fides enim eorum eos salvos facit.

« Scriptum est enim : Perdam sapientiam sapientium. » Hoc in adventu Salvatoris asserit adimpletorem, id est, ad nihilum redigam.

« Et prudentiam prudentium reprobabo. » Eligendo piscatores, artem rhetoricam et philosophicam reprobavit. Quæritur plane, unde sit hæc sapientia, quam reprobat Deus. *Scriptum est enim, quod omnis sapientia a Domino Deo sit (Eccli. 1, 1)* :

id est, de bona natura ducit exordium. Hoc enim habet sensus humanus, ut quocumque eum teneris, consequatur, et paulatim meditando proficiat. Inde est, quod multi illiterati poemata componunt tam exquisita, quæ viri eruditissimi admirentur. Hunc ergo sensum, quem Deus ad se ex creaturis cognoscendum, et suam voluntatem inquirendam dederat : illi ad inquirenda superflua et curiosa vertunt. Similiter de divitiis ac fortitudine, et de omnibus quibus male ulimur, possumus existimare.

« Ubi sapiens, ubi scriba ? » Id est doctor.

« Ubi inquisitor hujus sæculi ? Nonne stultam fecit Deus sapientiam hujus mundi ? » Qui acquirit sapientiam sæcularem, vel quicumque aliis de rebus obscuris inquirat.

« Nam quia in Dei sapientia non cognovit mundus per sapientiam Deum. » Factura mundi, Dei sapientia est fabricata : in qua per sapientiam naturalem, quæ ad hoc data et creata fuerat, debuit cognosci ipse qui fecerat : sed quoniam non agnoverunt homines, alia illis medicina succurritur. Item aliter : Hoc loco sapientiam Dei, ordinatione creaturarum, quæ videntur, ostendit : ex quibus Deum auctorem venerari et agnoscere debuerunt.

« Placuit Deo per stultitiam prædicationis salvos facere credentes. » Non quod vere stultitia sit prædicatio crucis, sed quia apud illos ita haberetur.

« Quoniam et Judæi signa petunt. » Judæi ex consuetudine prophetarum signa petunt, quæ etiam videntes credere noluerunt.

« Et Græci sapientiam quærunt. » Artis dialecticæ et humanæ sapientiæ rationem.

« Nos autem prædicamus Christum crucifixum. »

Multum suam doctrinam ab illorum sensu discrepare demonstrat.

« Judæis quidem scandalum. » Scandalizantur si audiunt Christum a se crucifixum. Sive scandalum illis est audire Christum mori potuisse, quem illi quasi immortalem expectant. Inde est, quod dicebant : *Nos audivimus ex lege, quia Christus manet in æternum (Joan. xii, 34)* : non intelligentes, quia primum pati illum oportebat, et sic in gloriam suam introire.

« Gentibus autem stultitiam. » Secundum mundanam sapientiam, stultitia videtur Deum credere crucifixum.

« Ipsi autem vocatis, Judæis atque Græcis, Christum Dei virtutem, et Dei sapientiam. » Hic non divinitatem Christi, dicit Dei virtutem et sapientiam, sed ordinationem crucis. Item aliter : *Ubi Judæi et gentes cum crediderint, intelligunt virtutem Dei esse, quæ devicta morte hominem revocavit ad vitam, et sapientiam quæ nos a dominatione diaboli liberavit, quod ante per incredulitatem intelligere non valebant.*

« Quia quod stultum est Dei, sapientius est hominibus. » Quod stultum putatur Dei, omnem humanam sapientiam antecedit : quia sapientia sua liberari non potuerant, qui per crucis mysterium sunt salvati.

« Et quod infirmum est Dei, fortius est hominibus. » Mortem quam nec gigantes evadere poterunt, crucifixi indrmitas superavit.

« Videte enim vocationem vestram, fratres. » Exemplum accepit ex his qui crediderant, ut ostendat, quia non prodest gloriatio carnalis ad fidem, sed magis obest, dum, superbia sapientiæ et nobilitatis inflati, homines Dei sapientiæ subjacere noluerunt.

« Quia non multi sapientes secundum carnem ; non multi potentes, non multi nobiles. » Hic contra illos agit oblique, qui se legis peritos, et fortiores apostolis, et nobiliores ex sacerdotali stirpe descendere jactabant.

« Sed quæ stulta sunt mundi elegit Deus, ut confundat sapientes, et infirma mundi elegit Deus, ut confundat fortia : et ignobilia mundi, et contemptibilia elegit Deus. » Quia dum in semetipsis non confidebant, celerius crediderunt. Semper enim sapientium, et divitum, et fortium gloria increpatur, sicut ait propheta : *Non gloriatur sapiens in sapientia sua, neque fortis in fortitudine sua, neque dives in divitiis suis (Jerem. ix, 23)* : sed ipse Dominus quod per prophetam dixerat, ipse ad nostrum complevit exemplum. Nascendo enim de matre paupere, divitias reprobavit. Dum autem litteras non discit, refutat sapientiam sæcularem. Cum vero traditus non resistit, sed patienter sustinet crucem, in humana fortitudine prohibet gloriari. Humilient ergo se Deo hujusmodi, si volunt et ipsi cum cæteris liberari.

« Et ea quæ non sunt, ut ea quæ sunt destruas.

ret. » Quæ non sunt sapientia, fortia, nobilia; ut A
quæ sunt talia dissiparet.

« Ut non gloriatur omnis caro in conspectu
ejus. » Omnis caro, non spiritus: quia carnalis est
ista gloriatio.

« Ex ipso autem vos estis in Christo Jesu. » Si
ergo ex ipso estis, nolite ea quæ ille reprobat ad-
mirari.

« Qui factus est nobis sapientia a Deo, et justitia. »
Nobis factus est, sibi semper fuit: ut scilicet nos
faceret sapientes, et justos, et sanctos. Item alia
expositio: Cum sit Christus Dei Patris sapientia,
tunc tamen cum quis in illum crediderit, sapientia
ei Christus efficitur.

« Et sanctificatio et redemptio. » Redemptio
nostræ salutis.

« Ut quemadmodum scriptum est: Qui gloriatur,
in Domino gloriatur. » Non in semetipso, aut
in superius comprehensis.

CAPUT II.

« Et ego cum venissem ad vos, fratres. » Quia
ostenderit non illos debere humanam sapientiam
admirari, suo quoque hoc exemplo confirmat, eo
quod ipse non per humanam sapientiam prædicasset.

« Non veni per sublimitatem sermonis aut sapientiæ,
annuntians vobis testimonium Christi. » Noli pompaticum
eloquentiæ jactare sermonem in prædicatione divina.

« Non enim judicavi me scire aliquid inter vos,
nisi Jesum Christum. » Id est, non sum gloriatus
in aliquo, nisi in Christo.

« Et hunc crucifixum. » Quod stultum apud homines
esse videtur.

« Et ego in infirmitate, et timore, et tremore multo
fui apud vos. » Neque enim alio modo Deum con-
venerat prædicari: non jactantia, neque gloria
carnali.

« Et sermo meus, et prædicatione mea. » Quia
dialectici erant Corinthii, noluit apud illos disputa-
tione uti, ne hoc quoque illis nova aliqua philo-
sophia videretur, sed magis illis virtutes et mira-
cula demonstravit.

« Non in persuasibilibus humanæ sapientiæ ver-
bis, sed in ostensione spiritus et virtutis. » Quia
rhetorica habet colores persuasorios in unaquaque
materia.

« Ut fides vestra non sit in sapientia hominum,
sed in virtute Dei. » Sapientia hominis temporalis,
ad breve predest. Virtus autem Dei, ut æterna, dat
sine fine profectum.

« Sapientiam autem loquimur inter perfectos. »
Ne putetis et nos sapientiam non habere: habemus
divinam, sed vos jam tunc capere minime poteratis:
quæ jam credentibus aperitur.

« Rescribendum omnino est ea pro erat, cui re-
spondet neque ista. At quando ita præferunt vulgo

« Sapientiam vero non hujus sæculi, neque
principum hujus sæculi, qui destruuntur. » Sive
regum, sive philosophorum, qui in hoc sæculo
primatum sapientiæ tenere videntur. Qui cum sa-
pientia sua per nostrum Evangelium destruuntur.

« Sed loquimur Dei sapientiam in mysterio, quæ
abscondita est. » In Evangelio: quod continet nati-
vitatem Christi, passionem, et cætera

« Quam prædestinavit Deus ante sæcula. » Sive
in præsentia, sive in lege ante tempora. Multi
enim prophetæ cupierunt videre, et non viderunt.

« In gloriam nostram. » Qui credimus Christo.

« Quam nemo principum hujus sæculi cognovit. »

B Pilatus, Caiphas, et cæteri, quorum etiam igno-
rantia damnatur: quia non debuerant ignorare.

« Si enim cognovissent, nunquam Dominum
gloriæ majestatis crucifixissent. » Hoc loco ad
defensionem perversi dogmatis, duæ hæreses abu-
tuntur, Apollinariæ scilicet et Arii. Una, ut perfectam
assumpti hominis naturam destruat: alia, ut
Dei Verbum asserat esse passibile; neque erat¹

intelligens, majestatis Dominum etiam assumptum
hominem dictum: neque ita sciens, non divinitatis,
sed humanitatis passibilem esse naturam. Item
alia expositio: Dominus majestatis carne patitur,
carne crucifigitur, carne moritur, substantia autem
deitatis impassibilis est. Et simili modo etiam

C apostolus Petrus testatur in Epistola sua Christum
pro nobis in carne passum, dicens: *Qui peccata
nostra ipse portavit in corpore suo super lignum*
(I Petr. II, 24). Item alio loco: *Christo igitur passum
in carne* (I Petr. IV, 1).

« Sicut scriptum est, quod oculus non vidit, nec
auris audivit, nec in cor hominis ascendit, quæ
præparavit Deus his qui diligunt illum. » Memo-
ratorum scilicet principum mens hæc videre non
potuit, quia credere noluerunt. Quidam sane di-
cunt, Oculus non vidit virginem peperisse, nec
auris audivit: *Tunc justi sicut sol fulgebunt* (Math.
XIII, 43). *Qui habet aures, inquit, audiendi, audiat*
(Math. XI, 15); et in cor hominis non ascendit
homines coheredes Christo futuros.

D « Nobis autem revelavit Deus per spiritum suum. »
Nobis, qui fide meruimus spiritum Dei accipere,
qui nobis voluntatem ejus ostendit.

« Spiritus enim omnia scrutatur, etiam profunda
Dei. » Etiam quæ in secreto Dei consilio conque-
scent.

« Quis enim scit hominum, quæ sunt hominibus,
nisi spiritus hominis, qui in ipso est? Ita, et quæ
Dei sunt, nemo cognovit nisi spiritus Dei: » quæ
cogitationes versentur in homine. Item alia ex-
positio: Præclarum hoc adversus hæreticos, qui

libri, neque ullum veterum editionum errorem sus-
tulit Martianæus, lectorem monuisse, satis.

creaturam Spiritum sanctum dicunt. Unde hic ostenditur non solum creaturam non esse, verum etiam, quod ipse solus interiora Dei et profunda rimetur: quippe ut ejusdem naturæ atque substantiæ sit cum Christo.

« Nos autem non spiritum hujus mundi accepimus, sed spiritum qui ex Deo est. » Quicumque mundana sapit, non spiritum Dei videtur habere, sed mundi.

« Ut sciamus quæ a Deo donata sunt nobis. » Ut sciamus quanta nobis a Deo collata sunt per Christi adventum.

« Quæ et loquimur non in doctis humanæ sapientiæ verbis, sed in doctrina spiritus. » Quæ etiam vobis annuntiamus, non a philosophis vel grammaticis, sed a Dei spiritu erudit.

« Spiritualibus spiritualia comparantes. » Illi ea dicentes, qui possunt audire: non enim possunt nisi a sibi cognitis et similibus comprehendere.

« Animalis autem homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei. » Qui spiritum Dei non habet, animalis est: quia animalium rita versatur, qui putat nihil esse post mortem. Et ideo ut animal ventri libidinque committit se, æterna morte periturus.

« Stultitia enim est illi, et non potest intelligere, quia spiritualiter examinatur. » Stultitia illi videtur primo, quod ille, qui et passus, et mortuus est, et resurrexit, totius creaturæ nunc Dominus prædicetur. Secundo contemnere propria bona, alteri præbere maxillam, et cætera his similia Christi mandata.

« Spiritualis autem judicat omnia, et ipse a nemine judicatur: sicut scriptum est. » Judicat vana esse, in quibus carnales homines delectantur. Et ipse ita se agit, ut a nemine judicetur. Sive omnia spiritualis discernit et intelligit: et sensus illius ab homine non intelligitur animali. Item alia expositio: Omnia dicit quæ sunt spiritualia. Non enim artes et disciplinas hujus mundi, animalis homo nisi spiritualiter intelligat, scire potest.

« Quis enim cognovit sensum Domini, aut quis instruxit eum? » Sensum Domini, qui est in viris spiritualibus, sine spiritu Dei nemo cognovit. Item sensus hic intelligentiam significat.

« Nos autem sensum Christi habemus. » Qui Spiritum sanctum accepimus.

CAPUT III.

« Et ego, fratres, non potui vobis loqui quasi spiritualibus, sed quasi carnalibus. » Modo timens, ne putent hoc solum habere sensum Domini, quod ipsi ut parvuli audierant: non, inquit, in me sensus Domini defecit, sed vobis virtus defuit audiendi. Item alia expositio: Arguit Apostolus Corinthios, quod gratiam, quam in principio credentes acceperant, perdiderint. Videtur autem hoc loco universos in commune increpare. Cum hi

A reprehendantur, qui non juxta fidem conversantur.

« Tanquam parvuli in Christo. » Non ætate carnali, sed in Christo.

« Lac vobis potum dedi, non escam. Nondum enim poteratis, sed nec nunc quidem potestis: adhuc enim carnales estis. » Hoc et beatus Petrus ait: *Deponentes igitur omnem malitiam et simulationem, tanquam modo geniti infantes rationabiles, et sine dolo lac concupiscite, ut in eo crescatis in salutem (I Petr. II, 9).* Si ergo adhuc illi parvuli sunt qui omnem malitiam abjecerunt, et qui nondum sunt in virtute perfecti, quid de illis censendum est, quibus omnis malitia dominatur?

« Cum enim sit inter vos zelus et contentio, nonne carnales estis? » Ecce de quibus vitis carnales judicantur: quæ non proprie per carnem sunt; sed de carnali sensu talia descendunt.

« Et secundum hominem ambulatis? » Qui nihil amplius habet, quam cæteri homines, secundum hominem dicitur ambulare: sed in hoc loco ob defensionem singulorum hominum, homines appellantur.

« Cum enim quis dicat, ego quidem sum Pauli: alius autem, ego Apollo: nonne homines estis? » Vult nos plus esse, quam homines.

« Quid igitur est Apollo? quid vero Paulus? ministri ejus cui credidistis. » Si nos nihil sumus, quos ministros ipse constituit, quanto magis illi qui in carnalibus gloriantur!

« Et unicuique sicut Dominus dedit. Ego plantavi, Apollo rigavit, sed Deus nunc incrementum dedit. » Hoc ipsum non ex nobis est, sed Dei donum est, ut per manus meas signa fierent, quæ vos excitarent ad fidem, et Apollo sua vos doctrina firmaret: quia sicut planta sine aqua, sic fides sine doctrina marcescit. Si ergo et plantatio, et fons Dei est, quid nobis ascribitis quasi aliquid nostra virtute fecerimus?

« Itaque neque qui plantat est aliquid, neque qui rigat, sed qui incrementum dat. Deus. Qui autem plantat, et qui rigat, unum sunt. Unusquisque autem propriam mercedem accipiet, secundum suum laborem. » Nisi enim Deus incrementum dederit, sine causa laboramus. Nos mercenarii sumus in alieno agro. Alienis utimur ferramentis: nihil habemus proprium nisi mercedem nostri laboris.

« Dei enim sumus adjutores: Dei agricultura estis: Dei ædificatio estis. » Non in potentia, sed in verbo adjuramus eoli Dei agrum, et extrui templum.

« Secundum gratiam Dei, quæ data est mihi. » Non secundum meam virtutem. Sive ponendi fundamentum gratiam accepi: ut ibi prædicarem, ubi Christus non fuerat nuntiatus.

« Ut sapiens architectus fundamentum posui. » Non potest imperitus architectus ponere fundamentum.

« Alius autem superædificat. » Alius doctor instituit supra fidem, quam ego fundavi.

« Unusquisque autem videat quomodo superædificet. » Sollicitus quam fortia et recta parietum latera consurgant.

« Fundamentum enim aliud nemo potest ponere præter id quod positum est, quod est Christus Jesus. » Non est alius Christus, quem possit vobis aliquis prædicare, præter Jesum cui fide firmissima credidistis. Hoc solum agitur, ne per doctorum negligentiam obnoxii incipiat esse gehennæ.

« Si quis autem superædificat supra fundamentum hoc. » Eiusdem artis est, qui superædificat, licet minor sit in opere, cuius ille est, qui posuit fundamentum. Non ergo unusquisque homo super fidem suam ædificat, sed quilibet doctor: quia nec parietes per se aliquando possunt erigi, nisi fuerint ab operatore constructi. Item hic magistros et doctores significat super fundamentum (quod est Christus) homines recte instituere, vel prave, in quibus magistrorum doctrina in die iudicii in igne revelabitur, ubi consumptis peccatoribus probati manebunt. Doctores autem super his, qui probati fuerunt, mercedem retributionis accipient: in illis vero quos ignis exurit, damno afficientur: quia in vacuum laboraverunt. Fidem autem magistri in iudicium venientes, salvi fient, si tamen ipsi causa non fuerint perditorum. Quod autem ait: Si cuius opus arserit, damno affectus erit: non hic (ut quidam putant) in igne flammæ arsura sunt opera, sed homines, qui ita operati sunt, ut mereantur incendio deputari. Si autem opera, id est crimina, puniantur, salvo eo qui perpetraverat, non erit ei damnum, sed lucrum. Unde manifeste ostenditur, sicut supra comprehensum est, homines esse aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fenum, stipulam: quia acceptis institutionibus magistrorum, vel observant præcepta, vel negligunt.

« Aurum, argentum, lapides pretiosos, ligna, fenum, stipulam: unusquisque opus manifestum erit. Dies enim Domini declarabit, quia in igne revelabitur. » In Ecclesia tria genera sunt bonorum. Est bonum, et melius, et optimum. Quod autem primo aurum posuit ut sermo melius texeretur, sive ad fortitudinem, non ad speciem comparavit. Quia argentum fortius est auro, ideo meliori ponitur loco. Tria sunt e contrario genera malorum: malum, pejus, et pessimum. Quæ lignis, teno, et stipulæ comparantur.

« Et unusquisque opus quale sit, ignis probabit. Si cuius opus manserit, quod superædificavit, mercedem accipiet. » Aurum et argentum non solum non ardent, sed per ignem splendida radiabunt. Ligna vero et cætera cremabuntur. Sive examinationem iudicii, igni voluit comparare: juxta consuetudinem Scripturarum.

« Si cuius opus arserit, detrimentum patietur. » Si quis negligenter aut verbo docuerit, aut exem-

plo, perdet laborem suum, quia opus aridum innumque perfecit.

« Ipse autem salvus erit. » In propria iustitia.

« Sic tamen quasi per ignem. » Quod si ille non nisi per ignem salvus erit, qui justus ex proprio est, quia negligenter ædificavit discipulos: quid de illis fiet, qui et sermone non ædificant, et insuper scandalizant exemplo?

« Nescitis quia templum Dei estis, et spiritus Dei habitat in vobis? » Nescitis, cujus sitis templum, sive in singulis, sive in universa Ecclesia?

« Si quis autem templum Dei violaverit, disperdet illum Deus. Templum enim Dei sanctum est, quod estis vos. » Sive suum corpus, peccando: sive Ecclesiam ad pravam doctrinam reducendo, vel certe exemplo proprio destruendo. Solent huic locum Novatiani opponere ad penitentiam excludendam. Quibus respondendum est, ad quid hoc ipsum scribitur: Spem veniæ non habebunt.

« Nemo vos seducat. » Propria vel aliena adulatione deceptus.

« Si quis videtur inter vos sapiens esse in hoc sæculo, stultus fiat, ut sit sapiens. » Hic proprio mundi increpat sapientes, quos humana sapientia non permittebat sentire divina. Aliter: Si quis ad reddendam vicem injuriæ, si eadem fecerit, patet se esse sapientem, stultus fiat. In hoc enim sæculo stultus est, qui evangelica voluerit implere præcepta: qui enim percutienti alteram præbet maxillam (Math. v, 39), voluntate stultus est, non natura.

« Sapientia enim hujus mundi stultitia est apud Deum. » Nihil stultius est, quam ut velit se, qui non potest, vindicare, et Deo suam non reserat injuriam. Et ita de contumelia vindictam apud Deum perdet, et de patientia mercedem.

« Scriptum est enim: Comprehendam sapientes in astutia eorum. » Ad effugiendam manum Dei, nulla suffragatur astutia.

« Et iterum: Dominus novit cogitationes sapientium, quoniam vanæ sunt. » Nihil utilitatis conferunt ad salutem.

« Nemo itaque gloriatur in hominibus. » In falsis scilicet apostolis, humana tantum sapientibus, cum nec in nobis quidem, sed in eo, cuius et ipsi sumus, sit gloriandum.

« Omnia enim vestra sunt, sive Paulus, sive Apollo, sive Cephas, sive mundus, sive vita, sive mors. » Omnia creata sunt propter sanctos, qui cum nihil habeant, possident cuncta. Possumus autem hæc ad libertatem referre arbitrii, ut quod velint eligant, sive mortem, sive vitam.

« Sive præsentia, sive futura. Omnia enim vestra sunt. » Quod sanctis, tam præsentia, quam futura divinitus sint attributa: item Christi vitam mortemque significat: quoniam propter nos et mortuus est, et resurrexit.

« Vos autem Christi. » Sic est Christus Dei,

sicut alibi Deus dicitur Christi, et hoc si [Al. fide] A de divinitate velis intelligi. Cæterum hic de assumpti hominis forma tractatur, secundum quam et dicitur unctus.

« Christus autem Dei. » Quasi homo.

CAPUT IV.

« Sic nos existimet homo, ut ministros Christi, et dispensatores mysteriorum Dei. » Non ut æquales Christo.

« Hic jam quæritur inter dispensatores, ut fidelis quis inveniatur. » Interrogantis vox est : id est, jam hic vos putatis conscientias judicari.

« Mihi autem pro minimo est, ut a vobis judicer, aut ab humano die. » Humanum judicium nullius dico momenti, in quo sæpe veritas et justitia frustratur. *Diem enim hominis non concupivi, Jeremias ait (cap. xvii, vers. 16).*

« Sed neque meipsum judico. » Ego qui conscientiam meam optime novi, nihil esse me judico. Neque me ipsum judico.

« Nihil enim mihi conscius sum. » Male sentiant, qui dicunt : Nemo potest vitare peccatum.

« Sed non in hoc justificatus sum. » Hoc pro humilitate dicit : Nihil enim mihi sum conscius, unde super homines debeam gloriari. Si hoc Paulus dicit, quid a nobis dici debeat, cogitandum est. Sed non in hoc justificatus sum.

« Qui autem judicat me, Dominus est. » Non in quo me quidam ita laudant : quia ita quisque aliena laude non justificatur, ut ne maculetur infamia. Unicuique enim apud Deum quod est, non quod dicitur, imputatur.

« Itaque, fratres, nolite ante tempus judicare, quousque veniat Dominus : qui et illuminabit abscondita tenebrarum, et manifestabit consilia cordium. » Homo videt in facie, Deus autem in corde.

« Et tunc laus erit unicuique a Deo. » Ille vero laudabilis est, qui Dei testimonio laudatur, apud quem omnia occulta, et invisæ sunt cognita.

« Hæc autem, fratres, transfiguravi in me, et Apollon, propter vos. » Ut a nobis humilitatis sumatis exemplum : ne supra disciplinam Scripturæ audeat unusquisque adversus alterum pro alio inflari, doctore malæ contentionis everso.

« Ut in vobis discatis, ne supra quam scriptum est, unus adversus alterum inflatur pro alio. » Hoc est, quod dicit, ne unusquisque magistrum proprium prædicans, alter adversus alterum incitetur.

« Quis enim te discernit ? » Hic ad ipsos inflatos per eloquentiam, verba convertit : Quis te discernit, cujus momenti sis ?

« Quid autem habes, quod non accepisti ? » Quid enim boni ex temetipso habes, quod a nullo didiceris, vel Dei dono minime consecutus sis ?

« Si autem accepisti, quid gloriaris quasi non acceperis ? » Quasi in proprio gloriaris.

« Jam saturati estis, jam divites facti estis. » Hoc increpativo modo legendum, vel pronuntiantium.

« Sine nobis regnatis. » In nullo nostri indigentes.

« Et utinam regnetis, ut et nos vobiscum regnemus ! » Utinam non essetis falsa gloriatione decepti ! forsitan simul regnaremus.

« Puto enim, quod Deus nos apostolos novissimos ostendit, tanquam morti destinatos. » Nos omnium ultimos ad gentes tanquam ad mortem direxit.

« Quia spectaculum facti sumus mundo, et angelis, et hominibus. » Omnes nostras publice spectant injurias, sive vere angeli et homines, sive sancti homines et peccatores.

« Nos stulti propter Christum : vos autem prudentes in Christo. Nos infirmi : vos autem fortes. Vos nobiles : nos autem ignobiles. » Nos tanquam stulti propter Christum omnia sustinemus : vos autem ita vultis esse Christiani, ut prudentiam sæculi teneatis. Nos infirmi, quia vicem reddere nolumus : vos autem reddendo, fortes vos esse gloriamini. Nos nihil habentes voluntaria paupertate dejecti : vos vobis etiam nobilitatem terreni generis vindicatis.

« Usque in hanc horam. » Ab initio prædicationis nostræ usque in præsens tempus.

« Et esurimus, et sitiimus, et nudi sumus, et colaphis cædimur, et instabiles sumus. » Non stamus in sedibus certis, ubique Evangelii necessitate jactamur.

« Et laboramus operantes manibus nostris. » Sic tamen operabantur, ut doctrinæ officium magis implerent.

« Maledicimur et benedicimus. Persecutionem patimur et sustinemus. Blasphemamur et obsecramus. » Rogamus Deum pro his qui nos blasphemant.

« Tanquam purgamenta hujus mundi facti sumus. » Sicut scriptum est : Justus immundus est apud malos.

« Omnium peripsema usque adhuc. » Omnium humillimi atque subjecti.

« Non ut confundam vos, hæc scribo ; sed ut filios meos charissimos moneo. » Poterant confundi de sua gloria, si eos non relevaret. Non enim roborem illorum cupiebat, sed profectum.

« Nam si decem millia pædagogorum habeatis in Christo, sed non multos patres. » Omnes qui ab alio jam genitis ministrant, patres dici non possunt.

« Nam in Christo Jesu per Evangelium, ego vos genui. » In novam vitam me primum prædicante, reformatos vos esse meministis.

« Rogo ergo vos, imitatores mei estote, sicut et ego Christi. » Bonorum filiorum est, in omnibus bonos imitari parentes.

« Ideo misi ad vos Timotheum, qui est filius

meus charissimus, et fidelis in Domino.) Quanto fidelior est cæteris, tanto charior cunctis.

« Qui vos commonefaciat vias meas, quæ sunt in Christo Jesu. » Qui vos et meis litteris, et suo commoneret exemplo: aliud enim sine alio prodesse non poterat.

« Sicut ubique in omni Ecclesia doceo. » Quomodo semper et ubique meum exemplum cum doctrina concordat.

« Tanquam non venturus sim ad vos. » Hic incipit causam fornicationis arguere.

« Sic inflati sunt quidam. Ventam autem ad vos cito, si Dominus voluerit. » Tandiu aliquis de scientia falsa se jactat, usquequo veræ scientiæ prædicator advenit.

« Et cognoscam non sermonem eorum, qui inflati sunt, sed virtutem. » Examinabo non eloquentiæ pompam, sed conversationis effectum, ubi virtus fidei esse probatur.

« Non enim in sermone est regnum Dei, sed in virtute. » Hic ostendit, nihil prodesse doctrinam absque justitiæ operibus, ei qui non faciat, quæ faciendæ persuadet.

« Quid vultis? » Benignus magister discipulorum correptionem in eorum potestate dimittit: ut si pœnitere velint, clementissimus consolator adesset. Si autem nolent, durus ultor assisteret peccatorum.

« In virga veniam ad vos, an in charitate et spiritu mansuetudinis (I Cor. iv, 21)? » Quali virga venit Petrus ad Ananiam et Sapphiram (Act. xii, 8-12), et ipse Paulus ad magum.

CAPUT V.

« Omnino auditur. » Ostendit quare superiora minatus sit.

« Inter vos fornicatio, et talis fornicatio, qualis nec inter gentes: ita ut uxorem patris sui aliquis habeat. » In Ecclesia, cui vos præesse videmini.

« Et vos inflati estis, et non magis luctum habuistis. » Vana scientia inflamini, et curam de his qui pereunt non habetis: ut aut corrigantur, aut ab Ecclesia separentur. Cum bonos pastores semper legamus, populi deflesse peccata: ut Jeremiam qui ait: *Quis dabit capiti meo aquam, et oculis meis fontem lacrymarum (Jerem. ix, 1)?* ut ostenderet, sibi non affectum doloris, sed lacrymas deflesse.

« Ut tollatur de medio vestrum, qui hoc opus fecit. » Sive homo qui peccavit tollatur, sive Satanas ejiciatur, dum non habet per quem operetur.

« Ego quidem absens corpore, præsens autem spiritu, jam judicavi ut præsens. » Præsentem se esse dicit in spiritu, ne ex solo auditu absentem damnasse putaretur: secundum illud Elisæi dicentis ad Giezi: *Nonne spiritus meus tecum erat in via (III Reg. xii, 24)?*

« Eum qui sic operatus est, in nomine Domini

A nostri Jesu Christi: congregatis vobis, et meo spiritu cum virtute Domini Jesu. » Qui pro me erat præsens, sive in litterarum mearum auctoritate, per quam Domini quoque virtus assistit.

« Tradere hujusmodi Satanæ in interitum carnis. » Ut arripiendi illum corporaliter habeat potestatem. Quod cum viderit se nec carnis hic, nec in futuro spiritus requiem habiturum: de facto pœniteat et salvetur. Sive sic quisque pro meritis suis de Ecclesia pellitur, Satanæ traditur potestati: ut dum caro ejus per pœnitentiam afflicta, quemdam interitum patitur, spiritus conservetur. Habet enim consuetudinem Scriptura, ut hominem in parte, totum intelligat. Sive ita, quia et hic Scripturæ inos est, ut in carne carnalis actus interire, in spiritu vero spiritualis conversatio salva fieri demonstretur. Item hic ostendit ejectum extra Ecclesiam rabido ore dæmonum lacerandum, si permanserit nolens carnis vitia mortificare, ut possit vitam sanctam recuperare.

« Ut spiritus salvus sit in die Domini nostri Jesu Christi. » Quoniam in spiritum Satanas accipere non potest potestatem, ut Domini judicio reservetur.

« Non est bona gloriatio vestra: nescitis, quia modicum fermentum totam massam corrumpit? Ignoratis, quia malo exemplo possunt plurimi interire? Sed et per unum delictum, in omnem populum Judæorum iram Dei legitimus advenisse.

C « Expurgate vetus fermentum, ut sitis nova conversio, sicut estis azymi. » Nihil in vobis conversationis pristinæ relinquantis, quod sinceritatem possit naturæ corrumpere.

« Etenim pascha nostrum immolatus est Christus. Itaque epulemur, non in fermento veteri, neque in fermento malitiæ et nequitæ: sed in azymis sinceritatis et veritatis. » Non figura, sed veritas. Et Judæi quidem septem diebus azyma comedebant: nos vero semper, si simpliciter et pure versemur. Quia in septem diebus mundus est factus, qui semper in suo ordine revolvitur. Et quotidie nobis agnus occiditur, et pascha quotidie celebramus: si fermentum malitiæ et nequitæ non habemus. Quid est enim aliud nisi corruptio naturæ, fermentum, quod et ipsum prius a naturali dulcedine recedens, adulterino acore corruptum est?

D « Scripsi vobis in Epistola, ne commisceamini fornicariis. Non utique fornicariis hujus mundi, aut avaris, aut rapacibus, aut idolis servientibus. » Hoc ipsum in hac Epistola ita scripsi, non ut a gentibus, sed ab his qui peccant in Ecclesia, separemini: sin autem, mori debueratis: quos idcirco præcipue vivere interim Deus voluit, quo cohabitatione vestra proficerent infideles.

« Alioquin debueratis de hoc mundo exire. » Sive ita: sin autem, melius vobis fuerat de hac luce migrasse, quam indigere per communionem a gentium consortio separari.

« Nunc autem scripsi vobis, non commisceati.

Sed magis quod scripsi, hoc est, ne talibus conjugamini.

« Si is qui frater nominatur, inter vos est fornicator, aut avarus, aut idolis serviens, aut maledicus, aut ebriosus, aut rapax. » Non ex sola opinione vitandus est. Sed si quis frater solo nomine appellatur, cum fornicator detegatur, aut fur, ab hoc separari jubemur : sicut scriptum est : Qui se jungit fornicatoriis, nequam est : putredo et vermis hæreditabunt eum.

« Cum hujusmodi nec cibum sumere. » Nec communem quidem cibum cum talibus participandum esse concessit.

« Quid enim mihi de his qui foris sunt judicare ? » Hoc est, de infidelibus.

« Nonne de his qui intus sunt, vos judicatis ? » Nonne de his qui foris sunt Deus judicabit. » Nunquid non vos de his solis qui sunt intra Ecclesiam judicatis ?

« Auferte malum ex vobis ipsis. » Quo facilius eos possitis docere qui foris sunt.

CAPUT VI.

« Audet aliquis vestrum habens negotium adversus alterum. » Audet aliquis contra præceptum Domini venire, dicentis : *Si quis vult tecum judicio contendere*, et cætera (*Matth. v, 40*). Notandum quod aliquando Apostolus in medio causæ quam agit quosdam sensus inserat, et de latere jactet, quibus explicitis, rursus revertatur ad causam.

« Judicari apud iniquos, et non apud sanctos ? » Hic probatur Christianos tunc judices non fuisse, quia iniqui dicuntur.

« An nescitis quoniam sancti de hoc mundo judicabunt ? » Quod Dominus repromisit discipulis, dicens : *Sedebitis et vos judicantes duodecim tribus Israel (Matth. xix, 28)* : etiam omnibus hoc promittens, qui eos fuerint imitati. Nam ex ipsis unus periit, cujus loco alius successit : cui nihil fuerat repromissum. Paulus quoque et Barnabas apostoli sunt ordinati a sancto Spiritu.

« Et si in vobis judicabitur mundus. » Sive per vos, vel vestro exemplo.

« Indigni estis, qui de minimis judicetis. Nescitis quoniam angelos judicabimus : quanto magis sæcularia. » Ergo indigni sunt de rebus exiguis judicare, qui et mundum totum et angelos judicabunt. Illos angelos qui, cum carnem non habuerint, peccare voluerunt, hi qui in carne sancti esse voluerunt judicabunt.

« Sæcularia igitur judicia si habueritis. » Quæ de rebus sæculi oriuntur.

« Contemptibiles qui sunt in Ecclesia, illos constituite ad judicandum. Possunt de his etiam illi qui minimi sunt in Ecclesia judicare. Item contemptibiles in Ecclesia eos judices dicit quos appellat in inferioribus infideles.

« Ad verecundiam vestram dico. Sic non est inter vos sapiens quisquam, qui possit judicare

inter fratrem suum. » Erubescere debetis, eo quod nemo sit inter vos tam sapiens, qui noverit causas inter fratres discernere : ut non necesse sit publice litigare.

« Sed frater cum fratre judicio contendit, et hoc apud infideles. » Duplex peccatum est, et quod judicio contenditis, et quia apud infideles vos ad jurgia provocatis.

« Jam quidem omnino delictum est in vobis. » Jam hoc solum delictum est, quod contra præceptum facitis Christi.

« Quod judicia habetis inter vos. » Qui semper pacem habere deberetis, etiam cum rerum temporalium detrimento servatam.

« Quare non magis injuriam accipitis ? Quare non magis fraudem patimini ? Sed vos injuriam facitis, et fraudatis. » Cum illata secundum Evangelii præceptum, et Domini exemplum patienter sustinere deberetis : vos e contrario non solum non suffertis, sed etiam non facientibus irrogatis.

« Et hoc fratribus. » Quod nec inimicis reddere deberetis, fratribus facere non timetis.

« An nescitis quia iniqui regnum Dei non possidebunt ? » Quod regnum Dei non possidebunt, nisi omnia peccata baptismi gratia diluantur ?

« Nolite errare : neque fornicatorii, neque idolis servientes, neque adulteri, neque molles, neque masculorum concubitores, neque fures, neque avari, neque ebriosi, neque maledici, neque rapaces, regnum Dei possidebunt. » Nolite errare, putantes vobis solam fidem sufficere ad salutem, cum omne peccatum permanens, excludat a regno : sicut ad Galatas ait : *Manifesta sunt opera carnis, quæ sunt, fornicatio, immunditæ, contentiones, iræ, et his similia, quæ prædico vobis : quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur (Galat. v, 19-21)*. Ideo autem addidit, *Et his similia*, ne quis negaret, præter hæc alia esse peccata, quæ regnum Dei prohiberent intrare.

« Et hæc aliquando quidam fuisitis, sed abluti estis, sed sanctificati estis, sed justificati estis. » Nolite de præteritis timere peccatis, tantum ne post baptismum delinquatis. Aut qui ut assolet præventus fuerit, ad pœnitentiam convertatur. Item omnia peccata baptismi gratia diluuntur. Item alia expositio : Hoc contra hæreticos dicit, qui Christum et Spiritum sanctum a Deo Patre separare conantur. Hic enim ostenditur quoniam sicut Pater, ita et Christus et Spiritus sanctus peccata abluit, justificat, atque sanctificat.

« In nomine Domini nostri Jesu Christi et in spiritu Dei nostri. » Abluti in nomine Christi, sanctificati per spiritum Dei.

« Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt. » Qui de fornicatione tractabat, voluit gulam et intemperantiam, materiam fornicationis ostendere, et simul destruere. Item hoc dicit : Quia liberi sum arbitrii, et licet mihi agere quod velim : non tamen debeo ipse aliquo peccato esse subjectus.

« Omnia mihi licent, sed ego sub nullius redigar A potestate. Esca ventri, et ventis escis. » Licet nobis manducare et bibere, sed si nimium ventri subditi sue imus, ipsum licitum trahit nos ad illicita, hoc est ad fornicationem: ita et de omnibus intelligendum, quæ cum peccatum non sunt, occasiones tamen possunt capere delictorum.

« Deus autem hunc et hanc destruet. » Et hæc duo, id est escam et ventrem, et hominem, his subditum, et voluptatibus servientem. Item in resurrectione mortuorum non destruetur ventris substantia, sed esus ciborum, et ventris opera cessabunt. Quoniam regnum cælorum, sicut idem Apostolus ad Romanos dicit, *neque esca, neque potus est* (Rom. xiv, 17).

« Corpus autem non fornicationi, sed Domino: B et Dominus corpori. » Non fornicationi, sed Domino exhibetur: et Dominus corpori copulabitur. Dominus enim nobiscum est quandiu fuerimus cum illo: si dereliquerimus eum, et ille nos derelinquet.

« Deus vero et Dominum suscitavit, et nos suscitabit per virtutem suam. » Quia caput nostrum suscitavit et nos suscitabit, si tamen ejus membra per sanctitatem esse mereamur.

« Nescitis quoniam corpora vestra membra sunt Christi? » Omnis Ecclesia, corpus Christi est: singuli autem membra.

« Tollens ergo membra Christi. » Tollit Christi membra, id est, abscindit se a corpore Christi, qui junctus est meretrici.

« Faciam membra meretricis? Absit. » Non dixit fornicarii: ut ostenderet eum ejusdem et criminis esse, et nominis, cujus illa est. Apud homines enim minus videtur viri, quam mulieris admissum.

« An nescitis quoniam qui adhæret meretrici, unum corpus efficitur? eruat enim, inquit, duo in carne una. » Quomodo cum uxore licite, ita et illicitè cum meretrice una caro efficitur per amorem.

« Qui autem adhæret Deo, unus spiritus est. » Quomodo per carnis opera, caro fit: ita per opera Dei, spiritus efficitur.

« Fugite fornicationem. » Cujus crimen videtis esse gravissimum.

« Omne enim peccatum quodcumque fecerit homo, extra corpus est: qui autem fornicatur, in corpus suum peccat. » Omne peccatum potest et ab uno committi: qui membrum dici potest, non tamen corpus. In fornicatione autem duo percunt, etiam corpus. Gravius ergo malum est, in quo duæ animæ moriuntur. Gravare vult fornicationis causam, quæ illis per consuetudinem levissima videbatur. Item alia expositio: De his qui sunt in conjugio constituti, Apostolus sumit exemplum. Quomodo, inquit, scriptum est: *Erunt duo in carne una* (Gen. ii, 24), id est, vir et uxor unum corpus efficitur. Unde si aliquis ipsorum fuerit fornicatus, peccat in aliam, quasi in proprium corpus. Residua autem

peccata, specialia unusquisque sunt: nec alterum condemnant.

« An nescitis quoniam membra vestra templum sunt Spiritus sancti, qui in vobis est? quem habetis a Deo. » Cui gravissimam injuriam facitis fornicando.

« Et non estis vestri. Empti enim estis pretio magno. » Qui non est suus, non debet suæ voluntati servire, sed illius a quo emptus est, secundum ipsius jussum, dicentis: *Qui vult post me venire, abneget semetipsum sibi* (Luc. ix, 23). Si enim homo a servo pauca pecunia comparat, continuam exigit servitutem, quanto magis ille qui nos sua morte redemit! Sicut ait Petrus: *Scientes quod non corruptibilibus, argento vel auro, redempti estis de vana vestra conversatione paternæ traditionis, sed pretioso sanguine, quasi agni immaculati et incontaminati Christi* (I Petr. i, 18, 19). Aliter: Rescindit emptionis pactum quisquis inculcaverit jus testamenti: et a servili conditione alienus est, qui libertate suæ voluntatis non impeditur.

« Glorificate, et portate Deum in corpore vestro. » Glorificate Deum actibus vestris, et portate eum, ejus imaginem conservando: sicut ait alibi: *Sicut portavimus imaginem terreni, ita portemus imaginem cælestis* (I Cor. xv, 49).

CAPUT VII.

« De quibus autem scripsistis mihi. » Incipit de conjugii: ante enim expugnavit illicita, quam de licitis loqueretur.

« Bonum est homini mulierem non tangere. Propter fornicationem autem unusquisque suam uxorem habeat: et unaquæque suum virum habeat. Uxori vir debitum reddat: similiter autem et uxor viro. » Bonum fuerat illud, quod vobis in primordio prædicavi; hoc est, secundum conjugii usum, non tangere mulierem. Sed quoniam multos incontinentes huic doctrinæ scripsistis refragari: concedatur remedium, ne fornicando moriantur. Ergo hoc Apostoli exemplo, in primis virginitas et continentia prædicatur. Et si quis se incontinentem non erubuerit confiteri, in languorem incontinentiæ reclinauti, non denegetur remedium nuptiarum. Quomodo si peritus medicus inquieto ægro, et neganti se posse a pomis omnibus abstinere, concedat aliquantum, ne ille perniciosam præsumat. Incontinentiæ revera usus et tempore, et ætate, et loco, et infirmitate prohibetur. Castitas vero potest jugiter custodiri. Illud ergo debemus appetere, quod facilius custodire sine impedimento ullo possumus, et in perpetuo possidere. Sed objicere avaros luxuriæ solent: Ut quid ergo prima Dei benedictio, crescere et multiplicare concessit? Ut terra scilicet repleretur: qua jam impleta, debemus ab incontinentia temperare. Sed potuit, inquit, omnes homines de terra formare, si semper illi usus conjugii non fuerat placiturus. Sed non quæritur quid potuit, sed quid fecit: cui

omnia possibilis sunt. Ipsam denique Evam noluit de terra facere, sed de costa. Si autem putas nobis antiqua tempora in omnibus convenire, imitare Adam, qui filiam (ut ita dixerim) suam accepit uxorem. Cain similiter, si non pudet, et cæteros, qui proprias in matrimonium acceperunt sorores. Quod si fieri non debet, omnia Dominum secundum præscientiam suis temporibus ordinasse credamus: ut qui tunc terram impleri voluit, modo plus diligit castitatem, cui et grande præmiu[m] reponitur. Illud etiam dicendum est, quod nec secundum Vetus Testamentum, quosdam uxores habuisse videamus. Quia ibi uxores liberorum causa habere permissum est: non propter nimiam libidinem exercendam: qui in hoc etiam animalibus deteriores esse noscuntur: quo necando filios, probant se non filiorum causa nupsisse. Qui autem ea causa conjungitur, statim se abstinere post conceptum. Et cessante jam per ætatem partu, cessat et usus.

« Mulier sui corporis potestatem non habet, sed vir. Similiter autem et vir sui corporis potestatem non habet, sed mulier. » Corpus dicitur omne quod tangitur. Sicut ergo mulier corpus dicitur viri, ita et vir corpus mulieris appellatur. Ideo neque si voluerit mulier contraire, in corpore suo, id est in uxore, vir poterit dominari. Dubium autem non est, multo magis nolente viro, neque in virum mulierem posse prævalere. Quoniam ergo de duobus incontinentibus dicit, concedit ex necessitate Apostolus, ut in idipsum, quia utrique incontinentes sunt, revertantur: intercedente quacunq[ue] dissensionis causa, ambo fornicationis crimen admittant, quia utrique sunt incontinentes. Cæterum autem si unus e duobus considerans præmiu[m] castitatis, voluerit continere, incontinenti assentire non debet, sed ita agere, ut videndo continentiam illius provocetur incontinentens: qui luxuria ad continentiam transire debet, non ad luxuriam continentia declinare: quamvis plurimæ mulieres castitati contradicant, ita illum qui voluerit continere, agere debere, ut incontinentia assentiat in idipsum: ne dum ille continet, illa peccet. Anima quæ peccaverit, ipsa morietur. Nec enim servituti subjectus est frater, aut soror in ejusmodi. Neque enim vocavit nos Deus in immunditia, sed in sanctificatione. Aliter: Quia voluit viro esse subjectam, solam sibi abstulit libertatem.

« Nolite fraudare invicem: nisi forte ex consensu ad tempus, ut vacetis orationi, et iterum revertimini in idipsum. » Negare videtur incontinentes orationi posse vacare: quæ in eo utique minor est communione, qua catechumeni et pœnitentes orant, qui communicare non possunt. Non solum hoc in Novo, sed etiam in Veteri Testamento sanctificantur a muliere, ut descendenti Domino in montem, assistere mereantur. Hic probatur quid possit perpetua continentia, si tantum valuit tri-

duana. Unde et in Regnorum libro panem sacerdotalem non nisi continentes accipiunt (*I Reg. xxi, 4*). Quam ob causam necessitas legem solvere venialiter potuit suffragio charitatis. Unde et Petrus hortatur, nostras orationes minime impediri debere (*I Petr. iii, 7*).

« Ne tentet vos Satanas propter incontinentiam vestram. » Notandum quod ad duos respiciens incontinentes, uni non præjudicet continenti. Item ne uno se retrahente, alius fornicetur.

« Hoc autem dico secundum indulgentiam, et non secundum imperium. Volo autem omnes vos esse sicut meipsum. » Hoc ut parvulis indulgeo, non præcipio ut perfectis: nam omnes homines cupio mihi similes inveniri. Novi enim quanta castitas mercede pensetur. Nunquam hoc voluisset Apostolus, si fieri omnino non posset.

« Sed unusquisque proprium donum habet ex Deo: alius quidem sic, alius vero sic. » Hoc est, propriæ voluntatis accepit donativum.

« Dico autem non nuptis et viduis. » Incipit aliam causam de inuuptis.

« Bonum est illis, si sic permanserint sicut et ego. » Magnopere appetendum est, quod a tanto doctore laudatur.

« Quod si non continent, nubant. » Notandum quod incontinentibus nuptiæ concedantur.

« Melius est enim nubere quam uri. » Malo fornicationis melius est, quod igne punitur: sicut Judas in Genesi de sua nuru pronuntiat.

« Illis autem, qui matrimonio juncti sunt. » Item de conjugii minime causa aliqua dimittendis.

« Præcipio, non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere. » Prohibet dimitti quacunq[ue] ex causa, ne alii conjungantur secundum consuetudinem Judæorum, quam Dominus interdixit, dicens: *Quicumque dimiserit uxorem suam, excepta causa fornicationis, et aliam duxerit, mæchatur* (*Matth. v, 32*). Aliter: *Præcipio non ego, sed Dominus, uxorem a viro non discedere*. Non quia in se non habebat Christum loquentem, hæc dicit, sed ut ostendat, quia ipse Dominus per semetipsum de hoc in Evangelio dixit.

« Quod si discesserit, manere inuoptam: aut viro suo reconciliari. Et vir uxorem non dimittat. » Si ob aliquam causam discesserit, alii non nubat, aut suo viro, si voluerit, reconcilietur: quia hoc quam alteri nubere, melius esse manifestum est.

« Nam cæteris dico ego, non Dominus. » Consilium do, quod mihi utile esse videtur.

« Si quis frater uxorem habet infidelem, et hæc consentit habitare cum illo, non dimittat illam. Et si qua mulier fidelis habet virum infidelem, et hic consentit habitare cum illa, non dimittat virum. » Si quis solus crediderit e duobus: non quo permiserit fidelem infideli conjungi. Non enim dixit, si quis ducit, sed, si quis habet infidelem.

« Sanctificatus est enim vir infidelis per m^o

liorem fidelem, et sanctificata est mulier infidelis A per virum fidelem. » Exemplum refert¹, quia sæpe contigerit ut lucriflaret vir per mulierem. Unde et beatus Petrus ait : *Ut si qui non credunt verbo, per mulierum conversationem sine verbo lucriflarent* (I Petr. III, 1) : id est, cum viderint eas in melius commutatas, cognoscant omnes, Dei legem ita consuetudine inveterata potuisse mutari : item ideo vir et uxor invicem sanctificantur, quia ex traditione Dei sanctæ sunt nuptiæ.

« Alioquin filii vestri immundi essent : nunc autem sancti sunt. » Si non ita esset, ut dico, filii vestri adhuc infideles permanerent : sæpe enim contingeret, ut filii illos parentes, qui crederant, sequerentur. Sub qua spe credi voluit, alterum salvari posse, tam liberorum exemplo, quam conjugis.

« Quod si infidelis discedit, discedat. » Maritus enim vel uxor non sunt Domino præferendi.

« Non enim servituti subjectus est frater, vel soror in ejusmodi. » Non enim ita ligatus est in ejusmodi causa, quasi vere illi servire necesse sit, et propter alterum interire.

« In pacem autem vocavit vos Deus. » Cæterum non ad dissidium sumus vocati : ultro ergo discedere non debemus.

« Unde enim scis, mulier, si virum salvum facies? » In dubium quidem posuit : sed semper ambigua in melius evenire credenda sunt. Simul quærendum, quomodo superius sanctificatus dicatur, de cujus hic salute dubitatur : nisi secundum C hunc quem exposuimus intellectum.

« Aut unde scis, vir, si mulierem salvam facies? » Si per te credat, et salva sit?

« Nisi unicuique sicut divisit Dominus. Unumquemque sicut vocavit Deus, ita ambulet : et sicut in omnibus Ecclesiis doceo. » Vel cum infideli conjugate, vel etiam cum fidei [*Mart. infideli*] : sive in præputio, sive circumcisus : servus aut liber.

« Circumcisus aliquis vocatus est, non adducat præputium. In præputio autem aliquis vocatus est, non circumcidatur. » Non putet se superflue circumcisus : nec de hoc pœniteat : fuit enim suo tempore necessarium. Sive hoc modo : non adducat præputium, quo sine legis cæremoniis vivat : D quia tunc quibusdam apostoli permittebant opera legalia custodire, ne subito a lege retracti, scandalum paterentur. Item alia expositio : Evidens est hoc loco, non hic de circumcissione carnis, aut præputio Apostolorum loqui : neque enim fieri potest, circumcisum aliquem posse præputium adducere ; sed ad eos sermo est, qui sunt in conjugio constituti ; hoc enim dicit : Si quis ad fidem Dei accesserit, uxorem non habens : postmodum gentilem

conjugem non debet accipere. Si autem in tali copula constitutus, ad fidem fuerit vocatus, non debere eum conjugale vinculum solvere.

« Circumcisio nihil est, et præputium nihil est, sed observatio mandatorum Dei. » Illo tempore nec prodesse poterit, nec obesse.

« Unusquisque in qua vocatione vocatus est, in ea permaneat. Servus vocatus es, non sit tibi curæ. » Christianæ religioni conditio non potest obesse servilis. Ne dicas : Ergo quomodo Deo possum placere, qui servus sum? Deus enim non conditionem aspicit, sed voluntatem quærit et mentem.

« Sed et si potes fieri liber, magis utere. » Usque adeo non prodest libertas, nec servitus nocet. Item similiter ad eos qui matrimonio juncti sunt, Apostolus loquitur, dicens : Sed et si potes liber fieri, magis utere : si tamen tibi Deo pudice volenti servire non fuerit molesta, quando forte tuo consortio, etiam ipsa ad Deum possit converti.

« Qui enim in Domino vocatus est servus, liber est Domini. Similiter qui liber vocatus est, servus est Christi. » Qui hominis servus est, liber est Deo ; et qui hominibus liber est, servus est Christi. Ambo ergo aium sunt : *Non est enim personarum acceptio apud Deum* (II Paral. II, 7).

« Pretio empti estis : nolite fieri servi hominum. Unusquisque ergo in quo vocatus est frater, in hoc permaneat apud Deum. » Pretio empti estis, hoc est, Christi sanguine comparati : nihil ergo propter homines faciatis ; sicut alibi ait : *Non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes : sed quasi servi Christi, facientes voluntatem Dei ex animo, et cætera* (Ephes. VI, 6).

« De virginibus autem. » Et de hoc consulerant, ubi esset præcepta virginitas.

« Præceptum Domini non habeo. » Quod sub præcepto est, si non impleatur, punit. Impletam morte tantam caret, quæ nihil ex se dat : sed quod debet, exolvit.

« Consilium autem do. » Consilium est autem Salvatoris dicentis : *Sunt qui se castraverunt propter regnum cælorum* (Matth. XIX, 12).

« Tanquam misericordiam consecutus a Domino. » Suo exemplo docet, non nisi in Domino gloriandum.

« Ut sim fidelis. » Domini mei semper servitio occupatus.

« Existimo ergo hoc bonum esse. » Hic existimo non pro dubio posuit, sed pro certo : sicut et illud : *Puto enim quod et ego spiritum Dei habeo* (I Cor. VII, 40).

« Propter instantem necessitatem. » Id est, presentis vitæ solitudinem, quæ multum potest obesse

¹ S. Augustinus lib. III de *Peccatorum Meritis et Remissis*, sub finem, hunc Pauli locum cum adduxisset, « Aut, inquit, sic est accipiendum, quemadmodum et nos alibi (I. I, de *Serm. Domini in monte*) et Pelagius, cum eandem ad Corinthios Epistolam

retractaret, exposuit. Quod exempla jam præcesserant, et virorum, quos uxores, et seminarum, quas mariti lucrifecerant Christo, » etc. Nec dubium videtur, quin hunc locum præ oculis habuerit.

justitiæ : et qua præcipue juncti matrimonii implicantur.

« Quoniam bonum est homini sic esse. » Duplex bonum est : et sollicitudinibus mundi carere, et virginitatis præmium expectare.

« Alligatus es uxori, noli querere solutionem. Solutus es ab uxore, noli querere uxorem. » Ita vult solutos non ligari, quomodo nec solvi diassidio ligatos admittit

« Si autem acceperis uxorem, non peccasti ; et si nupserit virgo, non peccavit. » Quia liberæ voluntatis es, si non vis esse major, esto vel minor. Nuptiæ enim peccatum non sunt : sed per sollicitudinem mundi, qui nubunt, legem servare vix possunt. Aliter : Illos dicit non peccare si nubant, qui nondum Deo voverint castitatem. Cæterum, qui vel in corde suo promisit, si aliud fecerit, habet damnationem : quia primam fidem irritam fecit. Quod enim erat licitum, per votum sibi fecit illicitum : sicut Ananias et Sapphiræ, quibus de pretio possessionis suæ retinere nihil licuit : ob quam causam et subita morte prostrati sunt (Act. v, 1-11).

« Tribulationem tamen carnis habebunt hujusmodi. » Maledicto se Evæ subjicientes, sive sollicitudinem sæcularis tribulationis et tristitiæ patientur.

« Ego autem vobis parco. » Vobis virginibus, ut minori labore majorem possitis implere justitiam.

« Hoc itaque dico, fratres. » Hic omni intentione etiam habentes uxores ad continentiam cohortatur, ut multo magis suadeat non nubere non habentes.

« Tempus breve est ; reliquum est, ut et qui habent uxores, tanquam non habentes sint. » Tempus vite nostræ modicum asserit : ut doceat voluptatem, quæ cito finitur, non magnopere appetendam, sed magis concupiscendum esse æternum præmium castitatis.

« Et qui fient, tanquam non fientes ; et qui gaudent, tanquam non gaudentes ; et qui emunt, tanquam non possidentes ; et qui utuntur hoc mundo, tanquam non utantur. » Quia et istud in brevi transit : tempus enim omnis rei sub sole : tempus plangendi, et cætera.

« Præterit enim figura hujus mundi. » Hoc sæculum quasi umbra pertransit. Nolite ergo de eo multum esse solliciti, ne hujus possessione perdati æternam. Et figuram querentes, incipiat amittere veritatem. Illic enim mundus, imago futuri est. Si ergo talis est imago, ipsa veritas qualis est ? Unde si hoc tam impense diligitis, quanto magis illud impensius amare debetis ! Nam sæculum hoc nos dimissuros, quotidiana morientium exempla testantur. An forte nos credimus immortales, quasi non simus ex hominibus generati ? Unde sapiens semper aliorum casibus emendatur : dicente Scriptura : *Cor sapientis in domo luctus* (Eccle. vii, 5). Hic enim finis omni homini ; et cui vult, dabit bonum in corde suo.

« Volo autem vos sine sollicitudine esse. » Debeamus et nos velle, quod Apostolus velle se dicit, ne incontinentes, contra ejus videamur facere voluntatem.

« Qui sine uxore est, sollicitus est quæ Domini sunt, quomodo placeat Deo. Qui autem cum uxore est, sollicitus est quæ sunt mundi. » Multum nobis expedit sollicitudine carere mundana, ne forte spinæ suffocent semen, et dicere incipiamus : *Villam comparavi, boves emi, uxorem duxi, ad cænam venire non possum* (Luc. xiv, 18 seqq.).

« Quomodo placeat uxori. » Quale est uxori magis velle placere, quam Deo ?

« Et divisus est. » Quod divisum est, unum non potest esse, quia unitas divisionem omnino non accipit.

« Et mulier innupta et virgo, cogitat quæ Domini sunt, ut sit sancta corpore et spiritu. » Corpore ab usu conjugali ; spiritu, a rerum mundanarum sollicitudine ; dum tota divino servitio mauscipatur.

« Quæ autem nupta est, cogitat quæ sunt mundi, quomodo placeat viro. » Nuptam viro placere asserit, cogitando quæ mundi sunt : innuptam vero Deo, quod illi nulla cura sit sæculi. Quæ ergo virum non habet, et tamen quæ mundi sunt cogitat, cui placere desiderat ? Nonne incipiet illi nupta præponi, quæ cogitando mundana, complacet, vel marito, cum hæc nec marito (quem non habet) possit placere, nec Deo ?

« Porro hoc ad utilitatem vestram dico, non ut laqueum vobis injiciam, sed ad id quod honestum est, et quod facultatem præbeat sine impedimento Dominum obsecrandi. » Necessitatem illis videtur imponere : dicit se quid illis expediat commonere eos. Simul attende, quia si hoc illis utile erat, quod Apostolus suadebat, illud minus utile erat, quod illi volebant.

« Si quis autem turpem se videri existimat super virgine sua, quod sit superadulta. » Turpis videri poterit si cupientem virginem suam nubere non permittat, et illa fuerit fornicata. Item hoc loco non parentes dicit virginum filiarum ; neque enim potestatis illorum potest esse propositum alienæ continentiæ ; sed unumquemque habere propriæ carnis arbitrium, eam incorruptam servare.

« Et ita oportet fieri, quod vult, faciat ; non peccat, si nubat. » Si ita necesse fuerit propter filiarum voluntatem ; nam parentes quidem usque ad legitimam ætatem custodire debent, et docere, quod melius est ; si autem illa noluerit, fiat quod necesse est.

« Nam qui statuit in corde suo firmus, non habens necessitatem : potestatem autem habens suæ voluntatis, et hoc judicavit in corde suo, servare virginem suam, bene facit. » Ille firmus statuit, cujus puellæ consensus patris firmaverit voluntatem. Et non illum compellit filiarum necessitas facere, quod volebat, sicut illum de quo supra locutus est.

« Igitur et qui matrimonio jungit virginem A suam, bene facit; et qui non jungit, melius facit. » Ita concludit virginum causam, ut eas faciat in omnibus meliores. Unde prudentibus semper meliora et perfectiora sectantur: quia nec in sæcularibus et caducis norunt mediocribus esse contenti.

« Mulier alligata est legi, quanto tempore vir ejus vivit. » Hic incipit de bigamis et viduis.

« Quod si dormierit vir ejus, liberata est a lege. Cui autem nubat, tantum in Domino. » Secundum legem libera facta est a vinculo conjugali. Quod si nec tunc continere voluerit, conceduntur illi etiam secundæ nuptiæ, tantum ut infidelium ritu non nubat.

« Beatior autem erit, si sic permanserit, secundum meum consilium. » Beata habens maritum, si B custodiat castitatem. Beatior vidua, quia minore labore majorem inveniet castitatem. Beatissima virgo, quæ sine labore ad summum præmium possit pervenire.

« Puto autem quod et ego spiritum Dei habeam. » Ne meum consilium tanquam humanum contemnatis.

CAPUT VIII.

« De his autem, quæ idolis sacrificantur. » Incipit de idolothytis, de quibus etiam dixerat. Quia quidam in templis edebant, idolum nihil esse dicentes, et creatura Dei se debere uti: et errabant verisimili ratione decepti. Hoc increpandum Apostolus dicit ad eos qui habent scientiam judicandi, nihil esse, quod idolis immolatur. Hoc ergo ait:

« Scimus quia omnes scientiam habemus. » Id est, non omnibus est notitia. Et nos omnes novimus sicut vos, sed sunt aliqui qui ignorant.

« Scientia inflat. » Illa scientia, quæ ex sensu proprio et humano descendit, eos qui præter eam divinam non habuerint, inflat, et quæ conjecturis magis nititur, quam exemplis. Cæterum si divina inflat, ut quidam putant, quare illos amplius vult docendo inflare? Et in principio ipsius Epistolæ, gratias se dicit Deo agere, quod omni scientia sint repleti. Suum quoque alibi proponit exemplum, dicens: *Et si imperitus sermone, sed non scientia* (II Cor. xi, 6). Sæpe etiam arguit ignorantes. Et ignorantiam tenebris comparavit. Galatas æque stultitiæ notat, necnon Ephesiis lumen sapientiæ suppliciter deprecatur.

« Charitas vero ædificat. » Quia non quærit quæ sua sunt (I Cor. xiii, 5), sed quæ ædificent fratres.

« Si quis autem se existimat scire aliquid, nondum cognovit quemadmodum oporteat eum scire. » Si quis sibi videtur sapiens, stultus est; qui enim vere sapiens est, insipientiorem se omnibus arbitratur. Unde Salomon ait: *Vidi virum, qui sibi sapiens esse videbatur, et spem habuit insipientis magis quam ille* (Prov. xxvi, 12).

« Si quis autem diligit Deum, hic cognitus est ab

eo. » Ille diligit Deum, qui ædificat fratres, sicut dicitur Petro: *Si amas me, pasce oves meas* (Joan. xxi, 16).

« De escis autem, quæ idolis immolantur, scimus, quia nihil est idolum in mundo, et quod nullus est Deus, nisi unus. » Repetit, quod superius dixerat se scire, et quid sit, evidentiæ ostendit.

« Nam etsi sunt, qui dicantur dii, sive in cælo, sive in terra: siquidem sunt dii multi et domini multi. » In cælo angeli, et sancti in terra, de quibus dicitur: *Ego dixi, dii estis* (Psal. lxxxii, 8): et domini sunt sancti eorum, quos judicabunt, de quibus dicitur: *Judicabunt nationes, et dominabuntur populis* (Sap. iii, 8).

« Nobis tamen unus Deus Pater. » Cujus virtute ex nihilo omnia sunt creata. Item hunc locum hæretici ita accipiunt, personam Patris Filiique separantes, ut dicant unum Deum et Patrem, ex quo omnia: et dicunt Domino, id est Christo, esse majorem, per quem omnia. Hæc autem et Filio sicut Patri esse communia, idem Apostolus ad Romanos docet, dicens: *Quis enim cognovit sensum Domini* (Rom. xi, 34)? id est Christi, non Dei Patris: sicut ille dicit, et infert dicens: *Quia ex ipso, et per ipsum, et in ipso sunt omnia* (Ibid. 36). Item, per quem etiam Deo Patri ascribit idem Apostolus in hac eadem Epistola dicens: *Fidelis Deus, per quem vocati estis in communionem Filii ejus Jesu Christi Domini nostri.*

« Ex quo omnia, et nos in illo, et unus Dominus Jesus Christus. » Calumniam ex hoc loco commovent Ariani, quod cum unus tantum Deus dicitur Pater, Filius a deitate sejunctus sit. Quibus respondendum: si ideo non est Filius Deus, quia unus est Deus Pater, ergo et Pater non erit Dominus, quia unus est Dominus Christus. Si autem Pater non excluditur a dominatione: nec Filius a deitate: sed utrumque utriusque commune est.

« Per quem omnia, et nos per ipsum. » Per Filium omnia facta sunt: sed et nos per ipsum sumus salvati.

« Sed non in omnibus est scientia. » Non omnes sciunt, quia per contemptum idolorum et non magis venerationis gratia manducatis.

« Quidam autem cum conscientia usque nunc idoli, quasi idolothytum manducant, et conscientia ipsorum cum sit infirma, polluitur. » Quidam ignari sic habent, adhuc in conscientia sua quomodo antequam crederent, manducabant.

« Esca autem nos non commendat Deo. Sicut dicit Aggæus propheta (imo Zachar. vii, 6): *Et si manducastis et bibistis, nonne vobis manducastis et bibistis?*

« Neque enim si manducaverimus, abundabimus: neque si non manducaverimus, deficiemus. » Cui enim dubium est, nullum neque manducando abundare, neque non manducando egere? cum contrario illis magis formidanda inopia sit, qui gulam retinere non norunt. Sed quia magnitudini fidei suæ,

quæ idolis immolata sunt vesci, ascribebant; ideo Apostolus neque in illis edendis fidei abundantiam, neque in non edendis inopiam esse testatur.

« Videte autem ne forte hæc licentia vestra. » Videte, ne quod vobis sufficere minus creditis, aliis obsit. Potest et illis dici qui destruunt exemplo, quod ædificant verbo.

« Offendiculum fiat infirmis. » Ne per vos offendant et cadant.

« Si enim quis viderit eum qui habet scientiam, in idolio recubentem, nonne conscientia eius, cum sit infirma, ædificabitur ad manducandum idolothyta? Et peribit infirmus in tua scientia, frater, propter quem Christus mortuus est: sic autem peccantes in fratres, et percutientes conscientiam eorum infirmam, in Christo peccatis. » *Quicumque scandalizaverit unum de pusillis istis, expedit ei ut mola asinaria suspendatur collo ejus, et mittatur in profundum maris (Matth. xviii, 6).* Quanto gravior pœna illos expectat, ut ad comparationem illius, hoc quod gravissimum est, leve putetur? Et notandum, quod in Christo peccare dixerit, qui in membro peccaverit Christi.

« Quapropter si esca scandalizat fratrem meum, non manducabo carnem in æternum, ne fratrem meum scandalizem. » Non solum esca, sed omnia, quæ scandalizare poterunt fratrem.

CAPUT IX.

« Non sum liber, non sum apostolus. » Sicut alii? Nunquid non sum, suam illis replicat formam, quod etiam licita contempserit, ne alii ejus infirmarentur exemplo.

« Nonne Christum Jesum Dominum nostrum vidi? Nonne opus meum vos estis in Domino? Et si aliis non sum apostolus, sed tamen vobis sum. » Ad quos non sum directus a Domino: id est, ad Judæos.

« Nam signaculum apostolatus mei vos estis in Domino. » Indicium apostolatus mei est, quod per me Domino credidistis, signis et virtutibus provocati.

« Mea defensio apud eos. » Inde apostolus esse defensor.

« Qui me interrogant, hæc est. » In Græco habet, *judicant.*

« Nunquid non habemus potestatem manducandi et bibendi? » Habemus potestatem concessam a Domino de sumptu vestro vivendi, sine nostro labore.

« Nunquid non habemus potestatem sororem mulierculam circumducendi? » Non dixit, mulieres ducendi, ne de uxoribus dicere putaretur: sed circumducendi, inquit, per provincias, quæ necessaria de suis facultatibus ministrarent.

« Sicut et cæteri apostoli, et fratres Domini, et Cephas? Aut solus ego et Barnabas non habemus potestatem hoc operandi? » Non illos condemnat, sed suum dat exemplum. Illi enim fidelioribus præ-

dicabant: et apud Judæos antiqua hæc erat consuetudo, ut necessaria doctoribus a discipulis præberentur: quod gentes adhuc rudes poterat scandalizare.

« Quis militat. » Aliis etiam exemplis probat, sibi debitum hoc fuisse.

« Suis stipendiis unquam? » Suis, et non publicis, vel eorum pro quibus militat.

« Quis plantat vineam, et de fructu ejus non edit? Quis pascit gregem, et de lacte gregis non manducat? » Per comparationem vineæ et gregis, populum vult intelligi, sicut ibi: *Vineam de Ægypto transtulisti (Psal. lxxix, 9).* Et iterum: *Dabo vobis pastores secundum cor meum, et passent vos cum disciplina (Jerem. iii, 5).*

« Nunquid secundum hominem hæc dico? » Id est, nunquid proprio tantum sensu loquor?

« An et lex hæc non dicit? Scriptum est enim in lege Moysi: Non alligabis os bovi trituranti. Nunquid de bobus cura est Deo? An propter nos utique hæc dicit? Nam propter nos utique scripta sunt. » Quomodo ergo ei de pecoribus cura est? Et ad Jonam de Ninive dicitur: *In qua sunt homines, et pecora multa (Jonæ iii, 7)?* Sed de ipsis propter hominem, cui creata sunt, cura est: nam deficiente homine, et ista deficiunt: non tamen proprie Dei curam merentur.

« Quoniam debet in spe qui arat, arare: et qui triturat, in spe fructus percipiendi. » Debet fructum sui laboris percipere: et qui triturat, debet de ipsa area manducare.

« Si nos vobis spiritalia seminavimus, magnum est, si nos carnalia vestra metamus? » Si vobis spiritalia et divina seminavimus, nunquid gravabimus vos, si a vobis, quæ carni opus sunt, velimus accipere?

« Si alii potestatis vestræ participes sunt, quare non potius nos? » Si illi a vobis acceperunt, quibus minime debeatur, pseudoapostoli scilicet, quos nihil vobis certum est contulisse, quanto magis nos accipere poterimus, si vobis utiles esse sentimus!

« Sed non usi sumus hac potestate, sed omnia sustinemus, ne quod offendiculum demus Evangelio Christi. » Hoc est, famem et sitim, et nuditatem libentissime toleramus: ne per nos adversarii occasione accepta devorantibus offendatis. Aut ne cui prædicatio nostra in aliquo reprehensibilis videatur, avaritiæ suspitione maculata.

« Nescitis quoniam qui in sacrario operantur, quæ de sacrario sunt, edunt? Et qui altari deserviunt, cum altario participant? » Apud Judæos secundum consuetudinem Veteris Testamenti, etiam hoc exemplum, eadem repetendo, confirmat.

« Ita et Dominus ordinavit his qui Evangelium annuntiant, de Evangelio vivere. Ego autem nullo horum usus sum. » Dicens: *Dignus est operarius mercede sua (Matth. x, 10).*

« Non autem scripsi hæc, ut ita fiant in me. »

Non hæc idcirco scribo, ut vel modo fiat quod ante A factum non sit; sed vobis exempla præbeo tam proprii, quam alieni discriminis; saltem ab illicitis abstinere, cum videatis me aliorum causa salutis, debita non minus quam licita contempsisse.

« Bonum est enim mihi magis mori, quam ut gloriam meam quis evacuet. » Et si fame morerer, propositum meum, de quo ante Deum gloriator, nunquam potest immutari.

« Nam et si evangelizavero, non est mihi gloria: necessitas enim mihi incumbit. » Cum omnia feceritis præcepta, debita vos dicite persolvisse (*Luc. xvii, 10*). Non enim aliquid amplius fecistis, unde gloriari possitis.

« Væ enim mihi est, si non evangelizavero. » Damnationem habeo.

« Si enim volens hoc ago, mercedem habeo: si autem invitus, dispensatio mihi credita est. » Tunc magis videbitur voluntarium, si amore ejus licita contemnuntur.

« Quæ est ergo merces mea? ut Evangelium prædicans sine sumptu ponam Evangelium, ut non abutar potestate mea in Evangelio. » Quasi interroget unde majorem possit habere mercedem, et ipse respondet, si gratis annuntiem, nec acceptam exerceam potestatem.

« Nam cum liber essem ex omnibus, omnium me servum feci, ut plures lucrifacerem. » Cum possem uti libertate mea, et de cæteris non curare: omnibus tamen compassus sum, ut eos facerem salvos.

« Et factus sum Judæis tanquam Judæus, ut Judæos lucrarer. » Quando se purificavit in templo, quod tempore gratiæ sciebat esse superfluum.

« His qui sub lege sunt, quasi sub lege essem. » Ostendit quomodo fuerit cum ipsis et ipse Judæus. Potest et ita intelligi, quod Samaritanos dixerit esse sub lege; qui legem tantum Mosis videntur accipere.

« Cum ipse non essem sub lege, ut eos qui sub lege erant lucrifacerem. » Non est sub lege litteræ, quæ peccatoribus data esse perscribitur.

« His qui sine lege erant, tanquam sine lege essem. » Sine lege litteræ: et a gentibus in primis solam fidem quærebat, quasi non haberet præcepta legis Christi, quæ illos observare doceret, sive in eo quo illos ad fidei credulitatem non tam legalibus doctrinis, quam rationabilibus argumentis provocabat. Sicut Athenis fecisse perhibetur, philosophus et paganos per philosophiam et ararum titulum exhortando, dum dicit: *Circumivi aras vestras, et ut quidam vestrum dixerunt (Act. xvii, 23, 28)*.

« Cum sine lege Dei non essem, sed in lege essem Christi, ut lucrifacerem eos qui sine lege erant. » Contra Arianos et Photinianos, quod Deus sit Christus. Etiam hoc notandum, quod Novum Testamentum lex appellatur.

« Factus sum infirmis infirmus, ut infirmos lucrifacerem. » Propter infirmos olera manducavi, cum securus possem carnibus vesci promiscuis.

« Omnibus omnia factus sum, ut omnes facerem salvos. » Non aliquid mihi, nec quærens, quod mihi utile est, sed quod multis. Item aliter: In his quæ superius memoravimus; non, ut quidam male existimant, illum etiam illicitis consensisse.

« Omnia autem facio propter Evangelium, ut particeps ejus efficiar. » Ut in eo partem merear habere cum sanctis.

« Nescitis quod hi qui in stadio currunt, omnes quidem currunt, sed unus accipit bravium? Sic currito, ut comprehendatis. » Hic stadii cursum, justitiæ, vel fidei comparavit, quia quomodo illic cum omnes intra stadium currunt, non nisi qui bene cucurrerit, dignus præmio judicatur; ita et hic, quamvis intra fidei metas cuncti credentes contineantur, soli tamen qui juste vixerint, præmium cælestis percipient. Item hoc loco inter eos qui in stadio currunt, unum accipientem paluam, significat omnem recte fidem tenentem, et præcepta servantem.

« Omnis enim qui in agone contendit, ab omnibus se abstinere. » Ab omnibus escis quæ cursum eorum impedire consueverunt.

« Et illi quidem ut corruptibilem coronam accipiant, nos autem incorruptibilem. Ego igitur sic curro, non quasi in incertum; sic pugno, non quasi ærem verberans; sed castigo corpus meum, et in servitutem redigo. » Non in vanum curro, vel fingo certamen, sed castigo corpus meum, et servituti subicio per abstinentiam et afflictionem atque labores, sicut alibi ait: *In jejuniis multis, in vigiliis, in fame et siti, in frigore et nuditate, in laboribus, in carceribus, etc. (II Cor. xi, 23-28)*. Sicut ad Hebræos, prophetas, et alios sanctos passos multa talia memoravit (*Hebr. xi, 36-38*).

« Ne forte cum aliis prædicaverim, ipse reprobus efficiar. » Non faciendo quæ dico.

CAPUT X.

« Nolo enim vos ignorare, fratres, quoniam patres nostri omnes sub nube fuerunt, et omnes mare transierunt. » Ne quis confidens in eo solum, quod baptizatus est, aut in esca spirituali, vel potu, putet sibi Deum parcere, si peccaverit; tale patrum proponit exemplum, quo ostendat, tunc ista merito profutura, si præcepta servantur.

« Et omnes in Moyse baptizati sunt. » In Moyse, qui Christi typum gerebat. Item, hæc in illo tempore quasi in umbra et typo fiebant, non in veritate; postea vero præsentia Christi complentur.

« In nube et in mari. » Quia et nubes proprium humorem portat.

« Et omnes eandem spirituales escam manducaverunt, et omnes eundem potum spirituales hiberunt. » Manna, figura corporis Christi fuit.

« Bibebant autem de spiritali consequente esca petra. » Ostendit Apostolus, quoniam populus Israel, quandiu in deserto fuit, per omne iter eorum secuebatur eos petra. Unde populo cum omni sub-

stantia sua fluenta suffecerunt : donec pervenientes in terram Moab, puteum effoderunt aquarum, terra Repromissionis in proximo constituat.

« Petra autem erat Christus. » Quia Christus erat postmodum secuturus : cujus figuram tunc petra gerebat. Idcirco pulchre dixit, consequente eos petra.

« Sed non in pluribus eorum beneplacitum est Deo. Nam prostrati sunt in deserto. » Ita ergo et vobis erit, si eos volueritis peccando imitari.

« Hæc autem in figura facta sunt nostri, ut non simus concupiscentes malorum, sicut et illi concupierunt. » Ipsi vere facta sunt, quæ in figura erant nostra, ut timeamus talia agere, ne talia incurramus. Omnia enim, quæ in populo Israel illo tempore facta sunt in figura, nunc in nobis in veritate celebrantur. Sicut enim illi per Moysen ex Ægypto liberati sunt : sic nos per quemlibet sacerdotem, vel doctorem de sæculo liberamur. Deinde Christiani facti, ducimur per deserta ; ut per exercitium contemptus mundi et abstinentiæ, in oblivionem nobis erant Ægypti voluptates : ita ut nesciamus ad sæculum repedare. Cum vero baptismi mare transimus, tunc nobis diabolus cum suo exercitu, tanquam Pharao demergitur. Deinde manna cibatur, et potum accipimus de Christi laterè emanantem. Claritas quoque scientiæ tanquam columna ignis, in nocte sæculi demonstratur, et in tribulationis æstu, divinæ consolationis nube protegimur. Post quæ omnia si peccaverimus, ista nobis sola suffragari non poterunt ; sicut et ad Hebræos dicitur : *Irritam quis faciens legem Moysi, duobus aut tribus testibus, sine ulla miseratione punitur : Quanto magis putatis deteriora mereri supplicia, qui Filium Dei conculcaverit ? et cætera (Hebr. x, 28, 29).*

« Neque idololatræ efficiamini, sicut quidam ex ipsis ; quemadmodum scriptum est : Sedit populus manducare et bibere, et surrexerunt ludere. » In idolo recumbentium usque adeo negotium aggravavit, ut illos idololatræ fuisse definiat.

« Neque fornicemur, sicut quidam ex ipsis fornicati sunt, et ceciderunt una die viginti tria millia. » Notandum quod non solum idololatræ perire dicuntur.

« Neque tentemus Christum, sicut quidam eorum. » Et hic Christus Deus ostenditur ; quia Deum dixisse legimus : *Tentaverunt me decies (Num. xiv, 22).*

« Tentaverunt, et a serpentibus perierunt. » Dicentes : *Nunquid potest Deus parare mensam in deserto (Psal. lxxvii, 19) ?*

« Neque murmuraveritis, sicut quidam eorum murmuraverunt : et perierunt ab exterminatore. » In tribulationibus propter Christum.

« Hæc autem omnia in figura contingebant illis : scripta sunt autem ad correptionem nostram. » Omnia quæ illis contigerunt, secundum facta sua quidem receperunt ; sed tamen ideo scripta sunt, ne nos puteum impune peccare. Si enim adhuc

A parvulis et rudibus non pepercit, quanto magis nobis, qui legem perfectionis accepimus, non parceret, si talia fecerimus !

« In quos fines sæculorum devenerunt. » In quos tota temporum perfectio decurrit.

« Itaque qui se existimat stare, videat ne cadat. » Videat ne per hoc ipsum cadat, quod se stare firmiter gloriatur ; sive, videat ne fallatur.

« Tentatio vos non apprehendat, nisi humana. » Non vobis venit extrinsecus ista tentatio, quam vobis sponte generatis ; quam etiam si tormentis cogere mini, admittere non deberetis. Hoc ideo dicit, quia spontanea voluntate, immolata idolis manducabant.

« Fidelis autem Deus est, qui non patietur vos B tentari supra id quod potestis. » Qui se pollicitus est sui nominis causa tribulationem patientibus affuturum, ut ibi : *Multæ tribulationes justorum, et cætera (Psal. xxxiii, 20).*

« Sed faciet etiam cum tentatione proventum, ut possitis sustinere. » Non ampliorem vobis tribulationem venire patietur, quam sustinere possitis.

« Propter quod, clarissimi mihi, fugite ab idolorum cultura. Ut prudentibus loquor, vos ipsi judicate, quod dico. » Propter omnia, quæ superius comprehendit.

« Calix benedictionis, cui benedicimus. » Ideo primum calicem nominavit, ut possit de pane latius disputare.

C « Nonne communicatio sanguinis Christi est ? » Sicut ipse Salvator dicit : *Qui manducat carnem meam, et bibit sanguinem meum, in me manet, et ego in eo (Joan. vi, 57).*

« Et panis quem frangimus, nonne participatio corporis Domini est ? Quoniam unus panis et unum corpus multi sumus. » Ita et panis idololatriæ, dæmonum participatio esse monstratur.

« Omnes quidem de uno pane et de uno calice participamus. » Ita si cum idololatræ de uno pane comedimus, unum cum illis corpus efficiamur.

« Videte Israel secundum carnem. » Carnalis Israel, carnales hostias offerebat : sicut spiritualis, sacrificia spiritualia offert Christo. Item ideo secundum carnem, quod juxta litteram non spiritualiter servierunt.

« Nonne qui edunt hostias, participes sunt altaris ? » Sicut illi edentes hostias, participes fiebant divini altaris : ita isti similiter idolorum.

« Quid ergo ? Dico quod idolis immolatum sit aliquid, aut quod idolum sit aliquid ? Sed quæ immolant gentes, dæmonibus immolant, et non Deo. Nolo autem vos socios fieri dæmoniorum. » Prævenit, ne quis diceret : Ergo dicitis vim aliquam habere idolum, vel posse polluere ? Non, inquit, idolum insensibile polluit, sed dæmones, qui templis præsent ad homines depravandos, et suo servitio mancipandos.

« Non potestis calicem Domini bibere, et calicem dæmoniorum. Non potestis mensæ Domini parti-

cipes esse, et mensæ dæmoniorum. » Non potestis et Dei et dæmonum esse participes.

« An æmulamur Dominum? » Alii codices habent: « Ipsi me zelaverunt in Domino, » hoc est, ad zelum provocaverunt.

« Nunquid fortiores illo sumus? » Quia ista non fecit: nam si scisset hinc fidem firmissimam comprobari, in hoc quoque dedisset exemplum.

« Omnia mihi licent, sed non omnia expediunt. » Omnia quæ a lege non prohibentur, licent: quia per se non habent peccatum, sed non semper expediunt; quia occasionem nonnunquam generant delinquendi.

« Omnia mihi licent, sed non omnia ædificant. Nemo quod suum est quærat, sed quod alterius. » Omne quod expedit, licet: non omne quod licet, expedit; sed nos Apostoli exemplo et Christi non debemus illa tantum considerare quæ licent, sed illa potius quæ nobis expediunt, et ædificant fratres; ut non quæramus quæ nobis solis temporaliter prosint, et aliis forte nocent.

« Omnes quod in macello venit, manducate, nihil interrogantes, propter conscientiam. » Si vultis manducare carnes, saltem de macello comparate: tantum ne in idolo comedatis, et nolite interrogare utrum immolatae sint; ne cognoscentes vos, omnia immolata esse respondeant, et non possitis propter conscientiam manducare.

« Domini est terra, et plenitudo ejus. » Si Domini sunt, munda sunt omnia simpliciter utentibus.

« Si quis vocat vos infidelium ad cœnam, et vultis ire: omne quod vobis apponitur, manducate; nihil interrogantes, propter conscientiam. Si quis autem dixerit: Hoc immolatum est idolis; nolite manducare, propter illum qui indicavit, et propter conscientiam. » Concessit ire si velint. Tunc sane debet Christianus ad infidelem ire, si novit esse profectum; sicut Salvator, qui ad hoc ibat, ut aut signa faceret, aut doceret; sicut apud Pharisæum, primo ipsum docuit, non divites pascendos esse, sed debiles (*Luc. xiv, 15*). Deinde simul discumbentes docuit humilitatem etiam in accubitu custodire. Postremo legisperitos arguit arrogantiae, eo quod nec ipsi redarguerent superbiam, nec alios paterentur.

« Conscientiam autem dico, non tuam, sed alterius. » Ne quis putet illa vos quasi sancta comedere.

« Ut quid enim libertas mea judicatur ab aliena conscientia? » Hoc est, ad quem profectum ita utor libertate mea, ut me alius reprehendat?

« Si ego cum gratia participo, quid blasphemor pro eo, quod gratias ago? » Non ideo sub gratia sumus, ut sub libertatis specie occasionem demus infidelibus blasphemandi.

« Sive ergo manducatis, sive bibitis, vel aliud quid facitis, omnia in gloriam Dei facite. » Nihil magis agendum est Christiano, quam ut in omni

opere ejus, Dei gloria prædicetur: nec aliquid faciat, unde Christi doctrina possit in aliquo reprehendi.

« Sine offensione estote Judæis et gentibus, et Ecclesiae Dei. » Quia et Judæi tanquam de idololatriis scandalum patientes, credere non audebant: et gentes in colendis idolis firmabantur, et Christiani tali destruebantur exemplo.

« Sicut et ego per omnia omnibus placeo, non querens quod mihi utile est, sed quod multis ut salvi fiant. » Ego me sic exhibeo, ut omnibus placeam ad profectum. Si quis me sine causa offensus voluerit, ego non sum in culpa. Nunquam Apostolus ipse se laudat, non se ad extollentiam laudat: sed suo exemplo illos provocat ad profectum. Unde et nos ad hoc solum debemus velle placere: ut sicut illius tantum Deus nostram noverit conscientiam: quia non hoc propter favorem, sed propter salutem hominum facimus.

CAPUT XI.

« Imitatores mei estote, sicut et ego Christi. » Christus nihil propter se fecit, aut passus est, sed est salutis causa multorum. Item qui non querit ea quæ sibi soli expediant, sed et pluribus, ut salvi fiant: ipse imitator est Christi, qui pro nobis et passus est et mortuus.

« Laudo autem vos, fratres, quod per omnia mei memores estis. » Incipit de velamentis, et laudando ad rationem provocat: quia in hac causa, auctoritatem legis non habet quam profert. Hæc irridendo Apostolus dicit, quod ejus præcepta minime servarent.

« Et sicut tradidi vobis, præcepta mea tenetis. » Quasi legem præcepta mea tenetis, scientes illum in me spiritum loqui, qui in Lege locutus est et Prophetis.

« Volo autem vos scire. » Etiam in hoc volo vos instruere, ut illud similiter teneatis.

« Quod omnis viri caput, Christus est. » Vir nulli subjectus est nisi Christo, qui et homo et Deus est. Mulier vero et Christo et viro debet esse subjecta.

« Caput autem mulieris vir. » Secundum ordinem naturalem. Cæterum in Christo Jesu neque masculus, neque femina (*Galat. iii, 28*), sed voluit eas esse subjectas.

« Caput vero Christi Deus. » Secundum assumpti hominis formam. Item ideo caput Christi Deus: quoniam susceptam inca rationem secundum hominem deitas quæ in eo inerat, gubernabat: sicut idem Apostolus alibi dicit: *Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi (II Cor. v, 19)*.

« Omnis vir orans, vel prophetans. » Sive docens, sive futura prædicans.

« Velato capite, deturpat caput suum. » Venit ad causam: quia et viri comam nutriebant, et mulieres nudo capite procedebant in Ecclesia, gloriantes in crinibus: quod non solum inhonestum

erat, sed etiam concupiscentiæ fomenta præstabat. **A** Prævenit illos, ne quis diceret : ubi scriptum est ? vel aliis argumentis huic resisteret rationi.

Vir ergo ut liber, non debet habere velamen, cuius caput est Christus. Mulier vero debet esse velata, ut ostendatur quia debet esse humilis et subjecta.

« Omnis autem mulier orans, aut prophætas non velato capite, deturpat caput suum. Unum enim est, ac si decalvetur. Nam si non velatur mulier, tondeatur. Si vero turpe est mulieri tonderi, aut decalvari, velet caput suum. » In suo sexu, aut in domo.

« Vir quidem non debet velare caput suum. » Ergo nec comam nutrire.

« Quoniam imago et gloria Dei est : Mulier autem gloria viri est. » Vir ad imaginem Dei factus est : et idcirco liber est. Mulier vero ad viri similitudinem est formata : unde jubetur esse subjecta.

« Non enim vir ex muliere est, sed mulier ex viro. » Ex costa scilicet viri.

« Etenim non est creatus vir propter mulierem, sed mulier propter virum. » Vir propter seipsum factus est, mulier vero ad viri adiutorium creata est.

« Ideo debet mulier velamen habere super caput suum. » Velamen signum potestatis esse declarat.

« Et propter angelos. » Item hoc loco angelos, Ecclesiis præsertim dicit : sicut et Malachias propheta testatur, sacerdotem angelum esse, dicens : *Labia enim sacerdotis custodiunt scientiam. Et legem requirent ex ore ejus, quia angelus Domini exercituum est.* (Malach. II, 7). Sive vere propter honorem angelorum, qui Ecclesiæ assistere perhibentur.

« Verumtamen neque vir sine muliere, neque mulier sine viro in Domino. » Consolatur illas, ne nimium eas gravasse videatur : et nec vir sine muliere potest nasci, nec mulier sine viro.

« Nam sicut mulier de viro, ita et vir per mulierem. » Hoc est in principio. Potest et ita dici : Sicut Eva ex Adam, ita secundum hominem, Christus ex Maria.

« Omnia autem ex Deo. » Contra Manichæos, qui negant carnem factam a Deo.

« Vos ipsi iudicate : decet mulierem non velatam orare Deum. » In ipsorum iudicio ponit, ut sua conscientia convincantur.

« Nec ipsa natura docet vos. » Potest dici, si hoc natura est : quare non ab omnibus gentibus custoditur ? quia illi a natura deciderunt : sicut ex multis aliis comprobatur. Denique sine lege vivunt, et si apud illos loqueretur Apostolus, aliis rationibus uteretur.

« Quod vir quidem si comam nutriat, ignominia est illi : mulier vero si comam nutriat, gloria est illi. » Nazaræi ut comam nutrirent, ex Dei præcepto devotissime faciebant.

« Quoniam capilli pro velamine dati sunt ei. » Exposuit, quod dixerat, si non velatur et tondeatur.

« Si quis autem videtur contentiosus esse. »

« Nos talem consuetudinem non habemus. » Sive contendendi, sive talia faciendi.

« Neque Ecclesia Dei. » Quæ mansuetudini potius, quam contentionibus studet.

« Hoc autem præceptio. » Considerandum est, quid audierit a Domino ille servus, qui solum acceptum talentum custodivit. Unde non est laudandus, qui non semper crescit in melius ; quia fides eo perfectior esse debet, quo senior. Miserum autem est, si semper infans lacte potetur ; aut qui litteris studet, hoc solum habeat, quod in priuis rudimentis accepit. Quanto igitur magis ille sine spe est, qui non solum non proficit, sed etiam deficit, et illud ipsum **B** penitus obliviscitur quod accepit !

« Non laudans quod non in melius, sed in deterius proficitis. » Subauditur, vitupero quod in deterius proficitis.

« Primum quidem convenientibus vobis in Ecclesiam. » Incipit de sacramentis.

« Audio scissuras esse inter vos, et ex parte credo. » Secundum quod mihi a Domino revelatum est : sive quia scio contentiosos vos esse.

« Nam oportet et hæreses esse, ut et qui probati sunt, manifesti fiant in vobis. » Quia tales contentiones habetis, necesse est etiam vos usque ad hæreses pervenire. Sicut si dicas : ille qui tantum bibit, necesse habet inebriari. Item non hoc dicit Apostolus, quia debent esse hæreses ; sed quia inter se scissuras habebant, ideo dicit, oportet hoc esse : et necesse est hæreses esse. **C**

« Convenientibus ergo vobis in unum, jam non est Dominicam cœnam manducare. Unusquisque enim suam cœnam præsumit ad manducandum. » Jam non est Dominica, sed humana : quando unusquisque tanquam cœnam propriam solus invadit et alii, qui non obtulerit, non impertit : ita ut magis propter saturitatem quam propter mysterium videamini convenire. Ceterum Dominica cœna omnibus debet esse communis : quia ille omnibus discipulis suis qui aderant, æqualiter tradidit sacramenta. Cœna autem ideo dicitur, quia Dominus in cœna tradidit sacramenta. Item hoc ideo dicit, **D** quia in Ecclesia convenientes, oblationes suas separatim offerebant : et post communionem quæcumque eis de sacrificiis superfuissent, illi in Ecclesia communem cœnam comedentes, pariter consumebant.

« Et alius quidem esurit, alius autem ebrius est. » Quicumque non obtulisset, non communicabat : quia omnia soli, qui obtulerant, insumebant. Quidam hunc locum ad illos referunt, qui epulas in Ecclesia faciebant. Aliter : Quidam esurit, quidam ebrius est : ideo dicit, quia supervenientibus medicis, et volentibus sumere sacramenta, decrant ; quoniam ab illis, qui obtulerant oblationes, in communi convivio fuerant cuncta consumpta.

« Nunquid domos non habetis ad manducandum

et bibendum? » Si vultis saturari, domi manducate. Sanctificatio enim etiam in parvo consistit.

« Aut Ecclesiam Dei contemnitis? » Facientes eam triclinium epularum.

« Et confunditis eos qui non habent? » Confundebantur, ab omnibus denotati: cum ita debeant communicare, ut cum qui obtulerit nemo cognoscat.

« Quid dicam vobis? laudo vos, in hoc non laudo. » Sicut in aliis laudavi, ubi laudabiliter egistis, in hoc omnino non laudo.

« Ego enim accepi a Domino, quod et tradidi vobis. » Non est meum quod vobis tradidi, sed a Domino illud accepi, sicut ipse alibi dicit, non se ab hominibus, sed omnia a Deo didicisse.

« Quoniam Dominus Jesus. » Jam hinc quasi oblitus commemorat, quam magnum sit hujus mysterii sacramentum.

« In qua nocte tradebatur. » Id est, a Juda.

« Accipite, et manducate. » Hoc est, benedicens, etiam passurus, ultimam nobis commemorationem, siue memoriam dereliquit. Quemadmodum si quis peregre proficiscens aliquod pignus ei, quem diligit, derelinquat: ut quotiescunque illud viderit, possit ejus beneficia et amicitias memorari: quod ille si perfecte dilexit, sine ingenti desiderio non potest videre, vel fletu.

« Hoc est corpus meum, quod pro vobis tradetur. Hoc facite in meam commemorationem. Similiter et calicem, postquam cœnavit, dicens: » *Qui manducat corpus meum, et bibit meum sanguinem, in me manet, et ego in eo* (Joan. iv, 57). « Unde agnoscere se debet, quisquis Christi aut corpus edidit, aut sanguinem bibit, ne quid indignum ei faciat, cujus corpus effectus est.

« Hic calix Novum Testamentum est. » Quia Vetus, hoc per sanguinem animalium portendebat.

« In meo sanguine. » Et Vetus et Novum per sanguinem dedicatur: quia sine morte firmum esse non potest testamentum.

« Hoc facite, quotiescunque bibetis, in meam commemorationem. » Ideo hoc Salvator tradidit sacramentum, ut per hoc semper commemoremus, quia pro nobis est mortuus. Nam et ideo cum accipimus, a sacerdotibus commonemur, quia corpus et sanguis est Christi: ut beneficiis ejus non existamus ingrati.

« Quotiescunque enim manducabitis panem hunc, et calicem bibetis, mortem Domini annuntiabitis. » Sive ipsi mysterio nuntiatis, sive in cordibus vestris agnoscitis.

« Donec veniat. » Tandiu memoria opus est, donec ipse venire dignetur.

« Itaque quicumque manducaverit panem hunc, et biberit calicem Domini indigne. » Sicut scriptum est: *Omnis mundus manducabit* (Levit. vii, 19). Et iterum: *Anima quæ manducaverit immunda, exterminabitur de populo suo* (Ibid. 20). Et ipse Dominus ait: *Si ante altare recordatus fueris, quia*

habet frater tuus aliquid adversum te: relinque munus tuum ante altare, et vade reconciliari fratri tuo (Matth. v, 23, 24). Prius ergo perscrutanda est conscientia, si in nullo nos reprehendit, et sic aut offerre, aut communicare debemus. Quidam sane dicunt: quia non indignum, sed indigne accipientem revocet a sancto. Si ergo etiam dignus indigne accedens retrahitur: quanto magis indignus qui non potest accipere digne! Unde oportet otiosum cessare a vitiis, ut sanctum Domini corpus sancte percipiat.

« Reus erit corporis et sanguinis Domini. » Quia tanti mysterii sacramentum pro vili despexerit.

« Probet autem seipsum homo: et sic de pane illo edat, et de calice bibat. » Si in linteum, vel vas sordidum, non illud mittere audet, quanto magis in corde polluto! quam immunditiam Deus super omnia execratur, et quæ sola injuria ejus est corpori. Nam et Joseph ille justus propterea sindone munda involutum in sepulcro novo corpus Domini sepelivit (Matth. xxvii, 59, 60), præfigurans corpus Domini accepturos, tam mundam mentem debere habere, quam novam.

« Qui enim manducat et bibit indigne, judicium sibi manducat et bibit. » Dupliciter reus effectus, præsumptionis scilicet, et peccati.

« Non judicans corpus Domini. » Non discernens a cibo communi.

« Ideo inter vos multi infirmi et imbecilles, et dormiunt multi. Quod si nosmetipsos diducamus, non utique diducemur. » Erat præsens correptio, et nunc est: sed quia multi talia patiuntur, putamus consuetudinis esse, quod culpæ est. Tribus sane causis infirmitates adveniunt corporales: aut ex tentatione, sicut Joël et Tobia; aut ex peccato, sicut Asaph regi, et his qui in præsentia ab Apostolo arguuntur; aut ex aliqua intemperantia, ut Timotheo, et his qui jubentur medicum honorare. Huic tantum causæ humana potest succurrere medicina. Item significat Corinthios, propter supradictum peccatum, ægrotatione et imbecillitate et morte a Domino esse correptos.

« Dum judicamur autem, a Domino corripimur: ut non cum hoc mundo damnemur. » Correptio paternæ est pietatis, ut pœniteamus: ne cum infidelibus mundi damnemur in æternum.

« Itaque, fratres mei, cum convenitis ad manducandum, invicem exspectate. Si quis esurit, domi manducet. » Quia nemo alium exspectabat, ut communiter offerretur.

« Ut non in judicium conveniatis. » Non in sanctificationem, sed ad judicium conveniebant.

« Cætera autem cum venero, disponam. » Cætera de ipsius mysterii sacramento.

CAPUT XII.

« De spiritualibus autem. » Incipit de spiritualibus sacramentis. Crescente fide, jam linguarum

gratia (quam propter infideles acceperant) desinebat : hinc ergo plurimi contristati, adhuc etiam hanc gratiam habentibus invidabant, omnibus donis hanc majorem esse putantes.

« Nolo vos ignorare, fratres. » Nolo vos hujus mysterii nescire rationem.

« Scitis autem quoniam cum gentes essetis, ad simulacra muta. » Hoc est irrationabile, secundum Prophetam dicentem : *Similes illis fiant, qui faciunt ea, et omnes qui confidunt in eis (Psal. cxiii, 16).*

« Prout ducebamini euntes. » A magis, vel aruspibus idolorum.

« Ideo notum vobis facio, quod nemo in spiritu Dei loquens, dicit anathema Jesu. » Utinam irrationabiles mobilesque non sitis ! cum religione enim et mores mutare debetis, et nosse vestræ fidei rationem.

« Et nemo potest dicere, Dominus Jesus, nisi in Spiritu sancto. » Quomodo ergo operarios iniquitatis Dominus cognoscet, si etiam virtutes sint operati, et Deus malis operibus denegatur ? Sed nemo potest in Spiritu sancto Dominum appellare, nisi qui eum et verbis et operibus confitetur. Item docet Corinthios, nisi in Spiritu sancto, hoc est in bonis operibus, conversantes, Dominum Jesum dicant, eis prodesse non posse, sicut et ipse Dominus in Evangelio dicit : *Non omnis qui dicit mihi, Domine, Domine, introibit in regnum cælorum, sed qui facit voluntatem Patris mei (Matth. vii, 21).*

« Divisiones vero gratiarum sunt, idem autem spiritus. Et divisiones ministracionum sunt, idem autem Dominus. Et divisiones operationum sunt, idem vero Deus, qui operatur omnia in omnibus. » Ille vult ostendere, gratiæ Spiritus sancti divisiones esse, non ipsius. Et quamvis hic locus proprie contra Macedonios faciat, qui Spiritum sanctum negant esse Deum : dicendo enim, semper idem, omnia se dicere de Spiritu sancto declarat. Sed et paulo post ait : « Hæc autem omnia cooperatur unus atque idem Spiritus : » ut eum et Deum et Dominum demonstraret. Tamen contra Arianos non mediocre est argumentum, qui de hoc calumniari solent, quod primo Pater, secundo Filius, tertio Spiritus sanctus nominatur. Ille enim istum ordinem permutavit. Item manifesta prædicatio est, unius deitatis atque substantiæ Patrem, et Filium, et Spiritum sanctum esse, qui potestatem ut Dominus et Deus, singulis quibusque, ut vult, gratiarum dona largitur.

« Unicuique autem datur manifestatio spiritus ad utilitatem. » Ut appareat illum Spiritum sanctum accepisse.

« Alii quidem per spiritum datur sermo sapientiæ. » Sapientiæ sermo est, sapienter et apte ac rationabiliter loqui : et posse disserere, vel docere, quod norit sane. Qui ex dono habet sapientiæ, sine suo conatu loquitur et labore ; et nemo illi sicut beato Stephano prævalet contraire (Act. vi, 10).

A Ad utilitatem, et incredulorum, ut credant : et credentium, ut firmentur.

« Alii autem sermo scientiæ, secundum eundem spiritum. » Ut sciat legis mysteria explanare : vel, ut præterita noverit, et æstimet de futuris.

« Alteri fides in eodem spiritu. » Hic fides, ad prodigia facienda, quæ montes transferat. Abusive enim rem posuit pro effectu.

« Alii gratia sanitatum in uno spiritu. » Ut curet ægros.

« Alii operatio virtutum. » Opus virtutis est, dæmonia ejicere, vel mortuos suscitare.

« Alii prophetia. » Hoc est, ut futura prædicat.

« Alii discretio spirituum : alii genera linguarum. » Ut qualis, vel quo spiritu veniat, vel loquatur, intelligat.

« Alii interpretatio sermonum. » Alius interpretari poterat quæ alius loqueretur.

« Hæc autem omnia operatur unus atque idem spiritus. » Si omnia unus spiritus operatur, quare contristaris, quod aliam gratiam accepisti : et alium, quasi majorem partem invaserit, æmularis, cum hoc non in nostra, sed in donantis sit positum potestate.

« Dividens singulis prout vult. » Sic quoque spiritum Domini dicit : dum non jussus, sed voluntarius operatur.

C « Sicut enim corpus unum est, et membra habet multa : Omnia autem membra corporis cum sint multa, unum tamen corpus sunt. » Per comparisonem corporis, ostendit non naturam membrorum, sed officia esse diversa : et neminem debere curare cujus sit officii, dum omnes uno eodemque spiritu animentur. Sumit exemplum ex humano corpore : ut doceat ita esse Ecclesias in Christo unum corpus, sicut sunt membra in corpore hominis : ne adversum alterum, alter inflectur.

« Ita et Christus. » Notandum quod Christus per corpus suum dicatur Ecclesia.

D « Etenim in uno spiritu omnes nos in unum corpus baptizati sumus, sive Judæi, sive gentiles, sive servi, sive liberi. » Ut unum corpus efficiamur in Christo. Quorum ergo spiritualia et cælestia communia sunt, debent terrena et carnalia communiter possidere, secundum sententiam prophetæ : *Nonne pater unus est omnium (Malach. ii, 10) ?* Item hic manifeste ostenditur : quoniam qui baptizantur in nomine Patris, et Filii, et Spiritus sancti, in una baptizantur substantia : quoniam Trinitas deitatis non habet diversitatem, dicente Apostolo :

« Et omnes in uno spiritu vocati sumus. » Quasi potionati spiritu, quem accipiunt baptizati per manuum impositionem.

« Nam et corpus. » Revertitur ad exemplum.

« Non est unum membrum, sed multa. » Non potest totum corpus, unum officium agere ; sed

unumquodque membrorum id agit ad quod aptum A est.

« Si dixerit pes. » Pes Ecclesie dici potest, qui ad intercedendum egreditur.

« Quoniam non sum manus. » Manus est ille, qui operatur.

« Non sum de corpore : num ideo non est de corpore ? Et si dixerit auris : quoniam non sum oculus, non sum de corpore : num ideo non est de corpore ? » Dicebat enim non esse se de corpore : quia hanc quam alii acceperunt gratiam, non habebat.

« Si totum corpus oculus, ubi auditus ? » Si omnes scientes, ubi sunt auditores ?

« Si totum auditus, ubi odoratus ? » Si omnes auditores, quis erit boni odoris malive discretor : B ut unum corpus efficiamur in Christo.

« Nunc autem posuit Deus membra, unumquodque eorum in corpore sicut voluit. » Sicut in corpore apte et ordinate constituta sunt membra : ita et in Ecclesia unusquisque a Deo, ad id quod aptus est, ordinatur.

« Quod si essent omnia unum membrum, ubi corpus ? » Si omnes unam gratiam haberent, reliquæ ubi essent ? nec corpus jam poterant esse, sed membra.

« Nunc autem multa quidem membra, unum autem corpus. » Hoc est, humanum : quod multa membra ostendit.

« Non potest autem oculus dicere manui, opera tua non indigeo. » Ideo invidem indigemus, ut magis ac magis charitas confirmetur. Nam si unus omnia haberet, adversus cæteros inflaretur.

« Aut iterum caput pedibus. » Sacerdos est caput : infirmi, pedes Ecclesie. Si dixerit auricula, quæ sapiens auditor est (nam auris inter cætera auferri dicitur a Judæa per Isaiam prophetam [cap. vi, vers. 10] : Non sum oculus, non sum ex corpore : num ideo non est de corpore ?

« Non estis mihi necessarii. » Oculus est, qui intelligit ; os, ille qui docet, vel loquitur linguis.

« Sed multo magis, quæ videntur membra corporis infirmiora esse, necessarios sunt. » Membra, quæ spernitur in Ecclesia majoris utilitatis esse probantur : sicut in corpore sine manibus et pedibus vivitur, sine intestinis omnino non vivitur.

« Et quæ putamus ignobiliora membra esse corporis. » Non quo vere sint talia.

« His honorem abundantiorum circumdamus. » Cum cautius vestimentis, et diligentius conteguntur.

« Et quæ inhonesta sunt nostra, abundantiorum honestatem habent. Honesta autem nostra nullius egent. » Quæ per se pulchra sunt, nullius tegminis egent pulchritudine, ut est caput et manus.

« Sed Deus temperavit corpus, ei cui dærat, abundantiorum tribuendo honorem. » Minoribus majora dona concedens : ut qui honore minor erat, gratia abundaret.

« Ut non sit schisma in corpore. » Ut pro invicem solliciti simus : dum alternitro indigemus, ne quis sequatur et gratia et honore privatum.

« Sed in idipsum pro invicem sollicita sint membra. » Sicut oculi viam pedibus prævident, et manus pro toto corpore operantur : et omnia alter utrum membra deserviunt.

« Et si quid patitur unum membrum, compatitur omnia membra. » Si unum membrum dolet, totum corpus affligitur, et ad sanitatem ejus membra omnia collaborant.

« Sive gloriatur unum membrum, congaudent omnia membra. » Sicut ait Salomon : *Corde letante, vultus floret* (Prov. xv, 15). Nos autem compassionem et congratulationem in contraria permutamus.

« Vos autem estis corpus Christi. » Hoc est, Ecclesia de carne ejus et de ossibus ejus : sicut ad Ephesios ait.

« Et membra de membro. » Toti, corpus : singuli, membra.

« Et quosdam quidem posuit Deus. » Mædo ipsum vult membrorum ordinem demonstrare.

« In Ecclesia primo apostolos. » Non in synagoga, ne putemus eum de antiquis dixisse prophetis : sicut erat Agabus : cæterum patriarchas quoque debuerat nominare.

« Secundo prophetas, tertio doctores. » Prophetæ sunt, qui explanant obscura prophetarum : et qui homines exhortantur, sicut alibi dicit : Nam qui prophetat hominibus, loquitur ad edificationem, exhortationem, et consolationem.

« Deinde virtutes, exinde gratias curationum. » Hic virtutes, signa majora significat.

« Opitulationes. » Hoc est, adjutoria. Unde Paulo in visu dicitur a viro Macedone : *Veni, adjuva nos* (Act. xvi, 9).

« Gubernationes, genera linguarum, interpretationes sermonum. » Qui sciunt singulos, prout apti sunt gubernare.

« Nunquid omnes apostoli ? Nunquid omnes prophetæ ? Nunquid omnes doctores ? Nunquid omnes virtutes ? Nunquid omnes gratiam habent curationum ? Nunquid omnes linguis loquuntur ? Nunquid omnes interpretantur ? Hoc est quod superflus dixerat : Si essent omnia unum membrum, ubi corpus ?

« Emulamini autem charismata meliora. » Hoc est, sectantini prophetas.

« Et adhuc excellentiorem. » In Græco habet, *super modum*.

« Viam vobis demonstro. » Charitatem, per quam pervenitur ad Deum : Vult nos magis illa querere, quæ ex nobis sunt, et ad vitam prosunt, quam signa quæ non sunt in nostra potestate posita.

CAPUT XIII.

« Si linguis hominum loquar, et angelorum. »

Non solum omnium hominum, sed etiam si quæ A species charitatis. Parentes, quia multum diligunt filios, eorum etiam libenter patiuntur injurias.

« Charitatem autem non habeam : factus sum velut æs sonans, aut cymbalum tinniens. » Quod non ex se, sed ab alio impulsum solum sonitum reddit, et delectat auditum. Charitas vero ex nobis est, et omnem possidet fructum.

« Et si habuero prophetiam, et noverim mysteria omnia. » Hic futura prædicare, mysteriorum cognitio est, et omnium secretorum. Scientia vero, nosse omnia quæ fuerunt et sunt. Si ista omnia tam magna sine charitate nihil sunt : quanto magis sine abstinence, jejunio, et his similibus, in quibus sibi plerique relicta charitate gloriantur !

« Et omnem scientiam. » Et hic scientia magna : B quia cum his computatur, etiam si minor sit charitate.

« Et si habuero omnem fidem, ita ut montes transferam : charitatem autem non habuero, nihil sum. » Hic intelligitur magna fides esse, quæ in Evangelio grano sinapis comparatur : quæ non propter modicitatem, sed propter integritatem, vel viorem apposita est. Notandum sane quod inter cætera etiam omnis fides, quæ montes transferat, sine charitate non prosit.

« Et si distribuero in cibos pauperum omnes facultates meas. » Apostolus de summo charitatis bono tractans, magis cum proculdubio rebus prætulisse credendus est : neque enim potuerunt rei summæ comparari non magnæ : quod ex ipsis speciebus C agnoscitur. Nam linguis hominum loqui, et angelorum, et habere prophetiam, et omnia mysteria nosse, omnemque scientiam possidere, et habere omnem fidem, et ignibus se cremandum tradere, magna esse quis nesciat ? His etiam mundi contemptus annectitur : qui si magnus non esset, nec rei summæ, id est charitati, compararetur, nec inter magna utique poneretur. Quod illorum sententiam destruit, qui renuntiandum rebus sæculi certo tempore, persecutione cogente, volunt esse præceptum : ut et apostolis gloriam tollant, quod non voluntarie fecerint, sed inviti : et nostri ævi per- D ctos, vanos constituent, qui rem alterius temporis frustra nunc voluerunt exercere. Item aliter : Notandum, quod contemptus mundi, martyrio comparatur : contra eos qui illud de Evangelio variis argumentis nituntur exsolvere, ubi dicitur ad divitem : *Vade, vende omnia quæ habes, et da pauperibus* (Matth. xix, 21).

« Et si tradidero corpus meum, ita, ut ardeam : charitatem autem non habuero, nihil mihi prodest. » Non propter Deum, sed propter gloriam humanam. Vel certe si quis in ipso martyrio adversum fratrem retineat iram, contemnens eum qui jussit nos malitiam proximi oblivisci, et in ipsa etiam morte pravicator existens.

« Charitas patiens est, benigna est. » Semper bene volens. Modo describit omnia membra, et

« Non est ambitiosa. » Major esse aliis non ambit, et super fratres non cupit dominari.

« Non quarrit quæ sua sunt. » Non quærit quod sibi tantum sit utile, sed quod multis.

« Non irritatur. » Non incitatur ad jurgia, ab illo quem diligit.

« Non cogitat malum. » Non solum non facit, sed ne cogitat quidem.

« Non gaudet super iniquitate. » Contristatur si quem iniquum aliquid, vel fecisse, vel passum esse conspexerit.

« Congaudet autem veritati. » Id est bonis operibus, vel fidei veritati.

« Omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, omnia sustinet. » Suffert injurias, satisfacienti credit, sperat ejus emendationem : et donec corrigat, patienter expectat.

« Charitas nunquam excidit. » Hoc est, ipsa sola permanet in futuro. Aut certe, quæ vera est, non finitur.

« Sive prophetiæ evacuabuntur, sive linguæ cessabunt, sive scientia destruetur. Ex parte enim cognoscimus, et ex parte prophetamus. » Non C omnia scimus, nec omnia prophetamus. Et ita, Ut in majus proficiamus, destruentur ; per ista enim ad perfecta venimus.

« Cum autem venerit quod perfectum est, evacuabitur quod ex parte est. » Quod sanctis promissum est in futuro.

« Cum essem parvulus, loquebar ut parvulus, sapiebam ut parvulus, cogitabam ut parvulus. » Exemplo carnalis incrementi, vult spiritualem demonstrare profectum.

« Quando autem factus sum vir, evacuavi quæ erant parvuli. » Exposuit qualiter evacuentur quæ superius memoravit.

« Videmus nunc. » Quasi parvuli, qui non possunt serena cordis luce, perfecte lumen perspicere veritatis.

« Per speculum in ænigmate. » Per speculum legis, quasi rerum imaginem contemplamur.

« Tunc autem facie ad faciem. » Id est in præsentia.

« Nunc cognosco ex parte : tunc autem cognoscam, sicut et cognitus sum. » Sicut me perfecte Deus novit, ita et ego, quæ sunt divina cognoscam.

« Nunc autem manent fides, spes, charitas, tria hæc : major autem horum est charitas. » Omne quod speramus, credimus, non omne quod credimus, speramus. In præsentia tria hæc : in futuro sola Dei charitas, et angelorum et sanctorum om-

nium permanebit. Majus ergo est, quod semper erit, quam quod aliquando cessabit. Item in Patre, et Filio, et Spiritu sancto, fides stabilis est: additamento enim opus non habet. Spem autem eam manere dicit, quæ est non eorum quæ videmus. Charitas vero ideo major est omnibus: quia qui diligit, et credit et sperat.

CAPUT XIV.

« Sectamini charitatem. » Omni conatu ipsam sequamini: quia in vestra est potestate.

« Æmulamini spiritualia, magis autem prophetis. » Et spiritualia dona æmulari vos ac quærere non prohibeo, sed ut magis proficiatis, exhortor.

« Qui enim loquitur lingua, non hominibus loquitur, sed Deo. Nemo enim audit. » Nemo per auditum aurium de his quæ dicuntur accipit intellectum, nisi Deus, et qui interpretandi donum accipit, vel qui ejusdem est linguæ.

« Spiritus autem loquitur mysteria. » Iterum linguam significat.

« Nam qui prophetat, hominibus loquitur ad ædificationem, et exhortationem, et consolationem. Qui loquitur lingua, semetipsum ædificat; qui autem prophetat, Ecclesiam Dei ædificat. » Notandum quoniam prophetiam doctrinam dicit: exposuit quot modis intelligenda sit prophetia. Quicumque hanc habet, propheta esse censendus est.

« Volo autem omnes vos loqui linguis, magis autem prophetare. » Hoc quidem volo, sed illud malo: hoc non prohibeo, illud exhortor.

« Nam major est, qui prophetat. » Quia ex hoc magnum opus est charitatis, per quod multi proficiunt.

« Quam qui loquitur linguis. » Quod vos præcipuum existimatis.

« Nisi forte interpretetur, ut Ecclesia ædificationem accipiat. » Si interpretetur, æqualis esse poterit prophetanti.

« Nunc autem, fratres, si venero ad vos, linguis loquens: quid vobis prodero, nisi vobis loquar, aut in revelatione, aut in scientia, aut in prophetia, aut in doctrina? » Suum illis proponit exemplum: erit vobis sola admiratio, non profectus: nisi vobis aut interpreter, aut plana faciam legis occulta, quæ novi, aut prophetias exponam, aut vos moralibus doceam institutis.

« Tamen quæ sine anima sunt vocem dantia, sive tibia, sive cithara, nisi distinctionem sonitum dederint: quomodo sciatur id quod canitur, aut quos citharizatur? Cum hæc inanimentia, nisi distinctionem habeant, non possunt reddere cantilenam, et ut superflua respuuntur: quanto magis vobis, qui spirituales estis, suavitas non aures debet mulere, sed mentes!

« Etenim si incertam vocem det tuba, quis parabit se ad bellum? Ita et vos per linguam nisi manifestum sermonem dederitis, quomodo sciatur id

quod dicitur? » Si vox tubæ incerta fuerit, utrum solemnitatis an belli sit, nemo pugnabit: ita ergo et vester intelligendus est sermo, ut possit ad spirituale prælium Christi milites præparare.

« Eritis enim in aera loquentes. Tam multa ut puta genera linguarum sunt in hoc mundo. » Etiam si tam multa loquamini, ut genera sunt linguarum, quid proderit, cum omnia in aera solvantur, et nulli proficiant?

« Et nihil sine voce est. » Nihil sine voce linguam habens.

« Si ergo nesciero virtutem vocis, ero ei cui loquor barbarus. » Omnis sermo, qui non intelligitur, barbarus judicatur.

« Et qui loquitur mihi barbarus. Sic et vos, quoniam æmulatores estis spirituum ad ædificationem Ecclesiæ, quærite ut abundetis. » Quoniam spiritualia dona sectamini, illa magis quærite, quæ ædificent auditores.

« Et ideo qui loquitur lingua, oret ut interpretetur. » Oratio hoc loco oris elocutio intelligitur. Sic ergo loquatur, ut gratiæ verba quæ dicit, possint intelligi: sive oret, ut illi interpretandi gratia donetur.

« Nam si orem lingua, spiritus meus orat. » Hoc dicit, quoniam si quis incognitis aliis linguis loquatur, mens ejus, non ipsi efficitur sine fructu, sed audienti: quidquid enim dicitur ignorat. Item si lingua dicam, non ego loquor, sed spiritus, qui in me est. Si autem ad orationem requiratur spiritus, sermo non intelligendus est, qui nonnumquam, mente alia cogitante, precatur.

« Mens autem mea sine fructu est. » Qui non intelligo quod loquor.

« Quid ergo? Orabo spiritu, orabo et mente. Psallam spiritu, psallam et mente. » Qui enim interpretatur, necesse est ut ante intelligat quod aliis est dicturus. Item sic est loquendum, ut intelligant alii.

« Cæterum si benedixeris spiritu. » Benedicitur omne quod vere et secundum Deum dicitur.

« Quis supplet locum idiotæ? » Laicum significat, qui nullo gradu ecclesiastico fungitur. Aliter: Inanitatem scientiæ in corde ignari, quis implet?

« Quomodo dicet amen super tuam benedictionem? Quoniam quid dicas, nescit. » Quomodo tuæ perhibet benedictioni testimonium, vel consensum.

« Nam tu quidem bene gratias agis, sed alter non ædificatur. » Quod superius dixerat, omni benedicas, hic ipsum exponit.

« Gratias ago Deo meo, quod omnium vestrum lingua loquor. » Ne putetis me hanc quoque gratiam non habere, et vos ideo prohibere, et idcirco non loqui.

« Sed in Ecclesia volo quinque verba sensu meo loqui. » Sed malo perpauca ad profectum loqui.

quam multa quæ nulli proficiant. Quidam sane A quærent, quæ sunt quinque verba : a quibus e contrario, quæ sint decem millia, est quærendum.

« Ut et alios instruam : quam decem millia verborum in lingua. » Id est, proprio intellectu et simplici ratione.

« Fratres, nolite pueri effici sensibus. » Scire debetis quandiu futuræ sint linguæ, vel quære sint datæ.

« Sed malitia parvuli estote, sensibus autem perfecti estote. » Malitia debetis parvuli esse, non sensu : simul ostendit neminem nisi parvulum malitia, sensu esse perfectum. Quia in malevolam animam non introibit spiritus sapientiæ (*Sap. 1, 4*).

« In lege enim scriptum est : Quoniam in aliis linguis, et in aliis labiis loquar populo huic, et nec sic exaudiet me, dicit Dominus. » Etiam hoc signo dabo, ut per sanctos meo inusitato sermone loquar, et nec sic eloquentem intelligant.

« Itaque linguæ in signum sunt, non fidelibus. » Illic ostenditur, crescente fide, signa cessasse, quando infidelium causa danda esse prædicebatur.

« Sed infidelibus. » Ut ejus saltem admiratione moverentur.

« Prophetia autem non infidelibus, sed fidelibus. » Major est ergo et utilior, quæ fidelibus prodest, et semper est opus.

« Si ergo conveniat universa Ecclesia in unum, et omnes linguis loquantur. » Hoc si fieri potest, C ut concederetur vobis, qui omnes hoc vultis.

« Intrent autem idiotæ, aut infideles. » Idiotæ nuper credentes dicuntur hoc loco.

« Nonne dicent, quid insanitis? » Sicut Judæi de apostolis dixerunt : *Hi pleni sunt musto* (*Act. 11, 13*). Aliter, sicut initio apostoli, quando acceperunt Spiritum sanctum, visi sunt quasi ebrii.

« Si autem omnes prophetent, intret autem quis infidelis, vel idiota : convincitur ab omnibus, dijudicatur ab omnibus. Occulta enim cordis ejus manifesta fiunt. » Quando ejus pulsatur conscientia per doctrinam.

« Et ita cadens in faciem, adoravit Deum, pronuntians quod vere Deus in vobis sit. » Sicut Nabuchodonosor adoravit Danielelem : *Vere Deus vester ipse est Deus* (*Dan. 11, 47*), postquam somnium quod oblitus fuerat, et interpretationem ejus audisset.

« Quid ergo est, fratres? » Quid ergo est faciendum, vel quid definitus esse tenendum?

« Cum convenitis unusquisque vestrum psalmum habet, doctrinam habet. » Hoc est, intelligit psalmum.

« Apocalypsim habet, linguam habet, interpretationem habet. » Revelationem aliquam mysteriorum, quod intelligitur revelatio.

« Omnia ad ædificationem fiant. » Nihil sit in vobis quod non vos alterutrum ædificet.

« Sive lingua quis loquitur secundum duos : aut ut multum tres, et per partes, et unus interpretetur. » Hoc est, vicissim prophetantes dicant, et unus paulatim interpretetur.

« Si autem non fuerit interpres, taceat in Ecclesia : sibi autem loquatur et Deo. » Sua conscientia, et Dei teneat eum gratiam hanc habere.

« Prophetæ autem duo aut tres dicant, et cæteri dijudicent. Quod si alii revelatum fuerit sedenti, prior taceat. Potestis enim omnes per singulos prophetare, ut omnes discant, et omnes exhortentur. » Non stantibus, sed prophetis sedentibus.

« Et spiritus prophetarum prophetis subjectus est. Non enim est dissensionis Deus, sed pacis. » Sive gratia spiritus alteri prophetæ consensit, ut alterutrum sibi cedant : sive spiritum humilitatis, et charitatis debent habere prophetæ. Quia Deus qui in ipsis est, non est Deus dissensionis, neque superbiæ. Item hoc ait, quia in quo est spiritus prophetiæ per societatem gratiæ subjectus est : in qua non æmulatur alterum prophetare, cum ei fuerit revelatum.

« Sicut et in omnibus Ecclesiis sanctorum doceo. » Sic est ubique, ne novi aliquid me vobis Imperare potetis.

« Mulieres in Ecclesiis taceant. Non enim permittitur eis loqui, sed subditas esse sicut et lex dicit. » Quia contra ordinem est naturæ, vel legis, ut in conventu virorum femina loquantur. Quæritur ergo quomodo alibi dicat, mulieres docere prudentiam et castitatem debere. Sed hoc in sexu suo. Sed et hic designat locum, ubi taceant : alibi eis loqui permisit, sicut et lex dicit.

« Si quid autem volunt discere. » Quia et vir prius factus est, et Sara dominum vocabat Abraham (*Gen. xviii, 12*).

« Domi viros suos interrogent. Turpe est enim mulieri loqui in Ecclesia. » Ne videretur eas etiam discere vetuisse, domi illas hoc quod publice non decebat, facere debere præcepit.

« An a vobis verbum Dei processit : aut in vos solos pervenit? » Nunquid doctrina Christi, aut ex vobis est, aut apud vos remansit? De scientia similiter est dicendum.

D « Si quis videtur propheta esse, aut spiritualis, cognoscat quæ scribo vobis, quia Domini sunt mandata. Si quis autem ignoret, ignorabitur. » Illoc probatis verum prophetam, si ista cognoverit Domini mandata esse quæ dico. Si quis autem ignorat hæc, ignorabitur et a vobis, et a Domino dicente eis, qui se in ejus nomine prophetasse dicebant, nescio vos.

« Itaque, fratres, æmulamini prophetare, et loqui linguis nolite prohibere. » Illud sectamini, hoc prohibere nolite.

« Omnia autem honeste, et secundum ordinem fiant in vobis. » Nihil perverso ordine, aut per contentionem, vel inanem gloriam faciatis.

CAPUT XV.

« Notum autem vobis facio, fratres, Evangelium, quod prædicavi vobis. » Incipit causa resurrectionis. Inter cætera, quidam Corinthiorum etiam resurrectionem carnis ausi fuerant ex veteris scientiæ præsumptione negare: qui hic ab Apostolo arguuntur.

« Quod et accepistis. » Ne illi hoc non credidisse viderentur, vel omnes creditum respuisse.

« In quo statis, per quod et salvamini. » In cujus doctrina statis; et per quod salutem speratis, et in præsentem de diversis infirmitatibus sæpe salvamini.

Qua ratione prædicaverim vobis. » Tota ratio prædicationis nostræ hæc est, ut resurrectionem credatis, hoc est enim primum omnium, qui Christo deserviant: alioquin superfluous omnis labor est orationum jejuniorumque, quem in hac vita patimini, cum vobis hic prospera vel adversa cum infidelibus esse communia videantur: sicut et ipsi solent pagani proponere, quid ab illis amplius habemus, et verum est: si horum laborum præmiū in vita alia non habemus, pejores illis sumus: quia illi, vel in præsentem voluptatum et luxuriæ consolationem habere videntur.

« Si tenetis: nisi frustra credidistis. » Si fidei vestræ: laboris præmium non speratis, superflua hæc credidistis.

« Tradidi enim vobis in primis. » In primordio, sive maxime.

« Quod et accepi. » Vel a lege, vel a prioribus sive per revelationem Christi.

« Quoniam Christus mortuus est pro peccatis nostris, secundum Scripturas, et quia sepultus est. » Posset quidem apostolis prædicantibus, et multa virtutum signa facientibus haberi fides, esse ipsum Christum, quem evangelizant: sed ut majore beatus Apostolus auctoritate firmaret, hunc esse Christum Salvatorem mundi, quem Moyses et prophetae annuntiaverunt: ideo secundum Scripturas prædictum esse commemorat: sicut inter cætera Isaias propheta dicit: *Sicut ovis ad occisionem ducitur, et quasi agnus coram tondente se obmutescit* (Isa. LIII, 7). Item infra idem propheta: *Et dabit impios pro sepultura, et divitem pro morte sua* (Ibid. 9). Similiter Osee propheta, tertia die resurrectionem Christi futuram annuntiat, dicens: *Vivificabit nos post duos dies, in die tertia suscitabit nos, et vivemus in conspectu ejus* (Osee VI, 3).

« Et quia resurrexit tertia die, secundum Scripturas. » Sicut Osee dicit: *Vivificabit nos in biduo, et die tertia resurgemus.*

« Et quia visus est Cephæ. » Quod in Evangelio dicitur: *Apparuit Simoni* (Luc. XXIV, 34).

« Et post hoc undecim. » Iterum Petro, et reliquis decem.

« Deinde visus est plus quam quingentis fratribus simul: ex quibus multi manent usque adhuc: quidam autem dormierunt. » Vides quia in Evangelio non omnes scriptæ sunt visiones, nisi quæ

A sufficere enim ad fidem. Hic autem, quoniam de apostolis dixerat, etiam hoc addidit: ne apostoli tanquam intimi ejus, putarentur esse mentiti. Et ut major fides multitudini testium haberetur, etiam multi vivere dicuntur, qui possint interrogati dicere quæ viderunt.

« Deinde visus est Jacobo. » Jacobo seorsum apparuit.

« Deinde apostolis omnibus. » Sive iterum, sive apostolis, quos extra duodecim ad prædicandum misit.

« Novissime autem omnium. » Ne putarent eum audita potius quam visa narrare.

« Tanquam abortivo. » De cujus vita desperatum est.

« Visus est et mihi. » In via scilicet, vel in templo.

« Ego enim sum minimus apostolorum. » Minimus tempore, non labore.

« Qui non sum dignus vocari apostolus, quoniam persecutus sum Ecclesiam Dei. » *Fili, peccasti, ne adjicias iterum: sed et de pristinis deprecare* (Eccli. XXI, 1). Unde et per Isaiam Dominus dicit: *Ego sum qui deleo iniquitates tuas, et non memorabor, tu autem memorare* (Isa. XLIII, 25). Melius est enim dimissa recordari peccata, quam detenta oblivisci.

« Gratia autem Dei sum, id quod sum, et gratia ejus in me vacua non fuit. » Non fuit sine fructu, sicut ille, qui talentum Domini defodit in terram.

« Sed abundantius illis omnibus laboravi. » Quia illis diutius.

« Non ego autem, sed gratia Dei mecum. » Non ex me, sed gratia Dei: nec se sine gratia dicit in Evangelio laborasse, ne, contra illud quod superius dixerat, sibi aliquid dari videretur: nec gratiam sine se, ut liberum servaret arbitrium.

« Sive enim ego, sive illi, sic prædicavimus, et sic credidistis. » Unde igitur, et nos sic prædicavimus, et vos similiter credidistis, quia Christus idcirco surrexit primus, ut viam resurrectionis aperiret: hoc illis commemorat, ut illi quod consequens est negare non possint.

« Si autem Christus prædicatur, quod resurrexit a mortuis. » Quæ consequentia rationis. Jam enim hoc ipsum resurrectio est, quod Christus a mortuis resurrexit.

« Quomodo quidam dicunt in nobis, quoniam resurrectio mortuorum non est? Si autem resurrectio mortuorum non est. » Alterum ex altero pendet: aut utrumque negare, aut utrumque necesse est confiteri.

« Neque Christus resurrexit. » Cæterum, rei non futuræ exemplum dare non debuit.

« Si autem Christus non resurrexit, inanis est prædicationis nostra, inanis est et fides vestra. » Ergo et nos sine causa hæc prædicavimus, si vere non resurrexit, et vos in illum frustra credidistis. Quidam hæretici animæ resurrectionem volum assignare, non carnis: sed resurgere non dicitur,

nisi quod cecidit, et resurgit. Ergo neque anima a morte cecidit, neque semper jacuit corpus : alioquin surgere magis quam resurgere diceretur.

« Invenimur autem et falsi testes Dei : quoniam testimonium diximus adversus Deum, quod suscitaverit Christum : quem non suscitavit, si mortui non resurgunt. » Non solum vani, sed etiam falsi contra Deum invenimur existisse : si quidem mortui non resurgunt.

Nam si mortui non resurgunt, neque Christus resurrexit. » Sed quoniam de illo nemo dubitat, et de nobis nemo dubitet.

« Quod si Christus non resurrexit, vana est fides vestra. Adhuc enim estis in peccatis vestris. » Si mentitus est se post triduum resurrecturum, mentitus est etiam se peccata dimittere. Aut ita : B omnes in resurrectione ejus baptizamus, ut nostra peccata diluantur. Si ergo non resurrexit, nec nobis remissa sunt peccata.

« Ergo et qui dormierunt in Christo, perierunt. » Maxime de his dicit, qui pro Christo sunt mortui : sine causa enim hanc vitam perdidit, si aliam non habebunt.

« Si in hac vita tantum in Christo sperantes sumus : miserabiliores sumus omnibus hominibus. » Illi enim vel in præsentia gloriatur : nos autem hic tribulationes quotidie sustinemus.

« Nunc autem Christus resurrexit a mortuis. » Quod apud omnes est certum : quia in primis probatum est.

« Primitiæ dormientium. » Quia primus in incorruptione surrexit. Si ergo caput resurrexit, necesse est etiam ut cætera membra sequantur.

« Quoniam quidem per hominem mors, et per hominem resurrectio mortuorum. » Sicut per Adam mors intravit, quia primus ipse est mortuus : ita per Christum resurrectio, quia primus resurrexit. Et sicut ille morientium forma est, ita et iste resurgentium. Aliter : spem resurrectionis volens ostendere, hoc dicit : Sicut in Adam mortales sumus, sic et in Christo immortales erimus.

« Et sicut in Adam omnes moriuntur : ita et in Christo omnes vivificabuntur. » Omnes quidem resurgent, sed soli hi vivificabuntur in Christo, qui Christi merebuntur copulari corpori. Item et de communi morte, et de resurrectione dicit.

« Unusquisque autem in suo ordine. » Temporis vel honoris.

« Primitiæ Christus : deinde hi qui sunt Christi, qui in adventu ejus crediderunt. Deinde finis. » Tunc erit finis omnium, etiam mortis, cum universi resurgent.

« Cum tradiderit regnum Deo et Patri. » Regnum scilicet humani generis, secundum Petri epistolam, et Apocalypsim Joannis, Patri tradendum asserit esse per Filium : ut ibi regnet Deus per gloriam, ubi per vitia diabolus ante regnabat. Deo et Patri. Deo, secundum humanitatem : Patri, secundum deitatem. Hoc loco calumniari solent Ariani, di-

centes, minorem esse Filium. Si enim tradet, inquit, Patri regnum : ipse utique jam regnare desinet. Quibus primo dicendum est ; quia hic non de Trinitatis substantia, sed de resurrectione confirmat. Ergo secundum substantiam ejus loquitur, qui a mortuis resurrexit. Si tamen ideo Christus non regnabit, quia regnum traditurus est Patri ; ergo nec Pater regnarat, antequam ei tradatur a Filio. Si autem Pater non tunc primum regnavit, quamvis tunc suscipiat regnum ; nec Filius illud, quamvis tunc tradere videatur, amittit. Aliter : In hoc Deo Patri Christus regnum tradit, quoniam nemo potest ad Patrem venire, nisi crediderit in Christo, sicut ipse in Evangelio dicit : Nemo venit ad Patrem, nisi per me.

« Cum evacuaverit omnem principatum, et potestatem, et virtutem. » Evacuatis peccatis, evacuabuntur a nobis omnes contrariæ potestates : ab eo, quod nobis se sequentibus principantur potestate, qua nos vicerant. Virtus enim eorum, nostra peccata sunt.

« Oportet autem illum regnare, donec ponat. » Cum omnibus scilicet suis. Donec, non semper finem significat : sicut est illud : Ego Deus vester, donec senescatis, et cætera talia. Aliter : Oportet, inquit, regnare omnibus Christum, donec inimicos, et in se incredulos, subjiciat sibi et Patri. Non est autem una subjectio ; nam justos, ad se fide et credulitate venientes, subjicit. Infideles autem, et impios destruens, subjigabit æterno supplicio deputandos.

« Omnes inimicos sub pedibus ejus. » Quando alii voluntate, alii erunt necessitate subjecti.

« Novissime autem inimica destruetur mors. Omnia enim subjecta sunt pedibus ejus. Cum autem dicat, omnia subjecta sunt ei. » Diabolus, qui in Apocalypsi peccatum et mors appellatur : quia auctor est peccati et mortis.

« Præter eum, qui subjecti ei omnia. » Certe Apostolus dicit Filio, qui Deo Patri subjecti omnia, cuncta esse subjecta : ne et ipsum simul, cum omnibus, quæ subjecta sunt, credamus esse subjectum, quoniam a dextris Patris sedet : æquali potestate cum Patre judicaturus.

« Cum autem subjecta fuerint illi omnia, tunc et ipse Filius subjectus erit illi, qui subjecti sibi omnia. » Illic quoque Ariani ita calumniatur, ut dicant, quia post resurrectionem omnium et finem, erit Filius Patri subjectus, ut minor scilicet majori. Quibus respondendum est : Subjecti non semper ad diminutionem honoris pertinere, sed etiam ad charitatis officium : maxime cum et spiritus prophetarum prophetis dicitur esse subjectus, ut non sit Deus ibi dissensionis, sed pacis. Et ipse Dominus Joseph ac Mariæ scribitur fuisse subjectus. Multi sane de hoc capitulo diversa senserunt. Nam quidam dicunt, sicut in suis esurientibus esurit, vel cibatur : ita et in Ecclesia (quæ est corpus ejus) ipse subjicitur. Alii aiunt, quod

ipsa humana natura, quam induit, in gratiarum actionem semper sit subjecta divinitati : cui secum unum faciendo, omnia subjecerit. Multi etiam alia, et diversa dicunt, quæ inserere et enumerare prolixum est.

« Ut sit Deus omnia in omnibus. » Tunc Deus omnia in omnibus erit, cum evacuata morte, et omni malitia, vel errore destructo, solus regnabit in cunctis

« Alioquin quid facient, qui baptizantur pro mortuis? » Quicumque baptizati sumus in Christo in morte ipsius baptizati sumus¹, id est, jam quasi commortui cum illo sumus. Quid ergo prodest nos huic mundo mori, si hunc contemptum voluptatum vita non sequitur æterna? Item hoc est, quod dicit, quia non solum propter remissionem peccatorum baptizantur, sed et propter resurrectionem carnis nostræ. Carnem autem nostram mortuam appellat, quoniam hac morte anima non moritur. Unde increpando ait : Aut quid facient, qui baptizantur pro mortuis, si omnino mortui non resurgunt? Id est, quid baptizari opus est carnem, si non resurgat?

« Si omnino mortui non resurgunt, ut quid et baptizantur pro illis? Ut quid et nos periclitamur omni hora? » Si nihil esset in futuro, non eramus tam stulti, ut tantas tribulationes pro illis pateremur.

« Quotidie morior. » Semper paratus ad mortem, et quotidie expecto me pro vestra gloria moriturum.

« Per vestram gloriam, fratres. » Per, non semper significatio juramenti est. Nam si dicam, per puerum misi : non statim per puerum jurasse, recte putabor.

« Quam habeo in Christo Jesu Domino nostro. » Ego habeo mercedem laborum in vobis : etiam si vos proficere nolueritis.

« Si secundum hominem ad bestias pugnavi Ephesi, quid mihi prodest, si mortui non resurgunt? » Si nihil remunerationis a Deo pro hoc certamine spero, quare pugnavi, ut hominibus forte placerem? Aliter : Illic bestias eos commemorat, qui Ephesi seditionem adversus eum moverant popularem, propter Dianæ idolum, cujus culturam prædicatione apostolica destruebat. Quod autem manifeste constet, bestias, cum quibus pugnavit Apostolus, adversarios homines debere intelligi : idem in alia Epistola memorat, dicens : *Et liberatus sum de ore leonis* (11 Tim. iv, 17). In quo ostendit se sævitiam Neronis evasisse, quando prima vice

A Romam vinculis deductus est. Dicens vero, quid mihi prodest, si mortui non resurgunt? illorum dogma destruit qui dicunt, ante corpora animas in cœlo factas, actum quemdam propriæ conversationis habuisse. Aliter : Multa dicuntur in Epistolis, quæ in Actibus non continentur, et multa in Actibus, quæ in Epistolis non scribuntur. Per allegoriam autem bestiarum possunt intelligi adversariæ potestates, sicut ait in Psalmo : *Ne tradas bestiis animas confidentes tibi* (Psal. lxxiii, 19); ad quas hic dicit se pugnasse.

« Manducemus, et bibamus : cras enim moriemur. » Increpat exemplo prophetæ gulæ delictos, desperatione futurorum ; eorum rei crimen negatur eis remitti quoadusque moriantur.

« Nolite seduci. » Ab his, qui talia loquuntur.

B « Corruptunt mores bonos colloquia mala. » Ne dicerent, ergo tales nos judicas, qui facile seducamur? non inquit, de vobis timeo : sed de illorum conversatione formido. Sed quomodo mala colloquia bonos mores corruptunt : ita econtrario bona colloquia malos mores ædificant.

« Evigilate, justi, et nolite peccare. » Ille justus est, qui non peccat.

« Ignorantiam enim Dei quidam habent. » Ignorant virtutem Dei; qui eum putant suscitare non posse : potentiam ejus ex sua imbecillitate censentes.

« Ad reverentiam vobis loquor. » Ut erubescatis vos his sermonibus, tanquam adhuc parvulos erudiri.

C « Sed dicet aliquis. » Ipse sibi ex contradicentium persona proponit. Aliter : Præclarum hoc loco Apostolus de resurrectione carnis, frumentorum sumit exemplum, quorum semen, cum nudum seratur, non ita ut terræ mandatur, renascitur : sed sicut in principio secundum ordinem unicuique seminum, quale corpus Deus esse præcepit, et quemadmodum jussit terram producere ordinatione sua, durat et permanet. Ita et unicuique hominum carnem, quam unicuique initio nascendi specialiter tribuit, in resurrectione restituet. Dicendo autem, dat illi corpus sicut voluit, et non, sicut vult : ostendit, a principio constitutionem Dei immutabilem permanere.

D « Quomodo resurgent mortui? Quali autem corpore venient? » Multi solent proponere utrum debilia corpora, ut sunt defuncta, resurgant. Quibus respondendum est, in resurrectione non debilitatis vitium, sed integritatem reparari naturæ. Nunquam enim tam debile est corpus, quam cum fuerit in pulverem resolutum. Qui ergo creditur totum

¹ Vicarii pro mortuis baptismi morem respici hisce ab Apostolo verbis, scribit Epiphanius, hæres. 28. Præ ejus sententia hæc est vero propior auctoris nostri, qui in Christi morte baptizari explicat. Confer ipsius Apostoli aliam Epistolam ad Romanos, vi, 5. Paulo aliter Cosmas Indopleustes, viii, p. 280 : *Βαπτίζομεθα μυστικώτερον ὑπὲρ τῶν ἡμετέρων νεκρῶν σωμάτων καταδύοντες ἐν τῷ*

ἀγλῷ ὕδατι, καὶ ἀναδύοντες ἀπ' ἐνταῦθεν, μερούμενοι θάνατον καὶ ἀνάστασιν. Isidorus quoque Peltusiota, l. 1, epist. 221 : *Βαπτίζομεθα ὑπὲρ τῶν νεκρῶν φύσει σωμάτων εἰς ἀφάρσιαν αὐτὰ μετασκευασθῆναι πιστεύοντες.* Paria habent Tertullianus, v, 10 contra Marcionem, Chrysostomus, Theophylactus, aliique.

reddere, cur ex parte reparare dubitetur? hoc est, **A** verbi gratia, cur non reddat oculos, qui totum restituet corpus?

« Insipiens, tu quod seminas non vivificatur, nisi prius moriatur. » Qui etiam naturalibus exemplis edoceri debueras, adhuc divinis promissionibus infidelis existis.

« Et quid seminas? Non corpus, quod futurum est seminas: sed nudum granum, ut puta, tritici, aut alicujus cæterorum. » Sicut de grano resurgit fecundior, cum granis arista: ita et corruptibile corpus in gloria resurgit cum augmento.

« Deus autem dat illi corpus sicut vult. » Sicut ab initio disposuit, ut omnia semina cum putrescerint in amplius reformatur.

« Et unicuique seminum proprium corpus. » **B** Attende quia proprium corpus dixerit, non alienum.

« Non omnis caro, eadem caro, sed alia hominum, alia pecorum. » Cujus jussu in principio terra tanta et tam diversa corpora animata, quæ non acceperat, dedit: quid mirum si ejus jussu hominem restituat, quem accepit?

« Alia volucrum, alia autem piscium. » Similiter et de aquis intellige, quæ tantam diversitatem volucrum et piscium ediderunt.

« Et corpora cælestia, et corpora terrestria. » Qui talia fecit corpora elementorum, cur non possit exiguum corpus humanum relicere?

« Sed alia quidem cælestium gloria: alia autem terrestrium. Alia claritas solis: alia claritas lunæ; **C** et alia claritas stellarum. » Tota comparationis hujus diversitas ad hoc facit, ut credas unum genus reparare facile posse, qui tanta fecit ex nihilo.

« Stella enim a stella differt in claritate: sic et resurrectio mortuorum. » Stellarum diversitati, justorum differentiam comparat: quos gradus virtutum in gloria, non peccata, facient esse diversos. Nam peccatorum diversitas in cælo non erit, sed in pœna.

« Seminatur in corruptione: surget in incorruptione. » Ut nec febres jam, nec cætera corruptibilitatis genera patiantur. Aliter: Sanctis et peccatoribus resurrectio carnis communis est: sed sanctorum corpora æterna gloria vestientur, cum incorruptione et immortalitate.

« Seminatur in ignobilitate. » Quid tam ignobile quam cadaver?

« Surget in gloria. » In gloria splendoris, ut sol.

« Seminatur in infirmitate. » Imbecillitatis humane.

« Surget in virtute. » In virtute æternitatis.

Seminatur corpus animale, surget corpus spirituale. Si est corpus animale, est et spirituale: sicut scriptum est. » Hic animale est corpus, quia non semper habet Spiritum sanctum. Tunc vero

semper manebit in sanctis¹. Itum seminatur corpus animale, surgit corpus spirituale. Aliter: Animale corpus dicit, quod conditum terræ corrumpitur. Spirituale vero, quod incorruptum resurgit, ut possit aera penetrare, festinans ad cælos. Primus Adam ad hoc factus est tantum, ut viveret. Novissimus Adam, id est Christus, ideo suscepit hominem, ut vivificaret.

« Factus est primus homo Adam in animam viventem: novissimus Adam in spiritum vivificantem. » Notandum, quod cum Deus Adam dicit, ejusdem naturæ utrosque demonstrat. Quod contra Manichæos et Apollinaristas facit, qui negant a Dei Verbo perfectum hominem esse susceptum.

« Sed non prius, quod spirituale est, sed quod animale est: deinde quod spirituale. Primus homo, de terra terrenus: secundus homo, de cælo cælestis. Qualis terrenus, tales et terreni. » Cælestis dicitur, quia non humanæ fragilitatis ritu, sed divinæ majestatis nutu et conceptus est, et enixus: nam usque adeo naturam nostram habuit, ut secundus Adam dicatur, et homo. Aliter: Illic primum et secundum hominem, juxta opera terrestrem et cælestem dicit: Nam et Christus secundum carnem, ex nostra massa fuit.

« Et qualis cælestis, tales et cælestes. » Si ideo, ut hæretici volunt, nostri generis assumptus homo non fuit, quia cælestis dicitur: ergo nec isti naturæ nostræ sunt, qui cælestes appellantur. Si vero de his nemo dubitat, nec de illis est ambigendum.

« Igitur sicut portavimus imaginem terreni, portemus et imaginem cælestis. » Peccator, Adæ imaginem portat: justus vero, imaginem Christi. Ergo sicut portavimus veterem hominem ante baptismum, ita et post baptismum portemus novum.

« Hoc autem dico, fratres, quia caro et sanguis regnum Dei possidere non possunt: neque corruptio incorruptelam possidebit. » Frequenter Scriptura carnem, pro operibus nominat carnis, ut ibi: *Vos autem in carne non estis, sed in spiritu* (Rom. viii, 9). Aliter: Caro (sicut est) regnum Dei non possidebit, nisi immortalitate vestita.

D « Ecce mysterium vobis dico. » Obscuritatem significat, nominando mysterium.

« Omnes quidem resurgemus, sed non omnes immutabimur. » Omnes homines resurgent, sed soli qui regnaturi sunt in gloria, mutabuntur. Sive ita, resurgemus omnes, qui in adventu Christi mortui inveniemur. Non omnes immutabuntur, qui in corpore sint reperti: quia sancti soli beatitudinis gloriam consequentur. Aliter in quibusdam Græcis codicibus habetur, « Omnes enim dormientis; non omnes immutabimur. » In aliis autem, « Omnes enim non dormimus, omnes autem immutabimur »

¹ Quæ hinc subsequuntur omnia ad finem usque hujus, et initium alterius in sequentem Epistolam commentarii ad vers. v, habebantur olim totidem

plane verbis in antiquis editionibus S. Ambrosii, antequam suam Benedictini Parisienses adornarent.

quod quadrat magis ad sensum Apostoli : quia hic sermo non de omnibus generaliter dicitur, sed de solis sanctis.

« In momento, in ictu oculi. » Per ictum oculi, nimiam brevitatem vult significare momenti, ut quanta sit Dei potentia, ex resurrectionis celeritate cognoscas.

« In novissima tuba. Canet enim tuba, et mortui resurgent incorrupti, et nos immutabimur. » Novissima tuba, novissimus adventus intelligitur Christi : mortui autem, vel peccatores intelligendi sunt, qui etiam viventes mortui esse dicuntur, ut ad penam aut immortales, aut absque aliqua membrorum diminutione resurgant : vel certe simpliciter omnes mortuos resurgere dicit, et solos sanctos, cum his qui vivi justi inventi fuerint, in gloriam immutari.

« Oportet enim corruptibile hoc. » Necessae est fieri quod promissam est.

« Induere incorruptionem, et mortale hoc induere immortalitatem. » Est quod induit, et est similiter indumentum.

« Cum autem mortale hoc induerit immortalitatem, tunc fiet sermo, qui scriptus est : Absorpta est mors in victoria. » Ut, evacuatis causis mortis, per divinam victoriam, sibi absorpta non appareat.

« Ubi est, mors, victoria tua ? Ubi est, mors, stimulus tuus ? » Propheta ex persona justorum loquitur insultantium morti.

« Stimulus autem mortis, peccatum est. » Sanguis mortis peccatum, per quod animæ jugulantur.

« Virtus vero peccati lex. » Dum fortius et majus fit per scientiam peccatum.

« Deo autem gratias, qui dedit nobis victoriam, per Dominum nostrum Jesum Christum. » Victoriam illius peccati, in quo lex per carnalem nostram voluntatem fuerat infirmata, quam Christus cruce et exemplo destruxit.

« Itaque, fratres mei dilecti. » Reddita resurrectionis ratione, de qua hæsitabant, hortatur eos in Dei opere permanere, jam certos de retributione futura.

« Stabiles estote et immobiles, abundantes in omni opere Domini, semper scientes, quod labor vester non est inanis in Domino. » Nemo vos de gradu spei futuræ ultra permoveat.

CAPUT XVI.

« De collectis autem, quæ sunt in sanctos, sicut ordinavi in Ecclesiis Galatiæ, ita et vos facite. » De sumptibus dicit, qui per singulas Ecclesias collecti, Hierosolymam sanctis pauperibus mittebantur.

« Per unam Sabbati. » Una Sabbati Dominica dies est : sicut in Evangelio dicitur, Dominum una Sabbati surrexisse (*Luc. xxiv, 1*).

« Unusquisque vestrum apud se reponat, recondens, quod ei bene placuerit, ut non cum venero,

tunc collectæ fiant. » Ut paulatim reservantes, non una hora gravari se putent : ut hilares datores diligantur a Deo (*II Cor. ix, 7*).

« Cum autem præsens fuero, quos probaveritis per Epistolas, hos mittam perferre gratiam vestram in Jerusalem. Quod si dignum fuerit, ut ego eam : mecum ibunt. Veniam autem ad vos, cum Macedoniam pertransiero. Nam Macedoniam pertransibo. Apud vos autem forsitan manebo, vel etiam hiu-mabo : ut vos me deducatis quocunque iero. Nolo enim vos modo in transitu videre. Spero enim me aliquantulum temporis manere apud vos : si Dominus permiserit. » Quia ita se agunt Macedones, ut non sit necesse mihi apud eos diutius demorari ; apud vos autem necesse est, ut maneam, vel hiemem. Multa enim sunt quæ corrigantur in vobis ; sicut medicus ibi moram habet, ubi plures ægrotant.

« Permanebo autem Ephesi usque ad Pentecosten. Ostium enim mihi apertum est magnum et evidens, et adversarii multi. » Ideo ibi permanebo, quia cum mihi evidens datus sit aditus prædicandi, sunt plurimi, qui resistant.

« Si autem venerit Timotheus, videte ut sine timore sit apud vos. Opus enim Domini operatur, sicut et ego. Ne quis ergo illum spernat. » Sipe tribulationis formidinet, vel etiam vestri contemptu.

« Deducite autem illum in pace, ut veniat ad me. Expecto enim illum cum fratribus. » Nihil admittentes, quod ad animæ ejus faciat læsionem.

« De Apollo autem fratre vobis notum facia ; quoniam multum rogavi eum, ut veniret ad vos, cum fratribus, et utique non fuit voluntas ejus, ut nunc veniret. Veniet autem cum ei vacuum fuerit. Vigilate, stete in fide. » Vigilate mentis oculis ad diaboli astutias præcavendas ; Stete, quia stantibus difficile somnus obrepit.

« Viriliter agite. » Muliebris enim omnis inconstantia et varietas judicatur.

« Et confortamini : omnia enim vestra in charitate fiant. » Ut sit in vestra virtute profectus, omnia non inanis gloriæ causa, sed charitatis gratia facere festinate.

« Obsecro autem vos, fratres, nostis domum Stephanæ et Fortunati, et Achaici, quoniam sunt primitiæ Achaicæ, et in ministerium sanctorum ordinaverunt seipsos, ut et vos subditi sitis ejusmodi, et omni cooperanti et laboranti. Gaudeo autem in præsentia Stephanæ et Fortunati et Achaici, quoniam id quod vobis deerat, ipsi supplerunt. » Quia præsentibus sunt apud vos, et in illis magnum potestis habere profectum. Sive quia mihi venerunt pro vobis ministrare officium charitatis.

« Refecerunt enim et meum spiritum et vestrum. » Meum spiritum charitate, pro vobis : vestrum pro mea lætitia, refecerunt.

« Cognoscite ergo quæ ejusmodi sunt. » Unde, et alibi ait : *Cognoscite eos, qui ita ambulant, ut*

habetis formam nostram (Philipp. iii, 17). Hoc cognoscite, honorate cognoscentes eorum studium vel laborem.

« Salutant vos Ecclesie Asiæ. Salutant vos in Domino multum Aquila et Prisca, cum domestica sua Ecclesia, apud quos et hospitor. Salutant vos omnes fratres. Salutate invicem in osculo sancto. » Domesticam congregationem fraternitatis, Ecclesiam nominavit.

« Salutatio mea, manu Pauli. Si quis non amat Dominum nostrum Jesum Christum, sit anathema. » Sicut illis, qui eum amant, redemptio venturus est Christus: ita et qui eum non ament, anathema sit, id est, ut illos abominetur, et perdat.

« Maranatha. » Magis Syrum est, quam Hebræum: tametsi ex confinio utrarumque linguarum aliquid Hebræum sonet. Et interpretatur, *Dominus noster venit.*

« Gratia Domini nostri Jesu Christi vobiscum. » Proprie manus consueta subscriptio.

« Charitas mea cum omnibus vobis. » Ut quomodo vos ego diligo, ita et in Christo invicem diligatis.

« In Christo Jesu. » Non secundum sæculi charitatem.

« Amen. » Confirmatio est benedictionis hic sermo, sicut superius ipse demonstrat; quomodo, inquit, dicit amen super tuam benedictionem?

IN SECUNDAM EPISTOLAM AD CORINTHIOS.

CAPUT PRIMUM.

« Paulus apostolus Jesu Christi, per voluntatem Dei. » Queritur cur in omnibus Epistolis contra usum epistolarum, primum suum nomen ponat, quam eorum ad quos litteræ destinantur. Sed hoc ex auctoritate apostolici ordinis, quia minoribus scripsit: ut etiam sæculi iudices solent ad eos, quos regunt, scripta dirigere. Per voluntatem Dei, id est, non hominum voluntate. Simul vult ostendere non sine voluntate Patris se missum a Christo.

« Et Timotheus frater Ecclesie Dei, quæ est Corinthi. » Non dixit, Paulus et Timotheus, quia non ambo apostoli. Ad Philippenses vero, ubi non erat tanta auctoritas necessaria, servi ambo ponuntur (*Philipp. i, 1*).

« Cum omnibus sanctis, qui sunt in universa Achaia. » Illic sancti possunt accipi sacerdotes, qui in prima ponuntur invocantes Dominum, et ad Philippenses cum episcopis et diaconibus. Ideo autem postea nominantur, ne parum intelligentes, eos prætermisissos esse putarent. Cum sint in Ecclesia comprehensi Achaie, cujus est metropolis Corinthus.

« Gratia vobis et pax a Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo. » Hæc est solida salutatio. Illic gratias agit Deo, gaudens se ideo consolari, ut ipsi alios consoletur.

« Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi, pater misericordiarum. » Quia ex ipso est omnis misericordia.

« Et Deus totius consolationis: qui consolatur nos. » Id est, perfectæ consolationis, quia non est minus tribulatione solatium.

« In omni tribulatione nostra. » Id est, non in aliquibus, sed in omnibus.

« Ut possimus, et ipsi consolari eos qui in omni pressura sunt, per exhortationem, qua exhortamur et ipsi a Deo. » Id est, propterea liberamur, ut et

B nos alios consolari, et de tristitia liberare possimus. Aut ita formam dat nobis alios consolandi, ut per exhortationem, qua ipsi a Deo consolamur, agnoscamus, quod Deus timentium se neminem derelinquat, et multo magis in futuro remuneret, quos etiam in præsentem non deserit.

« Quoniam sicut abundant passionem Christi in nobis. » Id est, pro nomine Christi.

« Ita et per Christum abundat consolatio nostra. » Ut Petrus est de carcere liberatus (*Act. xii, 9*), et Paulus visione Domini et voce confirmatus in templo (*Act. xvi, 9*).

« Sive autem tribulamur pro vestra exhortatione et salute: sive consolamur, pro vestra consolatione: sive exhortamur, pro vestra exhortatione et salute. » Quia vos ad salutem hortamur; vel ut vobis exemplum tolerantie præbeamus.

« Quæ operatur tolerantiam earumdem passionum quas et nos patimur: ut spes nostra firma sit pro vobis. » Id est, ideo liberamur, ut ipsa re confirmemini non pertimescere passionem, vel ut vos hortemur patienter ferre illa, quæ ad præsentem consolationem pertinent et futuram.

« Scientes quoniam sicut socii passionum estis, sic eritis et consolationis. » Id est, hæc est spes nostra firma pro vobis.

« Non enim volumus ignorare vos, fratres, de tribulatione nostra, quæ facta est in Asia. » Narrat suas passionem, ut illi se ad illarum comparisonem parva pati cognoscant, maxime cum illi talia patientur, qui vice Christi fuerant destinati. Sicut si quis discipulus doleat super injuria sua: cum audierit magistrum majora perpassum, consolatione accepta, dolere desinit.

« Quoniam super modum gravati sumus supra virtutem. » Supra virtutem gravati pondere passionum.

« Ita ut tæderet nos etiam vivere. » Ita ut mori A
omni desiderio cuperemus.

« Sed ipsi in nobismetipsis responsum mortis
habuimus, ut non simus filentes in nobis. » Hoc
est in nostra prudentia vel cautela.

« Sed in Deo, qui suscitavit mortuos. » Ipsa mors
docuit nos omne humanum auxilium defecisse : et
ab illo solo sperandum esse remedium, cui etiam
possibile est mortuos suscitare.

« Qui de tantis periculis nos eripuit et eruit, in
quem speramus : quoniam et adhuc eripiet. » Scit se
adhuc multa passurum, qui sperat se adhuc liberandum.

« Adjuvantibus et vobis. » Nisi laborans non dicitur
ab alio iuvari.

« In oratione pro nobis. » Multum valet oratio totius
B Ecclesiæ, quæ Petrum de carcere liberavit.

« Ut ex multarum personarum facierum ejus, quæ
in nobis est donationis, per multos gratiæ agantur
pro nobis. » Id est, ut ex multorum conventu pro
eo quod vobis donatur, Domino gratiæ referantur :
vel quia multis donati sumus, plures convertentes,
per nos gratiam agunt.

« Nam gloria nostra hæc est. » Ideo in ipsis passionibus
gloriamur, quoniam conscientia non minime reprehendit,
eo quod gloriæ vel lucri causa docere videamur.

« Testimonium conscientiæ nostræ. » Id est,
beati mundo corde, quoniam ipsi Deum videbunt.

« Quod in simplicitate cordis et sinceritate Dei. » C
Quomodo Deus simplex est et sincerus.

« Et non in sapientia carnali, sed in gratia Dei
conversati sumus in hoc mundo. » Hoc non subdole
vel astute docentes : ut sapientia carnalis, quæ mercede
distrahitur, sed gratis : sicut a Deo accepimus,
vel Dei solius causa docemus.

« Abundantius autem ad vos. » A quibus nec
victum, qui nobis jure debetur, accepimus.

« Non enim alia scribimus vobis. » Non confundor,
quia vos nostis certum esse quod dico.

« Quam quæ legistis et cognovistis. » Id est, quæ
legistis in Epistola, cognovistis in conscientia.

« Spero autem quod usque in finem cognoscetis. »
D Id est, certus sum meum propositum non mutari.

« Sicut et cognovistis nos ex parte. » Quia nondum
finis est : cum autem venerit, ex integro cognoscetis.

« Quia gloria vestra sumus, sicut et vos nostra. »
Sic gloriantur discipuli de bono doctore, quomodo et
magister in bonis discipulis gloriatur.

« In die Domini nostri Jesu Christi. » Quando et
veri magistri et boni discipuli probabuntur.

« Et hac confidentia volui prius venire ad vos. »
Id est, quod nihil aliud vestrum quæsiavi quam salutem.

« Ut secundam gratiam haberetis, et per vos
transirem in Macedoniam, et iterum a Macedonia

venirem ad vos, et a vobis deduci in Judæam. »

Quia primam in primo habuistis adventu : vel ut
gratiam secundam præsentis meæ post litteras haberetis.

« Cum ergo hoc voluissim : nunquid levitate
usus sum? » Quia promissum non impleverat, nelevitatis
accusaretur se excusat.

« Aut quæ cogito, secundum carnem cogito. »
Id est, secundum carnalem voluntatem : carnale enim est
aliquem nulla majore causa existente non facere quæ
promisit.

« Ut sit apud me est, et non est? » Ideo non cogito
secundum carnem, ut non mendax vel duplex inveniar.

« Fidelis autem Deus. » Ita et nos, per quos
ipse loquitur : dum eum imitamur, non sumus infideles.

« Quia sermo noster qui fuit apud vos, non est in
illo, est et non : sed est in illo, est. » Nulla in eo
ambiguitas, nec nos vobis sumus aliquando mendaces.

« Dei enim Filius Jesus Christus, qui in vobis
per nos prædicatus est : per me et Sylvanum, et
Timotheum, non fuit in illo, est et non, sed est in
illo fuit. » Quare cum promisisset ire se ad Centurionis
puerum, non perrexit. Sed affuit spirituali gratia,
qui non affuit præsentia corporali. Sed est, in illo fuit :
id est, immutabilis veritas, ut ad Moysen dicit :
Qui est, misit me (Exo d. iii, 14). Ille enim vere est,
qui semper idem est,

« Quotquot enim promissiones Dei sunt, in illo
est. Ideo et per ipsum dicimus, amen Deo, ad gloriam
nostram. » Omnis veritas promissionis in Christo est,
quæ per nos ad Dei gloriam prædicatur.

« Qui autem confirmat nos vobiscum in Christo »
Gratia et doctrina. Et quia dixerat per nos, modo ostendit
Deum totum facere, qui in eis ista omnia operatus est.

« Et qui unxit nos Deus. » Spiritu sancto, vel
chrismate.

« Et qui signavit nos. » Illud signatur, quod
aliquid intrinsecus continet pretiosum.

« Dedit pignus spiritus in cordibus nostris. » Id est,
pro arrha, spiritus gratiam ; omnis autem D
arrha, pro magnitudine pretii dari solet. Quantum ergo
pretium est, cujus tanta est arrha.

« Ego autem testem Deum invoco. » Reddit causam
non impleti promissi ; hoc non suæ levitati, sed
illorum infirmitati asserit deputandum.

« In animam meam. » Cujus secreta solus agnoscit.

« Quod parcens vobis, non veni ultra Corinthum. »
Ne in vobis acrius vindicarem.

« Non quia dominamur fidei vestræ, sed adjutores
sumus gaudii vestri. » Non quod ideo credideritis,
ut vobis dominemur, sicut in lege sacerdotes, et ideo
vos terremus : sed omnia ad vestram facimus emendationem,
ut hic in conscientia, et in perpetuo gaudeatis, ne ipsa
libertate usi fueritis in pejus.

« Nam fide statis. » Fide, non lege, id est, cre- A
dendo Christo stare cœpistis.

CAPUT II.

« Statui autem hoc ipsum apud me, ne iterum in
tristitiam venirem ad vos. » Cogitavi, vel disposui,
ne in tristitia secundo venirem. Qui cum primum
credidistis, apud vos in gaudio fui.

« Si enim ego contristo vos, et quis est qui me læ-
tificet? » Propterea id facio, ut possim gaudere de
vobis.

« Nisi qui contristatur ex me. » Qui enim con-
tristatur, intelligit se peccasse: sicut ager, qui
dolorem sentit, potest percipere sanitatem, et ad
medici lætitiā pertinere.

« Et hoc ipsum scripsi vobis. » Modo enim ideo
scribo, vel ante scripsi, ut litteris emendati præ-
sentem me gaudere faciatis.

« Ut non cum venero tristitiā super tristitiā
habeam. » Tristitiā habeo, quia peccastis; quæ
magis augebitur, si vos non perfecte videro emen-
dasse.

« De quibus oportuerat me gaudere. » De quibus
semper gaudere debueram, vel de emendatione gra-
tulari.

« Confidens in omnibus vobis, quia meum gau-
dium omnium vestrum est. Nam ex multa tribula-
tione et angustia cordis. » Id est, confido vos intel-
ligere, quia tunc sit verum gaudium vestrum si ego
gaudeam. Sive confido quod me taliter diligatis, ut
meum gaudium vestrum esse dicatis.

« Scripsi vobis per multas lacrymas. » Primam
Epistolam, qua vos corripui; et hinc intelligendum,
quam fuerit de omnium salute sollicitus.

« Non ut contristemini, sed ut sciatis quam cha-
ritatem habeam. » Non ideo commemoro, ut iterum
contristemini, sed ut sciatis me omnia in charitate
fecisse.

« Abundantius in vobis. » Ex majori sollicitudi-
ne, abundantiorē cognoscite charitatem.

« Si quis autem contristavit me, non me contri-
stavit. » Quia per illius peccatum vos etiam corre-
pti, amplius profecistis. Sive, qui me emendavit, non
me penitus contristavit.

« Sed ex parte. » Id est, ex ea solum parte, qua
nocuit sibi: dum illi necesse est pœnitere.

« Ut non onerem omnes vos. » Ideo scribo eum
recipi, ut non oneremini, si per vestram duritiā
desperaverit de salute.

« Sufficit illi, qui ejusmodi est, objurgatio hæc
quæ fit a pluribus. » Non de illo solum dicit, qui
paternum polluit thorum, sed de omni peccante:
nam multos illic peccasse Epistola prima demon-
strat.

« Ita ut econtrario magis donetis. » Ut contra ob-
jurgationem donetis veniam.

« Et consolemini. » Verbis prophetæ dicentis:
Nolo mortem peccatoris (Ezech. xxxiii, 11). Et, *Ini-*

*quæ quacunquē die fuerit conversus, non memora-
buntur peccata ejus (Ibid. 12, 16).*

« Ne forte abundantiori tristitia absorbeatur, qui
ejusmodi est. » Ne forte per desperationem indul-
gentiæ absorbeatur gurgite vitiorum, et a diabolo
persuasus, ad infidelitatis et blasphemie majora præ-
cipitia deducatur.

« Propter quod obsecro vos, ut confirmetis in il-
lum charitatem. » Qua perfecte recognoscat se ven-
iam consecutum.

« Ideo enim et scripsi vobis, ut cognoscam expe-
rimentum vestrum an in omnibus obedientes sitis. »
Ut videam si quomodo obaudistis in vindicando,
ita obaudiat in indulgendo. Obedientia enim illa
vera et perfecta est, quæ in nullo contemnit.

B « Cui autem aliqui donatis, et ego. » Sicut vo-
biscum vindicavi, ita et dono vobiscum.

« Nam et ego quod donavi. » Non in mea per-
sona, sed in Christi, qui dixit: *Quæcunquē solve-
ritis in terra, erunt et in cælo soluta (Matth. xviii,
18).*

« Si quid donavi, propter vos. » Ne vos grave-
mini, vel contristemini.

« In persona Christi. » Quia vice fungimur
Christi.

« Ut non circumveniamur a Satana. Non enim
ignoramus cogitationes ejus. » Nec enim ejus igno-
ramus versutias. Idem similiter circumvenit per
nimiam duritiā peccatores, ut pereant desperando:
quomodo nimia remissione minime corrigendo. C
Unde Salomon ait: *Non declines in dexteram ne-
que sinistram (Prov. iv, 27).* Quamvis ergo tota
Epistola contra Novatum sit, tamen hic evidentis-
sime ostenditur a diabolo circumventos pœnitentiam
denegare: cujus ista versutia est, ut sub specie
justitiæ fallat incautos.

« Cum venissem autem Troadem, propter Evan-
gelium Christi, et ostium mihi apertum esset in
Domino: non habui requiem spiritui meo, eo quod
non invenerim Titum fratrem meum. » Modo illis
vult probare quanto amplius eos diligit, quorum
causa tantum sollicitus est: ut cum essent illi
omnia prosperata, nullam requiem habuerit; quia
Titum quem ad eos videndos miserat, non invenit,
timens jam, ne minime eos correxisset, quia non-
dum ei quidquam renuntiaverat Titus.

D « Sed valefaciens eis, profectus sum. » Cito inde
egressus sum, quamvis occasionem habuerim præ-
dicandi.

« In Macedoniam. » Per quam a vobis Titus erat
utique rediturus. Vicinior est enim Macedonia
Æchaiæ, quam Troadæ: denique cum ibi esset,
dicit Titum postea advenisse.

« Deo autem gratias, qui semper triumphat nos
in Christo Jesu. » Triumphare facit nos per Chri-
stum, vel in nobis ipse triumphat.

« Et odorem notitiæ suæ manifestat per nos in
omni loco. » Odor notitiæ Dei per doctrinam ma-
nifestatur et signa. Odor autem ideo dicitur, quia

sentitur potius quam videtur, et quia primo credentes aliquid tanquam per modicum odorem sentire valebant.

« Quia Christi bonus odor sumus Deo, in his qui salvi fiunt, et in his qui pereunt. Aliis quidem odor mortis in mortem, aliis autem odor vitæ in vitam. » Quidam ita dicunt, noster labor Deo semper est gratus : quia in omnibus prædicamus, seu velint credere, seu nolint ; sed hic proprie de illis dicitur, qui vel sanabantur per ipsos, vel in quibus vindicta fœbat. Bonus ergo odor in utrisque, quia justus.

« Et ad hæc quis tam idoneus ? » Ad hæc facienda quis potest tam idoneus esse, quam nos, qui ad hoc sumus electi ?

« Non enim sumus sicut plurimi, adukerantes verbum Dei. » Pseudoapostolos tangit, humanum sensum divinæ prædicationi miscentes. Unde Isaias ait : *Caupones tui miscent vino aquam (Isa. 1, 22)*, id est, meræ doctrinæ adulationis mollia verba : quibus homines non tam inebriati ferveant, quam delectati tabescant.

« Sed ex sinceritate, sicut ex Deo, coram Deo in Christo loquimur. » Ex Deo processit doctrina, quam scimus, ipso præsentem, in persona dicere Christi : id est, sicut ipse prædicavit.

CAPUT III.

« Incipimus iterum nosmetipsos commendare ? » Non ut commendemus nos vobis ista dicendo, laudare nos volumus, sed hæc ne ab aliis seducamini, cogimur commemorare.

« Aut nunquid egemus sicut quidam commendatilis epistolis ad vos, aut ex vobis ? » Quos non commendat gratia virtutum, illos digne commendant epistolæ amicorum.

« Epistola nostra vos estis. » Per vestram fidem omnibus commendamur, sicut alibi dicit : *Signaculum apostolatus mei vos estis (1 Cor. 11, 2)*.

« Scripta in cordibus nostris, quæ scitur et legitur ab omnibus hominibus, manifestati. » In conscientiis nostris, et vos nobis prædicantibus credidisse : vel, in corde nostro est prædicatio, per quam Epistola nostra estis facti, quæ cognoscitur, et quæ legitur ab omnibus hominibus, et manifestatur.

« Quoniam Epistola estis Christi. » Omnibus manifestum est, Christo vos per nostram credidisse doctrinam, confirmante virtute Spiritu sancto. Sive, vere hinc cognoscimini Christi esse, quod ejus spiritum accepistis.

« Ministrata a nobis. » Hoc est Spiritu sancto præparata.

« Et scripta, non atramento, sed spiritu Dei vivi : non in tabulis lapideis, sed in tabulis cordis carnalibus. » Hic differentiam inducit legis et gratiæ : Judæi in dura materia legem acceperant, significante duritiam mentis eorum ; sicut et velamen faciei Moysi cordis eorum velamen ignoran-

tiæ portendebat (*Exod. xxxiv, 33*). Nos vero quamvis legem Christi scriptam in Evangelii habeamus, tamen in primis non quasi absentes tabulis scriptis, sed præsentem per auditum Domini verba corde suscepimus. Evangelia vero postmodum scripta sunt, ad memoriam posterorum ; si ergo inexcusabiles sunt, qui legem in lapidibus acceperunt, quanto magis nos, qui verba Christi suscepimus, si peccemus ; ut ad Hebræos scribitur : *Si enim illi non effugerunt super terram loquente illis, et reliqua (Hebr. xii, 25)*.

« Fiduciam autem talem habemus per Christum ad Deum. » Quia novimus vos per nos credidisse : vel quod nos non humana Epistola, sed gratia divina commendat.

« Non quod sufficientes simus cogitare aliquid a nobis, quasi ex nobis. » Vult ostendere se nihil sua prudentia facere, vel virtute : quia pauci homines rustici, nunquam sine Dei gratia totum mundum salvare potuissent.

« Sed sufficientia nostra ex Deo est. » Ideo hoc præmisit, quia dicturus erat tanto majus se, quam Moysen, ministerium suscepisse, quanto majus est novum Testamentum Lege, ut eos a falsis apostolis sibi detrahentibus revocaret.

« Qui et idoneos nos fecit ministros novi Testamenti. » Dum ad hoc idonei adimplendum non essemus.

« Non littera, sed spiritu. » Non litteræ legis, sed spiritus gratiæ ministrantes.

« Littera enim occidit : spiritus autem vivificat. » Quomodo alibi dicit legem esse spiritualem spiritualibus. Cæterum peccatores occidit ; gratia autem vivificat impium convertentem. Quidam dicunt, quod historicus intellectus occidat : nescientes quo nec ubique historia, nec ubique possit allegoria servari. Nam sicut quædam in figura dicta sunt : ut si præcepta velis allegorice intelligere, omnem virtutem eorum evacuans, omnibus aperuisti viam delinquendi. Sed ille verus spiritualis intellectus est, qui non verisimilibus coloribus pulchrum mendacium pingit, sed virtute rerum ipsam rem exprimit veritatis.

« Quod si ministratio mortis, litteris deformata in lapidibus, fuit in gloria. » Quæ mortificat peccatores : cæterum ipse eam sanctam et justam, et bonam alibi dicit.

« Ita ut non possent intendere filii Israel in faciem Moysi. » Id est, contra Manichæos. Nunquam enim Apostolus posset contrario comparare : id est, majorem ministrorum novi Testamenti, quam Moysi gloriam dicere, si inter eos non videretur esse communio.

« Propter gloriam vultus ejus, quæ evacuatur. » Gloria Legis, per gloriam Evangelii evacuatur, sed ita evacuatur ut proficiat : sicut infans ipse dicit evacuari in viri perfecti ætatem. Semen quoque evacuatur in fructum : melior fructus semine, sed sine eo esse non potest. Fructus non perit,

sed multiplicatur semen in fructu, et ita evacuatur, sicut propheta et scientia destruentur (*I Cor. xiii, 8*).

« Quomodo non magis ministratio spiritus erit in gloria? » In gloria nostra, quæ ut perfecta non potest evacuari.

« Nam si ministratio damnationis in gloria est. » Exposuit quod superius dixerat, litteram occidere: ministrationem esse mortis, jam damnando peccantes.

« Multo magis abundat ministerium justitiæ in gloria. » Quod ministrat justitiam, admittendo peccata.

« Nam nec glorificatum est, quod claruit in hac parte propter excellentem gloriam. » In comparatione gloriæ evangelicæ obumbratur gloria legis: ut, orto sole, lumen obtunditur lunæ, cum tamen suo tempore magnum habeat fulgorem. Hoc ostendit etiam Dominus, cum ascendeas montem solus splendore solis visus est radiasse: cum tamen Moyses et Elias visi in gloria referantur: et ideo vox desuper Patris ipsum solum præcepit audiri (*Math. xvii, 1-6*).

« Si enim quod evacuatur, per gloriam est: multo magis quod manet, in gloria est. » Si evacuandum per gloriam datum est Testamentum, quanto magis erit, quod permanet gloriosum?

« Habentes igitur talem spem. » Talem spem gloriæ, quia spe salvi facti sumus.

« Multa fiducia utimur. » In Deo, qui fecit nos idoneos.

« Et non sicut Moyses ponebat velamen super faciem suam. » Non ita facimus, quia jam omnes Christiani vident gloriam Domini, sancto Spiritu revelante.

« Ut non intenderent filii Israel in faciem ejus. » Usque in finem ejus, id est, usque in finem vitæ ejus, ita et lex non intelligitur usque dum in finem ejus, id est, dum Christo credatur.

« Quod evacuatur. » Velamen nunc evacuatur in Christo.

« Sed obtusi sunt sensus eorum. Usque in hodiernum diem. » Nisi enim crediderint, intelligere secundum prophetam omnino non possunt.

« Id ipsum velamen in lectione veteris Testamenti manet non revelatum. » Cujus figuram ille gestabat in facie.

« Quod in Christo evacuatur. » Qui finis est Legis.

« Sed usque in hodiernum diem, cum legitur Moyses, velamen positum est super cor eorum. » Ignorantiam, super cor eorum, quibus legitur Moyses: id est, Judæorum.

« Cum autem conversus fuerit ad Deum, auferetur velamen. » Cum conversus fuerit Judæus, sicut Moyses convertebatur ad Dominum audiendum.

« Dominus autem spiritus est. » Nihil in illo obscurum vel velatum.

« Ubi autem spiritus Domini, ibi libertas. »

A. Liber est spiritus, et ideo non potest velamen accipere, cum magis ipse omnia revelet: quia qui spiritum Dei habet, omnia illi nuda sunt et aperta: quia spiritus omnia scrutatur (*I Cor. xi, 10*).

« Nos vero omnes revelata facie gloriam Domini speculantes. » Evidenter et clare Domini gloriam contemplamur.

« In eandem imaginem transformamur. » Quam Dominus ostendit in monte (*Math. xvii, 2*), sicut alibi dicit: *Qui transfiguravit corpus humilitatis nostræ, conforme corpori claritatis suæ* (*Philipp. iii, 21*). Sive transformamur quotidie, et nitimur transformari.

« A claritate in claritatem, tanquam a Domini spiritu. » Id est, ab hac gloria in futuram proficimus, spiritu Domini operante.

CAPUT IV.

« Ideo habentes hanc administrationem, juxta quod misericordiam consecuti sumus. » Quia per nos idonei tanto officio non eramus.

« Non deficimus. » In omnibus tribulationibus nostris.

« Sed abdicamus occulta dedecoris. » Ill est, occulta vitiorum. Dedecus est enim deliquera Christianum [*Mart. Christum*].

« Non ambulantes in astutia. » Non turpis lucri gratia prædicantes.

« Neque adulterantes verbum Dei. » Per adulationem excusando peccata, ut aliqui causa lætificandi cor hominis, verbo Dei sermonem vilem admiscent, et per terram repunt.

« Sed in manifestatione veritatis, commendantes nosmetipsos ad omnem conscientiam hominum. » Sed ita manifestum est apud homines verum esse, quod dicimus, ut eorum conscientia testimonium perhibeat nobis, qui resistunt.

« Coram Deo. » Non hominibus, id est, non propter ipsos eis nos commendamus.

« Quod si etiam opertum est Evangelium nostrum, in his, qui pereunt, est opertum. » Quasi aliquis illi objecisset, quod hanc non omnes intelligant veritatem; sed non credentes (inquit) vel subdoli, non fideles: etiam plurimi Judæorum ignorabant.

« In quibus Deus hujus sæculi excæcavit mentes infidelium, ut non fulgeat illuminatio Evangelii gloriæ Christi. » Deus sæculi potest ita accipi quomodo princeps mundi, quia ipse sibi in infidelibus vindicat principatum; seu propter calumniam hæreticorum ita intelligendum est, ut dicamus Deum mentes infidelium hujus sæculi merito infidelitatis excæcasse: sicut ait Salvator: *In judicium veni in hunc mundum, ut qui non vident, videant; et qui vident, cæci fiant* (*Joan. ix, 39*). Et ipse Apostolus alibi ait: *Quia non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati, misit illis Deus spiritum erroris* (*II Thess. x, 11*); hoc est, dari permittit, quia credere noluerunt; quasi si medicus inobedientem ægrum deserat, ipse ægritudinem dicitur prolongasse: cum tota illius culpa sit,

quia audire contempsit. Tamen si rursus rogét et A obtemperet, potest recipere sanitatem.

« Qui est imago Dei. » Imago expressa substantia Dei, sicut scriptum est ad Hebræos.

« Non enim nosmetipsos prædicamus, sed Jesum Christum Dominum nostrum. » Qui enim commoda propria quærit, non Christum, sed semetipsum prædicat: sicut qui suo ventri serviunt.

« Nos autem servos vestros per Jesum. » Quia vestræ utilitati omnia procuramus, exemplo Christi, qui formam servi accepit, non gloriæ, nec avaritiæ causa docemus.

« Quoniam Deus qui dixit de tenebris lucem splendescere. » Hoc contra omnes inimicos veteris Testamenti: quia a Patre Christi est datum.

« Ipse illuxit in cordibus nostris ad illuminationem scientiæ claritatis Dei. » Illuxit primus in cordibus nostris per Jesum Christum, ut nos alios illuminare possimus.

« In facie Christi Jesu. » Quæ charitas est in facie Christi major quam Mosi; vel in persona Christi nos homines scientia illuminamus.

« Habemus autem. » Hic incipit ostendere quare tanta et talia patiantur, quia de hoc illis pseudoapostoli detrahebant.

« Theaurum istum in vasis fictilibus, ut sublimitas sit virtutis Dei, et non ex nobis. » Theaurum gratiæ spiritualis in fragili corpore bajulamus, in quo etiam cum alios sanemus, ipsi aliquoties infirmamur: ut quod facimus, non nostræ virtutis, sed Dei esse noscatur.

« In omnibus tribulationem patimur, sed non angustiamur. » Persecutionem quidem patimur, sed per solatium futuræ spei: non angustiamur, sed amplius delectamur.

« Aporiamur, sed non destituimur. Persecutionem patimur, sed non derelinquimur. Humiliamur, sed non confundimur. » Et cæde, et opprobriis, sed divino non desolamur auxilio.

« Dejicimur, sed non perimus. » Usque ad desperationem vitæ venimus, sed non morimur; sed et si morimur, non perimus.

« Semper mortificationem Jesu Christi in corpore nostro circumferentes: ut et vita Jesu manifestetur in corporibus nostris. » Per tribulationem, sicut alibi ait: *Quotidie morimur per vestram gloriam (1 Cor. xv, 31)*; ergo si commorimur, inquit, et convivemus. Illi autem, qui nolunt commori, ne: convivent.

« Semper enim nos qui vivimus, in mortem tradimur. » Quandiu sumus in corpore.

« Propter Jesum, ut et vita Jesu manifestetur in carne nostra mortali. » Non propter opera mala, sed propter corpus ejus, id est, Ecclesiam, patimur quod passus est ille pro nobis: ut vita ejus, hoc est, æterna, manifestetur in carne nostra mortali: ut possit fieri immortalis. *Nondum enim apparuit in nobis, quid erimus (Joan. iii, 2)*.

« Ergo mors in nobis operatur, vita autem in vobis. » Nunquid in nobis semper erit mors, et in vobis vita, et futura, et præsens?

« Habentes autem eundem spiritum fidei: sicut scriptum est. » Increpat eos, qui falsis apostolis crediderunt: idcirco Paulum passionibus subjacere, quia fidei minoris sit. Si ergo per fidem tribulari non possit, e contrario ostendit se propter fidem talia sustinere: illos vero causas odii non habere per adulationem atque dissidium. Unde ad Galatas ait: *Qui volunt in carne placere tantum, ut crucis Christi persecutionem minime patiantur (Galat. vi, 12)*.

« Credidi, propter quod locutus sum: et nos credimus, propter quod et loquimur. » Hoc testimonio credere se probat. Si enim ille ideo quia credit, loquebatur: nemo enim sanæ mentis alteri affirmat quod ipse non credit: ergo et nos qui loquimur, inquit, credimus, qui etiam propterea tribulamur.

« Scientes quoniam qui suscitavit Jesum. » Firmiter tenentes hanc fidem, a qua nec morte divellimur.

« Et nos cum Jesu suscitabit, et constituet vobiscum. » Sicut illum suscitavit, et nos, si pro eo morimur.

« Omnia enim propter vos. » Omnia ideo patimur, quia fideliter vestram salutem quærimus et optamus.

« Ut gratia abundans per multos in gratiarum actione abundet in gloriam Dei. » Hunc sensum habet, per multitudinem credentium propter gratiam abundantem, et gratiarum actio abundet in gloria Dei.

« Propter quod non deficimus. » Propter vos, et propter gloriam Dei, in omnibus tribulationibus et opprobriis non cessamus.

« Sed licet is qui foris est noster homo corrumpatur, tamen is qui intus est, renovatur de die in diem. » Licet corpus passionum injuriam corrumpatur, anima tamen spe futurorum quotidie confirmatur ad omnia sustinenda.

« Id enim, quod in præsentibus est momentaneum, et leve tribulationis nostræ. » Præsens tribulatio quantolibet tempore perseverans, ad comparationem immensæ gloriæ æternæ brevis et facilis est: sicut ad Romanos ait: *Existimo enim, quod non sunt condignæ passionibus hujus temporis ad futuram gloriam (Rom. viii, 18)*.

« Supra modum in sublimitate. » Quia nulla comparatio potest esse.

« Æternum gloriæ pondus operatur in nobis. » Quia illud leve dixerat: ideo posuit hic pondus, servans metaphoram stateræ: vel quod tribulationum pondus, quæ supra modum sunt in præsentibus, sublimitatem gloriæ æternæ perficiant.

« Non contemptantibus nobis, quæ videntur, sed quæ non videntur. Quæ enim videntur, temporalia sunt, quæ autem non videntur, æterna sunt. » De

visibilibus, nec bonis movemur, nec malis, quia A
utraq; finiuntur.

CAPUT V.

« Scimus enim quoniam si terrestris domus
nostra hujus habitationis dissolvatur, quod ædifi-
cationem ex Deo habemus. » Quasi aliquis ei dixit-
set, quando istud erit, cum sciam me esse morta-
lem: ideo resurrectionem gloriæ induxit. Domus
nostra, inquit, terrenum corpus, in quo in hoc
sæculo adhuc corporaliter habitamus; si ante ad-
ventum Domini, vel passionibus, vel conditione
naturæ fuerit dissolutum, cœlestem incorruptionem
ex Deo, corpore reviviscente, sumemus.

« Domum non manufactam, sed æternam in
cœlis. » Quia animale corpus, quod Dei quodam-
modo manu dicitur esse plasmatum; hoc ipsum
spirituale fiet, per spiritum.

« Nam et in hoc ingemiscimus, habitationem
nostram, quæ de cœlo est, superindui cupientes. »
Gemitus hic pro labore accipitur: quia cum gemitu
laboratur, sicut et partus pro labore ponitur. Ad
hoc ergo laboramus, ut illa superindui mereamur.

« Si tamen vestiti, et non nudi inveniamur. »
A fide vel opere pietatis.

« Nam et qui sumus in hoc tabernaculo, inge-
miscimus gravati: eo quod nolumus exspoliari,
sed supervestiri. » Nam qui vivi invententur, hoc
laborabunt, ut non exspolientur ab igne cum pec-
catoribus, cum omnia cœperint elementa consumi:
sed ut cum justis immortalitate superindui mereantur.

« Ut absorbeatur quod mortale est a vita. »
Quod absorbetur, non apparet cum sit, sicut ferrum
si mittatur in ignem, manente ejus materia totum
fit ignis; nam et splendorem et calorem ipsius
ignis assumit.

« Qui autem efficit nos in hoc ipsum Deus. »
Dum hoc dicit facere, ne cui impossibile vide-
retur.

« Qui dedit nobis pignus spiritus. » Qui nobis
dedit pignus spiritus, ut sciamus, quia templum sui
spiritus perire non patitur.

« Audentes igitur semper, et scientes. » Ideo
hoc audemus petere; quia quandiu in corpore
sumus in hac vita, incertis jactamur eventibus,
finem nostri exitus nescientes. Cum autem exces-
serimus e corpore, tunc scimus nos Domino propin-
quare, quoniam adversis et incertis sumus sæ-
culi molestiis liberati.

« Quoniam, dum sumus in hoc corpore, peregrinamur a Domino. Per fidem enim ambulamus, et non per speciem. Audemus autem, et bonam voluntatem habemus. » Peregrinamur, quia adhuc non sumus in hæreditate paterna. Ut peregrini ergo non debemus de hujus sæculi rebus magnopere curare: sed necessariis contenti, desiderium omne et studium perveniendi ad patriam habeamus: quia fide adhuc speramus, et nondum specie pos-

sidemus. Audemus autem et consentimus, et pro-
sus hoc audenter legimus, sicut alibi ait: *Dissolvè-
tur, et cum Christo esse, multo magis melius* (Philipp.
1, 23).

« Magis peregrinari a corpore. » Bene ait, pere-
grinari a corpore, quia ad id sumus iterum regres-
suri.

« Et præsentem esse ad Dominum. » Quanquam
Creatori suo nulla creatura sit absens: sed nos
quodammodo tunc illi magis præsentem erimus, ut
etiam perfecti, cum a carnis fuerimus fragilitate
sejuncti. Sive quod secundum nos Deo præsentem
erimus: quia secundum illum absentes esse nun-
quam possumus.

« Et ideo contendimus, sive absentes, sive præ-
sentes, placere illi. » Jam modo tales esse actu
conamur, quales futuri sumus in regno, natura
incorruptibili sine dubio et perfecti. Hoc dicit:
quandiu in mundo positi peregrinamur a Domino,
conversatione bona id agamus, ut ei in futuro
placere possimus: non ut quidam putant, quia
postea quam excesserimus e corpore, ibi aliquid
operantes Deum promeremur.

« Omnes enim nos manifestari oportet ante
tribunal Christi. » Pro magnitudine potentiæ se-
dentis, magnitudo tribunalis et terror judicii æsti-
manda sunt.

« Ut referat unusquisque propria corporis prout
gessit, sive bonum, sive malum. » Quia de resur-
rectionis tempore fecerat mentionem, vult osten-
dere animam omnia per corpus operatam, sive
bonum, sive malum. *Venite ad me, benedicti*
(*Math. xxv, 34*). Et, *Discedite a me, maledicti*
(*Ibid. 41*).

« Scientes ergo timorem Domini, hominibus
suademus: Deo autem manifesti sumus. » Scientes
quantus metus sit divini judicii, hominibus suade-
mus ut caveant: Deo autem manifesti sumus, si
non et nos formidamus.

« Spero autem et in conscientiis vestris ma-
nifestos nos esse. » Quamvis male vobis suggestum
sit de nobis, puto tamen quod non recipiat con-
scientia vestra de nobis aliud suspicari, quam
novit: nec possit aliis magis fidem accommodare,
quam sibi.

« Non iterum commendamus nos vobis. » Quia
superius dixerat: Incipimus nosmetipsos commen-
dare.

« Sed occasionem damus vobis gloriandi pro
nobis. » Contra pseudoapostolos, qui primum per
detractionem odium eis volebant inserere, ut eis
fides facilius haberetur.

« Ut habeatis ad eos, qui in facie gloriantur, et
non in corde. » Ut habeatis ad eos, qui in carnali-
bus et in visibilibus, et non in conscientiis glorian-
tur, quid respondere potestis contra ea, quæ de
nostra obrectatione confluent, ut etiam sui cordis
testimonio revincantur.

« Sive enim mente excedimus Deo. » Si, inquit,

sensu proprio recta pervertimus In vitia, ipsi a Deo excidimus, atque alienamur ab eo. Si autem integre sentimus et sobrii, vobis sufficit nostra prædicatio. Dicebat enim de illis, si eorum esset memoria coram Deo, nunquam talia paterentur, Quidam aliter dicunt. Sive in exstasi sumus, Deo : sive nostro sensu loquimur, vobis.

« Sive sobrii sumus, vobis. » Sive abstinentes, propter vos.

« Charitas enim Christi urget nos. » Necessè est nobis, vel aliquatenus vicem ejus rependere charitati, id est, ut pro ejus corpore patiamur, qui mori pro nobis morte dignatus est.

« Estimantes hoc, quoniam si unus pro omnibus mortuus est, ergo omnes mortui sunt. Et pro omnibus mortuus est Christus. » Solus inventus est, qui ut immaculata hostia pro omnibus, qui erant in peccatis mortui, offerretur.

« Ut et qui vivunt, jam non sibi vivant. » Ei debemus vitam nostram, qui illam in omnibus sua morte servavit. Si quis ergo suam potius quam Dei voluntatem facit, sibi vivit, non illi. Unde ipse Dominus ait : *Si quis vult post me venire, abneget semetipsum sibi, etc. (Matth. xvi, 24).*

« Sed ei qui pro ipsis mortuus est et resurrexit. » Propter calumniam, semper mortis resurrectionem adiungit. De abolitione veterum, et renovatione creaturæ, et reconciliatione nostra ad Deum per Dominum nostrum Jesum Christum.

« Itaque nos ex hoc neminem novimus secundum carnem. » Id est, carnaliter circumcisum, et carnales ceremonias servantem, et nullius veterum imitatur exemplum.

« Et si cognovimus secundum carnem Christum, sed nunc jam non novimus. » Cognovimus, inquit, secundum carnem Christum : quando maledictum factus, patibulum crucis pro nostra salute suscepit. Nunc autem non ita cognoscimus : non enim est jam passurus pro nobis, qui semel pro omnibus et mortuus est et resurrexit. Aliter : Et si cognovimus Christum, cum adhuc essemus secundum carnem, sed nunc jam non novimus. Quia eis exempla veterum proponebat, ait Christum carnaliter circumcisum, cum Judæis omnia celebrasse. Sed nunc jam ista non novimus, quia post resurrectionem ejus, novum est Testamentum. Aliter : Qui infirmi sunt, carnaliter credunt Christo ; perfecti vero intelligunt, jam post resurrectionem nihil imbecillitatis in eo esse carnalis.

« Si qua ergo in Christo nova creatura, vetera transierunt : ecce facta sunt omnia nova. » Si quis credit in Christo, nova est creatura ; intelligens vetera suo tempore fuisse disjuncta, et amodo novo more vivendum.

« Omnia autem ex Deo. » Quia etiam præcepta innovata sunt ; tamen et nova et vetera ab uno Deo pro diversitate temporum sunt dispensata.

« Qui nos reconciliavit sibi. » Quia peccando fueramus ab eo averti.

« Per Christum. » Per Christi doctrinam pariter et exemplum.

« Et dedit nobis ministerium reconciliationis. » Ut et nos alios reconciliare possimus.

« Quoniam quidem Deus erat in Christo, mundum reconcilians sibi. » Tribus modis inesse Deum legimus : secundum infinitatem omni creaturæ, sicut ipse dicit per prophetam : *Nonne cælum et terram ego impleo (Jerem. xxiii, 24) ?* secundum sanctificationem, et peculiarem inhabitationem in sanctis : juxta illud : *Et inhabitabo in illis (Levit. xvi, 12) ;* secundum plenitudinem divinitatis in Christo, dicente alibi Apostolo : *Quia in ipso habitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter (Coloss. i, 9) ;* mundum reconcilians sibi.

« Non reputans illis delicta ipsorum. » Hoc est, per solam fidem cognosceus.

« Et posuit in nobis verbum reconciliationis. Pro Christo ergo legatione fungimur. » Ut pro Christo nos reconciliemus homines Deo, cujus Christi vice legati sumus Dei.

« Tanquam Deo exhortante per nos. » Id est, non ex nobis loquimur, sed ex Deo.

« Obsecramus pro Christo, reconciliamini Deo. » Quod dicit, hoc est : non, inquit, nos pro Christo deprecamur, sed propter id quod pro nobis passus est : ut credentes in ipsum, reconciliemini Deo, hoc est, vice Christi.

« Eum qui non noverat peccatum, pro nobis peccatum fecit. » Secundum illud ; Christus qui absque peccato erat, pro nobis dicitur factus peccatum, quia pro peccatis nostris mortuus est ; Pater pro nobis Christum, qui peccatum nesciebat, peccatum fecit, hoc est, sicut hostia pro peccato oblata, peccatum vocabatur in lege (ut in Levitico scriptum est : *Et imponet manum super caput peccati sui (Levit. ii, 2),* ita et Christus pro peccatis nostris oblatus, peccati nomen accepit.

« Ut nos efficeremur justitia Dei in ipso. » Non nostra, nec nobis.

CAPUT VI.

« Adjuvantes autem exhortamur. » Verbo vos adjuvantes.

« Ne in vacuum gratiam Dei recipiatis. » In vacuum gratiam Dei recipit, qui novo Testamento non novus est ; hoc est, nihil in illo proficit.

« Ait enim : Tempore accepto exaudi vi te, et in die salutis adjuvi te. » Acceptum tempus ad exaudiendum, et ad salutem miserandum, in hac vita præsentem est, sicut ait Salvator : *Ambulate, dum lucem habetis, ne vos tenebræ comprehendant (Joan. xii, 35).*

« Ecce nunc tempus acceptabile. » Sicut alibi : *Dum tempus habemus, ait, operemur quod bonum est (Galat. vi, 10).* Dies autem ideo dicitur hæc vita, quia ad operandum est apta : et concluditur nocte judicii : quæ dies tenebræ erunt peccatoribus, non lux, in qua jam nemo poterit operari. *Estati quo-*

que assimilatur hoc tempus : in cujus comparatione A formica dicitur hiemem sperare venturam.

« Ecce nunc dies salutis. » Modo solam possumus invenire salutem : quia juxta Prophetæ testimonium in inferno nemo confitebitur (*Psal. vi, 6*).

« Nemini dantes ullam offensionem, ut non vituperetur ministerium nostrum. » Nemo a nostro offendatur exemplo : ne non tam nostrum vitium putetur esse, quam legis.

« Sed in omnibus. » Non in aliquantis.

« Exhibeamus nosmetipsos. » Omnes autem hujus causæ in nostra sunt potestate.

« Sicut Dei ministros. » Dei ministrum Deum debent (prout possibile est) imitari, ut ex actu cognoscantur Dei esse cultores. Unde alibi ait : *Portate Deum in corpore vestro (I Cor. vi, 20)*. Sicut ille se ab omnibus patitur blasphemari, et tamen in præsentia vita ingratis etiam sua beneficia non denegat.

« In multa patientia, in tribulationibus. » Omnis læsio, tribulatio est.

« In necessitatibus. » Omne quod necesse est, feramus, ut necesse est.

« In angustiis. » Angustia est omnis egentia.

« In plagis, in carceribus, in seditionibus, in laboribus. » Manuum vel discursuum.

« In vigiliis. » Non minus mentis, quam corporis.

« In jejuniis. » Notandum jejunia cum virtutibus numerari.

« In castitate. » Illa est vera castitas, quæ nec mente polluitur.

« In scientia. » Notandum quod scientia inter species virtutum.

« In longanimitate. » Id est, sustinentia longa.

« In suavitate. » Ut nulli verbis nostris amaritudinem generemus : et dicatur de nobis : *Fauces ejus dulcedines, et totum desiderium (Eccli. xxxv, 21)*.

« In Spiritu sancto. » Dum dignum ei nos habitaculum præparamus.

« In charitate non ficta. » Omnia quæ nobis volumus facere, aliis faciamus (*Matth. vii, 12*) ; ut non diligamus verbo, sed opere et veritate (*I Joan. iii, 18*).

« In verbo veritatis. » Id est, in verbo Christi : si apte proferatur et vere, ne fiat de veritate mendacium.

« In virtute Dei. Per arma justitiæ. » In virtute Dei, sive legis, contra diabolum dimicemus.

« A dextris et a sinistris. » Nec prosperis elevemur, nec frangamur adversis.

« Per gloriam et ignobilitatem. » Gloriam virtutum, et ignobilitatem carceris.

« Per infamiam et bonam famam : ut seductores et veraces. » Ab aliis ut veraces laudamur : ut seductores ab aliis infamamur : sicut et ipse Salvator appellatus est a Judæis seductor (*Matth. xxvii, 63*). Quæ omnia æqualiter ferimus, ne extollant nos laudantes, nec dejiciant detrahentes : quia necesse est utramque partem aliquando mentiri. Unde ad con-

scientiam redeunt, non debemus aliis magis fidem accommodare, quam nobis.

« Sicut qui ignoti et cogniti. » Ignoti perfidis et ingratis, et cogniti a fidelibus et justis.

« Quasi morientes, et ecce vivimus. » Hoc est, usque ad mortem pervenientes : sicut quando lapidatus est, et mortuus æstimatus, surgens docebat in Lystria (*Act. xiv, 18-21*).

« Ut castigati, et non mortificati. » *Castigatus me Dominus, et morti non tradidit me (Psal. cxvii, 18)*.

« Quasi tristes, semper autem gaudentes. » Tristes severitate vultus : corde vero etiam in tribulatione gaudentes.

« Sicut egentes, multos autem locupletantes. » In hoc ipso quo nobis egemus, aliis abundamus : dum per nos eleemosynæ fiunt : sive terrenis egentes, alios bonis cælestibus facimus locupletes. Simul attendendum, quomodo omnia quasi pati se dicit, non tamen pati : ut ostendat ista esse quasi imagines passionum, ad comparationem præmii sempiterni.

« Tanquam nihil habentes, et omnia possidentes. » Sicut ait Salomon : *Ejus qui fidelis est, est totus mundus divitiarum (Prov. xx, 6)*. Nam excepto quod omnia nostra Dei sunt, nemo plus habet quam qui nullius indiget. Ille vero nihil eget, qui præter necessaria nihil requirit. De separatione fidelium ab infidelibus : et quod omnes sancti templum sint Dei.

« Os nostrum patet ad vos, o Corinthii, cor nostrum dilatatum est. » Ita sumus vestro profectu provocati, ut tacere penitus non possimus. Profectus enim discipuli aperit os magistri. Et cor dilatatum atque amplificatum, id est, facit sensibus abundare. Sicut de Salomone scriptum est : *Quia dedit illi Deus latitudinem cordis, sicut arenam maris (III Reg. iv, 29)*.

« Non angustiimini in nobis : angustiimini autem in visceribus vestris. » Non ex nobis sermonis angustia : sed quia validiorem vos non potestis audire doctrinam, ideo ex vobis causa procedit angustiam.

« Eandem autem habentes remunerationem. » Si eundem sustinueritis laborem. Aut certe si tantam, quantum dicere possumus, capiatis.

« Tanquam filiis dico, dilatamini et vos. » Quasi filii meo exemplo dilatamini, ut majora recipiatis. Sive sacerdotes in doctrina exemplo suo præcipit dilatari.

« Nolite jugum ducere cum infidelibus. » Nolite illis conjungi, vel æquari : quia jugum simul non trahunt, nisi pares : id est, nolite pseudoapostolis sociari, vel his qui in idolo recubebant.

« Quæ enim participatio justitiæ cum iniquitate, aut quæ societas luci ad tenebras ? » Nulla, sicut nec cum tenebris luci. Simul ostendit neminem posse esse justum et injustum, valde contraria exempla proponens.

« Quæ autem conventio Christi ad Belial? aut A obediatis sive quia multum me » vobis diligi non quæ pars fideli cum infideli? » Penitus illi non potest convenire. In Belial autem diabolum sive Antichristum in vocabulo idoli nominavit.

« Qui autem consensus templo Dei cum idolis? Vos enim estis templum Dei vivi. » Idola ipsos homines dicit, qui idola colunt: quia templa sunt demonum, sicut justis templum Dei sunt.

« Sicut dicit Deus: Quoniam inhabitabo in illis. » Cum ubique sit Deus, tamen in illis proprie habitare se dicit qui ejus gratia perfruntur, qui mundum ei præparant sui cordis hospitium.

« Et inambulabo inter eos. » Omnes eorum sensus obtinebo, vel percurram.

« Et ero illorum Deus. » Deus enim natura omnium est, voluntate paucorum: non enim est Deus B mortuorum, sed vivorum.

« Et ipsi erunt mihi populus. » Qui voluntate servi sunt, non natura tantum.

« Propter quod exite de medio eorum, et separamini, dicit Dominus. » Actu, vel conversatione, vel familiaritate: non loco.

« Et immundum non tetigeritis. » Omnis qui peccat, immundus enim apud Deum omnis iniquus.

« Et ego recipiam vos. » Si vos illi ejecerint.

« Et pro vobis in patrem, et vos eritis mihi in filios et filias. » Si vos parentes abdicaverint infideles, me patrem habebitis sempiternum.

« Dicit Dominus omnipotens. » Addidit, omnipotens, ne cui impossibile videretur.

CAPUT VII.

« Has ergo habentes promissiones, charissimi. » Tantas et tales promissiones habentibus, quanto studio mundanda est domus talem hospitem receptura? et Dei filii, quomodo debent patrem in omnibus justitiæ operibus imitari.

« Mundemus nos ab omni inquinamento carnis et spiritus. » Inquinamentum carnis est, quod per carnem admittitur. Spiritus vero, quod sola cogitatione peccatur.

« Perficiētes sanctificationem. » Tunc erit perfecta sanctificatio, si utraque munda serventur.

« In timore Dei. » Non in laude hominum, vel timore.

« Capite nos. Neminem læsimus. » Accipite quod dicimus; sive quod vivimus, ut exemplum nostrum teneatis.

« Neminem corrupimus. » Mala doctrina.

« Neminem circumvenimus. » Ut ejus aliquiū tolleremus.

« Non ad condemnationem vestram dico. Prædicimus enim, quod in cordibus nostris estis ad commemorandum et ad convivendum. » Non me excusando, vos tales expono; non enim possum de vobis hoc sentire quos diligo, ut superius commemoravi.

« Multa mihi fiducia est apud vos. » Multam mihi Educiam dedistis loquendi; quia in omnibus

obediatis sive quia multum me » vobis diligi non ignoro.

« Multa mihi gloriatio pro vobis. » Apud alias Ecclesias, de vestra emendatione mihi applaudo.

« Repletus sum consolatione. » Post multam tristitiam. Sive sermo mihi suppeditat consolationem, vestro provocatus exemplo et profecto.

« Superabundo gaudio, in omni tribulatione vestra. » In omni tribulatione vestra tantum gaudeo, ut obliviscar omnium pressurarum.

« Nam et cum venissemus in Macedoniam, nullam requiem habuit caro nostra. » Ostendere illis vult quantam pressuram magnitudo gaudii superavit.

« Sed omnem tribulationem passi sumus. » Nullum genus tribulationis experti non sumus.

« Foris pugne, intus timores. » Pugne contra infideles, et timor de fratribus falsis: sive, timebamus ne scandalizarentur infirmi.

« Sed qui consolatur humiles, consolatus est nos Deus. » Hoc est humiliatos passionibus et afflictos.

« In adventu Titi. Non solum autem in adventu ejus, sed etiam in consolatione. » Non solum quia desideratus adventit, sed etiam quia illa nuntiavit, propter quæ ejus maxime expectabamus adventum.

« In qua consolatus est in vobis. » Post luctum quem pro vobis nobiscum habebat.

C « Referens nobis desiderium vestrum, vestrum fletum. » Pro nostra contristatione et quorundam peccatis.

« Vestram æmulationem pro me. » Quia vice mea æmulati estis Dei æmulatione peccantes. Sive triplex est æmulatio: aut imitationis, aut invidiæ, aut de qua agitur in præsentia.

« Ita ut magis gauderem. » Quia non modo correxistis vos, sed etiam amplius profecistis.

« Quoniam et si contristavi vos in Epistola, non me penitet. Et si peniteret, videns quod Epistola illa, etsi ad horam, vos contristavit, nunc gaudeo: non quia contristati estis, sed quia contristati estis ad penitentiam. » Etsi me penitisset, eo

D quod vos durius corripuerim: tamen vester fuit profectus ut non me peniteat; quasi si dicat medicus, etiam si doluisset mihi tam ardenti me usum esse cauterio: sed nunc gaudeo, non quia doluistis, sed quia dolor ille vobis profuit ad salutem.

« Contristati enim estis secundum Deum. » Non secundum sæculum.

« Ut in nullo detrimentum patiamini ex nobis. » Aut nostra negligentia: aut, ut venientes aliquem vestrum damnaremus.

« Quæ enim secundum Deum tristitia est, penitentiam in salutem stabilem operatur. » Est enim penitentia diabolica, adversa saluti: si quis de bono opere peniteat. Stabilem operatur: stabilem salutem, sive permanentem penitentiam. De pro-

pitiatu enim peccatorum non debemus esse sine A ritas facta est. » De rebus justis, non vanitatis, sed veritatis est gloriatio.

« Sæculi autem tristitia mortem operatur. » Sæculi tristitia est, aut de amissis rebus propriis, aut de alienis non inuis dolere, vel de alterius felicitate torqueri. Secundum Deum vero tristitia est, sive sua sive aliena lugere commissa.

« Ecce enim hoc ipsum secundum Deum contristari vos, quantam in vobis operatur sollicitudinem. » Hoc ipsum quod modo factum est, potest vos docere, quid sit inter utramque tristitiam.

« Sed defensionem. » Quidam habent, sed excusationem : in Græco autem ἀπολογία : id est, satisfactionem præcepti scilicet dicit. Quidam dicunt, hoc loco sed præpositionem in Latino esse superfluum, apud Græcos vero consequentiam structuræ esse sermonis. B

« Sed indignationem. » Contra peccantes, non negligentiam.

« Sed timorem. » Timorem Domini, non securitatem.

« Sed desiderium. » Non fastidium, sed desiderium nostrum.

« Sed æmulationem. » Contra peccantes, ne ultra peccent : non remissionem.

« Sed vindictam. » Non veniam nocivam, sed vindictam salutarem.

« In omnibus exhibuistis vos incontaminatos esse negotio. » Probatis vos immunes a culpa : contaminatus enim auctoritatem non habet vindicandi. C

« Igitur etsi scripsi vobis, non propter eum qui fecit injuriam, nec propter eum qui passus est. » Non propter eum qui patri fecit injuriam tantum, nec propter ipsum solummodo patrem scripsi. Potest et ita dici : Non propter eum qui ejectus est, scripsi : neque enim per me hæc sola emendata vel correpta est causa.

« Sed ad manifestandam sollicitudinem nostram, quam habemus pro vobis coram Deo. » Ne putetis nos aliquid posse latere, cum pro vobis sumus nimia cura solliciti.

« Ideo quoque consolati sumus. » Quia vos castos probatis esse in negotio.

« In consolatione autem nostra abundantius magis gavisi sumus super gaudio Titi : quia reffectus est spiritus ejus ab omnibus vobis. » In hoc autem amplius gratulati sumus : quod ita a vobis Titi spiritus est reffectus, ut nunquam de ejus mente positus recedere. Profectus quippe discipulorum spiritalia gaudia sunt magistrorum. D

« Et si quid apud illum de vobis gloriatus sum. » Quasi peritus medicus agit qui vulnus jam prope sanatum blandis unctionibus fovet, ut facilius cauterii ustura sanetur.

« Non confusus sum, sed sicut omnia vobis in veritate locuti sumus. Confusionem non habet gloria de profectu.

« Ita et gloriatio nostra, quæ fuit ad Titum, ve-

« Et viscera ejus abundantius in vobis sunt : reminiscentis omnium vestrum obedientiam. » Omnia vos affectuum ejus membra desiderant : ut oculi præsentiam, aures sermonem, os colloquium expectet.

« Quomodo cum timore et tremore excepistis illum. » Obedientiam fidelem descripsit : qui enim ex charitate obedit, timet constrictare quem diligit.

« Gaudeo, quod in omnibus confido in vobis. » Fecistis me gaudere : quia de obedientia vestra nunquam potui hæsitare, et de ministerio in sanctos.

CAPUT VIII.

« Notam autem faciamus vobis, fratres, gratiam Dei, quæ data est in Ecclesiis Macedoniæ. » Causam inchoat de collectis, et exemplo Ecclesiarum illarum eos ad pœnitentiam et elemosynam provocat, ut non putarent sibi grave, quod pauperiores videant jam fecisse.

« Et quod in multo experimento tribulationis abundantia gaudii ipsorum fuit. » Tunc maxime gaudent, quando fuerint tribulati, scientes apostolos contumeliam in consilio passos pro nomine Christi, publica lætitia fuisse gavisos (Act. v, 41).

« Et altissima paupertas eorum abundavit in divitiis simplicitatis eorum. » Multum quidem in terrena facultate sunt pauperes : sed in magna simplicitate sunt divites ; plus cupientes dare quam habent. Ac propterea Deus animum magis probat, quam quod dextera porrigit ; qui enim quantum potest facit, totum facit. Similiter dives et pauper, quamvis dives amplius dare videatur.

« Quia secundum virtutem testimonium illis reddo, et supra virtutem voluntarii fuerunt. » Verbis præposteris hoc dicit : Testimonium illis reddo, quod secundum vires facientes, supra virtutem voluntarii fuerunt.

« Cum multa exhortatione obsecrantes nos gratiam et communicationem ministerii, quod sit in sanctos. » Multum suadentes nos, rogaverunt, ut grater, quæ offerebant, susciperemus in ministerium sanctorum.

« Et non sicut speravimus : sed semetipsos dederunt primum Domino, deinde nobis. » Amplius quam sperabamus fecerunt, non contenti sua dare, sed seipsos primo Domino tradiderunt, deinde nobis : hoc est, Deus videt voluntatem eorum, nos effectum.

« Per voluntatem Dei. » Non ut nobis placerent sine Domini voluntate.

« Ita ut rogaemus Titum : ut quemadmodum cepit, et perficiat in vobis etiam gratiam istam. » Illorum devotione accensi sumus mittere eum ad vos : ut doctrina et dispositione sua, etiam hoc in vobis perficiat, ne quid minus cæteris habeatis. De colaudatione Corinthorum et æqualitate, prout quis-

que habuit, et de ministerio quod sit in sanctos, **A** *cora*, cum non habet, cui dare, vel quomodo dare agit.

« Sed sicut in omnibus abundantis fide, et sermone, et scientia; et in omni sollicitudine, insuper et charitate vestra in nos. » Nota cum fide scientiam esse laudabilem.

« Et et in hac gratia abundetis. » Ne cum in aliis vincatis, in hoc ab aliis superemini.

« Non quasi imperans dico: sed per aliorum sollicitudinem, etiam vestræ charitatis ingenium bonum comprobans. » Non impero, nec exigo, sed consilium do: ut sicut in multis formam aliis præbetis, ita et in isto opere faciatis. Est enim sic ingenita pietas, ut ab aliis eam discere minime egeatis.

« Scitis enim gratiam Domini nostri Jesu Christi: quoniam propter vos egenus factus est, cum esset dives: ut illius inopia vos divites essetis, et consilium in hoc do. Hoc enim vobis utile est. » Non ignoratis Dei Filium propter vos pauperem factum, qui universorum erat conditor et Dominus, ut ejus exemplo bonis cælestibus ditaremini. Si ergo ille propter vos temporalia universa contempsit, quanto magis vos dare debetis parva, non vestra, imo sua ei reddere. Ipsi enim datur, quidquid ejus causa porrigitur. Simul et contra Photinum facit, quod priusquam pauper fieret Christus, dives erat, quia habitabat in Patre.

« Qui non solum facere, sed et velle cœpistis ab anno priore. » Ostendit quosdam posse facere non volentes, cum aut importunitas potentis aut auctoritas præcipientis exigeret.

« Nunc vero et factis perficite, ut quemadmodum promptus est animus voluntatis, ita sit et perficiendi, ex eo quod habetis. » Quod voluntarie incepistis, implete. Omnis enim boni operis finis est expetendus. Quia sicut factum inviti acceptum non est: ita voluntas infructuosa est habentibus eam sine facto.

« Si enim voluntas prompta est, secundum id quod habet, accepta est, non secundum id quod non habet. » Ne putetis me aliquem supra vires cogere, aut tantum in hac causa a paupere quantum a divite expetere. Omnes æqualiter dabunt, si unusquisque tantum dederit quantum potest, non secundum quod non habet. Hoc et Tobias dicebat ad filium: *Prout habueris, filii, fac eleemosynam (Tob. iv. 7).*

« Non enim ut aliis sit remissio, vobis autem tribulatio: sed ex æqualitate in præsentem tempore. » Non dico ut vobis nihil servetis, sed quod quidem iurique sufficiat.

« Vestra abundantia illorum inopiam suppleat, ut illorum abundantia vestræ inopiæ sit supplementum, ut fiat æqualitas; sicut scriptum est. » Date illis carnalia, ut et illi vacantes, possint vobis redde-
re spiritualia. Isti enim duo gradus sine alterutro esse non possunt: jam enim ille perfectus non erit de carnalibus cogitando, quamvis miseri-

« Qui multum habuit, non abundavit: et qui modicum, non minoravit. » De manna hoc dicitur, quod accepit populus in deserto, cujus exemplo docemur quod omnis superabundantia generet vermes. Simul et ostenditur, quæ Deus dat, omnibus æqualia esse debere. Et propter hujus testimonii auctoritatem, vult nobis Apostolus præsentia omnia esse communia, ut et perfecti doctrinam non abscondant, et habentes substantiam mundi non denegent eis victum. Dignus est enim operarius cibo suo.

« Gratias autem ago Deo, qui dedit eandem sollicitudinem pro vobis in corde Titi: quoniam exhortationem quidem suscepit: sed cum sollicitior esset, sua voluntate profectus est ad vos. » Gratia quidem exhortationis, et voluntate propria festinavit, ut mercedem haberet, non invitus, quasi ei sic credita dispensatio.

« Misimus autem cum illo fratrem nostrum, cujus laus est in Evangelio per omnes Ecclesias. » Hoc de Luca intelligitur: quia laudem in Evangelio conscribendo videtur habere præ cæteris: qui etiam Actus apostolorum præter Evangelia scripsit.

« Non solum autem, sed et ordinatus est ab Ecclesiis comes peregrinationis nostræ, in hac gratiam, quæ ministratur a nobis. » Testimonio Ecclesiarum idoneum eum et probatum fuisse demonstrat.

« Ad Domini gloriam, et destinatam voluntatem nostram. » Propositam sive paratam.

« Devitantes hoc, ne quis nos vituperet in hac plenitudine, quæ ministratur a nobis in Domini gloriam. » Ne quis dicat, quomodo Christus legem implevit: cum videamus Christianos, non tantam eleemosynam facere, quantam fieri in lege præceptum est?

« Providemus enim bona, non solum coram Deo, sed etiam coram hominibus. » Nihil enim propter humanam gloriam facimus, sed tamen volumus, ut per nos aliquis scandalum merito patiat: sed ut omnes videntes opera nostra bona, magnificent Patrem nostrum (*Math. v. 16*).

« Misimus autem cum illis et fratrem nostrum. » Quidam hoc de Apollo asserunt dictum.

« Quem probavimus in multis sæpe sollicitum esse. » Testimonium illi dat, ut facilius audiat.

« Nunc autem multo sollicitiorem confidentia multa in vos. » Multo nunc sollicitiorem comprobamus eum, propter vos: quia vestra obedientia provocatur, sive quis adjuti a Tito, sive quia per seipsum comprobavit.

« Sive pro Tito, qui est socius meus, et in vobis adjutor, sive fratres nostri, apostoli Ecclesiarum gloria Christi. » Quod dicit, hoc est: Tam Titi causa, qui eorum obedientiam collaudaverat, quam eorum qui ad ipsum fuerant pariter destinati:

ita se exhiberent, ut et charitatis sinceritatem et apostolicæ pro ipsis gloriæ veritatem, in conspectu omnium comprobarent.

« Ostensionem ergo, qua est charitatis vestræ et nostræ gloriæ, pro vobis in illos ostendite in faciem Ecclesiarum. » Ut videatur verum esse, quod dicitur in omnibus Ecclesiis de vestro profectu. Sive aliter, ostendite charitatem vestram de qua coram omnibus Ecclesiis gloriamur.

CAPUT IX.

« Nam de ministerio, quod fit in sanctos, ex abundanti est mihi scribere vobis. Scio enim promptum animum vestrum, pro quo de vobis glorior apud Macedones. » Mutare videtur, sanctos, hic sensum : et ideo quidam dicunt eum superius de laicis dixisse, hic vero de sacerdotibus sanctis. Alii vero aiunt eum de eleemosynis hucusque tractasse, modo autem de ministerio verbi commonere : quod sanctificationis per baptismum exhibetur. Hic vero duo sensus usque ad finem causæ diligenter utrique sunt colligendi.

« Quoniam et Achaia parata est ab anno præterito. » Totâ provincia, cujus caput estis, per nos ad hoc ministerium provocata est.

« Et vestra æmulatio provocavit plurimos. » Hic æmulatio pro imitatione ponitur.

« Misimus autem, fratres, ut ne quod gloriamur de vobis evacuetur in hac parte. » Superius memoratur : Qui vos comoneant ne aliter inveniant in parte doctrinæ, sive ministerii, quam putabam.

« Ut quemadmodum dixi, parati sitis : ne cum venerint Macedones mecum, et invenerint vos imparatos, erubescamus nos, ut non dicamus vos, in hac substantia. » Si nos erubuerimus, quasi falso gloriantes ; quanto magis vos et pro vestra negligentia, et pro nostro rubore ? Multa enim confusio est, si quis pro eo, qui eum diligit, erubescat.

« Necessarium ergo existimavi rogare fratres, ut præveniant ad vos, et præparent repromissam benedictionem hanc paratam esse. » Sive a benedicens, sive quia per humanitatem eorum benedictio nascitur Dei.

« Sic quasi benedictionem, non quasi avaritiam. Hoc autem dico : Qui parce seminat, parce et metet. Et qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus et metet. Unusquisque prout destinavit in corde suo, non ex tristitia aut necessitate. » Benedictio erit si grato animo tribuatur.

« Hilarem enim datorem diligit Deus. » Avarus autem hilariter dare non novit. In scientiâ autem avarus est, qui sensum non vult implere, quem coepit. Unde Dominus novum in via salutis præcepit (Luc. x, 4) : hoc est, nulli transitorie verbum annuntiare salutis. Hoc est autem, qui parce seminat, parce et metet. Contra Jovinianum etiam hic locus facit, ubi meritum gradus esse monstratur. Et qui seminat in benedictionibus, de benedictionibus et metet. E contrario ergo in

maledictione seminans, inde et metet : sicut scriptum est : *Non semines mala in sulcis injuriæ, et non metes ea septuplum (Eccli. vii, 3)*. Unusquisque prout destinavit in corde suo, id est, voluntarius, non coactus ; non ex tristitia, aut ex necessitate : hilarem enim datorem diligit Deus, secundum Sapientiam Salomonis : *Et in omni dato hilarem fac vultum tuum (Eccli. xxxv, 11)*. Si autem de scientiâ intelligitur, hilarem in labore suo vult esse doctorem : sicut de se alibi dicit : *Si enim volens hoc ago, mercedem habeo, et reliqua (Cor. ix, 17)*.

« Potens est autem Deus. » Sive ne inopiam formidarent, sive gratuitum donum sapientiæ.

« Omnem gratiam abundare facere in vobis. » Gratiam nascentiæ, quia exinde per opera vestra Deo gratiæ referuntur. *A fructu enim frumenti, vini et olei sui, multiplicati sunt (Psal. lv, 8)*.

« Ut in omnibus semper omnem sufficientiam habentes, abundetis in omne opus bonum, sicut scriptum est. » Ita ut tam carnalium misericordiam, quam spiritalium, id est, doctrinarum opus bonum possitis implere, sicut scriptum est :

« Dispersit, dedit pauperibus. » Sive sensus pauperibus, sive substantia ; sicut superius ait (II Cor. viii, 14) : Illorum abundantia vestræ inopiæ sit supplementum.

Justitia ejus manet in æternum. » Rebus temporalibus æterna justitia comparatur.

« Qui autem administrat semen seminanti, et panem ad manducandum præstabit. » Hoc ait quod Deus qui velle eis præstitit, etiam facere perficiat in vobis. Hoc est, Deus qui tibi dedit unde dispen- ses, esurientem minime patietur. Si autem ad semen verbi referas : Qui dedit officium docendi, præstabit et escam tibi : modo ad hoc solum vacare velis.

« Et multiplicabit semen vestrum. » Humilitatis vel sermonis.

« Et auget incrementa frugum justitiæ vestræ. » Fruges justitiæ sunt facultates, cum de eis fit justitia. Cum vero aut inique congregantur, aut ad avaritiam vel superbiam possidentur, fruges iniquitatis fiunt. Pretio enim gravans triticum, in populo maledicitur : sive fruges justitiæ sermone sunt Dei. De fructu enim laborum suorum satia- bitur sapiens (Prov. xiii, 2).

« Ut in omnibus locupletati abundetis in omnem simplicitatem, quæ operatur per nos gratiarum actionem Deo. » Ut sine discretionem omnibus simpliciter indigentibus tribuat. Non querentes, cui, sed quare detis.

« Quoniam ministerium hujus officii non solum supplet ea quæ desunt sanctis, sed etiam abundat, per multas gratiarum actiones in Domino. » Duplicem potestis habere mercedem : et perfectionem sanctorum, et gratiarum in Domino actiones. Aliter : Non solum docet sanctos, sed Domino gratias agit, qui nos tanta sapientiâ erudit.

« Per probationem ministerii hujus, glorificantes

Deum in obedientia confessionis vestrae, in Evangelio Christi. » Per hoc ministerium esse probamini Christiani, magnificantes Deum per operum confessionem, sicut e contrario alii factis negare dicuntur. Aliter : Perferte docetis, et ostenditis divinum esse, in quo Deum per obedientiam magnificatis.

« Et simplicitate communicationis vestrae in illos, et in omnes, et in ipsorum obsecratione pro vobis. » In omnes simpliciter tribuentes, sive docentes bona, quae communicatis potius quam donatis, certi vos cum multiplici ea senore recepturos. Haec omnia operatur administratio huius officii quae etiam in hoc abundat.

« Desiderantium vos, propter eminentem gratiam Dei in vobis. » Quis autem non desideret talem propter gratiam, sive scientiae, sive misericordiae, ceteris eminentem ?

« Gratias ago Deo super inenarrabili dono ejus. » Qui tantam nobis gratiam pietate sua conferre dignatus est. De armis carnalibus et spiritualibus, et de Apostoli potestate, et de his qui seipso commendare conantur,

CAPUT X.

« Ipse autem ego Paulus, obsecro vos per mansuetudinem et modestiam Christi. » Ea vos mansuetudine rogo qua Christus, cum se posset de injuriosis ulcisci, noluit, ut vel sero se corrigerent.

« Qui in facie quidem humilis sum inter vos ; absens autem confido in vobis. » Semper sanctorum praesentia, per nimiam humilitatem, minus intelligentibus potest esse contemptui. Absentes vero si necesse fuerit, confidenter suam indicant potestatem. Qui praesentes sic sunt, quasi nihil possint habere virtutum : si tamen nihil delicti repererint in subjectis.

« Rogo autem vos, ne praesens audeam. » Ita agite, ne mihi necesse sit manifestare virtutem.

« Per eam confidentiam, qua existimor audere in quosdam. » Nam omnis existimatio facta est, sicut est. Puto autem quod et ego spiritum Dei habeam.

« Qui arbitrantur nos tanquam secundum carnem ambulemus. » Qui putant nos nihil amplius caeteris hominibus habere virtutis.

« In carne enim ambulantes, non tamen secundum carnem militamus. Nam arma militiae nostrae non carnalia sunt, sed potentia Deo. » In corpore videmur incedere, sed ut Dei ministri spiritaliter militamus. Arma quippe militiae nostrae non sunt facta de ferro, nec manu hominis fabricata sunt, sed potentia Dei : qua plus vel verbo agas, quam alii homines carnalibus armis.

« Ad destructionem munitionum consilia destruentes. » Muniunt enim et circumdant doctrinam suam falsi doctores astutiae argumentis, quas aereas potestates Apostolus destruit virtute gratiae

A spiritualis : sicut illum magnum vias Domini peruersis disputationibus subvertentem Paulus vero caecavit (Act. xiii, 41), item cognitiones adversarias, quae adversus Christum suggerunt, destruendas dicit.

« Et omnem altitudinem extollentem se adversus scientiam Dei. » Quid tam superbum, quam divinis contraire doctrinis ?

« Et in captivitate redigentes omnem intellectum, in obsequium Christi. » Illos destruimus qui, sub nomine obsequii Christi, omnem intellectum sententiae cupiunt captivare.

« Et in promptu habentes ulcisci omnem inobedientiam, cum impleta fuerit vestra obedientia. » Parati ad ulciscendum omnem inobedientiam, cum impleta fuerit obedientia. Hoc dicit Apostolus, modo paratum se esse ulcisci omnem inobedientiam, cum ea quae praecipuntur, impleverint. Item cum jam vestra per nos obedientia fuerit impleta, illi non audiuntur, potestatem se vindicandi accepisse a Domino, quia mentiuntur.

« Quae secundum faciem sunt, videte. » Hoc est ab illis qui in facie gloriantur, cavete. Tam manifesta est rei probatio, ut facillima sit intellecta. Sive ab his hypocritis vobis cavete, qui in praesentia gloriantur.

« Si quis confidit Christi se esse, hoc cogitet iterum apud se, quia sicut et ipse Christi est, ita et nos. » Nemo tam stultus est, quam qui se solum Christi esse gloriatur.

« Nam etsi amplius aliquid gloriatum fuero de potestate nostra, quam dedit nobis Dominus in aedificationem. » Nam etsi me magis potestatem a Christo accepisse dixero, quam caeteros, ut Apostolus, non erubescam : quia verum dico, et non gloriae, sed aedificationis causa compulsus haec facio.

« Et non destructionem vestram : non erubescam. » Nam illi et usurpatae et in destructionem exercere cupiunt potestatem.

« Ut autem non existimer tanquam terrere vos per epistolas : quoniam quidem epistolae, inquit, graves sunt et fortes : praesentia autem corporis infirma et sermo contemptibilis. » Hoc ideo dico, ne quis me putet illa comminari, quae implere non possum, ut de me jactant deceptores.

« Hoc cogitet, qui ejusmodi est : quia quales sumus verbo per epistolas absentes, tales et praesentes in facto. » Qui putat hoc, sciat omnia me posse facere, si necesse sit, quae promitto. Nam obedientibus per humilitatem infirmus : et peccantibus per severitatem fortis existo.

« Non enim audemus inserere, aut comparare nos quibusdam qui seipso commendant. » Id est, non debemus ita Deum contemnere, ut coaequemur aliquibus, qui suis laudibus malunt quam Dei gratia commendari, nec de nobis possumus majora jactare quam sumus.

« Sed et ipsi in nobis nosmetipsos metientes. » **A** Jam illaturum (Gen. III, 4, 5). Ita et pseudoapostoli asserebant ideo Evangelii præcepta addita, ut vel sic lex antiqua servaretur : et eam solam sufficere custoditam perquirunt æmulatores. Jam nunc serpens similiter quosdam seducit, gehennam propter solum terrorem asserentes nominari : quam aut penitus non esse, aut æternam non esse affirmant, contra auctoritatem omnium Scripturarum.

« Et comparantes nosmetipsos nobis. » Non minoribus : sicut cum illi nihil sint, apostolis se non modo æquales faciunt, sed etiam anteponunt.

« Nos autem non in immensum gloriabimur : sed secundum mensuram regulæ, qua mensus est nobis Deus mensuram pertingendi usque ad vos. Non enim quasi non pertingentes ad vos superextendimus nos. » Nihil supra mensuram humanam facimus, sed in apostolatus gratiam, quantum nobis Dominus donare dignatus est, per quam vobis, Corinthii, prædicamus, nec enim hoc usurpatione fecimus, sed præcepto.

« Usque ad vos enim pervenimus in Evangelio Christi. » Non nostro, ut illi qui prædicando se suum Evangelium faciunt.

« Non in immensum gloriantes in alienis laboribus. » Immensum est in alienis laboribus gloriari. Illi autem semper ad fideles ibant, qui signa minime quærebant.

« Spem autem habentes, crescentis fidei vestræ in vobis magnificari secundum regulam nostram. » Qui non munera a vobis, sed mercedem a Deo vestræ fidei expectamus.

« In abundantia : etiam in illa quæ ultra vos sunt, evangelizare. » Id est, non enim usque ad vos sufficit pervenire : sed cum vestra fides creverit, alio transiemus.

« Non in aliena regula in his, quæ præparata sunt, gloriari. » Sicut illi de præparatis jam ab aliis imprudentem gloriantur.

« Qui autem gloriatur, in Domino gloriatur. » Jam gloriari in Domino exhortatur, cujus virtutes in eo operatæ sunt.

« Non enim qui seipsum commendat, ille probatus est : sed quem Deus commendat. » Seipsum commendat, qui ipse laudat se : illum vero Dominus commendat, qui signorum virtutibus commendatur.

CAPUT XI.

« Utinam sustineretis modicum quid insipientiæ meæ : sed et supportate me. » Sustinete me, qui multum sustinere consuevistis imprudentiam meam. Ideo insipientem se dicit, quia illi necesse erat aliqua de se dicere, licet vera : ut ostendat, quam vere insipientes sunt, qui falso se laudant. Sed et supportate me.

Æmulor enim vos Dei æmulatione. Despondi enim vos uni viro virginem castam exhibere Christo. » Id est, non stimulo livoris inflammor, sed vos tanquam pater divina æmulatione custodio, ut possim vos immaculatos Christo conjungere, tanto majore studio conversatos quanto meliori estis sponso jungendi.

« Timeo autem ne sicut serpens Evam seduxit astutia sua, ita corrumpantur sensus vestri. » Serpens Evam, de Deo mentiendo, seduxit, affirmans solum Deum comminatum esse mortem, nec esse

asserebant ideo Evangelii præcepta addita, ut vel sic lex antiqua servaretur : et eam solam sufficere custoditam perquirunt æmulatores. Jam nunc serpens similiter quosdam seducit, gehennam propter solum terrorem asserentes nominari : quam aut penitus non esse, aut æternam non esse affirmant, contra auctoritatem omnium Scripturarum.

« Et excidant a simplicitate. » Quia Dei verbum simpliciter credere non est hominum perversorum.

« Quæ est in Christo Jesu. » Castus sensus, qui uni viro conjungitur Christo : et solius illi semel promissa sufficiunt.

« Nam si is qui venit, alium Christum prædicat, quem non prædicavimus : aut alium spiritum accipitis, quem non accepistis ; aut aliud Evangelium, quod non recepistis ; recte pateremini. » Si vobis amplius aliquid gratiæ prædicaretur, quam per nos accepistis, recte eos nobis præponi forsitan pateremini.

« Existimo enim, nihil me minus fecisse. » Me minus fecisse istis, qui non nihil sunt, ne putetis.

« A magnis apostolis. » Quanto magis Petrus et cæteri prædicant minus aliquid accepisse.

« Nam et si imperitus sermone, sed non scientia. » Nam sicut isti, qui cum sint scientia imperiti, in sermone tumido gloriantur.

« In omnibus autem manifestus sum vobis. » Ostendit integritatem suam, qua per Deum omnia fecerit : cum nec avaritiam, nec gulam, nec gloriam ab eis aliquando quæreret.

« Aut nunquid peccatum feci meipsum humilians, ut vos exaltemini ? » Si forte hoc solum peccavi, qui propter vos etiam licita et concessa contempsit.

« Quoniam gratis Evangelium Dei evangelizavi vobis. » Qui neque panem quotidianum, quem ordinavit Dominus, accepimus.

« Alias Ecclesias exspoliavi, accipiens stipendium ad ministerium vestrum. » Cum vobis prædicarem, mihi Macedones ministrabant.

« Et cum essem apud vos, et egerem, nulli onerosus fui. » Hoc fuit ex veritate, infirmitatem portare parvulorum, ut nec tunc quidem vellet accipere cum egeret.

« Nam quod mihi deerat, suppleverunt fratres, qui venerunt de Macedonia. » Qui non occurrebant, manibus adorando fratres, quos noverunt falsos nec pseudoapostolos susceperant, quin imo vincebant.

« Et in omnibus sine onere me vobis servavi, et servabo. » Quando infirmos vos habueritis.

« Est veritas Christi in me. » Sicut Christus semel statuit, nec negavit, necesse est ut aliquando non mentitus ita faciam.

« Quoniam hæc gloriatio non infringetur in me in regionibus Achaïæ. » Gloriationem propter

Deum concessam contemnit, præcipue si inopiam A patiat. »

« Quare? Quia non diligo vos: Deus scit. » Ipse novit utrum vos diligam, annon. Imo ideo a vobis non accipio, quia multum vos diligo.

« Quod autem facio, et faciam, ut amputem occasionem eorum, qui volunt occasionem: ut in quo gloriantur, inveniantur sicut et nos. » Hic reddit causam, qua ipse non acceperit, et adversarii cur docerent gulam, avaritiamque sectarentur, quærentes perpauca aditum invenire lucrandi, ut hic vel panem acciperet, illi aurum licentius exigerent. Ideo tollit occasionem Apostolus, ut in hoc appareant, qui propter Deum docerent, si a discipulis nihil expererent.

« Nam ejusmodi pseudoapostoli sunt. » Dicentes: B Hæc dicit Dominus, cum ipse non miserit eos: et visiones a corde suo loquuntur.

« Operarii subdoli, transfigurantes se in apostolos Christi. » Subdolos est, qui aliud fingit, cum aliud agit: ut sub contemplatione evangelicæ prædicationis contegat rapacitatem. Tales enim prædicatores, ut hominibus placeant, necesse est adulari: ut adulando placeant, et placendo accipiant. Et quæ commendantur dicunt, non ea quæ ædificant audientem. Plerique eorum non tam pecuniam desiderant, quam honorem: arbitantes se summis opibus esse ditatos, si ab omnibus collaudentur: sed nec pecunias ideo spernunt, quia non habent, sed quia in reconditis habent. Veri autem et simplices magistri apostolos imitantur, dicentes: *Neque enim fuimus in sermone adulationis aliquando, nec in occasione avaritiæ, neque quærentes ab omnibus gloriam, nec a vobis (1 Thess. II, 5).*

« Et non mirum. Ipse enim Satanas transfiguratur se in angelum lucis. » Non tam facile somniis, aut aliquibus quasi angelis lucis, fides habenda, ne forte transfiguret se Satanas in angelum lucis, et decipiat ac fallat incautos.

« Non ergo est magnum, si ministri ejus transfigurentur, velut ministri justitiæ. » Non mirum, si ministri Satanæ, avaritiæ, id est gloriæ, causa fingant se justitiam prædicare.

« Quorum finis erit secundum opera eorum. » Mala opera malus finis exspectat.

« Iterum dico, ne quis putet me insipientem esse. Alioquin velut insipientem accipite me: ut et ego modicum quid glorier. » Jam superius dixit: Sustinete modicum quid insipientiæ meæ; et reddidit rationem, qui zelo Dei eos zelaret: non gloriæ desiderio esset de se aliquid dicturus; ne ejus in odium versi, falsos apostolos sequerentur. Si ergo insipientia ejus tam sapiens est, quam sapiens erit ipsa sapientia? Simul notandum, quia mirum esse non debet, si ad tempus falsa doctrina prævaleat, cujus auctoribus in fine vindicta promittitur.

« Quod loquor, non loquor secundum Deum; sed quasi in insipientia: in hac substantia gloriæ. » Si hic necessitate populi compulsum, negat se secundum

Deum gloriari: quid de illis sentiendum est, qui sola jactantia gloriantur substantiæ gloriæ? Est enim alia vera substantia gloriandi.

« Quoniam multigloriantur secundum carnem: et ego gloriabor. » Quoniam in nobilitate terreni generis gloriari carnale est.

« Libenter enim sufferitis insipientes, cum sitis ipsi sapientes. » Video enim vos, cum sedocti sitis, nullius momenti insipientibus facile concessisse.

« Sustinetis enim si quis vos in servitutem redigit. » Legis vel Pharisæorum, qui dominatum in populum exercebant.

« Si quis devorat, si quis accipit. » Convivia vel munera. Si quis accipit pecuniam.

« Si quis extollitur. » Judaica superbia, vel de scientia, vel de generis qualitate.

« Si quis in faciem vos cædit. » Si quis etiam præsentibus objurgat.

« Secundum ignobilitatem dico. » Ignobilitas enim maxima est, si quis filius Dei de terrena nobilitate se jactet.

« Quasi nos infirmi fuerimus in hac parte. » Ab illis minus aliquid habemus.

« In quo quis audet: in insipientia dico. » Hic se apostolis comparat, laborum suorum contemplatione. Item notandum quod quasi temerarium dixerit, audere.

« Audeo et ego. » Possum audere si volo.

« Hebræi sunt, et ego. Israelitæ sunt, et ego. Semen Abraham sunt, et ego. » Si in hoc gloriantur, et ego hujus sum gentis.

« Ministri Christi sum, et ego. » Notandum quod si quis de Christi eorum ministerio gloriatur, non sapienter hoc facit.

« Ut minus sapiens dico, plus ego. In laboribus plurimis: in carceribus abundantius: in plagis supra modum: in mortibus frequenter. A Judæis quinquies quadragevas una minus accepi. Ter virgis cæsus sum: semel lapidatus sum. » Quinque vicibus tricenarum, et novenas quasi transgressor legis accepit. Hæc autem in Actibus apostolorum non omnia reperiuntur: quia nec in Epistolis omnia quæ ibi scripta sunt continentur.

« Ter naufragium feci: nocte ac die in profundo D maris sui. » In ultimo periculo, cum navim in profunda tempestate deductam, in horas fluctu operiri putaremus.

« In itineribus sæpe; periculis fluminum, periculis latronum, periculis ex genere, periculis ex gentibus, periculis in civitate, periculis in solitudine, periculis in mari, periculis in falsis fratribus. » Qui explorare subintroierunt nostram libertatem.

« In labore et ærumna, in vigiliis multis, in fame et siti, et in jejuniis multis, in frigore et nuditate. » Fames necessitatis est, jejunium voluntatis.

« Præter illa quæ extrinsecus sunt instantia mea, quotidiana sollicitudo omnium Ecclesiarum. » Præter illa quæ per mansuetudinem leviora esse videntur.

« Quis infirmatur, et ego non infirmor? Quis scandalizatur, et ego non uror? » Non dixit, scandalizor : quia in fide scandalizatur. Cum infirmitatibus infirmor : cum pereuntibus perire me credo : sic enim uror tristitia, ut animo ardere me sentiam.

« Si gloriari oportet. » Nam si gloriari necesse est, non in his quæ ad lætitiã, sed quæ ad mœrorem pertinent, gloriabor.

« Quæ infirmitatis meæ sunt gloriabor. » Manifeste infirmitates suas Apostolus tentationes quas sustinebat, persecutionesque significat. Item omnes superiores necessitates uno infirmitatis nomine designavit, eo quod humanas imbecillitates istæ prævaleant.

« Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi scit, qui est benedictus in sæcula, quod non mentior. » Rem quasi difficilem dicturus, quod Judæi contra eum etiam principes gentium concitassent, ante implorat testimonium Dei : ne verè hoc jactantiæ imputaretur, quod adversus eum etiam regna surrexerint, et nihil potuerint prævalere. Hæc autem idcirco enumerat, ut ostendat quid intersit inter veros et falsos apostolos.

« Damasci præpositus gentis Aretæ regis custodiebat civitatem Damascenorum, ut me comprehenderet. Et per fenestram in sporta dimissus sum per murum, et sic effugi manus ejus. » Præpositus gentis illius erat, cui imperabat Areta rex.

CAPUT XII.

« Si gloriari oportet, non expedit quidem. » Non mihi expedit, qui necessitate compellor.

« Veniam autem ad visiones et revelationes Domini. » Sibi infirmitates, Domino visiones ascribit.

« Scio hominem in Christo. » Sive humilitatis causa de se in alterius persona loquitur, sive de alio : verum potest utrumque constare.

« Ante annos quatuordecim : sive in corpore, sive extra corpus, nescio, Deus scit, raptum hujuscemodi usque ad tertium cœlum. » Quia iterum repetit, ostendit aliam fuisse visionem. Vide quanta necessitas fuit, ut quod annis quatuordecim celaverat prodere cogeretur.

« Et scio hujuscemodi hominem, sive in corpore sive extra corpus, nescio : Deus scit : quoniam raptus est in paradysum. » Iterando Apostolus huic talem hominem, ostendit serundo esse raptum : semel usque ad tertium cœlum, ubi vidit visiones : et semel in paradysum, ubi revelata sunt ei ineffabilia verba.

« Et audivit arcana verba, quæ non licet homini loqui. » Sive quæ nulli dicere fas est, sive quæ impossibile est humanam enarrare naturam. Hoc contra Arianos.

« Pro hujuscemodi gloriabor : pro me autem nihil. » Visione, vel homine : pro me autem non

gloriabor in mea virtute, quia non est revelatio mea, sed Dei.

« Nisi in infirmitatibus meis. Nam et si voluero gloriari, non ero insipiens : veritatem enim dicam. » Hic videtur ostendere, cum de alio dicat, etiamsi dicat, causam gloriandi habere nolle.

« Parco autem, ne quis me existimet supra id quod videt in me, aut audit aliquid ex me. » Sufficiunt manifesta, etiamsi celentur occulta.

« Et ne magnitudo revelationum extollat me, datus est mihi stimulus carnis meæ, angelus Satanæ. » Quanta putatis esse, quæ celo, ut merito mihi esset stimulus necessarius, qui me hominem esse semper mihi demonstraret. Stimulum carnis, angelum Satanæ, tentationes persecutionum, Apostolus se sustinuisse significat.

« Qui me colaphizet. » Aut tribulationes suscitando, aut dolores. Quidam enim dicunt eum frequenter dolore capitis laborasse.

« Propter quod ter Dominum rogavi, ut discederet a me. Et dixit mihi : Sufficit tibi gratia mea : nam virtus in infirmitate perficitur. » Illic intelligimus etiam sanctos ignoranter nonnunquam aliqua inimpetrabilia postulasse : simul etiam discimus, quod importuna petitio vel responsum mereatur, si non meretur effectum.

« Libenter igitur gloriabor in infirmitatibus meis : ut inhabitet in me virtus Christi. » Postquam cognovi prodesse, quod nocere putabam.

« Propter quod placeo mihi in infirmitatibus meis, in contumeliis. » Non in honoribus.

« In necessitatibus. » Non in otio, non in divitiis.

« In persecutionibus, in angustiis pro Christo. » Non pro crimine : unde Salvator docuit, ut sola causa justitiæ patiamur (*Matth. v, 10*), Petro similiter id attestante (*I Petr. III, 14*).

« Cum enim infirmor, tunc potens sum. » Maxima potentia est infirmari pro Christo, et magnæ divitiæ, indigere.

« Factus sum insipiens. » Insipientem esse dicit aliquem se in laboribus jactare, vel virtutibus.

« Vos me coegistis. Ego enim a vobis debui commendari. Nihil enim minus feci ab his qui sunt supra modum apostoli. » Sed hoc vos coegistis, qui cum aliis de me satisfacere deberetis, quod nihil minus fuerim a magnis apostolis : iterum opus habetis, ut vos denuo commendemus.

« Tametsi nihil sum : signa tamen apostolatus mei facta sunt super vos in omni patientia, in signis, et prodigiis, et virtutibus. » Ego quidem nihil sum ut homo : sed apostolatus sua in vobis signa monstravit : hoc est, patientiam in moribus, et prodigia in signis.

« Quid est enim, quod minus habuistis præ cæteris Ecclesiis, nisi quod ego ipse non gravavi vos? Donate mihi hanc injuriam. » Quibus alii apostoli prædicaverunt. De integritate apostoli et severitate

acceptæ potestatis a Domino, in eos qui pœnitentiam negarunt, agit.

« Ecce tertio hoc paratus sum venire ad vos : et non ero gravis vobis. Non enim quæro quæ vestra sunt, sed vos. » Salutem vestram desidero, non munera.

« Nec enim debent filii parentibus thesaurizare, sed parentes filiis. » Ego magis si haberem, vobis dare deberem.

« Ego autem libentissime impendam, et superimpendar ego ipse pro animabus vestris abundantius : licet plus vos diligens, minus diligar. » Quod habeo labore nimio, impendo, et plus quam possum impendam. Perfecta enim dilectio non solum totum quod habet, gratis impendit, sed etiam ipsa libenter superimpenditur si necesse est.

« Sed esto. Ego vos non gravavi, sed cum essem astutus, dolo vos cepi. Nunquid per aliquem eorum quos misi ad vos, circumveni vos? » Per omnia se purgat, ipsorum semper conscientiam testem invocans : simul et quomodo se ab illis possint cavere demonstrans.

« Rogavi Titum, et misi cum illo fratrem. Nunquid Titus vos circumvenit? » Nunquid aliquid vobis abstulit ad me perferendum?

« Nonne eodem spiritu ambulavimus? Nonne eisdem vestigiis? » Nonne uno spiritu omnia gerimus?

« Olim putatis, quod excusemus nos apud vos. » Non sicut superius dixi, placemus nobis : sed ne nobis cum venerimus necesse sit acrius vindicare.

« Coram Deo in Christo loquimur. Omnia autem, charissimi, propter ædificationem vestram. » Quem fallere impossibile est.

« Timeo enim ne forte cum venero, non quales volo inveniam vos : et ego inveniar a vobis qualem non vultis. » Timeo si vos non invenero justos, et ego vobis severus inveniar. Blandimentis minas jungit.

« Ne forte contentiones, æmulationes, animositates, dissensiones, detractiones, susurrations, inflationes, seditones sint inter vos. Ne iterum cum venero humiliet me Deus apud vos. » Propter hæc se dicebat severissime vindicare. Quid faceret si nostris temporibus adveniret, quibus ad comparationem aliorum criminum, ista ne putantur quidem esse peccata?

« Et luceam multos ex his, qui ante peccaverunt, et non egerunt pœnitentiam. » Hoc est contra Novatianos pœnitentiæ negatores : si enim luget pœnitentiam non agentes, utique de agentibus gaudet.

« Super immunditia, et fornicatione, et impudicitia, quam gesserunt. » Impudicitia gravior est fornicatione, quasi monstruosa turpitudine : sicut ille fecit qui uxorem patris accepit.

CAPUT XIII.

« Ecce tertio hoc venio ad vos : in ore duorum vel trium testium stabit omne verbum. » Secundam legem, contra Manichæos.

« Prædixi enim et prædico, ut præsens vobis, et nunc absens his, qui ante peccaverunt, et cæteris omnibus : quoniam si venero, iterum non parcam. » Qui post documenta priorum peccaverint, non ipsis parcam : quia antecedentium ruina sequentes debet facere cautiore.

« An experimentum quæritis ejus, qui in me loquitur Christus? » An in me Christum tentatis, utrum in vobis valeat vindicare?

« Qui in vobis non infirmatur. » Quem non infirmum, sed potentem esse nec ipsi nescitis.

B « Sed potens est in vobis. » Quanto magis in vobis carptoribus sui.

« Nam et si crucifixus est ex infirmitate : sed vivit ex virtute Dei. » Quod crucifixus est, nostræ est infirmitatis : quod vivit, suæ virtutis.

« Nam et nos infirmi sumus in illo, sed vivemus cum eo ex virtute Dei in vobis. » Sive, qui nos quasi infirmos provocatis, invenietis nos vivere cum Christo in virtute Dei, cum in vos vindicare cœperimus. Sive nos in præsentem quidem infirmamur, sed in futuro cum illo, non in nostra, sed Dei virtute vivemus.

« Vosmetipsos tentate, si estis in fide : ipsi vos probate. » Si in fide estis, et in nobis vos cognoscite : date sententiam in peccante, et videte si non statim cum vestro verbo vindicta procedat.

« Annon cognoscitis vosmetipsos, quia Christus Jesus in vobis est? Nisi forte reprobi estis. » Dei virtus, si tamen vos minime reprobavit.

« Spero autem quod cognoscitis : quia nos non sumus reprobi. » Spero vos sensuros quomodo nos conversemur.

« Oramus autem Deum, ut nihil mali faciatis : non ut nos probati pareamus, sed ut vos quod bonum est faciatis. Nos autem ut reprobi simus. » Si enim mali aliquid feceritis, nos vindicando parebimus probati : sed malimus nos reprobos videri, tantum ut vos quod bonum est faciatis.

« Non possumus enim aliquid adversus veritatem, sed pro veritate. » Innocentiæ enim nostræ sententia obesse non poterit, nisi ei qui pro certo peccaverit.

« Gaudemus enim quoniam nos infirmi sumus, vos potentes estis. » Gaudemus si non sit necesse ut nostra virtus appareat, sicut Petri apparuit in Sapphira et Anania.

« Hoc et oramus vestram consummationem. » Ut vos perfecti sitis potentes.

« Ideo enim hæc absens scribo, ut non præsens Juris agam, secundum potestatem, quam Dominus dedit mihi. » Si non correxeritis vos, durus adhuc acturus sum, quam scribendo denuntio.

« In ædificationem. » Ut et vos de cætero emendetis, et alii peccare formident.

« Et non in destructionem. » Ad quam sibi **A** pseudo-apostoli potestatem usurpant.

« De cætero, fratres, gaudete, perfecti estote, exhortamini. » Notandum quod toti Ecclesiam scribens, dicit eos omnes debere esse perfectos : et quod laicos jubet se invicem exhortari.

« Idipsum sapite. Pacem habete : et Deus pacis et dilectionis erit vobiscum. » Alioquin auctor dissensionis et odii contrarius erit vobis, et vos cum illo permanebitis in æternum, si ille hic vobiscum manserit semper.

« Salutate invicem in osculo sancto. Salutant vos omnes sancti. » Non honorati, aut divites.

« Gratia Domini nostri Jesu Christi, et charitas Dei, et communicatio sancti Spiritus. » Contra Arianos, qui ideo Patrem majorem esse contendunt : quia plerumque primus nominatur in ordine.

« Sit cum omnibus vobis. Amen. » Non aliquantis : sive quod omnes in his donis velit esse perfectos.

IN EPISTOLAM AD GALATAS.

CAPUT PRIMUM.

« Paulus apostolus non ab hominibus, neque per hominem. » Sicut sacrarum Scripturarum testatur auctoritas, neminem venire ad Patrem nisi per Filium et Spiritum sanctum : item neminem venire ad Filium, nisi quem vocaverit Pater et Spiritus sanctus : ita et hoc loco manifeste ostenditur, Paulum apostolum in Evangelii prædicationem, per Jesum Christum et Deum Patrem vocatum esse a sancto Spiritu. Quemadmodum liber apostolicorum Actuum docet, dicens : *Ministrantibus autem illis Domino, et jejunantibus, dixit Spiritus sanctus : Segregate mihi Barnabam, et Saulum in opus ad quod assumpsi eos (Act. III, 2).* Item et infra in eodem loco : *Et ipsi quidem missi a Spiritu sancto abierunt Seleuciam (Ibid. 4).* Quod autem hic Jesum Christum primo loco ponit, et ita demum Patrem, et alibi indifferenter Deum Patrem anteposit, frequenter etiam Spiritum sanctum : hoc ostendit, quoniam in Patre et Filio et Spiritu sancto, non ordo, non major aut minor, sed una est gloria, eademque substantia. Quod vero dicit, neque per hominem, sed per Jesum Christum, hic personam deitatis ostendit. Quod autem ait : Qui suscitavit eum a mortuis, assumpti hominis significat incarnationem. Aliter : Non humana præsumptione, ut illi dicunt, neque per apostolos alios, ut Aaron per Moysen : sed per ipsum Dominum, ut Moyses et omnes apostoli, vel prophetæ ; sed plerique ab hominibus ordinantur, cum indigne favore populi patientiam Domini contemnentes, divino sacerdotio contra meritum ordinantur.

« Sed per Jesum Christum. » Qui Petrum et cæteros Apostolos in ministerium apostolatus elegit.

« Et Deum Patrem. » Ostendit unam esse Patris et Filii operationem.

« Qui suscitavit eum a mortuis. » Secundum quod mori potuit, secundum carnem scilicet.

« Et qui mecum sunt omnes fratres, Ecclesiam Galatiæ. » Ne solus indigne ferre putaretur, suam

B conculcari doctrinam, Apostolus objurgaturus Galatas propter conversationem suam ; non tantum ex sua persona scribit ad eos, sed ex omnium fratrum, qui in consortio secum erant ; quos in Epistola ad Corinthios apostolos vocat, dicens : *Sive fratres nostri apostoli (I Cor. IX, 2), Ecclesiam gloriæ Christi.*

« Gratia vobis. » Quia sola estis fide salvati.

« Et pax a Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo. » Qua remissis delictis omnibus, reconciliati fuerant Deo.

« Qui dedit semetipsum pro peccatis nostris. » Ostendit beneficia Christi, quibus existebant ingrati, in lege, quæ peccatoribus data est, vivere cupientibus, cum illis omnia essent peccata dimissa.

C « Ut eriperet nos de præsentis sæculo nequam. » Non quod sæculum nequam sit, sed quod mala sint quæ aguntur in sæculo : sicut et Dominus in Evangelio dicit : *Sufficit diei malitia sua (Matth. VI, 34).* Non quia dies mala sit, sed propter illa, quæ in ejus tempore aguntur, vel bona, vel mala dicitur. Item mala sæculi opera dicuntur, quæ committuntur in ipso.

« Secundum voluntatem Dei et Patris nostri. » Non secundum merita nostra.

« Cui est gloria in sæcula sæculorum. Amen. » Infinitis beneficiis infinita gloria debetur.

D « Miror quod sic tam cito transferimini ab eo, qui vos vocavit in gratiam Christi, in aliud Evangelium : quod non est aliud. » Manifestatis beneficiis, mirari se dicit quod ab illo potuerint separari.

« Nisi sunt aliqui, qui vos conturbant. » Nam Evangelium verum aliud esse non potest, nisi Christi.

« Et volunt convertere Evangelium Christi. » Dum Lex ad Evangelium profecerit : illi, perverso ordine, Evangelium ad legem provocare nituntur.

« Sed licet nos, aut angelus de cælo evangelizet vobis præterquam quod evangelizamus vobis. » Breviter omni voluit præjudicare personæ, quando

nec Apostolus contra id quod primum prædicaverat, nec vocem de cælo loquentis angeli permisit audire. Facit autem sententia contra omnes hæreticos, qui traditiones apostolicas mutare conantur.

« Anathema sit. » Hoc est, abominabilis vobis sit.

« Sicut prædiximus, et nunc iterum dico : Si quis vobis evangelizaverit præter id quod accepistis, anathema sit. » Repetitur fortius commendatur.

« Modo enim hominibus suadeo, an Deo ? » Numquid propter homines vobis suadeo, sicut propter Judæorum traditiones ante faciebam ? Ostendere vult odia hominum se non timentem, libere defendere veritatem.

« An quæro hominibus placere ? » Ubi cumque sine additamento aliquo homines nominantur, in malam partem accipitur in Scripturis. Ut est illud : *Omnis homo mendax (Psal. cxv, 11)*. Et : *Quem dicunt homines esse (Math. xvi, 13)* ? Et : *Nonne homines estis, et secundum hominem ambulatis (I Cor. iii, 3)* ? Igitur quicumque talibus placere voluerit, necesse est ut eorum faciat voluntatem. Sancti autem Deo tantum, et Deum amantibus placeant : qui plus quam homines esse meruerunt.

« Si adhuc hominibus placerem, Christi servus non essem. » Nam ideo me oderunt, quia servus sum Christi.

« Notum enim vobis facio, fratres, Evangelium, quod evangelizatum est a me. » Vult purgare usurpationis et humanæ traditionis infamiam.

« Quia non est secundum hominem. Neque enim ego ab homine accepi illud, neque didici, sed per revelationem Jesu Christi. » Neque a me confluxi, neque ab alio homine accepi, neque a quoquam didici, quod gentes sola fide salvarentur.

« Audistis enim conversationem meam aliquando in Judaismo. » Nec vos credo latere quod dico. Ostendere vult quam firmiter tenuerit Judaismum, et quam fideliter pro traditionibus patrum expugnavit Ecclesiam, ut intelligamus eum non potuisse inde humano consilio, nisi revelatione separari divina.

« Quoniam supra modum persequabar Ecclesiam Dei, et expugnabam illam, et proficiebam in Judaismo supra multos coætaneos meos in genere meo, abundantius æmulator existens paternarum mearum traditionum. » Non supra omnes, ne jactabundus putaretur.

« Cum autem placuit ei qui me segregavit ex utero matris meæ. » Hic præscientiam Dei, ad dilectionem Apostoli antequam nasceretur, ostendit. Item qui me in præsentia ab utero segregavit, quando voluit, fecit quod sciebat esse futurum.

« Et vocavit per gratiam suam. » Non meritis meis.

« Ut revelaret Filium suum in me, ut evangelizarem illum in gentibus. » Ut Filium suum per me gentibus revelaret.

« Continuo non acquievi carni et sanguini. » Hoc dicit, quoniam secundum mysterium revelationis, commissam sibi prædicationem Evangelii

exercuerit, neque tunc carnis et sanguinis vocem audivit, sed Dei.

« Neque veni Jerosolimam ad antecessores meos apostolos, sed abii in Arabiam, et iterum reversus sum Damascum. » Non quod mihi necesse fuit, ut ab illis aliquid edocerer : sed de Damasco in Arabiam protinus ibam, ut docerem quod mihi a Deo revelatum fuerat.

« Deinde post annos tres. » Ostendit se non indiguisse doceri, qui tribus jam annis aliis prædicarat.

« Veni Hierosolimam. » Quando se discipulis jungere attentabat.

« Videre Petrum. » Et susceptum se ab illo in charitate demonstrat : et in tam brevi tempore nihil discere potuisse.

« Et mansi apud eum diebus quindecim. » Videndi gratia, non discendi.

« Alium autem apostolorum vidi neminem. » Ne vel ab illis didicisse videretur.

« Nisi Jacobum fratrem Domini. Quæ autem scribo vobis, ecce coram Deo, quia non mentior. » Quatuor modis fratres appellari, quis dubitat ? Primo, natura ; secundo, cognatione ; tertio, gente ; quarto, affectu. Unde Jacobus secundum cognationem frater Domini dicitur : quoniam de Maria Cleopæ, sorore matris Domini, natus esse monstratur.

« Deinde veni in partes Syriæ et Ciliciæ. Eram autem ignotus facie Ecclesiis Judææ. » Notandum quia per triennium Ecclesiis Judææ erat ignotus.

« Quæ erant in Christo. Tantum autem auditum habebant : quoniam qui persequabatur nos aliquando, nunc evangelizat fidem, quam aliquando expugnabat. » Seorsum, qui ex Judæis erant, Ecclesiæ habebantur, nec his qui erant ex gentibus miscerantur.

« Et in me clarificabant Deum. » De re difficili maxima nascitur admiratio, et laudabatur Deus qui hoc solus posset efficere. De falsis fratribus, et de Petro in circumcissione, Paulo vero in gentibus ordinatis.

CAPUT II.

« Deinde post annos quatuordecim. » Quando de oneribus legis quæstio movebatur.

« Iterum ascendi Jerosolimam cum Barnaba, assumpto et Tito. » Non voluntate mea, sed imperii divini, necessitate.

« Ascendi autem secundum revelationem. » Hoc ait Apostolus. Cum venirem, inquit, Hierosolimam secundum revelationem Dei, congregationi fratrum per ædificationem meam reddidi rationem, seorsum et apostolis : non ut ab illis in aliquo instruerer, qui plenam fueram gratiam consecutus ; sed ut manifestarem eis recto ordine me Christi Evangelium prædicare.

« Et contuli cum illis Evangelium, quod prædico in gentibus. » Non didici, sed contuli Evangelium, per quod gentes sola fide salvantur.

« Seorsum autem his qui videbantur aliquid

esse. » Ne illos discipuli de Evangelio dubitare a
pntarent.

« Ne forte in vacuum currerem, aut cucur-
rissem. » Hoc non est dubitantis, sed potius con-
firmantis.

« Sed neque Titus, qui mecum erat, cum esset
gentilis, compulsus est circumcidi. » In vacuum
cucurrit.

« Sed propter subinproductos falsos fratres. »
Reddit causas cur circumcidit Titum : non quia
illi circumcisio prodesset, sed ut scandalum imminens
vitaretur.

« Qui subintroierunt explorare libertatem no-
stram, quam habemus in Christo Jesu : ut nos in
servitutem redigerent. » Qua absoluti sumus a
jugo legis.

« Quibus neque ad horam cessimus subjectioni,
ut veritas Evangelii permaneat apud vos. » Ut
periculum vitaremus ; et essent in nobis qui veritam
Evangelii confirmarent.

« Ab his autem qui videbantur esse aliquid. »
Hic eos significat, qui Galatas judaizare compule-
rant ; qui aliquando insignes inter discipulos apo-
stolorum fuerant ; quique præsentis tempore a fide
Christiana ad observationem Judaicam converte-
bant.

« Quales aliquando fuerint, nihil mea interest.
Deus enim personam hominis non accipit. » Non
mihi cura est, quia cum Domino ambulaverunt :
quia nec tempus præjudicat fidei, nec persona la-
bori.

« Mihi autem qui videbantur esse aliquid, nihil
contulerunt : sed econtra cum vidissent, quod cre-
ditum est mihi Evangelium præputii. » Ut prædi-
cæm in gentibus, sicut illis Judæis.

« Sicut et Petro circumcisionis. Qui enim opera-
tus est Petro in apostolatam circumcisionis, opera-
tus est et mihi inter gentes. Et cum cognovissent
gratiam, quæ data est mihi. » In nullo sum illo
inferior : quia ab uno Deo sumus in ministerio
ordinati.

« Jacobus, et Cephas, et Joannes, qui videban-
tur columnæ esse. » Super quas erat Ecclesia con-
firmata.

« Dextras dederunt. » Ita nos docere debere.

« Mihi et Barnabæ, societatis : ut nos in gentes,
ipsi autem in circumcisionem. » Ambo enim missi
erant simul ut gentibus prædicarent.

« Tantum ut pauperum memores essemus. » Qui
omnia sua distribuentes, ad apostolorum pedes
pretia deponebant (Act. iv, 35). Vel quorum bona
fuerant a Judæis invasa, sicut legimus ad He-
bræos (1mo I Thess. ii, 14).

« Quod etiam sollicitus fui hoc ipsum facere. »
Hoc est, quod in omni pene scribit Epistola.

« Cum autem venisset Cephas Antiochiam, in
faciem ei restiti : quia reprehensibilis erat. »
Galatarum infirmitas compellit eum narrare, quod
nec ipsi apostolorum principi Petro pepercerit,

veritatem Evangelii non libere defendenti : sicut
etiã ad profectum Corinthiorum manifestat visio-
nem, quam annis quatuordecim celaverat. Hoc au-
tem totum ait, ut ostendat nunquam circumcisio-
nis fuisse factorem, quod de illo falsi apostoli con-
fingebant. Unde et alibi dicit : *Ego autem, fratres,
si circumcisionem prædico, quid adhuc persecutio-
nem patior (Galat. v, 11)?*

« Prius enim quam venirent quidam a Jacobo,
cum gentibus edebat. » Sciens sibi ostensum, ut
nullius generis hominem vocaret immundum.

« Cum autem venissent, subtrahabat et segrega-
bat se, timens eos qui ex circumcisione erant : et
simulationi ejus consenserunt cæteri Judæi. » Non
ideo reprehensibilis erat, quia cum illis edebat :
sed quia postea propter homines se subtrahabat.

« Ita ut et Barnabas duceretur ab eis in illam
simulationem. » Qui mecum ad gentes missus, nihil
inter eos docuerat esse discriminis.

« Sed cum vidissem, quod non recte ambularent
ad veritatem Evangelii. » Quamvis hoc propter
scandalum faceret Judæorum : tamen publice illum
conveni, ut Judæis superbia, et gentibus despera-
tio tolleretur.

« Dixi Cephæ coram omnibus. » Publicum scan-
dalum non poterat private curari.

« Si tu cum Judæus sis. » Si tu non tenes, quod
natus es : quomodo illos facis tenere quod nati non
sunt? Rationem reddit, non injuriam facit.

« Gentiliter vivis, et non Judaice. » Non ex ope-
ribus legis, sed sola fide sicut gentes, vitam in
Christo invenisse te nosti.

« Quomodo gentes cogis judaizare. » Cur sub-
trahis te, tanquam a peccatoribus?

« Nos natura Judæi, et non ex gentibus pecca-
tores. » Peccatores tamen eramus : quia *concluit
Scriptura omnia sub peccato (Galat. iii, 22).*

« Scientes autem quod non justificatur homo ex
operibus legis, nisi per fidem Jesu Christi, et nos
in Christo Jesu credimus, ut justificemur ex fide
Christi, et non ex operibus legis. Propter quod ex
operibus legis non justificabitur omnis caro. »
Opera legis : circumcisio et sabbatum, dies festi,
et cætera, quæ non propter justitiam, sed ad edo-
mandam populi duritiam sunt mandata.

« Quod si quærentes justificari in Christo, in-
venti sumus et ipsi peccatores : nunquid Christus
peccati minister est? Absit! » Si enim gentes fides
sola non salvat, nec nos : quia ex operibus nemo
justificatur. Ergo adhuc peccatores sumus, et Chri-
stus peccatorum minister est, tanquam non valens
peccata indulgere.

« Si enim quæ destruxi, iterum hæc reædifico,
prævaricatorem me constituo. » Si destruxi Judæos,
et nunc (ut illi dicunt) ipsos reædifico, meæ sen-
tentix prævaricator invenior.

« Ego enim per legem legi mortuus sum. » Hoc
est, quod dicit, per legem Christi, legi Moysi mor-
tuus sum. Aut certe per ipsam Moysi legem, legis

eiusdem sum observationibus liberatus : quoniam scriptum est in eadem lege, quia Abraham ex fide justificatus est, et non ex operibus legis (*Gen. xv, 6; Rom. iv, 3*). Item per legem Christi, legi litteræ, et Moysi legi veteri sum mortuus : quia ipsa se cessaturam esse prædixit.

« Ut Deo vivam. » Quia legem suam innovavit.

« Christo crucifixus sum cruci. » Omnibus peccatis, quibus lex est data, sum mortuus : ergo lex minime est necessaria.

« Vivo autem non ego. » Vetus homo.

« Vivit vero in me Christus. » In illo vivit Christus, in quo Christus vegetat actus et vitam.

« Quod autem nunc vivo in carne, in fide vivo Filii Dei. » In sola fide : quia nihil debeo legi antiquæ.

« Qui dilexit me, et tradidit seipsum pro me. » Non pecuniam, non aliquid aliud pretium, sed se.

« Non abjicio gratiam Dei. » Non debeo esse illi ingratus : qui me tantum dilexit, ut pro me etiam moreretur. Abjecta enim est gratia, si mihi sola non sufficit.

« Si enim per legem justitia, ergo gratis Christus mortuus est. » Si lex poterat justificare, superflue mortuus est Christus.

CAPUT III.

« O insensati Galatæ. » Non est contrarium Salvatoris verbo, quo fratrem fatuum vocari prohibuit : non enim hic dicitur sine causa.

« Quis vos fascinavit. » Per vulgi verbum, invidiam significavit ; sicut ait Salomon : Fascinatio nugatis obscurat bona.

« Non obedire veritati? Ante quorum oculos Christus Jesus proscriptus est. » Quibus per meam prædicationem ita manifestata est passio ejus, ut ipsum ante vos pendere putaretis. Proscriptus est, sententiam damnationis accepit.

« Et in vobis crucifixus. » Quasi apud vos omnia facta sint. Sive sic, quem vere pro damnato, et mortuo etiam nunc vilem habetis, dum putatis eum vobis non sufficere ad salutem.

« Hoc solum a vobis volo discere. » Hoc unum vos interrogo.

« Ex operibus legis spiritum accepistis, an ex auditu fidei? » Si ex merito fidei spiritum accepistis, quid nobis lex amplius poterit dare?

« Sic stulti estis, ut cum spiritu cœperitis, nunc carne consummenini? » Cum nec Judæi aliter spiritum accipiant, quam per fidem Christi, vos e contrario putatis vobis spiritum non sufficere sine lege.

« Tanta passi estis sine causa, si tamen sine causa. » Ostendit, quia in Galatia constituti, pro Christi fide passi sunt persecutionem. Item tanta sine causa pro Christo tolerastis, si non iterum pro Christo corrigatis. Sive quod hic, si tamen, non dubitantis sermo sit, sed potius confirmantis ; se-

cundum illud : Si tamen justum est apud Deum retribuere, qui nos tribulant tribulationem.

« Qui ergo tribuit vobis spiritum, et operatur virtutes in vobis : ex operibus legis, an ex auditu fidei, sicut scriptum est. » Spiritum sanctum sola fide accepistis, qui non nisi a justis accipitur : justos autem sine legis oneribus esse vos constat.

« Abraham credidit Deo, et reputatum est illi ad justitiam. » Ita et vobis ad justitiam sola sufficit fides.

« Cognoscite ergo, quia qui ex fide sunt, hi sunt filii Abraham. » Sive Judæi, sive Græci, non carnaliter circumcisi.

« Providens autem Scriptura, quia ex fide justificat gentes Deus, prænuntiavit Abraham : quia benedicentur in te omnes gentes. » Non una gens Judaica, sed omnes quæ ex operibus legis sunt.

« Igitur qui ex fide sunt, benedicentur cum fideli Abraham. » Non enim circumcisæ sunt gentes, ut possint ex operibus benedici.

« Quicumque enim ex operibus legis sunt, sub maledicto sunt. Scriptum est enim. » Quia ita prævaluit consuetudo peccandi, ut nemo jam perficiat legem.

« Maledictus omnis, qui non permanserit in omnibus quæ scripta sunt in libro legis, ut faciat ea. » Hoc est, qui non omnia usque ad fidem legis mandata servaverit. Quæritur sane hoc loco, si

fides sola sufficiat Christiano : et utrum non sit maledictus, qui evangelica præcepta contemnet. Sed fides ad hoc proficit, ut in primitiis credulitatis accedentes ad Deum justificet, si deinceps in justificatione permancant : cæterum sine operibus fidei, non legis, mortua est fides. Qui enim non credit mandatis, et eos qui Evangelii præcepta contemnunt, maledictos esse, et Salvator edocuit, dicens : *Discedite a me, maledicti, in ignem æternum* (*Matth. xxv, 41*). Et Jacobus apostolus unius mandati transgressorem omnium reum esse demonstravit (*Jac. ii, 10*).

« Quoniam autem in lege nemo justificatur apud Deum manifestum est. » Quia nemo illum servat : ideo dictum est, quod sola fide justificandi essent credentes. Item vult ostendere, quia ex operibus legis Moysi justificari homo non possit, nisi habuerit et fidem : quæ veniam dat credenti in Deo. Non enim qui credunt in Christo, sine lege vivere possunt.

« Quia justus ex fide vivit. » Perfecta fides est, non solum Christum, sed et Christo credere.

« Lex autem non est ex fide. » Non justificat sola fides.

Sed qui fecerit ea, vivet in illis. » Suo labore conquirit justitiam, et vivet in æternum.

« Christus nos redemit de maledicto legis, factus pro nobis maledictum. » Qui sub maledicto non erat : quia per omnia legem implevit. Et ideo nec

bito maledicto ejus nostrum debitum compensatum **A** est, ut liberet transeuntes ad fidem.

« Quia scriptum est : Maledictus omnis qui pendet in ligno. » Sic est scriptum : *Si cui fuerit iudicium mortis, suspendetis eum in ligno (Deut. xxi, 22)*. Non ideo maledictus, quia pendet; sed ideo pendet, quia maledictus. Christus ergo, cui non erat iudicium mortis, nec causa subeundæ crucis, et maledicti reatus, pro nobis maledictum suscepit : quia omnes maledicti eramus, et debiti ligno, et ideo maledicti; quia non permansimus in omnibus quæ scripta erant in lege.

« Ut in gentibus benedictio Abrahamæ fieret in Christo Jesu. » Ut sola fide gentes benedicerentur in Christo, sicut promissum fuerat Abrahamæ.

« Ut pollicitationem spiritus accipiamus per fidem. » Quæ per Joëlem prophetam omni carni promissa est, id est, universo generi hominum.

« Fratres, secundum hominem dico : tamen hominis confirmatum testamentum. » Humano utor exemplo : comparari enim humana divinis, propter evidentiorum intellectum possunt, æquari non possunt.

« Nemo spernit, aut superordinat. Abrahamæ dictæ sunt promissiones, et semini ejus. Non dicit et seminibus, quasi in multis : sed quasi in uno, et semini tuo, qui est Christus. » Quia post tantum æmporis data lex est.

« Hoc autem dico testamentum confirmatum a Deo. » In Christo Jesu.

« Quæ post quadringentos et triginta annos, facta est lex : non irritum facit ad evacuandam promissionem. » Ne quis putet esse contrarium, quoniam in libro Geneseos ad Abraham a Deo dicitur : *Scito prænosces, quod peregrinum futurum sit sementium in terra non sua : et subjicient eos servituti, et affligent quadringentos annos (Gen. xv, 13)*; et hic Apostolus triginta annos amplius ponat. Quod autem dicit, hoc est, septuagesimo quinto ætatis suæ anno, Abraham accepit a Deo repromissionem, a quo tempore usque ad initium legis Mosaicæ, quadringenti et triginta anni, hac ratione complentur. Ex tempore repromissionis, usque ad centesimum annum Abrahamæ : quando Isaac filius ei natus fuit, viginti quinque anni numerantur. **D** Postea quinto ætatis anno, Isaac parvulus ab Ismaele cœpit affligi : sicut idem Apostolus in hac ipsa Epistola scribit. Evidenter ergo monstratur, secundum sermonem Dei ad Abraham factum, post centum triginta annos repromissionis, semen ejus persecutionibus laborare cœpisse.

« Nam si ex lege hæreditas, jam non ex promissione. Abrahamæ autem per repromissionem donavit Deus. » Non per legem, quæ necdum erat.

« Quid igitur lex ? » Quare ergo data est lex ?

« Propter transgressionem posita est, donec veniret semen cui promiserat. » Propterea data est, ut nos non transgredi, vel cogeret, vel doceret, usque dum Christus veniret.

« Ordinata per angelos. » Hoc loco Mosen, Dei et Hebræorum mediatorem, significat legem per angelum Domini accepisse; sicut in libro Actuum apostolorum Stephanus dicit : *Hic est Moses qui fuit in Ecclesia in solitudine cum angelo, qui loquebatur ei in monte Sina (Act. vii, 38)*. Item legimus angelos per legem sæpe populo affuisse.

« In manu mediatoris. » Sive Mosi (ut quidam putant), sive Christi. Nam et Moses, aiunt, inter Deum et populum medius fuit.

« Mediator autem unius non est. » Id est, unius partis.

« Deus autem unius est. » Hoc ideo addit, ne quis putaret Christum ab unitate divinæ naturæ penitus esse divisum : quia mediatoris suscepisset officium.

« Lex ergo adversus promissa Dei ? Absit ! Si enim data esset lex, quæ posset vivificare, vere ex lege esset justitia. » Sicut ad Romanos ait : *Quod impossibile erat legi, in quo infirmabatur (Rom. viii, 3)*, scilicet, quæ a nemine servabatur.

« Sed conclusit Scriptura omnia sub peccato : ut promissio ex fide Jesu Christi daretur credentibus. » Adveniente Christo, qui sub lege Mosi erant, conclusi sunt peccato, si ultra in legis observatione permanere voluerint. Quia maledicti qui umbræ legis deserierunt, veritate præsentis. Item ostendit, quoniam non potuit inveniri, qui daretur credentibus : ut necesse esset sola fide salvari credentes.

« Prius autem, quam veniret fides. » Priusquam veniret, cui crederemus.

« Sub lege custodiebamur, conclusi in eam fidem, quæ revelanda erat. » Servabamur a lege huic fidei, quæ erat suo tempore revelanda.

« Itaque lex pædagogus noster fuit in Christo ut ex fide justificemur. » Ad disciplinam nos arctius retentans : perfectam doctrinam vero magistro servabat.

« At ubi venit fides, jam non sumus sub pædago. » Perfectæ ætatis discipuli non indigent pædago.

« Omnes enim filii Dei estis per fidem, quæ est in Christo Jesu. » Equaliter et Judæi et gentes per solam fidem filii Dei estis, qua credidistis **D** Christo.

« Quicumque enim in Christo Jesu baptizati estis, Christum induistis. » Filium Dei induit, et toti membra ejus effecti, filii Dei sitis, necesse est : ut quid ergo vobis lex, quæ servis et peccatoribus data est, quibus per baptismum peccata remissa sunt ?

« Non est Judæus, neque Græcus : non est servus, neque liber : non est masculus, neque femina. Omnes enim vos unum estis in Christo Jesu. » Ante enim non solum inter Judæum et Græcum, sed etiam inter tribum et tribum erat magna diversitas.

« Si autem vos Christi, ergo semen Abrahamæ estis, secundum promissionem hæredes. » Si omnes

unum corpus estis Christi, Abrahæ semen estis, et veri hæredes: non ex carnali semine; sed ex divi: a promissione generati.

CAPUT IV.

« Dico autem: Quanto tempore hæres parvulus est, nihil differt a servo, cum sit dominus omnium; sed sub tutoribus et actoribus est, usque ad præfinitum tempus a patre. » Quia dominatum quondam sacerdotes, et principes exercebant: quos tutores et actores appellat. Modo autem non dominari, sed formam præbere jubentur; quia sacerdotale genus sumus, et omnia communiter habemus: quamvis per illos percipiamus sacramenta.

« Ita et nos cum essemus parvuli, sub elementis mundi eramus servientes. » Dierum videlicet et temporum, quæ fuerant eorum infirmitati necessaria, pro temporis qualitate.

« At ubi venit plenitudo temporis, misit Deus Filium suum. » Impletum jam erat tempus, quando legem per malam consuetudinem nemo poterat custodire.

« Factum ex muliere. » Dicens factum ex muliere: sexum significat, non corruptionem. Cæterum ut manifeste ostenderet natum ex virgine, ait, ex muliere: non per mulierem. In eo autem quod dicit, ex muliere, monstrat non more solito ex conventu viri et feminæ, sed per Spiritum sanctum, ex matre tantum Christum incarnationem hominis suscepisse. Nam idem Apostolus ad Corinthios scribens ait: *Sicut mulier ex viro, ita et vir per mulierem* (I Cor. xi, 12). Unde sicut in principio generationis, mulier ex viro sumpta est: ita et Christus secundum carnem ex matre tantum est. Omnis autem residua humana generatio non est ex muliere; secundum Apostoli dictum, sed per mulierem, ut clareat generatio hominum ex viro per mulierem creari.

« Factum sub lege, ut eos qui sub lege erant, redimeret. » Christus sub lege factus est, ut peccatum in carne vincens, credentes in se a legis vinculis liberaret. Ipse autem sub lege tandiu fuit, donec baptizatus, novi Testamenti inciperet Evangelium prædicare. Item si sub lege factus non esset, Judæos salvare non poterat: gentes vero poterat positus sub lege redimere.

« Ut adoptionem filiorum reciperemus. » Non enim omnes recepissemus adoptionem, si factus sub lege non esset.

« Quoniam autem estis filii Dei, misit Deus spiritum Filii sui in corda vestra clamantem, Abba, pater. » Ex hoc nos probat filios esse Dei, quoniam spiritum Christi accepimus.

« Itaque jam non est servus, sed filius: quod si filius, et hæres per Deum. » Quid vis iterum servus esse, qui jam filius et hæres es? Item hic manifeste ostendit, quia totus populus unus filius vocatur.

« Sed tunc quidem ignorantes Deum his qui

natura non sunt dii, serviebatis. » Convertit se ad illos qui ex gentibus crediderant, et arguit illos, quia dies festos, et tempora Judæorum observare vellent, sicut antea idolis fecerant. Nam Judæis isti dies idcirco concessi sunt, ne eos amore festivitatis, idolis exhiberent.

« Nunc autem cum cognoveritis Deum, imo cogniti sitis a Deo. » Ante ignorabamini ab illo, quia non novit iniquos: et non vos illum quæsisistis, sed ille vos perditos requisivit.

« Quomodo convertimini iterum ad infirma et egena elementa, quibus denuo servire vultis? » Evidenter ostendit Apostolus Galatas, post acceptam fidem Christi, ad idolorum iterum redisse culturam.

« Dies observatis, et menses, et tempora, et annos. » Nos non similiter observamus: non enim Kalendas colimus, nec dies festos, sicut in luxuria et epulis, sed in sinceritate azyma epulamur.

« Timeo ne forte sine causa laboraverim in vobis. » Nihil enim prodest Christianos vos factos, si ista iterum observetis.

« Estote sicut ego, quia et ego sicut vos. » Hoc est, quod dicit, me imitamini gentiliter viventem: quia et ego gentiliter vivo, Judaica observatione deposita, sicut Apostolus in hac eadem Epistola Petro apostolo dicit: *Si tu cum sis Judæus, gentiliter vivis, quomodo cogis gentes judaizare* (Galat. ii, 14)?

« Fratres, obsecro vos, nihil me læsistis. » Ut merito putetis me inimicitiarum, et non salutis vestræ causa moveri.

« Scitis autem quia per infirmitatem carnis evangelizavi vobis jampridem. » Vel per passionem, vel etiam per naturalem infirmitatem: quia thesaurum gratiæ in vasis fictilibus bajulabat (II Cor. iv, 7).

« Et tentationem vestram in carne mea non sprevisistis, neque respuistis. » Increpando hoc Apostolus dicit, quia cum fidem Christi apud Galatas prædicaret, persecutionem ab incredulis civibus eorum passus est: et nihilominus ipsi tentationi et variis injuriis permiserunt Apostolum subjacere. Item grandis tentatio est, si vir sanctus aut infirmetur, aut impune lædatur. Sed ideo ista pati permittitur a Deo, ut virtutem per infirmitatem perficiat: et ut corruptionem hanc sentientem, incorruptam vitam, majori studio et amore perquirant.

« Sed sicut angelum Dei excepistis me. » Cum se angelis comparatum gaudet, probat angelos hominibus esse majores.

« Sicut Christum Jesum. » Non solum ut angelum.

« Ubi est ergo beatitudo vestra? » Quam nunc taliter suscepistis.

« Testimonium enim perhibeo vobis: quia si fieri potuisset, oculos vestros eruissetis, et dedissetis mihi. » Ostendit quanta eum charitate dilexerint, et quomodo se totos ejus doctrinæ tradiderint.

Utique charissima corporis sui membra eidem tradere cupierant, hanc solam Evangelico lumini dignam esse vicissitudinem arbitrantes, si sua lumina ei reddidissent.

« Ergo inimicus vobis factus sum, verum dicens vobis ? » Hæc est conditio veritatis, ut eam semper inimicitia sequantur: sicut per adulationem perniciosam amicitia conquiruntur. Libenter enim quod delectat, auditur: et offendit omne quod nolumus. Ita enim et hi diligere cœperant Sabbati otia, et dierum festorum epulas prædicantes contra Apostolum, qui omnem continentiam suo illis exemplo monstrabat.

« Æmulantur vos non bene: sed excludere vos volunt, ut illos æmulemini. » Æmulus, et imitator potest et inimicus intelligi. Sic non bene æmulatur, qui ut alium dejiciat, non ut ipse proficiat, æmulatur. *Æmulamini autem mellora charismata (I Cor. xii, 31).*

« Bonum autem æmulamini in bono semper, et non tantum cum præsens sum apud vos. » Nolite illos æmulari, sed bonum semper æmulamini, non in præsentia mea tantum.

« Filioli mei, quos iterum parturio, donec formetur Christus in vobis. » Evidenter hoc adversus hæreticos valet: qui post baptismum peccantibus, pœnitentiam non dant. Item in illo vere Christus formatur, qui virtutem fidei ejus intelligit, et in quo omnis conversatio ejus exprimitur atque deponitur.

« Vellem autem esse apud vos modo. » Quia quanta vos audire meremini, scribere tanta non possum.

« Et mutare vocem meam. » Vocem blandientis patris, in rigorem magistri veteris mutare.

« Quoniam confundor in vobis. » Detrimentum discipulorum confusio est magistri: sicut profectus eorum est gloria præceptoris. Confunditur autem, quia jam filii facti, rursus servi esse cupiebant.

« Dicite mihi, qui sub lege vultis esse. Legem non legistis? Scriptum est enim, quoniam Abraham duos filios habuit, unum de ancilla, et unum de libera. Sed qui de ancilla, secundum carnem natus est: qui autem de libera, per repositionem. » Ismael, carnis; Isaac, filius fidei. Illum enim Abraham secundum carnalem usum genuit: istum contra naturam promissione suscepit.

« Quæ sunt per allegoriam dicta. » Quæ quidem sunt per allegoriam dicta: hoc est, alia ex aliis figurata. Dedit autem regulam: hoc loco Apostolus intelligendi allegoricas rationes, scilicet ut, manente historiae veritate, figuras Veteris Testamenti exponamus. Nam cum dixisset, Abraham duas uxores verissime habuisse, postea quid præfiguraverint, demonstravit: et hoc ipsum ibi fecit, ubi aliqua sanctorum honesta gesta referuntur; non ubi peccata notantur. Cæterum delicta dicere per mysteria, aut impossibilitatis, aut ignorantia Deum est criminari. Qui autem aliter sua monstrare non poterit sacramenta; aut certe putans sibi quorundam peccata necessaria, prius illa generaliter con-

demnet, sed et postea reprehendendo atque vindicando ostendat, illa non propter sua mysteria fieri voluisse: præcepta vero difficile inveniet Apostoli, taliter exponentis, ne eorum vitam videretur enervare.

« Hæc enim sunt duo Testamenta: » Vetus et novum, singulos populos generantia.

« Unum quidem in monte Sina, in servitute generans. » Judæi metu præsentium cogebantur, ut seræ: nos vero præmiis invitamur ut liberi, et illi quasi servi præter moralia præcepta, etiam diversis operibus preinebantur: nobis autem quasi filiis, moralibus monitis adimpletis, servilia onera auferuntur. Sed illi sacerdotibus suis ex debito servientes, tributa etiam reddere cogebantur: nos præter charitatem nihil debentes, antistites nostros voluntarie honoramus.

« Quæ est Agar. » Cujus typum habuit synagoga.

« Sina enim mons est in Arabia, qui conjunctus est ei quæ nunc est Jerusalem. » Ex qualitatibus locorum vult intelligi diversitatem Testamentorum.

« Et servit cum filiis suis. » Cum filiis Jerusalem, gentibus servit.

« Illa autem quæ sursum est Jerusalem, libera est: quæ est mater nostra. » Recte dicit Apostolus, Jerusalem cœlestem sterilem esse generatione filiorum, quia non illie generat filios: sed hic per fidem renatos in Christo, postea suscipit, et eorum quos susceperit, mater efficitur. Hoc autem valet contra dogma eorum qui dicunt, animas de cœlo propter peccatum, in terras demitti, et nascentibus corporibus infundi. Quod autem ait: Multi filii desertæ magis, quam quæ habet virum. Filios desertæ significat Ecclesiæ populos ex gentibus congregatos. Habentem autem virum, synagogam Judæorum testatur, sicut Osee propheta monstrat: *Judicate matrem vestram, judicate, quia ipsa non uxor mea, et ego non vir ejus (Osee, ii, 2).* Item Ecclesia mater est tam gentilium credentium, quam etiam Judæorum, cujus filii servi esse non possunt. Et ideo et mediator novi Testamenti de cœlo venit Pontifex: et Evangelium non in uno loco, sed in toto mundo est prædicatum.

« Sicut scriptum est: Lætare, sterilis, quæ non paris. » Prophetico testimonio probat meliorem nos, quam Judæos, matrem habere.

« Erumpe et clama, quæ non parturis. » Clamor, pro prophetia ponitur in hoc loco.

« Quia multi desertæ magis. » Hoc præfigurabat Anna, quæ dixit: *Sterilis quæ peperit septem, et fetosa in filiis infirmata est (I Reg. ii, 5).*

« Quam ejus, quæ habet virum. » Quæ virum habere putans, de fecunditate gloriatur. Aut quia habebat virum, antequam ejiceretur cum filio suo.

« Nos autem, fratres, secundum Isaac promissionis filii sumus. » Quomodo de Isaac, ita et de nobis est Abrahamæ repositum, quod scilicet in eo benedicenda essent omnes gentes.

« Sed quomodo tunc is, qui secundum carnem natus fuerat. » Semper carnales homines eos qui spiritualiter sunt persequuntur. Unde mirum non est, si modo carnei et sæculares homines sanctos tribulent, et affligant; imo inde cognoscendi sunt iusti esse, si a talibus opprimantur.

« Persequatur eum, qui secundum spiritum. » In Genesi quidem hoc scriptum est: *Quia illuserat Isaac Ismael (Gen. xi, 9)*; sed Apostolus ostendit non simplicem lusum fuisse, quem persecutionem appellat. Quia scurrilem eum, et levem, sicut ipse erat, facere cupiebat; ne illi possit in hæreditate præferri. Ideo Abraham dejiciendo eum, vocem Saræ jubet audire (*Ibid. 12*).

« Ita et nunc. » Ita et isti servos suos sibi similes facere nituntur.

« Sed quid dicit Scriptura? Ejice ancillam et filium ejus: non enim hæres erit filius ancillæ, cum filio liberæ. » Quantumvis se exollat iniquitas, ancilla est, et subjicienda sanctis sicut et Judæi: quamvis Abraham filios se jactant (*Joan. viii, 33 seqq.*), quandiu filii ancillæ fuerint, nobiscum hæreditatem habere non possunt.

« Itaque, fratres, non sumus ancillæ filii, sed liberæ: qua libertate nos Christus liberavit. » Non deberis ancillam sequi, matre relicta, quia, licet ejusdem viri fuerit uxor, tamen ad tempus, quia Saræ tempus nondum venerat generandi.

CAPUT V.

« State, et nolite iterum iugo servitutis contineri. » State in fide Evangelii, jam enim tempus legis effluxit: nolite jugum cum Judæis trahere, quod nec ipsi ferre possunt.

« Ecce ego Paulus dico vobis. » Ego vobis audenter dico, neminem pertimescens.

« Quoniam si circumcidamini, Christus vobis nihil proderit. » Quia solum illum ad salutem vobis sufficere non putatis.

« Testiflor autem rursus omni homini circumcidenti se, quoniam debitor est universæ legis faciendæ. » Qui caput operum legis suscepit, necesse est ut cætera membra sustineat, ne maledicto subiaceat.

« Evacuati estis a Christo: qui in lege justificamini, a gratia excludistis. » Si in lege spem ponitis, et justificare posse vos creditis, infirmam Christi gratiam judicatis: et quod jam gratis consecuti estis, tanquam non habentes, propriis vultis laboribus adipisci.

« Nos enim spiritu ex fide spem justitiæ expectamus. » Spirituali conversatione perfectæ fidei speramus nos justitiæ immortalem accepturos esse mercedem.

« Nam in Christo Jesu, neque circumcisio aliquid valet, neque præputium. » Neque circumcisio prodest, nec præputium nocet temporibus Christianis.

« Sed fides, quæ per charitatem operatur. » Ergo

et fides operatur per charitatem, non per timorem; qui enim credit Deo, attendit mandatis; nam qui credit futuris, amplius operatur quam qui præsentem metuit pœnam.

« Currebatis bene. » Fidei gressibus, et moralibus disciplinis.

« Quis vos impedivit veritati obedire? » Quis ille fuit qui vos legis operibus implicavit, ut cursum vestræ fidei impediret?

« Nemini consenseritis. Persuasio hæc non est ex eo qui vocat vos. » Nec illis, nec mihi, sine verbis Dei consentire debetis: qui vos iterum ad pœnitentiam vocat.

« Modicum fermentum totam massam corrumpit. » Ne quis diceret: Cur omnes corripis, dum non omnes erraverunt? Ostendit quod modicum naturalitæ fermentum, totam possit Ecclesiam et massam suam a veritate corrumpere.

« Ego confido in vobis, in Domino, quod nihil aliud sapietis. » Quam habet veritas Christi.

« Qui autem conturbat vos portabit iudicium, quicumque est ille. » Ab Evangelii veritate.

« Ego autem, fratres, si circumcisionem adhuc prædico, quid adhuc persecutionem patior? » Quod de me vobis mentiti sunt deceptores, ita me aliis prædicare. Quid persecutionem patior, si ipsius circumcisionis non inimicus sum, ut affirmatur?

« Ergo evacuatum est scandalum crucis? » Ideo scandalum patiuntur: quia in sola fide crucis dico esse salutem.

« Utinam abscindantur qui vos conturbant. » Si putant sibi hoc prodesse, non solum circumcidantur, sed etiam abscindantur: si enim expoliatio membri proficit, multo magis abolitio. Quidam dicunt: Utinam errore abscissi veritatis radicibus inserantur.

« Vos enim in libertatem vocati estis, fratres; tantum ne libertatem in occasionem detis carnis. » Tantum ne per occasionem circumcisionis ad legis servitium redeatis.

« Sed per charitatem spiritus servite invicem. » Non superbiam per speciem libertatis insinuo, sed spontaneum esse volo servitium, non coactum.

« Omnis enim lex in uno sermone impletur. » Legis etiam ipsa moralia, quæcunque sunt, uno possunt sermone concludi, et in uno hoc præcepto compleri.

« Diliges proximum tuum. » Dilectio, vel charitas, in quatuor modis consistit; hoc est, in Dei dilectione, quæ prima est; secunda, si nosmetipsos secundum Deum amemus; tertia, proximos; quarta, etiam inimicos. Deum ergo plusquam nos diligere debemus; proximum, sicut nos; inimicum, ut proximum. Proximus diligebatur in lege; et nisi Deum primo dilexerimus, nos minime possumus non peccando diligere; et nos diligamus ad quam formam proximos diligimus; quod si proximos non amamus, quando inimicum amare poterimus? Si ergo volumus dilectionem habere, primo Deum plusquam nostras animas diligamus; quod inde probatur, si

propter Deum etiam salutem nostram, et ipsas animas contempnamus.

« Sicut teipsum. » Qui secum proximum diligit, utraque complet genera mandatorum : id est, nec malum facit ulli, sed bonum facit.

« Quod si invicem mordetis, et comedetis. » Per contentiones singuli vos meliores alterius iudicando.

« Videte ne ab invicem consumamini. » Dum alter alteri occasio perditionis exstat.

« Dico autem in Christo : Spiritu ambulate. » Spiritualibus actibus, quos infra describit.

« Et desideria carnis non perficietis. » Non quo caro sine anima concupiscat ; sed quando ipsa anima carnalia cogitat, caro dicitur ; quando vero spiritualia, unus cum Deo fit spiritus. Quando ergo duplex in nobis est desiderium, vel voluntas, non perficimus quæcunque volumus, uno ædificante in nobis, et alio destruyente.

« Caro enim concupiscit adversus spiritum, spiritus autem adversus carnem. » Carnalis consuetudo adversus spirituale desiderium.

« Hæc enim sibi invicem adversantur, ut non quæcunque vultis, illa faciatis. » Hoc facit ratio, ut non voluntatem sequatur effectus.

« Quod si spiritu ducimini, non estis sub lege. » Si vos spiritualibus per omnia actibus occupetis, non est vobis lex necessaria, quæ carnalibus data est.

« Manifesta sunt autem opera carnis. » Non est difficile discernere inter utraque opera.

« Quæ sunt fornicatio, immunditia, impudicitia, luxuria, idolorum servitus, veneficia, inimicitie, contentiones, æmulationes, iræ, rixæ, dissensiones, sectæ, invidiæ, homicidia, ebrietates, comessationes, et his similia. » Inimicitias et cætera sequentia, carnalia dicit, quæ animæ sunt, non carnis : ne Manichæus eum substantiam carnis accusare putarent : sed omne malum, carnale definiunt : omne bonum, spirituale, quia cæleste.

« Quæ prædico vobis, sicut prædixi. » Ex his cætera colligere poteram quæ compendii gratia prætermisi.

« Quoniam qui talia agunt, regnum Dei non consequentur. » Notandum atque plangendum, quod contentiosos atque dissidentes, vel iracundos, cum idololatriæ, et veneficis, et homicidis, penitus excludit a regno.

« Fructus autem spiritus, est charitas. » Omnium virtutum prima est charitas, quam in quatuor partes divisibilem annotavimus.

« Gaudium. » Spirituale.

« Pax, patientia. » Etiam cum odientibus pacem.

« Benignitas, bonitas. » Semper bene velle facere.

« Longanimitas. » Illatas injurias sustinere patienter,

« Mansuetudo. » Nulli injuriam irrogare.

« Fides. » Vel debes credere, vel omnibus promissa complere.

« Modestia. » Nec læsus irasci.

« Continentia. » In conjugii spiritualibus.

« Castitas. » In virginibus intelligitur.

« Adversus hujusmodi non est lex. » Non enim ista prohibuit ; sed et qui novum implet, non est sub veteri Testamento.

« Qui autem sunt Christi, carnem suam crucifixerunt cum vitiiis et concupiscentiis. » Si omnia simul vitia crucifixa sunt, et caro quasi pendens in ligno, non concupiscit : ut quid nobis lex, quæ data est ad vitia coercenda ? Simul illud notandum, quod eos dixerit Christi esse, qui carnem cum vitiiis crucifixerunt. Hoc contra illos, qui solam fidem sufficere arbitrantur.

CAPUT VI.

« Si spiritu vivimus, spiritu et ambulemus. » Si per spiritum vitam habemus, spiritualiter conversemur, et non carnaliter legi serviamus.

« Non efficiamur inanis gloriæ cupidi. » Inanis gloriæ est cupidus, qui alterius quamvis veram doctrinam evachare conatur, ut plures videatur habere discipulos ; hujusmodi tamen se alterutrum ad iracundiam provocare consueverunt, quædiu sibi invicem invidere non desinunt. Inanis aliter gloria est, si ex his quæ non præcipiuntur in lege, omnes cogamur facere, quantum non facimus ; et cum ipsi non poterimus, hæc superflua dicamus.

« Invicem provocantes, invicem invidente. » Si irridendo seductos ad iracundiam provocetis, et illi vobis invideant.

« Fratres, et si præoccupatus fuerit homo in aliquo delicto ; vos qui spirituales estis, hujusmodi instruite in spiritu lenitatis. » Hoc illis dicit, qui non fuerant persuasi, ut præventos corrigant mansuete. Sane in his prævenitur humana fragilitas, quæ leviora sunt, et ex insperato contingunt. Cæterum non est præventio, ubi aliquid cum consilio diu meditato committitur.

« Considerans teipsum, ne et tu tenteris. » Quia et tu ipse homo cum sis, potes in aliquo præveniri, et adjutorio indigere, sicut sani infirmos sustinent, et mortuos sepeliunt vivi : quia et ipsi infirmari et mori se posse credunt.

« Alter alterius onera portate, et sic adimplebitis legem Christi. » Lex Christi, charitas est : sicut ipse dicit : *Mandatum novum do vobis, ut vos invicem diligatis : sicut et ego dilexi vos (Joan. xiii, 34)*. Notandum quod gratia lex dicatur.

« Nam si quis existimat se aliquid esse, cum nihil sit, ipse se seducit. » Qui se putat non posse tentari : sive qui plus de se laudanti, quam suæ conscientiæ credit.

« Opus autem suum probet unusquisque. » Testimonio conscientiæ.

« Et sic in semetipso tantum gloriam habebit, et non in altero. » In sua conscientia, et non in alterius adulatione : sive in sua iustitia, non alieno peccato. Nemo enim proficit ad alterius detrimentum : nec ex illius delicto iustior quam fuerit, apparebit.

« Unusquisque enim onus suum portabit. » Non enim onus ejus aufert laus sectantis.

« Communicet autem is, qui catechizatur verbo, ei qui se catechizat in omnibus bonis. » Sive obedientiam verbo, et actibus imitationem, sive substantiam victus.

« Nolite errare, Deus non irridetur. » Homo potest a serpente, Dei vindictam negante, irrideri, sicut Eva (*Gen. iii, 1*). Nam Deus exhibet, quod promittit : nam ut omnem ejus astutiam excluderet, amplius primo peccantibus reddidit, quam promissit (*Ibid. 13 seqq.*), et uxori Lot etiam quod non dixerat, fecit (*Gen. xix, 26*).

« Quæ enim seminaverit homo, hæc et metet ; quoniam qui seminat in carne sua, de carne et metet corruptionem. » Qui spem habet in circumcissione carnali, vel qui vitia seminat, metet pœnam.

« Qui autem seminat in spiritu, de spiritu metet vitam æternam. » Quia in spirituali conversatione, vel fide.

« Bonum autem facientes non deficiamus. » Sicut Ecclesiasticus ait : *Non impediarius orare semper, et non verearis usque ad mortem justificari : quoniam merces Domini manet in æternum* (*Eccli. xviii, 22*). Indeficientem enim justitiam indeficiens præmium subsequitur, quia qui perseveraverit usque in finem, salvus erit (*Matth. x, 22*).

« Tempore enim suo metemus non deficientes. » Nunc tempus seminandi est, non metendi.

« Ergo dum tempus habemus. » Ultimum sementis hoc tempus est. Festinemus ergo campos omnes serere ; sed magis eos, qui sunt uterrimi, repleamus : ne incipiamus tempore messis, aliis abundantibus, esurire.

« Operemur bonum ad omnes, maxime autem ad domesticos fidei. » Indigentibus Judæis, et paganis, et omnibus Christianis, bonis malisque misericordiam faciamus ; nec alicui quod Dominus communiter tribuit, denegemus ; maxime tamen his, qui peculiarem fidei exhibent famulatum.

« Videte qualibus litteris scripsi vobis mea ma-

nu. » Intelligite quod non timeam, qui litteras manu mea nuper scripsi.

« Quicumque enim placere in carne, hi cogunt vos circumcidi : tantum ut crucis Christi persecutionem non patiantur. » Qui Judæis carnalibus placere desiderant, crucis Christi persecutionem sustinere timentes.

« Neque enim qui circumciduntur, legem custodiunt. » Si circumcisio legem faceret custodire, aliquid videretur habere rationis ista persuasio.

« Sed volunt vos circumcidi, ut in carne vestra glorientur. » Ut de carne vestra apud Judæos laudem habeant : sive quod discipulos ad se traxerint, glorientur.

« Mihi autem absit gloriari, nisi in cruce Domini nostri Jesu Christi : per quem mihi mundus crucifixus est, et ego mundo. » Non in propria iustitia, vel doctrina, sed in fine crucis : per quam mihi omnia peccata dimissa sunt, ut ego mundo morerer, et ille mihi.

« In Christo enim Jesu, neque circumcisio aliquid valet, neque præputium, sed nova creatura. » Hoc tempore solum hoc prodest, si quis renatus in Christo, nova conversatione utatur, ut Propheta ait : *Innovate vobis novam messem, et ne seminaveritis inter spinas. Circumcidite vos Deo vestro et circumcidite præputium cordis vestri* (*Jerem. iv, 3, 4*).

« Et quicumque hanc regulam secuti fuerint, pax super illos, et misericordia. » Quia in sola fide spes collocatur animarum.

« Et super Israel Dei. » Dei est ergo Israel : *Non enim omnes qui sunt ex Israel, hi sunt Israëlita* (*Rom. ix, 6*).

« De cætero nemo mihi molestus sit. Ego enim stigmata Domini Jesu in corpore meo porto. » Nemo me amplius interroget, quasi dubitans, quia omnem exposui veritatem. Ego enim signa et characteres, non incircumcisionis, sed crucis et passionis in corpore meo circumfero.

« Gratia Domini nostri Jesu Christi cum spiritu vestro, fratres. Amen. » Subscriptio talis est Apostoli. Optat autem ut gratia eos Domini, non legis opera comitentur. Simul et attende, quia cum spiritu vestro dixerit, non cum carne : in cujus circumcissione gloriantur carnales ; vos autem spiritualiter conversamini, ut spiritualiter circumcisi.

IN EPISTOLAM AD EPHESIOS.

CAPUT PRIMUM.

« Paulus apostolus Jesu Christi, per voluntatem Dei. » Non meis meritis.

« Omnibus sanctis. » Omnes sancti, fideles : non omnes fideles, sancti. Quia possunt etiam ca-

techumeni ex eo quod Christo credunt, fideles dici : non tamen sancti sunt, quia non per baptismum sanctificati. Sive sic intelligendum, quod scribat fideliter servantibus gratiam sanctitatis.

« Qui sunt Ephesi, et fidelibus in Christo Jesu. »

Non omnibus Ephesiis, sed his qui credunt in A satio temporum, legis et naturæ prophetarumque Christo.

« Gratia vobis et pax. » Tunc vobis valebit gratia, si ei non sitis ingrati, salutem vestram vestris meritis deputantes. Pacem vero reconciliationis observavimus: si nihil ejus bonitati, vel justitiæ deinceps faciamus contrarium.

« A Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo. » Unum esse Patrem et Filium demonstrat, utique pariter operantes.

« Benedictus Deus et Pater Domini nostri Jesu Christi. » Laudat Deum, eo quod donaverit infra scripta.

« Qui benedixit nos in omni benedictione spiritali. » Non aliquantis, sed omnibus spiritualibus gratiæ benedictionibus: ut quomodo in nobis nihil deest ex illo, ita voluntati ejus nihil desit ex nobis.

« In cœlestibus. » Non in carnali prosperitate, nec in terrena abundantia.

« In Christo. » In capite omnia membra benedixit. *Sicut elegit nos in ipso ante mundi constitutionem, ut essemus sancti et immaculati.* Quia nihil novum est ei, apud quem omnia erant, antequam fierent: non ut quidam hæretici somniant, animas antea in cœlo fuisse segregatas.

« In conspectu ejus. » Non hominum.

« In charitate. » Hoc fecit, sive immaculatos diligit Deus.

« Qui prædestinavit nos in adoptionem filiorum. » Hoc prædestinavit, ut haberent potestatem filii Dei fieri homines, qui credere voluissent: sicut scriptum est: *Loquebantur verbum cum fiducia omni volenti credere (Act. iv, 31).*

« Per Jesum Christum in ipsum. » Ut membra ejus simus.

« Secundum propositum voluntatis suæ. » Non secundum merita nostra.

« In laudem gloriæ gratiæ suæ. » Ut laudemus gloriam gratiæ ejus.

« In qua gratificavit nos in dilecto Filio suo. » In qua gratia gratos fecit nos sibi in Christo.

« In quo habemus redemptionem, per sanguinem ejus in remissionem peccatorum, secundum divitias gratiæ ejus. » Non solum redemit, sed etiam peccata remisit: sine labore nostro justos nos facit, secundum divitias gloriæ ejus.

« Quæ superabundavit in nobis, in omni sapientia, et prudentia: ut notum faceret nobis sacramentum voluntatis suæ, secundum beneplacitum ejus, quod proposuit in eo. » Plusquam abundavit, ut non solum a morte redemptis gratis peccata dimitteret, sed etiam nobis tantam sapientiam donaret, ut voluntatis ejus occulta mysteria nosceremus.

« In dispensatione plenitudinis temporum. » In novissimis temporibus, quando jam omnis dispen-

satio temporum, legis et naturæ prophetarumque transacta est.

« Instaurare omnia in Christo, quæ in cœlis, et quæ in terra sunt in ipso. » Multi super hac re diversa dixerunt. Nam quidam aiunt cœlos, animas, terram, corpora accipienda. Alii cœlos, Judæos qui cœlestia præcepta habuerant: terram esse gentiles affirmant. Alii vero asserunt, non angelos per cœlos significari, sed eorum scientiam: ex Christi enim tempore profecisse, qui tanquam ignari interrogabant: *Quis est iste rex gloriæ (Psal. xxiii, 8)?* Et docentur Dominum eum esse virtutum (*Ibid. 10*). Sed quoniam instaurari non dicitur nisi lapsum, melius est, si eorum gaudium in salute hominum instauratum esse dicamus: quod habuerant antequam homines a justitia penitus declinarent. In terra vero instauratum genus hominum per Christum, nullus ignorat.

« In quo etiam nos sorte vocati sumus. » Nos qui ex Judæis credimus.

« Prædestinati. » Per fidem, sive præcogniti.

« Secundum propositum ejus. » Proposuit omnia restaurare, sed primo oves perditas domus Israel (*Matth. xv, 24*).

« Qui operatur omnia. » Omnium horum causa, voluntas Dei est: quam rationabilem esse non dubium est.

« Secundum consilium voluntatis suæ. » Non secundum merita nostra.

« Ut simus in laudem gloriæ ejus. » Ut per conversationem nostram, et signa quæ facimus, detur gloria Deo.

« Nos qui ante speravimus in Christo. » Nos apostoli, vel Judæi, qui priores credidimus Christo, sive ex lege expectavimus.

« In quo et vos cum audissetis verbum veritatis, Evangelium salutis vestræ. » In quo etiam vobis gentibus annuntiata est salus.

« In quo credentes. » In quo Evangelio, sive Christo.

« Signati estis spiritu promissionis sancto, qui est pignus hæreditatis nostræ. » Hinc cognoscimini unum esse, quia eundem spiritum accepistis: cujus signa, arrha sunt hæreditatis futuræ. Si ergo mortuos suscitare arrha est, quanta erit ista possessio! Pignus vero promissis fidem operatur spiritu promissionis, qui non carni promissus est.

« In redemptionem acquisitionis, in laudem gloriæ ipsius. » Quos redimendo suo sanguine acquisivit, ut etiam in hoc laudemus gloriam ejus.

« Propterea et ego audiens fidem vestram, quæ est in Christo Jesu. » Quam firmiter teneatis fidem Jesu.

« Et dilectionem in omnes sanctos. » Hoc est, fidem operibus comprobatis: et omnes bonos sine exceptione personæ vel notiæ diligitis. Cavere autem a pseudoprophetis, et non omni spiritu credere (*Joan. iv, 1*), et non ante probationem nobis judicare præcipitur.

« Non cesso gratias agens pro vobis, memoriam A vestri faciens in orationibus meis. » Non ut quidam in iuventute convivii : mihi autem nihil oratione iucundius.

« Ut Deus Domini nostri Jesu Christi, Pater gloriæ, det vobis spiritum sapientiæ et revelationis. » Notandum quia fidem et charitatem habentibus, sapientia a Domino prædicatur : noverat enim adiutricem esse virtutum.

« In agnitionem ejus. » Quomodo optat ut agnoscant Deum, quem usque adeo noverant : ut ei credent s. omnes propter ipsum diligerent sanctos ? Sed hoc petit, ut perfecte agnoscant magnitudinem ejus atque virtutem, qua potest promissa præmia, vel pœnas implere magnitudinem : qui cum ubique sit, nihil eum potest omnino latere : qui enim pro certo cognoverit, nullo poterit in loco peccare ; nam qui humanum testimonium erubescit, multo magis divinum poterit revereri. Unde filii Eli cum sacerdotes essent, Deum nescisse dicuntur (*I Reg. II, 42*) : quia præsentiam et potentiam ejus minime timuerunt. Et Joannes Apostolus omnem qui peccat, Deum non cognovisse confirmat (*I Joan. III, 6*).

« Illuminatos oculos cordis vestri. » Spiritualia promissa non nisi spiritualibus oculis pervidentur.

« Ut sciatis, quæ sit spes vocationis ejus, et quæ divitiæ gloriæ hæreditatis ejus in sanctis. » Si sciretis ad quam spem vocati estis, omnem spem sæculi facile contemneretis, et si divitiis hæreditatis Dei videretis, omnis terrena vobis horrebit hæreditas. Nemo enim regnum cum operibus suis sperans curator esse, et mediocrem substantiam possidere dignatur.

« Et quæ sit supereminens magnitudo virtutis ejus in nos, qui credimus secundum operationem potentiae virtutis ejus, quam operatus est in Christo Jesu, suscitans illum a mortuis. » Omnis magnitudo virtutum Dei, in natura, vel lege supereminet, quia præstitit Christianis, ut Filio suo non parceret : ut eum caput nostrum factum, ad suam dexteram in cœlestibus collocaret.

« Et constituens ad dexteram suam in cœlestibus. » Hic dextera pro honore ponitur : ne Deus corporeus esse credatur. Nam et Pater a dextris esse scribitur Christi : *Dominus, a dextris tuis, confregit in die iræ suæ reges* (*Psal. CIX, 4, 5*). Ambo ergo a dextris sunt : quia nihil est in divinitate sinistrum.

« Super omnem principatum, et potestatem, et virtutem, et dominationem. » Quia unum est jam cum Deo assumptus homo, qui suscitatus est.

« Et omne nomen quod nominatur : non solum in hoc sæculo, sed etiam in futuro. » Si quod est aliud.

« Et omnia subjecit sub pedibus ejus. Et ipsum dedit caput super omnem Ecclesiam, quæ est corpus ipsius, et plenitudo ejus. » Ecclesia omnium plenitudo membrorum est.

« Qui omnia in omnibus adimpletur. » Quando omnes credent, tunc erit corpus ejus effectus in omnibus membris. Totus enim in membris, non in singulis impletur : ne ulla sit diversitas meritum.

CAPUT II.

« Et vos convivificavit cum essetis mortui delictis et peccatis vestris. » Incipit collata beneficia replicare, ut juxta officium mandatorum, ex contemplatione donatæ indulgentiæ avidius concitentur. Mortui enim erant peccatis facientibus, sicut Adam et Eva in deliciis viventes.

« In quibus aliquando ambulastis. » Notandum quod in peccatis ambulasse illos, non ambulare dixerit.

« Secundum sæculum mundi hujus. » Sæculi hominibus similes sequentes diaboli voluptatem.

« Secundum principem potestatis aeris hujus spiritus. » Secundum principem illius potestatis, qui hujus aeris satellitibus suis ad decipiendos diversis peccatis homines, dives erat potestate.

« Qui nunc operatur in filios diffidentiae. » Operatur suasionem, non vi, in eos qui credunt. Illi autem qui desperant atque diffidunt de promissione Dei, dicuntur filii diffidentiae, sicut filii iræ, et gehennæ et mortis.

« In quibus et nos omnes aliquando conversati sumus. » Non solum vos gentes non credendo, sed et nos Judæi peccando.

« In desideriiis carnis nostræ, facientes voluntatem carnis et cogitationum. » Quando mens nostra rebus terrenis et carnalibus inhærebat : non solum desiderabant, sed et faciebant quæcumque mala cogitatio suggestisset.

« Et eramus natura filii iræ, sicut et cæteri. » Ita nos paternæ traditionis consuetudo possederat, ut omnes ad damnationem nasci videremur.

« Deus autem, qui dives est in misericordia. » Misericors hominibus : quia omnia diligis, quæ creasti : nec enim odians aliquid constituisti.

« Propter nimiam charitatem suam, qua dilexit nos. » Nimia charitas est, rebelles servos quasi filios diligere. Unde considerandum est quantum diligit sanctos et perfectos, qui tantum dignatus est diligere peccatores.

« Et cum essemus mortui peccatis, convivificavit nos in Christo. » Sine peccato, sicut Christus, per baptismum faciendo.

« Cujus gratia estis salvati. » Propter usum, sive qui pro vobis gratia, nullo vestro justitiæ merito intercedente, mortuus est, cum ipse reus non esset.

« Et conresuscitavit, et consedere fecit in cœlestibus, in Christo Jesu. » Non possumus desperare, quod nostra jam possidet natura, quia ubi caput est, ibi erit et corpus ; sicut ipse ait, *Volo ubi ego sum, et isti sint mecum* (*Joan. XVII, 24*).

« Et ostenderet in sæculis supervenientibus. »

Ante prædestinavit, quod erat his temporibus completurus.

« Abundantes divitiis gratiæ suæ. » Vere abundans est gratia, quæ non solum peccata donavit, sed etiam cum Christo resuscitans in dextera Dei, in cœlestibus collocavit.

« In bonitate super nos in Christo Jesu. » Exemplo, vel corpore Christi.

« Gratia enim estis salvati, per fidem, et hoc non ex vobis. » Non meritis prioris vitæ, sed sola fide : sed tamen non sine fide.

« Dei enim donum est, non ex operibus, ut ne quis gloriatur. » Quasi suis meritis aliquid in baptismo accepisset.

« Ipsius enim sumus factura : creati in Christo Jesu, in operibus bonis : quæ præparavit Deus, ut in illis ambulemus. » Quia nuper sumus in Christo renati, ut quæ in Evangeliiis sunt defensa.

« Propter quod memores estote, quod aliquando vos qui gentes eratis in carne. » Commemorat illa, ne de tanta ignobilitate, qua ad summam regni perducti sunt dignitatem, sint ingrati beneficiis largitoris.

« Qui dicebamini præputium ab ea quæ dicitur circumcisio. » Gentes præputium, Judæi circumcisio.

« In carne manufacta. » In manu humana : in carne, non in spiritu Dei, aut corde.

« Quis eratis illo in tempore sine Christo. » Nescientes Christum, idola insensibilia colebatis.

« Alienati a conversatione Israel. » Qui tunc erat populus Dei.

« Et hospites testamentorum. » Etiam si crederatis : et proselyti, hoc est, advenæ habebamini.

« Promissionis spem non habentes. » Quam Deus promisit Abraham, illi soli sperare videbatur.

« Et sine Deo in hoc mundo. » Multos enim falsos deos sequentes, unum amiserant verum.

« Nunc autem in Christo Jesu, vos qui aliquando eratis longe, facti estis prope. » Ita ut Judæos sequeremini, qui cum Deo erant.

« In sanguine Christi. » Credendo vos esse sanguine ejus, et passione liberatos.

« Ipse enim est pax nostra, qui fecit utraque unum. » Ipse est reconciliatio utriusque populi ad invicem ad Deum.

« Et medium parietem maceriæ. » Medius paries et sepi, et maceries, onera legis erant, duos populos dividentes : et ideo ipse paries inimiciæ nominantur.

« Solvens inimicitias in carne sua. » Circumcisionis et cæterorum, quæ non tam Dei voluntas, quam temporis ratio, aut populi duritia exegerat.

« Legem mandatorum decretis evacuans. » Per solam fidem justificans, moralia sola decernens.

« Ut duos condat in semetipso. » Judæum, et gentilem in suo corpore æqualiter conjungens.

« In uno novo homine faciens pacem. » In unum populum Christianum ex duobus effectum.

« Ut reconciliet ambos in uno corpore Deo. » Quia ambo per peccatum fuerant inimici.

« Per crucem interficiens inimicitias in semetipso. » Per solam fidem crucis, quæ nullum deterret : non enim gravis aut difficilis est, quam et heretici etiam latro potuit crucifixus.

« Et veniens evangelizavit pacem vobis, qui longe fuistis : et pacem his qui prope. » Ad hoc venit, ut dissidens humanum genus in semetipso, et in Deo, ad reconciliationis gratiam revocaret.

« Quoniam per ipsum habemus accessum ambo in uno spiritu ad Patrem. » Nemo venit ad Patrem, nisi per me (Joan. v, 6). In uno spiritu, unum corpus, unum spiritum habet et signum pacis.

« Ergo jam non esis hospites et advenæ, sed estis cives sanctorum, et domestici Dei. » Jam non extranei et proselyti : nec enim separavit nos Deus a populo suo ; sicut dixit Isaias (Cap. lvi, vers. 3), sed cives, qui sunt ejusdem originis, vel hospitii, et habitationis.

« Superædificati super fundamentum apostolorum, et prophetarum, ipso summo angulari lapide Christo Jesu : in quo omnis ædificatio constructa. » Prophetarum novi Testamenti (in quibus Agabus fuit) Christus etiam fundamentum : qui etiam lapis dicitur angularis, duos conjungens, et continens parietes. Ideo autem fundamentum, et summus est ; quia in ipso fundatur, et consummatur Ecclesia.

« Crescit in templum sanctum in Domino. » In templo sancto non possunt lapides nisi sancti poni : ad comparisonem templi Jerusalem, dixit extrui corpus Christi : id est, Ecclesiam : et multo majorem munditiam et sanctitatem habet veritas, quam imago.

« In quo et vos coædificamini in tabernaculum Dei, in Spiritu sancto. » Ut cum apostolis et prophetis sitis habitaculum Dei spirituale, non manu factum.

CAPUT III.

« Cujus rei gratia. » Quam superius memoravit, quod Filius Dei, et gentes salvaverit, et Judæos, et utrosque fecerit unum.

« Ego Paulus vincus Christi Jesu. » Sive catenis, sive Christi amore ligatus, non possum meam, nisi Domini facere voluntatem. Sane quomodo vincitum se nominat, confirmat Evangelium Christi. Ostendit quanta sit spes, pro quo talia pati libenter amplectitur : cum posset apud Judæos (ut legis doctor) et magnis divitiis abundare, et summo honore gaudere.

« Pro vobis gentibus. » Secundum Evangelium, inimici propter vos : quia vos similes esse dicimus Judæorum.

« Si tamen audistis dispensationem gratiæ Dei, quæ data est mihi in vobis. » Si tamen firmiter retinetis me in vobis dispensationem accepisse doctrinæ.

Quis enim fidelis servus et prudens, quem constituit Dominus super familiam suam : ut det illis escam in tempore (Matth. xxiv, 45)?

« Quoniam secundum revelationem. » Non secundum humanam doctrinam.

« Notum factum mihi est sacramentum, sicut supra scripsi. » Judæos et gentes unum esse in Christo.

« In brevi : prout potestis legentes intelligere prudentiam meam. » Non quantum poteram ego scribere, sed quantum vos assequi valebatis.

« In ministerio Christi. » Non eloquio sæculari.

« Quod aliis generationibus non est agnatum filiis hominum : sicuti nunc revelatum est sanctis apostolis ejus et prophetis. » Sciebant quidem prophetæ, priores gentes esse vocandas ; non tamen sciebant, nullam inter ipsas et Judæos discretionem futuram.

« In spiritu esse gentes cohæredes. » Per spiritum mihi revelatum, sive in spiritu illos sociatos esse, non carnis circumcisione.

« Et concorporales, et participes promissionis in Christo Jesu. » Id est, unius corporis : non solum cohæredes, quod potuit diversi generis esse : nec solum corporales, quia possunt ejusdem generis filii, non ejusdem in hæreditate esse substantiæ.

« Per Evangelium : cujus factus sum ego minister. » Per meam prædicationem omnibus innotescet, quia hoc mihi peculiariter revelatum.

« Secundum donum gratiæ Dei, quæ data est mihi. » Non secundum meritum meum.

« Secundum operationem virtutis ejus. » Cujus virtus me confirmavit : sive cujus virtutes meum confirmant Evangelium.

« Mihi enim omnium sanctorum minimo data est gratia hæc. » Minimo tempore, non labore. Notandum quod inter sanctos se humiliando fecerit gratum.

« In gentibus evangelizare ininvestigabiles divitias Christi. » Annuntiare futuras hæreditates ; divitias promissas ; quas sensus humanus apprehendere non valot, nisi per revelationem.

« Et illuminare omnes, quæ sit dispensatio sacramenti. » Judæis et gentibus hujus sacramenti pandere rationem.

« Absconditi a sæculis in Deo. » Hoc est, quod in primis temporibus, soli Deo confirmatum erat.

« Qui omnia creavit. » Et Judæos et gentes : sive omnem creaturam, ut sensus contra Marcionem proficiat, et omnes hæreticos.

« Ut innotescat principatibus et potestatibus in cælestibus per Ecclesiam multiformis sapientia Dei. » Ut per me his qui rebus cælestibus per omnem Ecclesiam principantur, multiformis sapientia innotescat.

« Secundum præfinitionem sæculorum, quam fecit in Christo Jesu Domino nostro. » Quam præfinitur et hoc tempore, quando jam homines aliter salvari non poterunt, nisi Christi fide salventur.

A « In quo habemus fiduciam et accessum in confidentia per fidem ejus. » Non per nostram justitiam, sed per eum cujus fides peccata dimisit.

« Propter quod peto ne deficiatis in tribulationibus meis pro vobis, quæ est gloria vestra. » Ne me audientes impune lædi, ad Deum non pertinere putetis, in quo magis gloriari debetis : intelligentes me tanta absque certa spei fiducia sustinere non posse.

« Hujus rei gratia flecto genua mea ad Patrem Domini nostri Jesu Christi : ex quo omnis paternitas in cælis et in terra nominatur. » Ex quo omnis paternitas nomen accepit. Sive ex quo omnis res pater nominatur.

B « Ut det vobis secundum divitias gloriæ suæ virtutem corroborari per spiritum ejus. » Ut vos per illuminationem scientiæ et divitiarum fructum confirmet.

« In interiori homine Christum habitare per fidem in cordibus vestris. » Ubi interior homo per fidem robustus est, ibi habitat Christus, non ubi exterior saginatur.

« In charitate radicati et fundati. » Ut in ejus amore firmiter starent, beneficiorum ejus recordatur ut eum cognitis ejus beneficiis diligerent.

« Ut possitis comprehendere. » Ut ex omni parte magnitudinem scientiæ adipisci valeatis.

C « Cum omnibus sanctis. » *Quære sapientiam apud malos, et nos invenies (Eccli. xxi, 21 ; Prov. xxiv, 15).* Et alibi : *In corde autem boni requiescit sapientia (Prov. xiv, 53).*

« Quæ sit latitudo, et longitudo, et sublimitas, et profundum. » Quidam dicunt quod latitudo, spatiosa via intelligatur : longitudo, vita æterna ; altitudo, cælum ; profundum, infernum ; ut scilicet horum omnium notitiam habentes, noverint quid diligant, vel quid refutent.

« Scire etiam supereminentem scientiæ charitatem Christi. » Supereminet fructus.

« Ut impleamini in omnem plenitudinem Dei. » Ut efficiamini pleni omnibus virtutibus.

D « Ei autem qui potens est omnia facere superabundanter quam petimus, aut intelligimus, secundum virtutem quæ operatur in nobis. » Frequenter majora tribuit, non solum quam petimus, sed etiam quam petere intelligimus, quæ operatur in nobis.

« Ipsi gloria in Ecclesia et in Christo Jesu. » Quia veniens Christus sibi met ad Dei gloriam Ecclesiam congregavit.

« In omnes generationes sæculi sæculorum. Amen. » Immensa beneficia immensis laudibus celebranda, non solum de his quæ Christi temporibus contulit, sed etiam quæ ante fecit faciet. Amen.

CAPUT IV.

« Obsecro itaque vos ego vincetus in Domino, ut digne ambuletis vocatione, qua vocati estis. » Ego vos rogo, qui vestri causa sum vincetus, ut vos Dei Filium agnoscentes, digne tanto honore converse-

mini : quia una dignitas est, qua agnoscuntur propria instituta.

« Cum omni humilitate, et mansuetudine, cum patientia. » Et mentis et corporis. Humilitas vera nihil sibi vindicat, mansuetus nulli nocet, patiens nulli vicem reddit injuriæ.

« Supportantes invicem in charitate. » Sufferunt et philosophi, sed non in charitate. Nos vero non ut laudari, sed ut ille, quem sustinemus proficiat, diligentes sustinere debemus.

« Solliciti servare unitatem spiritus in vinculo pacis. » Per vinculum pacis in vobis unitas spiritus continetur. *Multitudinis enim credentium erat cor unum, et anima una* (Act. iv, 52).

« Unum corpus, et unus spiritus : sicut vocati estis in una spe vocationis vestræ. Unus Dominus, una fides, unum baptisma. » Unum consensum debet habere in uno corpore omnium compago membrorum, quæ ad unam spem sunt vocata salutis. Unde diligentius legere debent hunc locum hi qui, in sæculi occupationibus ligati, putant sibi licere peccare, et aliis non licere ; cum omnes in unum corpus baptizati, eundem spiritum acceperint, et in una spe vocati sint Dei. Sive sic : si unum spiritum habetis, et ex uno Patre Deo nati estis, nolite vobis de terrena nobilitate aliquid arrogare, ne vestram gloriam amittatis.

« Unus Deus et Pater omnium. » Etiam eorum, qui ex gentibus crediderunt.

« Qui super omnes, et per omnia et in omnibus nobis. » Super omnes virtutes, ut potens, per omnia opera sua : qui immensus omnibus Christianis, secundum quem habitare dignatur.

« Unicuique autem nostrum data est gratia. » Non multa sunt corpora per varietatem gratiarum, sed membra diversa.

« Secundum mensuram. » Non tam nostræ capacitatis, quam illius largientis.

« Donationis Christi. » Ad quam gratiam, qui se aptaverit, ipsam consequitur : ut puta, qui studiosus legis est, sapientiam multam : oranti et jejunanti conceditur spiritus potestas.

« Propter quod dicit : Ascendens in altum, captivam duxit captivitatem : dedit dona hominibus. » Quos diabolus captivos tenebat ad mortem, Christus captivavit ad vitam : ad caput nostrum in cœlestibus collocandum.

« Quod autem ascendit, quid est nisi quia et descendit. » Exponit cur dicatur ascendisse, quem nusquam non esse, non dubium est, secundum formam scilicet servi : ad quam non localiter, sed dignanter descenderat.

« Primum in inferiores partes terræ. » Infernum sub terra esse nemo jam ambigat.

« Qui descendit, ipse est et qui ascendit super omnes cœlos. » Qui descendit cum anima in infernum, ipse cum anima et corpore ascendit in cœlum.

« Ut adimpleret omnia. » Gloria triumphantes,

A sive quæ scripta sunt, sive dum jam humanitas cum divinitate unum effectum est.

« Et ipse dedit quosdam quidem apostolos, quosdam autem prophetas. » Contra Arianos, ut Filii e Patris una sit operatio. Nam ad Corinthios Deum Patrem dicit in Ecclesia ordinasse (I Cor. xii, 28) ; hic vero Christum hoc dixisse, commemorat.

« Alios vero evangelistas. » Omnis apostolus evangelista : non omnis evangelista, apostolus : sicut Philippus, qui erat unus ex septem (Act. vi, 5 ; xxi, 8).

« Alios autem pastores et doctores. » Pastores vero omnes, qui sunt idonei ad alios instruendos. Omnis ergo pastor, doctor : non omnis qui doctor est, et pastor.

B « Ad consummationem sanctorum in opus ministerii, in ædificationem corporis Christi. » Ut proficiantur sancti, sive eorum numerus impleatur, omnes sunt constituti ad ædificandam Ecclesiam, quæ corpus Christi est, ut omnes ad perfectionem fidei perducant.

« Donec occurramus omnes in unitate fidei. » Hoc votum etiam falsis doctoribus inest, id est, volo omnes esse sicut me.

« Et agnitionis Filii Dei. » Ille agnovit gratiam Filii Dei, qui non peccat : quia omnis qui peccat, non videt eum, nec cognovit eum.

« In virum perfectum, in mensuram ætatis plenitudinis Christi. » Qui enim se dicit in Christo manere, debet quomodo ille ambulavit, ambulare (I Joan. ii, 6) : et non annorum ejus ætatem, sed plenitudinem imitari.

« Ut jam non simus parvuli fluctuantes, et circumferamur omni vento doctrinæ. » Ut non simus ignorantes, nec dubii, ac vacillantes, et more imperiti gubernatoris, omnis doctrinæ vento nostræ fidei vela appendentes, ne facile naufragemus, aut ad portum perfectionis nunquam pervenire possimus.

« In nequitia hominum, in astutia. » Nequitia hominum, astutis disputationibus a recto fidei cursu detorquet incautos.

« Ad circumventionem erroris. » Sive cum multi quoddam erroris sui remedium putent, si multos secum traxerint ad errorem : sive errantibus remedium sine labore promittentes, peruanere faciunt in errore.

« Veritatem autem facientes in charitate. » Omnia in veritate propter charitatem Christi, et nihil in hypocrisi facientes.

« Crescamus in illo per omnia. » In illius perfectione ex omni parte crescamus.

« Qui est caput Christus ; ex quo totum corpus compactum, et connexam per omnem juncturam subadministrationis secundum operationem. » Ex capite connexam corpus ; per omnem subjectionem operationis crescit, dum se alterutrum membra ætificant diligendo ; ita ut unumquodque membrum in sua mensura augeatur ; hoc est, ut qui est per sapientiam oculus, in eorum numerum crescat, qui

oculi officium gesturi sunt : et singula quæque membra proficiant.

« In mensura uniuscujusque membri augmentum corporis facit in ædificationem sui in charitate. » Dum singula membra crescunt, majus efficitur corpus.

« Hoc igitur dico, et testifcor in Domino. » Quos superius obsecraverat, hic in Domino obtestatione constringit.

« Ut jam non ambuletis, sicut et gentes ambulat. » Nolo, ait, solo vos nomine esse Christianos; et Deum ore confitentes, operibus denegare : sed quantum inter diabolum distat, et Deum, tanta differentia debent filii Dei a filiis diaboli in operibus discrepare. Ne Deum labiis honorantes, cordis timore longius assistamus, et dicatur de nobis : *Sine causa coeunt me* (Matth., xv, 9), hoc est ex mea cultura nullos accipient fructus.

« In vanitate sensus sui. » *Vani sunt enim omnes homines quibus non est sapientia Dei* (Sap. xiii, 1).

« Tenebris obscuratum habentes intellectum. » Scilicet ignorantia, et mundanarum rerum sollicitudinum caligine ac tenebris obscuratum.

« Alienati a vita Dei. » Illi ideo a vita alienati sunt Dei, quia ignorant : nos autem quia cognovimus Deum, sequi debetis.

« Per ignorantiam, quæ est in illis. » Notandum quia contemptus ignorantiam generavit.

« Propter cæcitatem cordis ipsorum. » *Dicentium, non est Deus* (Psal. xiii, 1).

« Qui desperantes semetipsos tradiderunt impuditiæ. » Desperantes poenam impiorum, et præmium justorum, necesse est ut præsentibus voluptatibus adhæreant, qui futura desperant : *Venite, et fruamur bonis, quæ sunt, et cætera* (Sap. ii, 6).

« In operatione immunditiæ omnis in avaritiam. » Omnia crimina immunditiæ et avaritiæ nomine comprehendit.

« Vos autem non ita didicistis Christum : si tamen illum audistis, et in ipso edocti estis. » Et sicut ille non gentili ritu vivatis. Ille enim vere Christum audivit, et ab ipso didicit, qui nullo similibus vitio gentibus invenitur.

« Sicut est veritas in Jesu. » Sicut ille vere mortuus est et surrexit, ut nos vere in novitate ambulemus.

« Deponite vos secundum pristinam conversationem veterem hominem. » Exposuit quid sit vetus homo, et quomodo deponatur : scilicet ut pristinos errores abiciat hujus mundi, et non membris corporis, sed mente et conversatione mutetur.

« Qui corrumpitur secundum desideria erroris. » Faciens voluntatem carnalium cogitationum.

« Renovamini autem spiritu mentis vestræ. » Sicut Jeremias ait : *Facite vobis cor novum, et spiritum novum* (Iero, Ezech. xvi, 51).

« Et induite novum hominem. » Ex veteri intellige novum.

« Qui secundum Deum creatus est in justitia, et sanctitate veritatis. » Exposuit quid sit hominem ad imaginem Dei creatum : ut scilicet justus, et sanctus et verax, sicut Deus ; ut sanctitate veritatis, non vanitatis sit præditus, hoc est, quæ vanam hominum gloriam aucupatur, cum scriptum sit : *Juste quod justum est persequeris* (Deut. xvi, 20).

« Propter quod deponentes mendacium. » Hic describuntur ipsæ species castitatis, quibus novus homo cognoscitur.

« Loquimini veritatem unusquisque cum proximo suo : quoniam sumus invicem membra. » Nemo suum circumveniat fratrem : quia unum corpus sumus, et non possunt alterutrum membra se fallere ; nec enim manus illudit oculo, aut dentes lacerant membra, nisi forte ubi spiritus immundus inhabitat.

« Irascimini, et nolite peccare. » Ira non inebriet mentem, sed veritas dispenset : nec tuam injuriam, sed fratris animadverte peccatum.

« Sol non occidat super iracundiam vestram. » Ne scientiæ lumen in tua indignatione deficiat.

« Nolite locum dare diabolo. » Irascendo, vel quolibet alio delicto. Porta enim diaboli est peccatum : sicut homo justus Spiritus sancti porta est.

« Qui furabatur, jam non furetur : magis autem laboret. » Alienos labores aliquando directos, nunc suo labore compenset : et operando tribuat indigentibus, qui multos furando fecit egentes.

« Operando manibus suis, quod bonum est : ut habeat unde tribuat necessitatem patienti. » Non quod malum : sunt enim multæ, vel inhonestæ, vel malæ artes, ut maleficia, et omnia, quæ non ad naturæ necessitatem, sed ad concupiscentiarum proficiunt voluptatem.

« Omnis sermo malus ex ore vestro neu procedat. » Non unus, nec duo, sed omnes mali sermones : in hoc Christiani debent esse crucifixi.

« Sed si quis bonus est ad ædificationem fidei. » Non silentium imposuit, sed qualitatem loquendi monstravit, ut omnis sermo fidem ædificet Christianam ; et os nostrum solum appellat verbum Dei. Simul notandum, quia hoc universæ Ecclesiæ præcipitur.

« Ut det gratiam audientibus. » Hoc est quod abbi dicit : *Sermo vester in gratia sit sale conditus*, (Coloss., iv, 6) ; et in sermone nostro gratiam accipiant audientes.

« Et nolite contristare Spiritum sanctum Dei. » Hominiibus loquens, comparisonem inducit humanam, ut ex nobis intelligamus quantam Spiritu sancto injuriam facimus, cum donum ejus in aliqua peccati sorde polluimus. Et quia de hospitio suo nobis condolet, ideo sibi dolens tristis abscedit. Cæterum tristitia et ira et cætera hujusmodi in nobis passiones sunt, quia habiles sumus : in Deo vero dispensationes. Nos illa invitati patimur, ille volun-

tate ad nostram emendationem assumit. Et hæc est, quæ assumit Deum et hominem, harum conditionum diversitas et natura.

« In quo signati estis in die redemptionis. » Signaculum sancti Spiritus in die baptismi accepistis : novum signaculum habere cœpistis.

« Omnis amaritudo. » In qua contristatur Spiritus sanctus. Recte autem posuit amaritudinem, quia ipsa est provocatio.

« Et ira. » Omnem aufert iram.

« Et indignatio. » Indignatio ex superbia est, cum aliquem judicamus indignum : ideo eum nolimus sustinere.

« Et clamor. » Qui ex furore descendit, quem non habeant Christiani. Cæterum Isaias bene clamare jubetur. Sed et ipse Jesus clamabat in templo : *B Qui sinit, veniat et bibat (Joan. vii, 37).*

« Et blasphemia tollatur a vobis cum omni malitia. » Quæ vel inimico potest vicem reddere.

« Estote autem invicem benigni. » Servat ordinem legis, ut non solum malitia tollatur, sed etiam benignitas inseratur.

« Misericordes. » Ideat, condolentes.

« Donantes invicem sicut et Deus in Christo donavit vobis. » Remittentes peccata, ne vobis dicatur : *Serve nequam, omne debitum dimisi tibi : oportuit et te dimittere conseruo tuo (Matth. xviii, 32, 33).*

CAPUT V.

« Estote ergo imitatores Dei, sicut filii charissimi. » Imitatione enim, non natura filii Deisumus, sicut ait Salvator : *Ut sitis filii Patris mei qui in cœlis est, etc. (Matth. v, 45).*

« Et ambulate in dilectione, sicut et Christus dilexit nos. » Unde et Joannes apostolus ait : *In hoc cognovimus charitatem, quia ille animam suam pro nobis posuit. Debemus ergo et nos pro fratribus animas ponere (I Joan., iii, 16).*

« Et tradidit semetipsum. » Voluntarie ipse se tradidit, non ab alio invitatus traditus est.

« Pro nobis. » Pro peccatoribus, ut fierent justii.

« Oblationem et hostiam Deo in odorem suavitatis. » Suavissimus Deo odor est charitas.

« Fornicatio autem, et omnis immunditia, aut avaritia. » Omnia crimina breviter comprehendit, duorum criminum designando radices.

« Nec nominetur in vobis, sicut decet sanctos. » Considerandum scilicet non licere fieri, quod non licet nominare.

« Aut turpitude, aut stultiloquium. » Hoc etiam in filiis hominum reprehenditur honestorum.

« Aut scurrilitas, quæ ad rem non pertinet. » Risum movens, qui gravitati non convenit Christianæ : quia ad rem non pertinet cœlestem et divinam.

« Sed magis gratiarum actio. » Hoc magis semper tractare debetis, quomodo Deo et actu et cogitatione placeatis.

PATROL. XXX.

« Hoc enim scitote, intelligentes, quod omnis fornicator, aut avarus, quod est idolorum servitus, non habet hæreditatem in regno Christi et Dei. » Contra illos agit qui solam fidem dicunt sufficere : quia hujusmodi actus non Deo, sed dæmoni exhibentur. Hæreditas autem regni cœlorum Dei filiis, non diabolo præparatur.

« Nemo vos seducat. » Dicendo hoc solummodo opus est, ut fides sit, et homo Christi baptismum consequatur : quamvis peccet, perire non potest.

« Inanibus verbis. » Quæ hominem liberare non possunt.

« Propter hæc enim venit ira Dei. » Ex præteritis futura cognoscite : si Sodomitæ non pepercit, et his qui in diluvio perierunt, parcat vobis ?

« In filios dissidentæ. » Qui non crediderunt iram comminantis se superventuram.

« Nolite ergo effici participes eorum. » Si in peccatis, judicio desperantium participes fueritis, eritis in pœna consories.

« Eratis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino. Ut filii lucis ambulate. » Quando nesciebatis Domini voluntatem : nunc vero omnia cognovistis. Quantum ergo inter lucem distat et tenebras, tantum a pristina conversatione discrepare debetis.

« Fructus enim lucis est in omni bonitate, et justitia, et veritate. » Talem habet scientia fructum.

« Probantes quid sit beneplacitum Deo. » Ex lege probate quid beneplaceat Deo, non quod homines asserunt.

« Et nolite communicare operibus infructuosis tenebrarum. » Non prodest quidquid sit sine scientia veritatis ; quia nec lux potest communicare cum tenebris (II Cor. vi, 14).

« Magis autem redarguite. » Non solum communicare nolite, sed etiam redarguite.

« Quæ enim in occulto fiunt ab ipsis. » In secretis locis domorum vel templi.

« Turpe est et dicere. » Nobis dicere turpe est, quæ illi vel in tenebris facere non erubescunt.

« Omnia autem, quæ arguuntur, a lumine manifestantur. » Sicut ad Corinthios ait : *Occulta etiam cordis ejus manifesta fiunt (I Cor. xiv, 25).* Et tunc cadens in faciem adorabis Deum, pronuntians quod Deus vere est in nobis.

« Omne enim quod manifestatur, lumen est. » Incipit lumen esse cum crediderit, et vobis adiungitur.

« Propter quod dicit : Surge qui dormis. » Voce alicujus sapientis, conscientiam increduli pulsare cupientis, de somno ignorantæ excitat.

« Et exsurge a mortuis. » A peccatis vel idollis.

« Et illuminabit te Christus. » Cum ei credideris, efficietis et ipse lux.

« Videte itaque, fratres, quomodo caute ambulatis : non quasi insipientes, sed ut sapientes. » Quasi

filiū sapientiæ et lucis, ne alicui offendiculum de-
 tis, et incipiat ei causa perditionis existere.

« Redimentes tempus. » Vestra sapientia vel
 cautela.

« Quoniam dies mali sunt. » Non dies mali sunt
 per se, sed per homines : sicut locus malus dicitur,
 in quo aliquid committitur mali.

« Propterea nolite fieri imprudentes, sed intelli-
 gentes quæ sit voluntas Dei. » Scrutamini legem,
 in qua voluntas agnoscitur.

« Et nolite inebriari vino, in quo est luxuria :
 sed impleamini Spiritu sancto. » Exponit conti-
 nentiæ utilitatem. Quia luxuriæ materiam expe-
 tere non convenit crucifixis, sed Spiritu sancto
 repleri.

« Loquentes vobismetipsis in psalmis, et hymnis, B
 et canticis spiritualibus. » Non in actibus sæculi,
 sicut ait Propheta : *Ut non loquatur os meum
 opera hominum (Psal. xvi, 4).*

« Cantantes et psallentes in cordibus vestris. »
 Ne ore tantum verba Dei resonemus.

« Domino gratias agentes semper pro omnibus
 in nomine Domini nostri Jesu Christi. » Sive bonis,
 sive malis, sicut ait Job : *Sit nomen Domini bene-
 dictum (Job 1, 21).*

« Deo et Patri. Subjecti invicem in timore
 Christi. » Non humano timore, vel avaritiæ studio :
 sicut quidam suis patronis adulari consueverunt.

« Mulieres viris suis subditæ sint. » Non eos
 sicut Corinthios lacte alebat, sed perfecto cibo
 continentia nutrebat. Timet enim ne cessante in
 plerisque carnis officio, aut mulieribus subjectio,
 aut in viris cessaret charitatis affectus : et ne tan-
 quam divortium docuisse crederetur. Cæterum tale
 est, ut novæ vitæ prædicator, nulla existente causa,
 hæc doceret, quod naturaliter possidebant.

« Sicut Domino. » Quomodo Sara subdita erat
 Abraham, dominum eum vocans (*1 Petr. iii, 6*).

« Quoniam vir caput est mulieris, sicut Christus
 caput est Ecclesiæ, ipse Salvator corporis ejus.
 Sed sicut Ecclesia subjecta est Christo, ita et
 mulieres viris suis in omnibus. » Reddit justam
 causam subjectionis : quia et prior est vir, et utrius-
 que corporis debet esse Salvator.

« Viri, diligite uxores vestras, sicut et Christus D
 dilexit Ecclesiam. » Tam sancta et venerabili cha-
 ritate.

« Et seipsum tradidit pro ea. » Ita et vos pro
 sanctitate uxorum nec mori, si necesse fuerit, re-
 cusetis.

« Ut illam sanctificaret, mundans eam lavacro
 aquæ in verbo vite. » Aqua lavit corpus, animam
 doctrina mundavit, sicut ait ad Hebræos : *Aspersi
 corda a conscientia mala, et abluti corpus aqua
 munda (Hebr. x, 22)* ; ita et vos corpora uxorum,
 conscientia animas, mundate doctrinis.

« Ut exhiberet ipse sibi gloriosam Ecclesiam,
 non habentem maculam aut rugam, aut aliquid
 hujusmodi. » Ita sibi Christus mundavit Ecclesiam,

ut antiqua crimina ablueret : et novas maculas
 quomodo incurrimus, et verbo ostenderet et
 exemplo.

« Sed ut sit sancta et immaculata. » Si omnibus
 immaculata est, maculati ab ea alieni esse ce-
 sentur, nisi rursus per poenitentiam fuerint ex-
 purgati.

« Ita et viri debent diligere uxores suas ut cor-
 pora sua. » Item quales uxores cupiunt invenire,
 tales exhibeant se uxoribus.

« Qui suam uxorem diligit, seipsum diligit. »
 Quia duo sunt in carne una (*Gen. ii, 24*).

« Nemo enim unquam carnem suam odio ha-
 buit, sed nutrit et fovet eam. » Non ut ei labores
 et dolores infligat, sed ut secunram faciat et quietam.
 Non nuptias damnat, sed ad continentiam
 cohortatur.

« Sicut et Christus Ecclesiam : quia membra
 sumus corporis ejus. » Membra ejus eum debent
 in omnibus imitari.

« De carne ejus et de ossibus ejus. Propter hoc
 relinquet homo patrem et matrem suam. » Amo-
 re, si non bono.

« Et adhærebit uxori suæ, et erunt duo in carne
 una. » Objectio ex persona carnalium, volentium
 se amare carnaliter, ut quibusdam videtur.

« Sacramentum hoc magnum est. Ego autem
 dico in Christo et in Ecclesia. » Ego hoc, inquit,
 in Christo intelligendum dico, et in Ecclesia : unde
 vos majore affectu debetis uxores vestras sanctas
 diligere spirituales, qui ante dilexistis peccatrices,
 et in gentilitate carnales.

« Verumtamen et vos singuli unusquisque uxorem
 suam sicut seipsum diligit : uxor autem timeat
 virum suum. » Subjecta sit ei tanquam infir-
 mior, ut regnetur.

CAPUT VI.

« Filii, obedite parentibus vestris in Domino. »
 Parat illos disciplina, qua illos a parentibus se-
 cundum Deum præcepit erudiri.

« Hoc enim justum est. » Ut mutuam invicem
 dilectionem exhibeatis.

« Honora patrem tuum et matrem tuam. » Jubet
 honorare parentes, sed bonos. Cæterum contra
 Deum viventes ipse etiam Moyses prohibuit
 agnosci.

« Quod est mandatum primum. » In secunda
 tabula quæ ad humanitatem pertinentia
 præcepta sex numero continebat. Prima enim ta-
 bula proprie officia exigebat.

« In promissione, ut bene sit tibi, et sis longæ-
 vus super terram. » Non in hac terra, in qua inipii
 nonnunquam, et in parentes scelesti, senescunt :
 sed super terram illam quam Dominus iustis pro-
 mittit, in qua justi habitabunt, et cujus bona vi-
 suos esse se credunt.

« Et vos, patres, nolite ad iracundiam provocare
 filios vestros, sed educate illos in disciplina et

correctione Domini. » Sive in moderatione, et non irrationabiliter verberando : sive ne eos ad sæcularia studia provocantes, iracundiam discere faciatis : sed divinæ legis eos institute disciplinis. Talibus ergo parentibus præcepit obedire.

« Servi, obedite dominis carnalibus. » Non enim venit Christus conditiones mutare. Nam servitium non natura dedit, sed captivitas fecit : neque ex maledicto Cham (*Gen. ix, 23*), ut quidam putant, cum ex eo reges legamus esse generatos. Maledictum illud in filiis Cham impletum est, qui Israel sunt subjugati. Providet sane hic Apostolus, ne doctrina Dei in aliquo blasphemetur, si credentes servi suis dominis inutiles fiant. Et qui forte permissurus erat, alios servos fieri Christianos, de ipsis jam factis incipiat pœnitere. Si vero viderit eos in melius profecisse, et ex infidelibus fideles effectos, non solum alios optabit credere famulos suos, sed etiam ipse fortasse salvabitur.

« Cum timore et tremore, in simplicitate cordis vestri. » Cum omni obedientia et festinatione humilitatis, priori superbia et simulatione deposita.

« Sicut Christo. » Hoc in Christo fit, quicquid ejus contemplatione hominibus exhibetur.

« Non ad oculum servientes, quasi hominibus placentes. » Non timentes dominos tantum, quasi ipsi non Deo placere volentes.

« Sed ut servi Christi, facientes voluntatem Dei ex animo. » In his quæ Dei non sunt contraria voluntati. In multis enim concordat cum lege naturali animus dominorum, quia servos, et fideles, et sobrios, et castos, et humiles habere desiderant.

« Cum bona voluntate servientes, sicut Domino, et non hominibus. » Non cum murmuratione, ne apud homines gratia, apud Deum mercede privemini.

« Scientes quoniam unusquisque quodcumque fecerit bonum, hoc recipiet a Domino, sive servus, sive liber. » Quidquid propter Dominum feceris, habebis ab ipso mercedem, nec te desperare faciat conditio servitutis.

« Et vos, domini, eadem facite illis. » Ne si sugerint, tuæ malitiæ incipias deputare, non legi. Hoc etiam paganus fecisset, si aliter tractaretur præceptum : et tu audire de illo non vis, quod justum est ?

« Remittentes minas, scientes quia et illorum et vester Dominus est in cœlis, et personarum acceptio non est apud Deum. » Miramini propter disciplinam ; sed remittite propter misericordiam, et ut vobis a vestro Domino remittatur, apud quem utique unum estis, ut hæreditas quæ promissa est una sit in vobis.

« De cætero, fratres. » Generaliter epistolam exhortatione concludit.

« Confortamini in Domino, et in potentia virtutis ejus. » Exemplo Domini et virtute.

« Audite vos armaturam Dei, ut possitis stare adversus insidias diaboli. » Contra spirituales

hostes spiritualia arma sumenda sunt, ut a dissimilitudine naturæ diaboli armorum fortitudine protegatur.

« Quoniam non est nobis collectatio adversus carnem et sanguinem. » Caro et sanguis homo dicitur.

« Sed adversus principes et potestates. » Qui sibi principatum in hujus mundi homines usurparunt, et qui ignorantes animas per peccata seducunt.

« Adversus mundi rectores tenebrarum harum. » Contra dæmonum potestatem, qui sibi in homines mundi hujus potestatem capientes, ignorantia erroribus præsumunt : qui tenebris comparantur, sicut ipse ait : *Fuistis enim aliquando tenebræ, nunc autem lux in Domino* (*Ephes. v, 8*).

« Contra spiritualia nequitia in cœlestibus. » Sunt autem spirituales bonitates in cœlestibus, in aere, ubi volucres cœli appellantur.

« Propterea accipite armaturam Dei. » Quia tales habetis inimicos.

« Ut possitis resistere in die malo. » Non sibi malus est dies, sed nobis, quando impugnamur a malo.

« Et in omnibus perfecti stare. » Non in aliquantisper perfectum vult hominem ; sed et hoc notandum, quod omnes ad perfectionem hortatur.

« State ergo succincti lumbos vestros. » Perfecite state, lumbis mentis succincti, hoc est, in omni prælio præparati, et ab omnibus curis sæculi expediti.

« In veritate. » Non hypocrisi : *Nemo enim coronatur, nisi qui legitime certaverit* (*11 Tim. ii, 5*).

« Et induti lorica justitiæ. » Sicut lorica multis circulis vel armillis intextitur, ita et justitia diversis virtutum connectitur speciebus. Monet autem non solum peccatoris conscientiam, sed et ventris continentiam : necnon et ad femorum usque pertingit libidinem coercendam.

« Et calciati pedes in præparatione Evangelii pacis. » Cum fiducia incedentes, intrepide prædicare.

« In omnibus sumentes scutum fidei, in quo possitis omnia tela nequissimi ignea extinguere. » In omnibus certaminibus fide muniamur. Quia sicut scutum ipsorum quoque armorum defensio est, et sine hoc omnis armatus inermis est, ita et hæc virtutes sine fide salvare non possunt. Nam sicut scutum omnia injecta repellit et recutit, ita et fides omnes diaboli persuasiones extinguit, quamvis quasi lumen rationis habere videantur.

« Et galeam salutis assumite. » Quæ omnes capitis sensus a pravis officiis protegat et abscondat.

« Et gladium spiritus, quod est verbum Dei. » Nemo militum audet ad bellum sine gladio proficisci : se enim utcumque tueri potest, sed hostem non valet occidere. Nonnunquam etiam ab audaci inimico perimitur, et armis omnibus expoliatur ; ita sine Dei verbo, justitia omnis inuta est.

« Per omnem orationem et obsecrationem. » A II, 9) ; tunc enim major fiducia erit si rationaliter dicatur, et si abundanter exprimatursatione.

« Orantes omni tempore in spiritu. » Non impediaris orare semper, et pro rebus spiritualibus deprecari.

« Et in ipso vigilantes in omni instantia et obsecratione. » Nihil enim prodest dormientis more latere corpore, et animo prægravari ; dum in hac vanitate nec ab homine possit aliquid impetrari.

« Pro omnibus sanctis. » Sancti estote, ut possitis orare pro sanctis.

« Et pro me, ut detur mihi sermo in apertione oris mei cum fiducia notum facere mysterium Evangelii. » Ut abundanter et sine metu exponam persecutiones vel odia Judæorum, muniti in Christi B populi ratione.

« Pro quo legatione fungor in catena ista, ita ut in ipso audeam prout oportet me loqui. » Omnis enim verbi legator talia necesse est ut sustineat ; sed verbum Dei non potest alligari (II Tim.

« Ut autem et vos sciatis quæ circa me sunt, quid agam, omnia vobis nota faciet Tychicus charissimus frater, et fidelis minister is Domino, quem misi ad vos in hoc ipsum ut cognoscatis quæ circa nos sunt, et consoletur corda vestra. » Sollicite agit, non solum ut proficiant, sed et ne in tribulationibus deficient, vel ne in aliquo contristentur.

« Pax fratribus et charitas cum fide a Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo. » Pax, et charitas, et fides, perfectum faciunt Christianum. Tamen sine fide infructuosa est charitas, sicut fides sine charitate vel pace. Charitas major est pace. Potest enim odio non haberi quis, non tamen et amari.

« Gratia cum omnibus qui diligunt Dominum nostrum Jesum Christum in incorruptione. Amen. » In quorum corde, adulterino more, per sæcularia Christi dilectio non violatur.

IN EPISTOLAM AD PHILIPPENSES.

CAPUT PRIMUM.

« Paulus et Timotheus servi Jesu Christi. » Ambo servi, non ambo apostoli. Omnis enim C apostolus, servus ; non omnis autem servus, apostolus.

« Omnibus sanctis in Christo Jesu, qui sunt Philippis. » Quia nemo sine Christo sanctus est ; et sanctis, non omnibus Philippensibus, id est, non etiam paganis.

« Cum episcopis et diaconibus. Gratia vobis, et pax a Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo. » Illic episcopos presbyteros intelligimus : non enim in una urbe plures episcopi esse potuissent, sed etiam hoc in apostolorum Actibus habetur (Act. xx, 28).

« Gratias ago Deo meo in omni memoria vestri. » Bonorum memoriam cum gratiarum actione celebrat.

« Semper in cunctis orationibus meis. » Ostendit circa eos dilectionem suam, pro quibus semper orat.

« Pro omnibus vobis. » Quia omnes tales estis.

« Cum gaudio deprecationem faciens. » Non in peccati alicujus tristitia vel mœnore.

« Super communicatione vestra in Evangelio Christi. » Quia mihi communicastis in Evangelio prædicando.

« A prima die usque nunc. » Ab initio fidei vestræ, deprecor, ut perseveretis : sive quod communicatis ab initio prædicando.

« Confidens in hoc ipsum. » Confido me impetrare.

« Quia qui cœpit in vobis opus bonum. » Cœpit doctrinam, sive gratiam scientiæ largiendo.

« Perficiet. » Perficiendo quod docti fuerint, a doceant.

« Usque in diem Christi Jesu. » Usque ad diem, quo de corpore recedebant. Ex quo jam ad Dominum unusquisque servatur adventum.

« Sicut est mihi justum hoc sentire pro omnibus vobis. » Charitas enim omnia sperat (I Cor. xiii, 7).

« Eo quod habeam vos in corde et in vinculis meis. » Tantum vos diligo, ut mihi memoriam vestri, nec hæc tribulatio, nec sollicitudo defensionis auferat.

« Et in defensione et confirmatione Evangelii. » Confirmatio Evangelii est constans tolerantia prædicantis.

D . « Socios gaudii mei omnes vos esse. » Hoc sentio de vobis et credo : quia sicut meæ tribulationis socii estis, ita eritis et gaudii sempiterni. Sive scio vos ita Evangelio credidisse, ut etiam in tribulationibus meis pro ejus defensione mecum pariter gaudeatis.

« Testis enim mihi est Deus, quomodo cupiam omnes vos esse in visceribus Jesu Christi. » Sive esse ejus in visceribus, sive ita vos desidero tanquam viscera Christi.

« Et hoc oro, ut charitas vestra magis ac magis abundet. » Ut vos in eo quod habetis, amplius abundetis.

« In scientia, et in omni sensu, ut probetis potentiam. » Notandum, quia scientibus adhuc scientiam.

deprecatur, ut sincerus in omnibus esse valeant. **A** Nemo enim æger, an sanari possit, agnoscit.

« Ut sitis sincerus et sine offensa in diem Christi. » Sinceris materia est, quæ naturam suam servat, nulla extrinsecus corruptione fucata : tale vinum semper in melius proficit, non in pejus.

« Repleti fructu justitiæ per Jesum Christum. » Non solum sincerus ab omni corruptione sitis, sed etiam fructu justitiæ, abundetis exemplo Christi : qui non modo malitiam non habet, sed etiam bono redundat.

« In gloriam et laudem Dei. » Ut gloriatur Deus in actibus vestris.

« Scire autem volo vos, fratres, quia quæ circa me sunt. » Illic consolatur eos de sua tribulatione : qui audierant, eum vincitorem in urbe Roma custodiri. **B**

« Magis ad profectum venerunt Evangelii, ita ut vincula mea manifesta farent in Christo, in omni prætorio, et in cæteris omnibus. » Non solum non obsunt, sed etiam profuerunt, dum manifestatur, me non pro aliquo crimine, sed pro Christo omnia sustinere.

« Ut plures e fratribus in Domino confidentes. » Plures mea tribulatione constantes effecti sunt, quam doctrina.

« In vinculis meis abundantius auderent sine timore verbum Dei loqui. » Vinculorum meorum exemplo sunt incitati, dum me viderunt pro Christo libentissime sustinere.

« Quidam quidem et propter invidiam et contentionem. » Dum mihi apud credentes gloriam auferre se putant, ne solus mihi vindicare videar scientiam prædicandi. **C**

« Quidam autem et propter bonam voluntatem Christum prædicant. » Alii etiam alios salvare volentes, fideliter Christum annuntiant.

« Quidam ex charitate. » Quidam vero ex mea charitate adjuvant me, Evangelium defensando.

« Scientes quoniam in defensione Evangelii positus sum. » Non humanæ dilectionis affectu, sed quia sciunt, me a Domino ad defendendum Evangelium ordinatum.

« Quidam autem ex contentione Christum annuntiant non sincere, existimantes, pressuram se suscitare vinculis meis. » Alii dolore prædicant ad me gravandum, quasi plures discipulos facientem, et doctrina mea totum orbem implere conantem : ut ex hoc saltem major mihi cumuletur injuria vel pressura **D**

« Quid enim ? Dum omni modo, sive per occasionem. » Odii vel invidiæ.

« Sive per veritatem. » Simplicis vel puræ prædicationis.

« Christus annuntietur : et in hoc gaudeo, sed et gaudebo. » Non mihi curæ est, qua prædicante, dummodo (quod cupio) Christi nomen omnibus innotescat, et a multis credatur. Quapropter et modo gaudeo, et in futuro gaudebo.

« Scio enim quia hoc mihi proveniet ad salutem,

per vestram orationem. » Quod mihi nocere putant, in salutem proveniet : quia non solum per verbum et passionem meam, sed etiam per odium Christi Ecclesia augmentatur.

« Et subministrationem spiritus Jesu Christi. » Quia ad meam per omnia salutem gubernati.

« Secundum expectationem et spem meam. » Quia de omnibus his exspecto et spero mercedem.

« Quia in nullo confundar. » Neque in vita, neque in morte, neque in contumeliis, neque in opprobriis, denique in nullo Apostolus confundebatur. Nos in omnibus erubescimus : et in quo vituperamur, ultra non facimus, quanvis secundum Deum cœperimus : unde ostendimus, non laudibus, non Christo servire. Apostolus non confundebatur in catenis, nos confundimur in opprobriis.

« Sed in omni fiducia, sicut semper. » Nulla res poterit detertere.

« Et nunc magnificabitur Christus in corpore meo. » Inimicis suis insultat, quod ei nocere non valeant. Si enim eum occiderint, martyrio coronabitur. Si servaverint ad Christum annuntiandum, plurimum facient fructum.

« Sive per vitam, sive per mortem. » Et vita nostra et mors ad magnificentiam pertinet Christi.

« Mihi enim vivere Christus est. » Non alia causa volui vivere nisi Christi, ut ejus corpus ædificem.

« Et mori lucrum. » Corona.

« Quod si vivere in carne, hic mihi fructus operis est. » Si vivere in carne me voluerint, habeo tempus operandi.

« Et quid eligam, ignoro : coarctor autem e duobus. » In tantum mihi utraque conveniunt, ut quid eligam scire non possim.

« Desiderium habens dissolvi et esse cum Christo, multo magis melius : permanere autem in carne, necessarium propter vos. » Illud melius mihi, istud necessarium vobis. Et mortem illos non timere, sed diligere debere eos, suo demonstrat exemplo ; et ut non contristentur, mansurum se in carne spiritu prophetico promittit.

« Et hoc confidens scio, quia manebo. » Non solum credo, sed etiam certissime novi.

« Et permanebo omnibus vobis. » Non mihi, id est, non mei causa.

« Ad profectum vestrum, et gaudium fidei. » Ut profectum de fructu fidei vestræ, et gaudium habeatis, sive ut gaudeatis : quia vestra me fides et oratio conservavit.

« Ut gratulatio vestra abundet in Christo Jesu in me, per meum adventum iterum ad vos. » Ut postquam viderim vos, iterum abundantius gratulemini.

« Tantum digne Evangelio Christi conversemini. » Omnia ejus præcepta servantes, sive digne Evangelii prædicatoribus conservare debetis.

« Ut sive cum venero et videro vos, sive absens audiam de vobis : quia statis in uno spiritu. » Sicut legitur : *Quia erat eis cor unum et anima una* ;

nec quisquam suum dicebat, sed erant illis omnia communia (Act. iv, 32). A quæ aliorum. » Non quæ nobis solis expellant, sed quæ aliis prosunt.

« Unanimes, collaborantes fidei Evangelii. » Omnis pugna unanimiter aggressa victoriam parit.

« Et in nullo terreamini ab adversariis, quæ est illis causa perditionis, vobis autem salutis. » Neque versutis disputationibus, nec passionibus opprobriisque turbemini. Quia vobis magis ad mercedem possunt prodesse, sicut apostoli ibant gaudentes, quia pro nomine Domini digni habiti sunt contumeliam pati (Act. v, 41):

« Et hoc a Deo, quia vobis donatum est pro Christo. » Quia vult vos coronari probatos: sicut Job percutitur tentari (Job 11, 6). Quia nec vinci habebat, et ejus gloria amplianda erat, adversario superato atque confuso.

« Non solum ut in eum credatis, sed ut etiam pro illo patiamini. » Occasio fidei a Deo donata est: quia si non venisset Christus et docuisset, non utique crederemus: cæterum et fidem voluntariam in ætibus legis legimus. Non solum ergo vult ut fidei meritum, sed etiam ut martyrii præmum habeatis, dum vos tentari Deus patitur, ut vincatis.

« Idem certamen habentes, quale et vidistis in me et nunc audistis de me. » Nihil novum patimini: sed hoc quod præsentis vidistis in me, et nunc absentes de me audistis. Non sit ergo illud vobis indignum, in quo nos conspexistis gloriari.

CAPUT II.

« Si qua ergo consolatio in Christo. » Si in omni tribulatione ab ipso solo consolamini, non sit vestra consolatio, patrimonium terrenum.

« Si quod solatium charitatis. » Charitas Christi, non amicorum.

« Si qua societas spiritus. » Spiritualitem, non carnalium.

« Si qua viscera miserationis. » Vestri miseremini potius, quam parentum.

« Implete gaudium meum. » Quod jam habeo ex parte: in talibus enim doctor exultat. Aliter: Si qua mihi a vobis consolatio exhibetur in Christo, et si quod solatium charitatis: si qua vos societas spiritus connectit, et si qua sint apud vos viscera pietatis: hoc mihi præstate, quod rogo, ut gaudium nostrum unitatis et electionis impleatis.

« Ut idem sapiatis, eandem charitatem habentes, unanimes idipsum sentientes. » Nolite charitatem scindere, sentiendo diversa.

« Nihil per contentionem, neque per inanem gloriam. » Ne aliquid non Dei æmulatione faciatis, sed ut quisque allus videatur.

« Sed in omni humilitate superiores sibi invicem arbitantes. » Si omnes, a quibus injuriam patimur, superiores esse arbitramur, facile patientiam servaremus. Nemo enim a patre, vel a Domino a gre fert se injuriam consecutum.

« Non quæ sua sunt singuli considerantes, sed ea

« Hoc enim sentite in vobis quod et in Christo Jesu. » Vult ostendere Christum, non pro se, sed pro aliis passum: sive, tam humilis sensus sit in vobis, quam fuit in Christo. Multi præterea hunc locum ita intelligunt, quod secundum divinitatem se humiliaverit Christus, secundum formam videlicet, secundum quam æquam æqualitatem Dei, non rapinam usurpaverit, quam naturaliter possidebat. Et exinanivit se, non substantiam evacuans, sed honorem declinans: formam servi, hoc est, naturam hominis inducendo: et per omnia homo tantummodo atque humilitatis suæ obedientiæ, nec crucis mortem recusando. Quod in Christo Jesu, secundum quod unctus est, Christus est: Jesus nomen accepit: hoc est, secundum hominem.

« Qui cum in forma Dei esset. » In qua erat, sive quia absque peccato erat: ad imaginem Dei scilicet.

« Non rapinam arbitratus est esse æqualem Deo: sed semetipsum exinanivit. » Quod erat, humilitate celavit: dans nobis exemplum, ne in his gloriamur, quæ forsitan non habemus.

« Formam servi accipiens. » Ita ut etiam pedes lavaret discipulorum (Joan. xiii, 5).

« In similitudinem hominum factus. » Interdum similitudo recipit veritatem; nam genuit Adam filium secundum imaginem et similitudinem suam, et vocavit nomen ejus Seth (Gen. v, 3). In similitudine humana, humilitate serviendo, cum omnium Dominus esset.

« Et habitu inventus ut homo. » Hoc ut verum sit, sicut quasi unigeniti a Patre (Joan. 1, 14), ita intelligendum.

« Humiliavit semetipsum factus obediens usque ad mortem. » Ut nobis perfectæ obedientiæ monstraret exemplum.

« Mortem autem crucis. » Qua nulla mors potest esse deterior.

« Propter quod et Deus exaltavit illum, et donavit illi nomen. » Quia se assumptus homo humiliare dignatus est, divinitas quæ humiliari non potest, eum qui humiliatus fuerat, exaltavit. Sed et illi donatum est nomen, quia ante non habuit: unde rectius locus hic secundum humanam naturam intelligendus est, quam divinam. Si ergo nos ex alto respicimus, exemplo Christi fratribus serviamus. Si enim ille Dominus et magister, servis et discipulis ministravit: quanto magis nos æqualibus et majoribus servire debemus, et Deo et sanctis ejus usque ad mortem etiam obedire: ut magistram humilem superbi discipuli non sequamur, et Dominum nitem servi contemnamus ingrati.

« Quod est super omne nomen. » Cui enim angelorum dixit, Filius meus es tu (Hebr. 1, 5)?

« Ut in nomine Jesu omne genu flectatur caele-

stium, terrestrium. » Ut omnes simul hominem A adorent cum Verbo assumptum.

« Et infernorum. » Hic infernorum custodes inducit

« Et omnis lingua consteatur. » Omnium gentium scilicet.

« Quia Dominus Jesus Christus in gloria est Dei Patris. » Hoc est, in natura et gloria deitatis, dum ejusdem est gloriæ cuius Pater.

« Itaque, charissimi mei, sicut semper obedistis. » Exemplo ejus, qui usque ad mortem obedit.

« Non in præsentia mei tantum. » Quasi servi ad oculum servientes (*Ephes. vi. 6*).

« Sed multo magis nunc in absentia mea. » Quia si quid, me præsentem, liberius agebatis, corrigere B poteram.

« Cum metu et tremore vestram salutem operamini. » Non cum negligentia, sed sicut ait Job: *Verebar omnia opera mea propter Deum, sciens quod non parcere delinquenti (Job. ix, 28)*. Et super humilem, et quietum, et trementem verba Dei Spiritus sanctus requiescit (*Isa. lxxvi, 2*).

« Deus est enim qui operatur in vobis et velle, et perficere. » Velle operatur suadendo, et præmia promittendo: *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit (Matth. x, 22)*. Cæterum perficere nostrum omnino, nec velle quidquam est: quia utrumque ejusdem loci definitione tenetur.

« Pro bona voluntate. » Si in ea maneatis.

« Omnia autem facite sine murmurationibus. » Ingratus est servus, qui gravia domini sui queritur esse præcepta. Qui enim murmurat de præceptis, dubitat de præmiis. Hic etiam si operatur, non est sine querela. Unde alibi ait: *Nec murmuraveritis, et cætera (I Cor. x, 10)*.

« Et hæsitacionibus. » De mercede futura.

« Ut sitis sine querela, et simplices filii Dei sine reprehensione. » Sicut Deus vos fecit. Considerate cuius filii sitis: qui cum in omnibus sanctus ac purus sit, filios non potest habere degeneres.

« In medio nationis prævæ atque perversæ. » Quæ omnem rationabilis naturæ pervertit ordinem et perdidit.

« Inter quos lucetis sicut luminaria in mundo. » Sic luceat Dei genus in genere humano, sicut sol et luna illuminant mundum.

« Verbum vitæ continentes. » Ut per vos illuminentur, et exemplo confirmantur.

« Ad gloriam meam. » Gloria patris filiorum est, ut ait Salomon (*Prov. xvii, 6*).

« In die Christi. » In die iudicii.

« Quia non in vacuum cucurri, neque in vacuum laboravi. » Qui talem Deo populum acquisivi.

« Sed etsi immolor supra sacrificium et obsequium fidei vestræ, gaudeo et congratulor omnibus vobis. » Etiam si occidat: quia sacrificium et obsequium fidei vestræ obtulit Deo: vincit profectus

A vestri gaudium tristitiam pœnæ vel mortis. Sive: Jam non timeo mori sacrificio fidei vestræ consummato: sive quia fidei vestræ ministravi.

« Idipsum autem et vos gaudete, et congratulamini mihi. » Quia mihi gaude præmium est pro vobis occidi: sive quia mihi expedit solvi.

« Spero autem in Domino Jesu Timotheum me cito mittere ad vos. » Dat exemplum non timere quid definiendi, sed omnia pro Domini promittendi.

« Ut et ego bono animo sim, cognitis quæ circa vos sunt. » Ut sciatis, quia vos meæ passiones minime terruerunt.

« Neminem enim habeo tam unanimum, qui sincera affectione pro vobis sollicitus sit. » Qui ita mecum pro omnium vestrum salute sollicitus sit.

« Omnes enim quæ sua sunt, quærunt. » Commodum, vel quietem, nolentes pro anima tribulari.

« Non quæ Jesu Christi. » Non curantes de corpore, vel exemplo Christi, qui pro omnium salute mori minime recusavit.

« Experimentum autem ejus cognoscite. » Ut qualis sit, noveritis.

« Quoniam sicut patri filius, mecum servivit in Evangelio. » Secundum hominem, propter homines factus obediens usque ad mortem.

« Hunc igitur spero me mittere ad vos mox ut videro, quæ circa me sunt. » Modo enim incertus sum.

« Confido autem in Domino, quoniam et ipse veniam ad vos cito. » Non solum illum mitto, quem unicum habeo solatium.

« Necessarium autem existimavi Epaphroditum fratrem, et cooperatorem. » Necessarium vobis et cooperatorem propter Evangelii opus.

« Et commilitonem meum, vestrum autem apostolum. » Commilito propter honorem: quia et ipse acceperat in illis apostolatus officium.

« Et ministrum necessitatis meæ mittere ad vos. » Quia venit meæ necessitati ministrare pro vobis.

« Quoniam quidem omnes vos desiderabat. » D Charitatem ejus circa illos sollicitam commendat, ut et ipse ab eis amplius diligatur.

« Et mæstus erat, propterea quod audieratis illum infirmatum. » Tristitiæ vestræ causa mæstus erat, eo quod vos per infirmitatis suæ nuntium paveret nimium contristatos.

« Nam et infirmatus est usque ad mortem, sed Deus misertus est ejus. » Ut majorem docendo colligat fructum.

« Non solum autem ejus, verum etiam et mei, ne tristitiam super tristitiam haberem. » Ne tristitiam carceris tristitia desolationis auget.

« Festinantius ergo misi illum, et, viso illo, iterum gaudeatis. » Pro cuius absentia novi vos contristari.

« Et ego sine tristitia sim. » Quam mihi vestra A tristitia generat.

« Excipite itaque illum cum omni gaudio in Domino. » Solventes, si quem scrupulum de ejus tarditate animus forte susceperat.

« Et ejusmodi cum honore habetote. » Non solum hunc, qui vester est doctor, sed et omnes, qui talis gratiæ sunt, honorate.

« Quoniam propter opus Christi usque ad mortem accessit. » Qui mihi non timuit in carcere ministrare.

« Tradens animam suam. » In manus inimicorum : hoc est paratus ad mortem.

« Ut impleret id quod ex vobis deerat erga meum obsequium. » Ut reliquum vestrum erga me solus impleret obsequium.

CAPUT III.

« De cætero, fratres mei, gaudete in Domino. » Non in rebus humanis, vel in aliquo præterquam in Domino gaudeatis.

« Eadem vobis scribere mihi quidem non pigrum. » Eadem repetere, quæ præsens dixeram.

« Vobis autem necessarium. » Sicut horto crebrius irrigari.

« Videte canes. » Hic contra pseudoapostolos ait Christi Evangelium lacerantes.

« Videte malos operarios. » Qui quod nos bene construximus, destruere conantur.

« Videte concisionem. » Concisio enim potius, C quam circumcisio sunt dicendi.

« Nos enim sumus circumcisio, qui spiritu servimus Deo. » Nos sumus viri Judæi, qui non unius membri pellem, sed totius carnis vitia amputamus, spiritualiter scilicet circumcisii.

« Et gloriamur in Christo Jesu : et non in carne fiduciam habentes. » In sola fide Christi, non in circumcissione carnali.

« Quanquam et ego habeam confidentiam in carne. » Ne quis putet me hoc ideo dicere, quia ego gloriandi causam non habeam, et idcirco non gloriari.

« Si quis alius videtur confidere in carne, ego magis circumcisus octavo die, et ex genere Israel. » Quia ex illis forte aliqui erant proselyti : ego secundum genus, non post annos, ut aliqui peregrini.

« De tribu Benjamin. » Quæ semper cum Juda conjuncta fuit.

« Hebræus ex Hebræis. » Non ex gentibus proselytus.

« Secundum legem pharisæus. » Legis peritus, vel divisus a turba, qui non possem posse quod probarem.

« Secundum æmulationem persequens Ecclesiam Dei. » Tantam habui æmulationem, ut nescius etiam Ecclesiam insectarer.

« Secundum justitiam, quæ in lege est. » Primus fui in omnibus, in quibus illi falso gloriantur : sed

quia hoc tempore illa non valere cognovi, ideo illa nullius duco momenti, et tanquam impedimenta projicio, quibus me vitam acquirere posse putabam.

« Conversatus sine querela. » Omnium justificationum, et cæremoniarum purificationem, et mandata complebam : sed hæc nulla putavi, dum crederem Christo, quæ lex ipsa promiserat.

« Sed quæ mihi fuerunt lucra, hæc arbitratus sum propter Christum detrimenta. » Ad comparisonem inventi auri, contemnitur ærumentum, quamvis ab uno sit conditum, et pro temporis qualitate necessarium.

« Veruntamen existimo omnia detrimentum esse, propter eminentem scientiam Jesu Christi Domini mei, propter quem omnia detrimenta feci, et arbitrator ut stercora. » Stercora ciborum sunt reliquæ, et quondam rerum utilium purgamenta.

« Ut Christum lucrifaciam, ut et inveniar in illo. » Ut Christum habeam caput, et ejus inveniar membrum. « Non habens meam justitiam, quæ ex lege est. » Hoc est, ex meo labore quæsitam.

« Sed illam quæ ex fide est Christi Jesu, quæ ex Deo est justitia in fide. » Sed illam quæ a Deo proprie, et sola fide collata est Christianis.

« Ad cognoscendum illum. » Ut beneficium ejus perfecte cognoseam.

« Et virtutem resurrectionis ejus. » Quia ideo surrexit, ut nos similiter resurgamus. Qui autem hoc vere cognoscit, satis agit, si omnino non peccet.

« Et societatem passionis illius ; configuratus morti ejus. » Si enim compatimur, et convivemus (Rom. viii, 17.)

« Si quomodo occurram ad resurrectionem, quæ est ex mortuis. » Ad illam quæ perfectorum est proprie, non ad illam, quam etiam invitos habere necesse est.

« Non quod jam acceperim. » Quia mundi nondum finis advenit : sed in spe est, quod credimus, non in re.

« Aut jam perfectus sim. » Adhuc ait se de perfectione hac, et de tali resurrectione suspensum.

« Sequor autem si quo modo comprehendam, in quo et comprehensus sum a Christo Jesu. » Si comprehendam meritum apostolatus, in quo apostolatu a Christo sum reprehensus.

« Fratres, ego me non arbitror comprehendisse. » Se humiliando, omnibus gloriam tollit, et universos provocat ad perfectionem.

« Unum autem, quæ quidem retro sunt obliviscens : ad ea vero quæ sunt propria extendens meipsum. » Hoc solum scio, quia quotidie proficio ; et præteritum laborem computans, ad priora festino ; sive legis obliviscens, ad perfecta Evangelii præcepta me teneo.

« Ad destinatum persequor bravium supernæ vocationis Dei in Christo Jesu. » Quod perfectus

Deus promisit in Christo in cœlis : quod non nisi A
vincentes accipient.

« Quicunque ergo perfecti sumus, hoc sentiamus. » Quomodo negat se esse perfectum, si alii sunt, nisi humilitatis gratia hoc dictum accipias ? Quicunque perfectus est, hoc sentiat, vetera scilicet obliviscendo, nova sectando. Quia perfecti debent esse discipuli Christi ; licet superius de perfectione præmii, hic vero de scientia sit locutus.

« Et si quid aliter sapitis, et hoc vobis revelabit Deus. » Si quid alii Deus revelavit. Aliter, inquit, non aliud : hoc est, alia assertione, non fide.

« Verumtamen ad quod pervenimus. » Ad perfectionem novi Testamenti.

« Ut idem sapiamus. » Idem sit : aliter scilicet alter non astruat.

« Et in eadem permaneamus regula. » Non enim scire sufficit sine facto.

« Imitatores mei estote, fratres. » Me sequimini, non falsos apostolos.

« Et observate eos quia ita ambulant, sicut habetis formam nostram. » Dupliciter dicitur observare, vel ad imitandum, ut hic : vel ad cavendum, sicut ad Romanos ait : *Observate eos qui dissensionem et offendicula faciunt (Rom. xvi, 17).*

« Multi enim ambulant, quos sæpe dicebam vobis. » De his dicit, qui spem passionis Christi, per quam peccata dimissa sunt, auferentes, in lege cæremonias collocabant. Potest et de Joviniani studiis accipi, qui jejuniorum afflictiones et omnem corporis cruciatum, in luxuriam et epulas converterit.

« Nunc autem et fletus dico, inimicos crucis Christi. » Notandum quod vero affectu, omnium salutem optaverit, qui etiam inimicos crucis Christi desebat, ultro in interitum properantes.

« Quorum finis interitus. » Quia in corruptione seminant carnis.

« Quorum Deus venter est. » Qui se in hoc putant Deo servire, si comedant, non audientes prophetam dicentem : *Si manducaveritis et biberitis, nonne vos manducatis et bibitis (Zach. vii, 6) ?*

« Et gloria in confusione ipsorum, qui terrena sapiunt. » In circumcisione verecundi membra.

« Nostra autem conversatio in cœlis est. » Hoc D
non potest dicere terrenis vitiis mancipatus.

« Unde etiam Salvatorem expectamus, Dominum nostrum Jesum Christum. » Qui caput est nostrum.

« Qui reformabit corpus humilitatis nostræ, configuratum corpori claritatis suæ. » Sicut monstravit in monte, cum unum ex viventibus, et unum ex mortuis, claritatis suæ corpori configurat : exemplum resurrectionis ostendens, et in mortuis, et in viventibus.

« Secundum operationem virtutis suæ : qua

¹ Hæc igitur bene sentiunt, qui *Syntychen* virum fuisse contendunt : quos inter et Martianus est. Optime in nostri domestici Musæoli inscri-

etiam possit subicere sibi omnia. » Quia non solum conformavit nos, sed etiam corpori suo omnia fecit esse subiecta : sive secundum sententiam, qua sibi cuncta subiecit (*I Cor. xv, 28*), etiam hoc illi possibile est.

CAPUT IV.

« Itaque, fratres mei charissimi et desideratissimi. » Quia perfectiores.

« Gaudium meum, et corona mea. » Per vos in præsentem lætificor, et in futuro coronabor.

« Sic stete in Domino, charissimi. » In sola Christi fide, ut superius comprehendi, spem ponentes, et in conversatione cœlesti.

« Evodiam rogo, et Syntychen ¹ deprecor id ipsum B
sapere in Domino. » Quod dicit, id est : Una mecum hæc mulieres scientes erant legis : quia similiter ut istas eadem sentire commemorat et hortatur

« Etiam rogo et te, Germane compar. » Germanus dictus est nomine, qui erat compar officii.

« Adjuva illas, quæ mecum laboraverunt in Evangelio. » Non viros, sed feminas, quæ erant docentes : non in ecclesia, sed in domo.

« Cum Clemente et cæteris adiutoribus meis. » Clemens ex philosopho magnæ doctrinæ vir, qui Romæ episcopus fuit.

« Quorum nomina sunt in libro vitæ. » Ne moleste ferrent sua nomina in hac Epistola comprehensa, scripta esse dicit in cœlis. Hujus libri etiam C
Moyses et David meminit, et Dominus in Evangelio.

« Gaudete in Domino semper. » Quæ sæculi gaudium non habetis.

« Iterum dico gaudete. » Repetit, ut magis ac magis gaudium confirmetur.

« Modestia vestra nota sit omnibus hominibus. » Judæis et gentibus omnibus, qui vos tribulant et persequuntur.

« Dominus enim prope est. » Scit quid opus sit antequam petatis ab eo : sive de congruentibus cogitationibus sollicitudinem gerite : quam enim Dominus nobis prope sit, optime novistis secundum illud : *Juxta est Dominus his qui tribulato sunt corde (Psal. xxxiii, 19).*

« Nihil solliciti sitis. » *Nolite cogitare, quid manducetis, aut quid induamini. Hæc omnia gentes inquirunt (Matth. vi, 25, 52).*

« Sed in omni oratione et obsecratione cum gratiarum actione, petitiones vestræ innotescant apud Deum. » Non cum murmuratione aut tristitia : tunc potest oratio vestra digna esse auribus Salvatoris, si pro omnibus, quæ patimini, gratias referatis, sicut apostoli faciebant.

« Et pax Dei, quæ exsuperat omnem sensum, custodiat corda vestra, et intelligentias vestras in

ptione antiqua, NAVI SALVIÆ. ET. MATRI. DEY. DD. CLAUDIA SYNTICHE.

Christo Jesu. » Qua malos sustinet et ingratos. Christi pax, qua pro suis persecutoribus exorabat, si recogitemus, omnem mentem superat et inclinat. Hæc ergo pax corda et intelligentias vestras exemplo Christi custodiat.

« De cætero fratres. » Ad extremum, ut omnia breviter comprehendam.

« Quæcunque sunt vera. » Permanenda.

« Quæcunque pudica, quæcunque justa, quæcunque sancta, quæcunque amabilia, quæcunque bonæ famæ. » Quia omnis natura humana novit diligenter amare quod bonum est.

« Si qua virtus, si qua laus disciplinæ: hæc cogitate, quæ et didicistis, et accepistis, et audistis, et vidistis in me. » Virtus tolerantia, sive laus conversationis, et reliqua bona, quæ et didicistis verbo, et accepistis exemplo, et audistis auribus, et vidistis oculis: hæc tantummodo cogitate.

« Hæc agite. » Non enim sola sine actu sufficit cogitatio. Hæc posteriora, illa explanant superiora.

« Et Deus pax erit vobiscum. » Si hæc non modo cogitetis, sed etiam faciatis.

« Gavisus sum autem in Domino vehementer: quoniam tandem aliquando refluistis pro me sentire, sicut et sentiebatis. Occupati autem eratis. » Iterum florem boni operis recepistis, qui mei inmemores, occupatione, non voluntate arefacti fueratis effecti.

« Non quasi propter penuriam dico. » Non propter meam inopiam, sed propter vestrum fructum dico, me esse gavisum.

« Ego enim didici in quibus sum sufficiens esse. » A Christo omnia æquanimiter ferre sum edoctus.

« Scio et humiliari: scio et abundare. Ubique et in omnibus institutus sum: et satiari, et esurire, et abundare, et penuriam pati. » Ut nec abundantia extollar, nec frangar inopia.

« Omnia possum in eo qui me confortat. » Datur intelligentiam, vel sua doctrina confirmat.

« Verumtamen bene fecistis, communicantes tribulationi meæ. » Non enim debuit mea inopia vestram impedire mercedem.

« Scitis autem et vos, Philippenses, quod in principio Evangelii, quando profectus sum a Ma-

cedonia, nulla mihi Ecclesia communicavit. » Quando profectus sum, scitis: quia vos solos, a quibus sumptus accepimus, elegimus, fideles vos omnibus judicantes.

« In ratione dati et accepti, nisi vos soli. » Dantes carnalia, spiritualia accepistis.

« Quia et Thessalonicam semel, et bis in usum mihi misistis: non quia quæro datum, sed requiro fructum abundantem in ratione vestra. » Abundans fructus orationis est, cum sanctis etiam absentibus ministratur.

« Habeo autem omnia, et abundo. Repletus sum exceptis ab Epaphrodito, quæ misistis. » Provocat eos laudando et gratias referendo.

« In odorem suavitatis. » Odor suavitatis, non in re oblata, sed in mentis devotione consistit: sicut sacrificium Noe Deus describitur odoratus (Gen. viii. 21), cum ipse dicat, nec carnibus, nec animalium sanguine se delectari.

« Hostiam acceptam, placentem Deo. » Notandum quod elemosyna hostia appellatur: quæ sicut a sanctis oblata, accepta est: ita eorum qui in peccatis duraverint, reprobat.

« Deus autem meus impleat omne desiderium vestrum, secundum divitias suas in gloria in Christo Jesu. Deo autem et Patri nostro gloria in sæcula sæculorum: Amen. » Quia ut perfecti alia desiderare non poterant, nisi quæ sunt secundum divitias Dei, non sæculi, et quæ ad gloriam pertinent Christi.

« Salutate omnem sanctum in Christo Jesu. Salutant vos qui merum sunt fratres. » Erant enim omnes sancti, quos salvare jubet, et omnes præcipit salutari: sicut et in omnibus Epistolis facit: et procul dubio verum dixisse credendus est. Si vere sancti erant, peccatores utique non erant; et quia non peccatores, sed sancti erant, tam poterant esse, quod erant, quam poterant non esse quod non erant. Igitur sanctos homines hac ratione esse possibile est.

« Salutant vos omnes sancti, maxime autem qui de Cæsaris domo sunt. » Qui sunt nuper de Cæsaris domo conversi.

« Gratia Domini nostri Jesu Christi cum spiritu vestro. Amen. »

IN EPISTOLAM AD COLOSSENSIS.

CAPUT PRIMUM.

« Paulus apostolus Jesu Christi, per voluntatem Dei, et Timotheus frater, his qui sunt Colossis sanctis et fidelibus fratribus in Christo Jesu: gratia vobis, pax a Deo Patre nostro. » Et Christo Jesu Domino nostro.

« Gratias agimus Deo, et Patri Domini nostri

D Jesu Christi, semper pro vobis orantes, audientes fidem vestram in Christo Jesu, et dilectionem quam habetis in sanctos omnes. » Sine exceptione personarum, vel notitiæ, solam diligitis in omnibus sanctitatem.

« Propter spem, quæ reposita est nobis in cælis: quam audistis in verbo veritatis Evangelii, quod

pervenit ad vos. » Non propter hominum laudem, **A** sed propter vitam æternam, quæ in Christo est.

« Sicut et in universo mundo est, et fructificat. » Aliud tricesimum, aliud sexagesimum, aliud centesimum, secundum parabolam seminantis.

« Et crescit. » In numero vel virtute.

« Sicut in vobis ex ea die qua audistis et cognovistis gratiam Dei in veritate. » Qui ejus beneficia malis actibus non evacuant.

« Sicut didicistis ab Epaphra charissimo consero nostro, qui est fidelis pro vobis minister Christi Jesu. » Fideliter pro vobis in oratione incirrhens, ministerium Christi exhibet voluntate.

« Qui etiam manifestavit nobis dilectionem vestram in spiritu. » Quam habetis in spiritualibus charitatem.

« Ideo et nos ex qua die audivimus, non cessamus pro vobis orantes et postulantes, ut impleamini agnitione voluntatis ejus in omni sapientia et intellectu spirituali. » Quia eam aliter facere non potestis : quod Propheta intelligens dicebat ad Deum : *Doce me facere voluntatem tuam, quia Deus meus es tu (Psal. cxlii, 10).*

« Ut ambuletis digne Deo per omnia placentes, in omni opere bono fructificantes ; et crescentes in scientia Dei. » Bene ille Deo ambulat, qui ei per omnia placet ; hoc est, ut in opere bono cum scientia Dei fructificet. Simul exposuit quod frequenter obscure dicebat ; hoc est, quomodo Deus det velle, vel adjuvet, et confirmet : docendo scilicet sapientiam, et intellectum gratiarum tribuendo, non libertatem arbitrii auferendo, sicut etiam in præsentis orat, ut impleantur agnitione voluntatis ejus, in omni sapientia et intellectu spirituali : quo possint digne Deo per omnia ambulare.

« In omni virtute confortati. » Virtus magna est inveteratam vincere vitiorum : vel in passionibus carnis infirmitatem superare.

« Secundum potentiam claritatis ejus. » Ut et vos sicut et ille patienter omnia sufferatis.

« In omni patientia et longanimitate cum gaudio. » Ibi est vera longanimitas et patientia, ubi aliquis gaudet etiam sustinere quod patitur.

« Gratias agentes Deo et Patri, qui dignos nos fecit in partem sortis sanctorum in lumine. » Plus vocatio lætificet, quam affligat tristitia passionum. Cognominat sortem sanctorum, sortem hæreditatis, sicut etiam Scriptura commemorat : quia Jesus terram divisit in sorte (*Josue 1, 6*).

« Qui eripuit nos de potestate tenebrarum. » Ab ignorantia vel errore.

« Et transtulit in regnum filii dilectionis suæ. » De regno erroris et mortis, quo et dilecti et filii seremus.

« In quo habemus redemptionem et remissionem peccatorum. » Redemptis fide, per baptismum peccata dimisit.

« Qui est imago Dei invisibilis. » Secundum Epistolam ad Hebræos.

« Primogenitus omnis creaturæ. » Primogenitus secundum assumpti hominis formam, non tempore, sed honore, juxta illud : *Filius meus primogenitus Israel (Exod. iv, 22).*

« Quoniam in ipso condita sunt universa in cælis et in terra, visibilia et invisibilia : sive throni, sive dominationes, sive principatus, sive potestates. » Id contra Manichæos facit.

« Omnia per ipsum et in ipso creata sunt. » In ipsius creata sunt potestate.

« Et ipse est ante omnes, et omnia in ipso constant. » Dum per ipsum subsistunt.

« Et ipse est caput corporis Ecclesiæ. » Quia omnes credentes ejus membra sunt.

B « Qui est principium primogenitus ex mortuis. » Incorruptibilis gloriæ.

« Ut sit in omnibus ipse primatum tenens. » Tam in visibilibus, quam in invisibilibus creaturis.

« Quia in ipso complacuit omnem plenitudinem divinitatis inhabitare. » In aliis, hoc est, in apostolis, patriarchis, vel prophetis, gratis fuit ex parte. In Christo autem tota divinitas habitavit corporaliter, quasi si dicas summaliter.

« Et per eum reconciliari omnia in ipsum, pacificans per sanguinem crucis ejus. » Per quem sunt homines emundati.

« Sive quæ in cælis, sive quæ in terris sunt. » Terrena cælestibus, quæ ab eis per contrarietatem vitæ fuerunt separata. Unde orare docemur, ut voluntas Dei quemadmodum celebratur in cælis, ita fiat et in terris.

« Et vos cum essetis aliquando alienati, et inimici sensu operibus malis : nunc autem reconciliavit in corpore carnis ejus per mortem. » Quæ fuerint inimicitia, evidentissime declaravit.

« Exhibere vos sanctos. » Ne ejus beneficium irritum facientes, sitis iterum inimici.

« Et immaculatos, et irreprehensibiles coram ipso. » Vide si sciebat se impossibilia præcepisse.

« Si tamen permanetis in fide fundati, et stabiles, et immobiles. » Tunc poteritis immaculati esse, si hominum vos exempla minime decipiant, sed firmiter futura credatis.

D « A spe Evangelii quod audistis. » Spem Evangelii contra Evangelium viventes sperare non possunt.

« Quod prædicatum est in universa creatura, quæ sub cælo est. » Rationabili scilicet. Notandum sane quomodo omnem creaturam, homines solos nominavit.

« Cujus factus sum ego Paulus minister, qui nunc gaudeo in passionibus pro vobis. » Pro aliis patitur, quia pro ipso ante passus est Christus.

« Et adimpleo ea quæ desunt passionum Christi in carne mea pro corpore ejus, quod est Ecclesia. Cujus factus sum ego minister. » Usque adeo præsentibus non terreor persecutionibus, ut mihi parvum esse videatur quod patior, quoadusque in me passio impleatur, sicut ad Hebræos dicit : *Us*

non fugiemini animis vestris deficientes : nondum enim usque ad sanguinem restitistis (Hebr. xi, 34).

« Secundum dispensationem Dei, quæ data est mihi in vobis : ut impleam verbum Dei, mysterium quod absconditum fuit a sæculis et generationibus. » Doctrinæ evangelicæ, quam vobis gentibus jussus sum erogare.

« Nunc autem manifestatum est sanctis ejus, quibus voluit Deus. » Tempore quo voluit gentes vocare, quibus voluit sanctis aperuit sacramentum.

« Notas facere divitias gloriæ sacramenti hujus in gentibus. » Quia *idem Dominus omnium, dives in omnes qui invocant illum (Rom. x, 12).*

« Quod est Christus in vobis spes gloriæ, quem nos annuntiamus, corripientes omnem hominem, et docentes in omni sapientia. » Judæum et Græcum, servum et liberum. Simul attende, quod omnes sapientiam doceat.

« Ut exhibeamus omnem hominem perfectum in Christo Jesu : in quo et laboro, certando secundum operationem ejus, quam operatur in me virtute. » Notandum quod omnes conetur exhibere perfectos.

CAPUT II.

« Volo enim vos scire qualem sollicitudinem habeam pro vobis, et pro his qui sunt Laodicæ : et quicumque non viderunt faciem meam in carne : ut consolentur corda ipsorum, instructi in charitate, et in omnes divitias plenitudinis intellectus in agnitione mysterii Dei Patris et Christi Jesu. » Qui si me vidissent, et charitatem meam erga se, et divitias mysterii plenius cognovissent, majorem præstitissent affectum, et abundantiam rationis a me, quam ab ipso Christo didici, docerentur : et per hæc consolationem fuissent consecuti.

« In quo sunt omnes thesauri sapientiæ et scientiæ. » Qui latebant in litteris Legis, sicut Isaias ait : *In thesauris salus nostra venit (Isa. xxxiii, 2).*

« Absconditi. » Qui Moysi erant velamine contecti (*Exod. xxxii, 35*).

« Hoc autem dico, ut nemo vos decipiat in subtilitate sermonum. » Idcirco melius fuisset, ut ego præsens instruerem : sed tamen breviter omnem sapientiam in ipso esse complexam, ut sensum vel sermonem philosophiæ, quæ contra illum est, non solum non timeatis, sed etiam stultitiæ deputetis.

« Nam et si corpore absens sum, sed spiritu vobiscum sum gaudens et videns ordinem vestrum, et firmitatem ejus, quæ in Christo est, fidei vestræ. » Habebant hanc gratiam apostoli, ut alibi positi, quid alibi ageretur, agnoscerent : sicut Elisæi spiritus cum Giezi fuit in via (*IV Reg. v, 25 seqq*). Suppleo id quod est de utilitate vestræ fidei : vel impleo, quod præsentia implere non possum.

« Sicut ergo accepistis Jesum Christum Dominum nostrum, in ipso ambulate. » Exemplum Christi

in vobis sufficit ad vitam, etiamsi aliquid interim minus scientiæ habetis.

« Radicati et superædificati in ipso. » Secundum robur fundamenti, validum supercrevit ædificium.

« Et confirmati in fide : sicut et didicistis, abundantes in illo in gratiarum actione. » Semper crescentes in illo : et pro omnibus beneficiis ejus gratias referentes.

« Videte ne quis vos decipiat per philosophiam, et inanem fallaciam secundum traditionem hominum : secundum elementa mundi, et non secundum Christum. » Contra philosophos ait, quorum omnis pene disputatio de elementis est, et de visibilibus creaturis, et ex rebus naturalibus virtutem existimant Dei : dicentes, ex nihilo fieri nihil posse : et animam, aut initium non habere, aut esse mortalem ; et virginem parere omnino non posse, sed et Deum ex homine nasci, mori, atque resurgere, stultum esse.

« Quia in ipso inhabitat omnis plenitudo divinitatis corporaliter. » Omnis plenitudo divini nature in corpore ejus inhabitat.

« Et estis in illo repleti, qui est caput omnis principatus et potestatis. » Si illius scientia docemini, qui prodidit initium invisibili creaturæ : quid vobis conferent, qui nihil plus intelligunt, quam quod vident ?

« In quo et circumcisi estis circumcissione non manufacta in exspoliatione corporis carnalis. » Hic jam pseudoapostolos taxat, ne ab ipsis quidam seducantur.

« Sed in circumcissione Jesu Christi, consepulti estis in baptismo. » Per quam totum hominem exspoliastis.

« In quo et resurrexistis per fidem operationis Dei, qui suscitavit illum a mortuis. » Surrexistis in novam vitam, credentes eum etiam propter hoc surrexisse.

« Et vos cum mortui essetis in delictis, et præputio carnis vestræ. » Quia non solum peccantes, sed etiam non circumcisi in lege pariter damnabuntur. Cum ergo dupliciter indigni essetis, filiorum consortes effecti estis.

« Convivificavit cum illo, donans vobis omnia delicta. » Auferendo causas mortis, id est, peccata.

« Delens quod adversus nos erat chirographum decreti, quod erat contrarium nobis. Et ipsum tulit de medio, affligens illud cruci. » Chirographum, maledictum Legis est. Unde alibi ait : *Christus nos redemit de maledicto legis (Galat. iii, 13)*, quia in eo continetur : *Maledictus omnis qui non permanserit in libro legis, ut faciat ea (Ibid. 10)*. Quidam vero chirographum dicunt esse, quasi scriptam quamdam apud Deum memoriam peccatorum. Unde ipse in canticis dicit : *Nonne hæc congregata sunt apud me, et signata in thesauris meis (Dent. xxxii, 34)*? Et Jeremias ait : *Peccatum Judæ in ungue adamantino (Jerem. xvii, 1)*. Etiam hæc

deleta est in cruce, dum, dimissis peccatis, etiam A memoria oblita est delictorum.

« Et exspolians principatus et potestates. » Ut per mortem destrueret eum, qui habebat mortis imperium (*Hebr. 11, 14*), se offerendo pro eis.

« Traduxit confidenter palam triumphans illos in seipso. » Devicit palam crucifixus, confusione contempta, triumphavit : non occidendo, sed moriendo : ut nobis, contracta omni superbia, monstraret exemplum.

« Nemo ergo vos iudicet in cibo, aut in potu, aut in parte diei festi, aut neomeniæ, aut Sabbatorum. » Nullum ergo in hoc iudicium est, quod est umbra, et cessavit, corpore veniente : quia imagine opus non est, veritate præsentate.

« Quæ sunt umbra futurorum, corpus autem B Christi. » Tunc enim futura erant, quæ modo sunt.

« Nemo vos seducat, volens, in humilitate et religione angelorum, quæ non vidit, ambulans frustra, inflatus sensu suæ carnis. » Nemo facta humilitate superbus, et angelos se videre mentiens, frustra se super homines jactet, qui visiones a suo corde loquitur : sive nemo tam humilis sibi et religiosus videatur, ut angelos, qui Deum vident, se videre mentiatur.

« Et non tenens caput. » Christo non credens, quæ omnium sanctorum caput est.

« Et quo totum corpus per nexus et conjunctiones subministratum et constructum crescit. » Quia membris per totum corpus membra junguntur. Quicumque igitur extra hoc corpus est, quantumlibet se jactet, ille caput non habet, quod est Christus qui est vita.

« In augmentum Dei. » Augmentum illius corporis, quod unitum est Deo.

« Si ergo mortui estis cum Christo ab elementis hujus mundi. » Possunt intelligi etiam avaritia, luxuria, et cætera his similia.

« Quid adhuc tanquam viventes mundo decernitis ? » Ne similitudinem quidem ullam viventium in mundo voluit nos habere : hoc est, illorum, qui futura non credunt.

« Ne tetigeritis, neque gustaveritis, neque contrectaveritis. » Illo tactu, et gustu, et contrectatione, quo hi, qui concupiscentiis abutuntur, et terrena diligunt pro æternis.

« Quæ sunt omnia in interitu ipso usu. » Ex partibus mundi, conditionem ipsius advertimus : cui enim membra componuntur atque solvuntur, necesse est ut totus aliquando compositus fuerit, et quandoque solvatur : non ergo mortalia pro immortalibus debent diligere et æternis.

« Secundum præcepta et doctrinæ hominum, quæ sunt rationem quidem habentia sapientiæ, in superstitione et humilitate : et non ad parcendum corpori, non in honore aliquo ad saturitatem carnis. » Secundum quod multi homines, natura docentur, tradiderunt, quod mundus esset aliquando

solvendus : et ideo Deum, quem solum æternum intellexerunt, licet superstitiose, tamen humiliter venerati sunt : et non parcendum duxerunt corpori, nec carnem in saturitate honorandam, utpote inorturam. Aliter : Non vos seducat philosophia ad humanam doctrinam, quæ sapientiæ et abstinentiæ specie subornatur. In qua tam vana est corporis afflictio, tam stulta meditationis intentio : cujus bonum ad capiendas et infirmandas mentes quasi quidam laqueus diabolo aucupante, prætenditur : quo facilius malum suum sequens inducat.

CAPUT III.

« Igitur si consurrexistis cum Christo, quæ sursum sunt querite : ubi Christus est in dextera Dei sedens. » Consequenter primo commortuos, deinde consurrexisse nos dicit ; nec solum terræ mori, sed etiam cælo nos vivere hortatur ; nihil, inquit, terrenum ambiatis, nihil mortale queratis.

« Quæ sursum sunt sapite, non quæ super terram. Mortui enim estis. » Cælestem sectamini sapientiam. Sed nos laboriosius humanæ sapientiæ studium impendimus, et artibus vilissimis ingenium occupamus.

« Et vita vestra abscondita est cum Christo in Deo. Cum autem Christus apparuerit vita vestra, tunc et vos apparebitis in gloria. » Quia filii Dei cum simus, nondum apparuit. *Scimus quoniam cum apparuerit, similes ei erimus (I Joan. 11, 2)*. Non ergo debemus hic nostram querere gloriam, in præsentem, ne de nobis quoque dicatur : *Perceperunt mercedem suam (Matth. 6, 2)*.

« Mortificate ergo. » Quod professi estis, implete.

« Membra vestra quæ sunt super terram. » Membra vitiorum vestrorum ; sive malum membrorum, nominat vestra membra.

« Fornicationem, immunditiam, libidinem. » Omnem impudicitiam, et immunditiam, et libidinem nominavit.

« Concupiscentiam malam. » Est enim concupiscentia bona. Unde Daniel vir concupiscentiarum appellatur (*Dan. 11, 23*). Et David inquit : *Concupiscit et deficit anima mea in atria Domini (Psal. LXXXIII, 5)*.

« Et avaritiam, quæ est simulacrorum servitus. » Nihil prodest Deo nomine, et idolis operibus servire.

« Propter quæ venit ira Dei super filios incredulitatis. » Super Sodomiam, et eos qui in diluvio perierunt. Ex præteritis ergo exemplis, futura timenda sunt.

« In quibus et vos ambulastis aliquando, cum viveretis in illis. Nunc autem deponite et vos omnia. » Nolite itaque nunc ambulare, ne frustra videamini credidisse.

« Iræ, indignationem, malitiam, blasphemiam. »

Ipsa est, quæ inebriat mentem, per malitiam in-
ferre alteri quod pati nolis.

« Turpem sermonem de ore vestro. » Quia hic in
disciplinis filiis hominum non convenit, educatis :
quanto magis Dei, quibus non minus est turpis
sermo, quam actus !

« Nolite mentiri invicem. » Non decet mentiri
invicem filios veritatis, cum de veritate non sit
omne mendacium.

« Exspoliantes vos veterem hominem cum acti-
bus suis. » Cum actibus voluptatum.

« Et induentes novum, eum qui renovatur in
agnitione Dei. » Cum cognoverit, cuius imago est :
et in quantum debet et potest, nititur simulare.

« Secundum imaginem ejus qui creavit eum. »
Exposuit imaginem in actu consistere.

« Ubi non est masculus et femina, gentilis et
Judæus, circumcisio et præputium, barbarus et
Scythia, servus et liber. » Apud Deum non præju-
dicat sexus, vel genus, vel conditio, sed conversa-
tio sola.

« Sed omnia et in omnibus Christus. » Omnes
quicumque baptizati sumus, Christum induimus
(*Galat. iii, 27*).

« Induite vos ergo sicut electi Dei, sancti et di-
lecti. » Illa deponentes, induite : quia ad hoc facti
estis.

« Viscera misericordiæ, benignitatem, humilita-
tem, modestiam, patientiam. » Quia illa membra
dixerat, hæc viscera nominavit.

« Supportantes invicem. » Exemplo Christi,
qui infirmitates nostras portavit.

« Et donantes vobismetipsis. » Indulgentes invi-
cum, sicut Christus omnibus indulsit ; etiam pro
persecutoribus orans, ut et nobis a Patre cœlesti
debita remittantur (*Matth. v, 44*) : ne impleatur in
vobis illa sententia : Homo homini reservat iram,
et a Domino quærit medelam, etc.

« Si quis adversus aliquem habet querelam. »
Unusquisque malitiæ proximi sui non meminerit :
ne forte exigentes a conservis, etiam propria in-
dulta reddere cogamur.

« Sicut et Dominus donavit vobis, ita et vos. »
Si ille indulsit qui potuit : vindicta, aut nulla, aut
satis parva est

« Super omnia autem hæc charitatem habete. »
Super hæc omnia est charitas (*I Cor. xiii, 13*) :
quia omnem quem diligimus, sustinemus : et non
omnem quem sufferimus, diligimus.

« Quod est vinculum perfectionis. » Charitas
enim multa membra in unum colligit corpus.

« Et pax Christi. » Non sæculi, quam vobis re-
liquit : qui pro omnibus mortuus est, et nos inini-
cos dilexit.

« Exsultet in cordibus vestris, in qua et vocati
estis in uno corpore. » Non in facie fallaciter arri-
dente, vel sermone doloso.

« Et grati estote. » Beneficiis scilicet Christi. In
nonnullis exemplaribus habet, *Gratia estote* ; hoc

est, nolite legi assimilari, quæ vicem reddit, sed
gratiæ ; quæ ignoscit etiam inimicis, et pro eis Do-
minum deprecatur.

« Verbum Christi habitet in vobis abundanter. »
Hic ostenditur verbum Christi non sufficienter, sed
abundanter etiam laicos habere debere : et docere
se invicem, vel monere.

« In omni sapientia docentes et commones
vosmetipsos. » Ut sapienter et rationabiliter pro-
feratur.

« In psalmis, et hymnis, et canticis spiritualibus
in gratia. » Psalmis, ut David : hymnis, ut trium
puerorum ; canticis, ut Moysi, et cæterorum, quæ
sunt spiritualia ; et non carnalibus vel turpibus
cantilenis.

B « Cantantes in cordibus vestris Domino. » Nus-
quam legimus aliquem sine voce cantasse. Unde
necesse est hic, in corde, ex corde intelligi, scilicet
non solum ore, sed etiam corde cantemus :
Confitebor, inquit, *tibi, Domine, in toto corde meo*
(*Psal. cx, 1*).

« Omne quodcumque facitis in verbo aut in
opere, omnia in nomine Domini nostri Jesu Christi :
gratias agentes Deo et Patri per ipsum. » Sive do-
cetis, sive operamini, nihil ad vestram, sed omnia
ad Domini gloriam faciatis : Deo gratias referentes,
qui Filium suum ad hæc docenda destinare digna-
tus est : sive, per actus vestros Deo gratiæ refe-
rantur.

C « Mulieres, subditæ estote viris vestris, sicut
oportet, in Domino. » Secundum legem, in his quæ
conveniunt Domino.

« Viri, diligite uxores vestras, et nolite amari
esse ad illas. Filii, obedite parentibus per omnia :
hoc enim placitum est in Domino. » Nunquam rem
naturalem hortaretur, nisi continentibus esse cœpisset,
sicut ad Ephesios plenius notatum est.

« Patres, nolite ad indignationem provocare filios
vestros, ut non pusillo animo fiant. » Ne exasperati
iracundi fiant, qui exemplo vestro, patientiam
discere Jebuissent.

« Servi, obedite per omnia dominis carnalibus. »
Qui carnis solam dominationem exercent.

D « Non ad oculum servientes, quasi hominibus
placentes. » Non ad hoc tantum, ut hominibus vi-
deamini carnalibus laborantes.

« Sed in simplicitate cordis timentes Dominum. »
Qui ubique semper videt, et custodit omne quod
factum est.

« Quodcumque facitis, ex animo operamini sicut
Domino, et non hominibus. » Non necessitate con-
ditionis, sed religionis facte voluntate : ut per
opera vestra Domino gratiæ referantur, cum ex
tempore credulitatis talia viderint proficiisci.

« Scientes, quod a Domino accipietis retributio-
nem hæreditatis. » Nolite putare vestrum infra-
tuum esse servitium : quod propter Deum exhibi-
tum, cœlesti remunerationis pensabitur.

« Domino Christo servite. » Ipse enim servit A Deo, qui propter ipsum homini servit.

« Qui enim injuriam facit, recipiet id quod inique gessit. Et non est personarum acceptio apud Deum. » Sive servus, qui dominum contempserit : sive dominus, qui servum inique tractaverit. Ideo hoc dicit, ut consolationem habeant, scientes suam inultam non esse injuriam apud Deum.

CAPUT IV.

« Domini, quod justum est et æquum, servis præstate. » Patres magis vos sentire debent, quam dominos. Unde et patresfamilias appellantur.

« Scientes quoniam et vos Dominum habetis in cælo. » Qualem circa vos Dominum vultis esse, tales et vos estote cum servis.

« Orationi instate, vigilantes in ea. » Negligentis enim et dormientis oratio, nec ab homine prævalet impetrare.

« In gratiarum actione. » Pro omnibus, quæ concessa sunt vobis.

« Orantes simul et pro nobis, ut Deus aperiat nobis ostium sermonis ad loquendum mysterium Christi : propter quod etiam vincetus sum. » Vobis enim orantibus, si de tribulatione liberemur, vobis proficiet in doctrina.

« Ut manifestem illud, ita ut oportet me loqui. » Ut ipse destinet quid agendum, quando, vel cui debeat prædicare, sicut Isaias ait : Ut sciam quando oporteat me dicere sermonem.

« In sapientia ambulate ad eos qui foris sunt. » Nolite eos ultra ad iracundiam provocare.

« Tempus redimentes. » De malo tempore, bonum tempus vestra prudentia facientes.

« Sermo vester semper in gratia. » In novo scilicet Testamento : vel certe gratum proferatis sermonem.

« Sale sit conditus. » Sapientiæ et rationis, ne stulta nostra religio a philosophis et gentibus existimetur.

« Ut sciatis quomodo oporteat vos unicuique respondere. » Aliter paganis, aliter Judæis, aliter hæreticis contradicentibus veritati. Unde et Petrus ait : *Parati semper ad satisfactionem, etc.* (1 Petr. III, 15).

« Quæ circa me sunt, omnia vobis nota faciet

Tychicus charissimus frater, et fidelis minister, et conservus in Domino : quem misi ad vos ad hoc ipsum, ut cognoscat, quæ circa vos sunt, et consoletur corda vestra, cum Onesimo charissimo et fidei fratre, qui ex vobis est, qui omnia quæ hic aguntur, nota facient vobis. » Securos illos vult esse de sua incolumitate, ne hac essent tristitia occupati.

« Salutat vos Aristarchus concaptivus meus. » Simul vincetus erat, sive compatiebatur charitatis effectu

« Et Marchus consobrinus Barnabæ, de quo accepistis mandata. Si venerit ad vos, suscipite illum. Et Jesus qui dicitur justus, qui sunt ex circumcisione. Hi soli sunt adjutores mei in regno Dei, qui mihi fuerunt solatio. » In novo Testamento, per quod intratur regnum : sicut Satanas mors dicitur, quia ipse causa mortis.

Salutat vos Epaphras, qui ex vobis est servus Christi Jesu, semper sollicitus pro vobis in orationibus, ut stetis perfecti et pleni in omni voluntate Dei. » Tam erant perfecti, qui perseverare monentur. Laborem ergo eorum suis orationibus adjuvabat.

« Testimonium enim illi perhibeo, quod habet multum laborem pro vobis, et pro his qui sunt Laodicæ, et qui Hierapoli. » Tales erant primi temporis discipuli apostolorum, ut imitarentur magistros, et pro omnium essent salute solliciti.

« Salutat vos Lucas medicus charissimus, et Demas. Salutate fratres, qui sunt Laodicæ, et Nympham, et quæ in domo ejus est Ecclesia. Et cum lecta fuerit apud vos Epistola hæc, facite ut et in Laodicensium Ecclesia legatur : et ea quæ Laodicensium est vobis legatur. » Evangelista ex medico erat, sicut Matthæus jam apostolus adhuc dicitur publicanus (Matth. x, 3).

« Et dicite Archippo : Vide ministerium, quod accepisti in Domino, ut illud impleas. » Hic diaconus fuisse perhibetur.

« Salutatio mea manu Pauli. Memores estote vinculorum meorum. » Sive orate, ut reddar vobis : sive mementote, quia vestri hæc patior causa, et imitamini tolerantiam passionum.

« Gratia Domini nostri Jesu Christi vobiscum. Amen. »

IN PRIMAM EPISTOLAM AD THESSALONICENSES.

CAPUT PRIMUM.

« Paulus, et Sylvanus, et Timotheus, Ecclesiæ Thessalonicensium. » Quia per ipsos filii verbum fuerat nuntiatum, sicut et Corinthiis : quod ad eosdem in secunda commemorat.

« In Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo. » Quia per fidem Filii, tam in Patre, quam in Filio

erant. *Quia quicumque confitetur Filium, et Patrem habet* (1 Joan. II, 23).

« Gratia vobis et pax. » A Deo Patre scilicet, et Domino nostro Jesu Christo.

« Gratias agimus Deo semper pro omnibus vobis. » Quia omnium nobis grata memoria est.

« Memoriam vestri facientes in orationibus vo-

stris sine intermissione. » In indesinenti oratione, memoriae quantitas et dilectionis ostenditur, quam eorum merita postulabant.

« Memores operis fidei vestrae et laboris. » Non immerito illius fidei memores sunt, quam et iustitiae labor, et charitatis affectus, et passionum tolerantia comprobant.

« Et charitatis, et sustententiae spei Domini nostri Jesu Christi ante Deum et Patrem nostrum. » Ad Deum Patrem nostrum. Qui perfectae charitatis est, sustinet omnia patienter propter spem futuram (I Cor. xiii, 7).

« Scientes, fratres, dilecti a Deo, electionem vestram. » Retinentes tempus electionis vestrae, qualiter nos praedicaverimus, et vos credideritis.

« Quia Evangelium nostrum non fuit ad vos in sermone tantum. » Notandum quod illa efficax posit esse doctrina, quae iustitiae commendatur exemplo.

« Sed in virtute. » In virtute, sive signorum, sive tolerantia passionum.

« Et in Spiritu sancto. » Quem devote accepistis : vel cujus virtutem per signa monstravimus.

« Et in plenitudine multa. » Perfectionis, iustitiae, conversationis, et vitae.

« Sicut scitis quales fuerimus in vobis propter vos. » Ad profectum vestrum etiam ab illicitis abstinentes, ut Inferius continetur.

« Et vos imitatores nostri facti estis et Domini. » In passionibus verbum suscipientes : sicut et nos docuimus, et Dominus praedicavit.

« Excipientes verbum in tribulatione multa, cum gaudio Spiritus sancti. » Hoc est, vere in Spiritu sancto gaudete : sicut et apostolos fecisse legimus (Act. v, 41).

« Ita ut facti sitis forma omnibus credentibus in Macedonia et in Achaia. » Perfectionum exempla, forma omnibus credentibus exhibetur. Vestro ergo exemplo etiam provinciae profecerunt.

« A vobis enim diffamatus est sermo Domini, non solum in Macedonia et in Achaia, sed in omni loco. » Natura famae haec est, ut sive bonum, sive malum nuntias, ubique omni celeritate discurrat.

« Fides vestra quae est ad Deum, profecta est. » A vobis ad Deum conversa.

« Ita ut non sit nobis necesse quidquam loqui. » Id ut nobis incipientibus, aliquid de vestro exemplo, ipsi optime scire se dicant.

« Ipsi enim de nobis annuntiant, qualem introitum habuerimus ad vos : et quomodo conversi estis ad Deum. » Et nostrae constantiae, et vestrae conversationis omnibus nota est qualitas.

« A simulacris, servire Deo vivo et vero. » Simulacrum a simulando dicitur. Pulchre ad Deum verum et vivum, a falsis dominis conversi esse dicuntur.

« Et expectare Filium ejus de caelis, quem sus-

citavit ex mortuis, Jesu n. » Talis est, ut adu- cialiter et cum gaudio adventum Domini expectetis.

« Qui eripuit nos ab ira ventura. » Dimittendo peccata : et doctrina sua, et exemplo ab ira nos liberavit. Jam ergo in spe libertatem habemus.

CAPUT II.

« Nam et ipsi scitis, fratres, introitum nostrum ad vos. » Commemorat illos, ut agnoscant verum quod dicunt, et eorum magis proficiant exemplo.

« Quia non inanis fuit : sed ante passi multa, et contumeliis affecti. » Non est inanis sermo, qui complectur constantia passionis.

« Sicut scitis in Philippis. » Quia aliquantisper vestrum videtur nos Philippis passos, nec expavisse persecutiones, nec praedicare cessasse.

« Fiduciam habuimus in Deo nostro. » Qui nos liberare in praesenti vel in futuro potest, et laboris nostri mercedem omnibus recompensare.

« Loqui ad vos Evangelium Dei in multa sollicitudine. » Non negligenter, nec transitorie, sed in sollicitudine non parva, sed multa.

« Exhortatio enim nostra non de errore. » Ideo non erramus : errat enim quicumque putat, vel docet multos posse regnare cum Christo, sicut alibi dicit : *Nolite errare : quia Deus non irrideat* (Galat. vi, 7).

« Neque de immunditia. » Sicut Joviniani doctri- c tria fuit.

« Neque in dolo. » Non contra constantiam docentes atque suadentes.

« Sed sicut probati sumus a Deo, ut crederetur a nobis Evangelium, ita loquimur : non quasi hominibus placentes. » Qui falli possunt.

« Sed Deo, qui probat corda nostra. » Integri quasi a Deo probati, et ab ipso in hoc officium destinati ; qui cordis occulta rimatur (I Cor. ii, 10).

« Neque enim aliquando fuimus in sermone adulationis, sicut scitis. » Sicut qui hominibus placent, tanquam aegris desiderata omnia concedentes, et mortem eorum negligentes.

« Neque in occasione avaritiae, Deus testis est : neque quærentes ab hominibus gloriam : neque a vobis, neque ab aliis. » Omnis qui adulatur, aut propter avaritiam, aut propter vanam gloriam adulatur ; ille vero propter Deum docere probatur, qui ista non quærit.

« Cum possemus vobis oneri esse, ut Christi apostoli. » Vel in hoc, quod Deus ordinavit ; id est, ut de Evangelio viveremus.

« Sed facti sumus parvuli in medio vestrum. » Humiliantes nos, et nec honorem debitum requirentes.

« Tanquam si nutrix soveat filios suos. » Humilians se in omnibus, parvulo se coequans : ut illos ad majora sua imitatione perducatur. Nam et balbu-

tit interdum lingua, et manducare fingit, et cum A
eis lente ambulare consuescit.

« Ita desiderantes vos cupide, volebamus trade-
re vobis, non solum Evangelium Dei, sed etiam
animas nostras. » Sicut nutrix non solum verbum,
sed etiam omnem sensum perfectionis suæ in par-
vulum transfundere cupit, ut ei cito possit æquari :
ita nos omnia fecimus per quæ proficere poteratis.

« Quoniam charissimi nobis facti estis. » Pro-
pter fidem et conversationem vestram, quam super-
ius memoravimus.

« Memores enim facti estis, fratres, laboris no-
stri et fatigationis, nocte et die operantes. » La-
borem manuum nocte, et fatigationem verbi die ;
cæterum semper operabatur, quando docebat.

« Ne quemquam vestrum gravavimus. » Apud
istos et Corinthios, et Ephesios laboravit, quibus
occasionem auferre cupiebat, vel docendi, vel de
se aliquid suspicandi.

« Prædicavimus in vobis Evangelium Dei. Vos
testes estis, et Deus. » Sicut Samuel populum con-
tesatur (*1 Reg. viii, 1 seqq.*).

« Quam sancte et juste, et sine querela, vobis,
qui credidistis, assuimus. » Ne vobis ullam offen-
sionem dare videremur.

« Sicut scitis, qualiter unumquemque vestrum,
tanquam pater filios suos, deprecantes vos. » Par-
vulus nutrix fovet : proficientes vero jam pater
instituit.

« Et consolantes testificati sumus. » In tribulatio-
nibus, promissionibus Christi vos sumus conso-
lati.

« Ut ambularetis digne Deo. » Digne Deo ambu-
lat, qui nihil Deo agit indignum.

« Qui vocavit vos in suum regnum et gloriam. »
Quod non nisi ejus similes possidebunt, justitiæ
scilicet et sanctitatis exemplo.

« Ideo et nos gratias agimus Deo sine intermis-
sione : quoniam cum accepissetis a nobis verbum
auditus Dei. » Quod primum de Deo audistis, sive
quasi audieritis Deum.

« Accepistis illud non ut verbum hominum, sed
sicut est vere verbum Dei. » Ut verbum hominum
accipit, qui contemnit : vos autem ita credidistis,
ut ab ipso Deo audire putaretis.

« Qui operatur in vobis, qui credidistis. » Verbo,
vel signis : sive virtutes exercet. Credentes enim,
ait Marcus, hæc signa sequentur (*Marc. xvi, 17*).

« Vos enim imitatores facti estis, fratres, Ecce-
siarum Dei, quæ sunt in Judæa in Christo Jesu. »
Quibus dicitur : Nam et vincitis compassi estis, et
rapinam bonorum vestrorum cum gaudio susce-
pistis.

« Quia eadem passi estis et vos a contribulibus
vestris, sicut et ipsi a Judæis. » De vobis plus mi-
ror, qui nec legis, nec prophetarum habuistis
exempla.

« Qui et Dominum occiderunt Jesum, et prophete-

PATROL. XXX.

tas : et nos persecuti sunt, et Deo non placent. »
Quid mirum si nos mali persequuntur, qui nec ipsi
Domino pepercunt.

« Et omnibus hominibus adversantur : prohibe-
ntes nos gentibus loqui, ut salvi fiant : ut im-
pleant peccata sua semper. » Non solum Judæos
impediunt, sed etiam gentibus invident, ad suo-
rum cumulum peccatorum.

« Pervenit enim ira Dei super illos usque in
finem. » Sive quia prædico qua poena captivi sunt :
sive quia ablati sunt non credentibus intellectus.

« Nos autem, fratres, desolati a vobis ad tem-
pus horæ, aspectu, non corde. » Sicut alibi ait : *Et
corpus absens, sed spiritu præsens (1 Cor. v, 3)*.

« Abundantius festinavimus faciem vestram vi-
dere cum multo desiderio. Quoniam volumus ve-
nire ad vos : ego quidem Paulus et semel et ite-
rum, sed impedit nos Satanas. » Tribulationibus
persequentium.

« Quæ est enim nostra spes, aut gaudium, aut
corona gloriæ? Nonne vos, ante Dominum nostrum
Jesum Christum in adventu ejus? » Non immerito
vos desideramus, per quos lætitiæ gaudium spera-
mus, et gloriæ coronam.

« Vos enim estis gloria nostra et gaudium. »
Bonii magistri omnem spem, et gaudium, et glo-
riam solent collocare in profectu discipulorum.

CAPUT III.

« Propter quod non sustinentes amplius. » Ad
vos neminem nostrum venire.

« Placuit nobis remanere Athenis soli. » Malui-
mus soli remanere, quam nescire quid ageretur.

« Et misimus Timotheum fratrem nostrum. »
Quæritur quomodo Timotheus missus est : sed prius
id dictum est.

« Et ministrum Dei in Evangelio Christi. » Adju-
tores pro discipulis etiam vulgo dicuntur.

« Ad confirmandos vos et exhortandos pro fide
vestra. » Pro hac causa duntaxat : quia perfecte
credidistis.

« Ut nemo moveatur in tribulationibus istis. »
Non dico, ne omnes, sed ne vel aliquis moveatur.

« Ipsi enim scitis, quod in hoc positi sumus. »
D Non ergo mirari debetis, scientes nos aliter trans-
ire non posse, dicente Domino : *Ecce ego mitto vos
sicut oves in medio luporum (Luc. x, 3)*. Et iterum :
*Ecce dixi vobis ut in me pacem habeatis : in hac
autem sæculo pressuram (Joan. xvi, 33)*.

« Nam et cum apud vos essemus, prædicebamus
vobis passuros nos tribulationes : sicut et factum
est, et scitis. » Ne vos ipsa novitas deterreret, sed
magis prophetia nostra confirmaret : sicut et Do-
minus passurum se ante prædixit.

« Propterea et ego amplius non sustinens, misi
ad cognoscendum fidem vestram, ne forte tentave-
rit vos. » Dicens : Ecce in quibus putatis Deum
esse, qualia patiantur, et fidem vestram forsitan
commoveret.

« Is qui tentat. » Sicut Job a Domino probatur (Job II, 6).

« Nunc autem veniente Timotheo ad nos a vobis, et annuntiante nobis fidem et charitatem vestram : et quia memoriam nostri habetis bonam, semper desiderantes nos videre, sicut et nos quoque et vos. » Quia firmiter Christo credentes, tenetis fidem : et nos solita dilectione diligitis.

« Ideo consolati sumus, fratres, in vobis in omni necessitate et tribulatione nostra per fidem vestram. » Omnem necessitatem et tribulationem non sentimus, præ magnitudine gaudii status vestri.

« Quoniam nunc vivimus, si vos statis in Domino. » Etiam si occidamur, vivimus : quia vita nostra in vestra firmitate consistit.

« Quam enim gratiarum actionem possumus Deo retribuere pro vobis, in omni gaudio, quo gaudemus propter vos ante Dominum Deum nostrum. » Triplicem lætitiæ causam nobis vestra conversatio præstat : quia et vos proficitis, et Dominus per vos benedicitur, et aliis præbetis exemplum.

« Nocte ac die abundantius orantes, ut videamus faciem vestram. » Ostendit quantum aliis desiderandi sini fratribus, quos tantum ipse desiderat. Quis enim cum famam peperit, videre non cupiat ?

« Et compleamus ea quæ desunt fidei vestræ. » Si quid fides vestra minus habet doctrinæ.

« Ipse autem Deus et Pater noster, et Dominus Jesus Christus dirigat viam nostram ad vos. » Remotis diaboli scandalis, quibus noster impeditur ad vos adventus.

« Vos autem Dominus multiplicet, et abundare faciat charitatem vestram. » Quia jam plena et opere comprobata est.

« In invicem et in omnes. » Ut non solum Christianos, sed etiam omnis sectæ homines, non erroris, sed naturæ gratia diligatis : et eis in quo indigerint, misericordiam quam illis in præsentem Deus exhibet, non negetis.

« Quemadmodum et nos in vobis ad confirmanda corda vestra. » Fecit abundare, ut et vos aliorum corda firmetis.

« Sine querela in sanctitate ante Deum et Patrem nostrum in adventu Domini nostri Jesu Christi cum omnibus sanctis ejus. Amen. » Non ante homines, sicut de Zacharia et Elizabeth (Luc. I, 6). Et per Isaiam : *Et vos eritis mihi justis, dicit Dominus (Isa. LX, 21).*

CAPUT IV.

« De cætero ergo, fratres. » Post laudem et consolationem, incipit exhortatio.

« Rogamus vos, et obsecramus in Domino Jesu : ut quemadmodum accepistis a nobis, quomodo oporteat vos ambulare et placere Deo ; sic et ambuletis, ut abundetis magis. » Quibus via Christus est, dignis eo gressibus ambulate : quia cum ætate

fides augeri debet et mores ; sicut cum ætate carnis, et cibus crescat et studium.

« Scitis enim quæ præcepta dederim vobis per Dominum Jesum. Hæc est enim voluntas Dei, sanctificatio vestra, ut abstineatis vos a fornicatione. » Sanctificatio ab omni incontinentia revocat Christianum, cui incontinenti non expedit sanctum Christi corpus attingere : maxime cum Moyses Judæos sanctificare volens, populum totum ab femina se continere præcepit, ut Dei potiri præsentia mereantur.

« Ut sciat unusquisque vestrum vas suum possidere in sanctificatione et honore. » Suum corpus unusquisque castum servando sanctificet et honoret. Simul considerandum, quia eis tanquam perfectis, non sicut Corinthiis scribit infirmis.

« Non in passione desiderii, sicut et gentes, quæ ignorant Deum. » Ne nimis et immoderate libidini servientes, similes gentibus fiat, quæ Deum amatorem castitatis ignorant.

« Et ne quis supergrediatur, neque circumveniat in negotio fratrem suum. » Ne quis post devotam continentiam et consensum, fratri suo aliquam circumventionem vi circumferre nitatur : sive in quolibet negotio, ne quis alterum fraudet.

« Quoniam vindex est Dominus de his omnibus : sicut prædiximus vobis, et testificati sumus. » Non solum de fornicatione et publica turpitudine, sed etiam de transgressione propositi. Quisquis enim continentiam Deo voverit, fecit sibi illicitum, quod licebat.

« Non enim vocavit nos Deus in immunditia. » Quæ corpus Christi audenter non permittit accipi.

« Sed in sanctificationem. » Ut exemplo Christi vivatis. *Qui enim habet spem hunc in eum, sanctificat se, sicut ille sanctus est (Joan. III, 3).*

« Itaque qui hæc spernit, non hominem spernit, sed Deum : qui etiam dedit Spiritum suum sanctum in nobis. » Non me, sed eum qui in me loquitur Christus (II Cor. XII, 3) : cujus spiritui injuriam facit omnis qui non sancte versatur.

« De charitate autem fraternitatis non necesse habuimus scribere vobis. » Videte quam perfecti erant, de tanto et tam necessario præcepto non indigebant admoneri.

« Ipsi enim vos a Deo didicistis, ut diligatis invicem. Etenim illud facitis in omnes fratres in universa Macedonia. » A Christo, qui dixit : *Mandatum novum do vobis (Joan. XIII, 34).* Hoc novum est, ut pro alterutro moriamur : quia hoc vetus, non suum erat Testamentum.

« Rogamus autem vos, fratres, ut abundetis magis et operam detis. » Hoc est, ut jam ignotos quosque diligatis.

« Ut quieti sitis, et ut vestrum negotium agatis, et operemini manibus vestris, sicut præcepimus vobis. » Quidam inquiete per diversorum discurrunt domus : aliqua etiam ad religionis oppro-

brium postulantes ab infidelibus; quanquam ad eos in secunda plenius exsequitur. Unde magis vult eos, vel proprii negotii cura, vel labore manuum occupari, quam otiositatis detrimentam, et inquietudinis habere peccatum.

« Ut et honeste ambuletis ad eos, qui foris sunt, et nullius aliquid desideretis. » Ne vos ipsi denotent, qui præstare videntur.

« Nolumus autem vos ignorare, fratres, de dormientibus. » Dormit enim, quem certum est resurrecturum, sicut dictum est in Evangelio de Lazaro (Joan. xi, 12).

« Ut non contristemini, sicut et cæteri, qui spem non habent. » Aliter debet fieri qui peregre pergunt, aliter ille qui moritur.

« Si enim credimus, quod Jesus mortuus est, et resurrexit. » Si ea credimus, quæ non videmus: et per ejus resurrectionem certi sumus non veniam consecutos; cur illud similiter non credamus, quod gentes qui videnti Deo non credunt?

« Ita et Deus eos qui dormierunt, per Jesum adducet cum eo. » Qui caput suscitavit, etiam cætera membra suscitaturum se promittit.

« Hoc enim vobis dicimus in verbo Domini. » Ex Evangelii sententia.

« Quia nos, qui vivimus, qui residui sumus in adventu Domini. » Semper Apostolus diem Domini fecit habere suspectum, quasi eos in corpore inveniret.

« Non præveniemus eos, qui dormierunt. » Tam velox erit eorum resurrectio, quam nostra assumptio.

« Quoniam ipse Dominus in jussu, et in voce archangeli. » Terrorem illius diei monstrat, quo omnis potestas cæli, et elementa movenda sunt: ut nos sciamus, quali conscientia diem Domini exspectemus.

« Et in tuba Dei descendet de cælo. » Si ad hominis tubam terra videtur permoveri, quanto magis ad Dei! sicut Elias quoque terribilem in monte Domini vidit adventum (IV Reg. 1, 12).

« Et mortui qui in Christo sunt, resurgent primi. Deinde nos qui vivimus, qui relinquimur, simul rapiemur cum illis in nubibus obviam Christo in aera. » Qui in Christo mortui fuerint, resurgent primo; et qui vivi inventi fuerint sancti, cum ipsis pariter rapiemur: qui non judicabuntur, sed potius judicabunt.

« Et sic semper cum Domino erimus. » In eadem gloria æternitatis.

« Itaque consolamini invicem in verbis istis. » Notandum quod lætis hoc præcipit, ut alterutrum se doctrinis instruant.

CAPUT V.

« De temporibus autem et momentis, fratres, non indigetis, ut scribamus vobis. Ipsi enim diligenter scitis. » Evidentissima Evangelii lectione edocti.

« Quia dies Domini sicut fur in nocte, ita veniet. » Quando omnes sciet dormire securos.

« Cum enim dixerint, pax et securitas, tunc repentinus eis superveniet interitus. » Tunc maxime timenda est pœna, quam nunc non exspectant.

« Sicut dolor in utero habentis, et non effugient. » Sicut mulier, veniente partu, dolores non effugit.

« Vos autem, fratres, non estis in tenebris: ut vos dies ille tanquam fur comprehendat. » Non estis adeo ignorantes, ut nesciatis vos semper paratos esse debere.

« Omnes enim vos filii lucis estis, et filii diei. » Scientiæ veritatis.

« Non sumus noctis, neque tenebrarum. » Quia sicut tenebræ, ita et ignorantia dat fiduciam delinquendi.

« Igitur non dormiamus, sicut et cæteri. » Qui sic dormierunt, etiam obliiti sunt sui.

« Sed vigilemus et sobrii simus. » Attendite vobis ne graventur corda vestra in crapula, et in ebrietate, et curis hujus vitæ (Luc. xxi, 34); ergo et curæ inebriant mentem.

« Qui enim dormiunt, nocte dormiunt; et qui ebrii sunt, nocte ebrii sunt. » Ileo otiosi et ebrii sunt, quia in tenebris sunt.

« Nos autem qui diei sumus, sobrii simus. » Nos qui diem Christum habemus, nec otiosi, nec ebrii esse debemus.

« Induti lorica m fidei et charitatis, et galeam spem salutis. » Fide, et charitate, et justitia omnia constant, quas et lorice alibi comparavit.

« Quoniam non posuit nos Deus in iram, sed in acquisitionem salutis, per Dominum nostrum Jesum Christum. » In ira sunt positi; quia jam judicati sunt.

« Qui mortuus est pro nobis. » Ut nos non moreremur.

« Ut sive rigilemus, sive dormiamus, simul cum illo vivamus. » Ut sive in corpore, sive extra corpus inveniamur, semper cum ipso vivamus.

« Propter quod consolamini invicem, et ædificate alterutrum, sicut et facitis. » Notandum, quia hoc laicis præcipit: quos etiam monet, ut studeant exhibere officia charitatis.

« Rogamus autem vos, fratres, ut noveritis eos, qui laborant inter vos. » Ut intelligatis laborem eorum.

« Et præsent vobis in Domino, et monent vos. » Exemplo justitiæ, non potestate terrena, sicut ait Petrus (I Petr. iii, 14).

« Ut habeatis illos abundantius in charitate, propter opus illorum, et pacem habete cum eis. » Presbyteri qui laborant in verbo, dupliciter honorandi sunt, id est, charitatis obsequio et ordinis dignitate.

« Rogamus autem vos, fratres, corripite inquietos, consolamini pusillanimes. » Pro diversitate morborum, diversitas adhibenda est medicinæ.

Illi corripiendi, ne pereant : isti consolandi sunt, **A** *oravero lingua, spiritus meus orat (I Cor. xiv, 14).* Quomodo etiam ad Corinthios dicit : *Et loqui linguis nolite prohibere (Ibid. 39)*, ita et hic spiritum non extinguendum esse testatur.

« Suscipite infirmos. » Sustinete nuper credentes, qui nondum sunt confirmati.

« Patientes estote ad omnes. » Etiam ad correptos, quia impatiens non corrigitur, sed irritatur.

« Videte ne quis malum pro malo alicui reddat. » Omni diligentia cave, ne cui infirmiori (ut ignarus) vel vicem mali reddas : quia ultro aliquem id facere, non credo. Omnis enim qui injuriam facit, male facit : et qui vicem injuriæ reddit, injuriam facit, et male facit : quia, ut superius dictum est, omnis qui facit injuriam, male facit.

« Sed semper quod bonum est sectamini in vicem, et in omnes. » Non solum in vos Christianos, sed etiam in homines.

« Semper gaudete. » In conscientie puritate.

« Sine intermissione orate. » Si jugiter non potes lingua, saltem corde, sicut Moysi tacenti dicitur : *Quid clamas ad me (Exod. xiv, 15) ?* Sive omnis actus vester talis sit, ut pro vobis semper Deum oret.

« In omnibus gratias agite. » In omnibus, quæ acciderint, sicut Job : sive in omni conversatione vestra Domino gratiæ referantur.

« Hæc est enim voluntas Dei in Christo Jesu, in omnibus volis. » Sicut in Christo per omnia impleta est, ita et in vobis omnibus impleatur.

« Spiritum nolite extinguere. » Spiritum exhortationis quæstionibus nolite extinguere. Sive spiritum pro gratia linguarum posuit, sicut ait : *Si*

« Prophetias nolite spernere. Omnia autem probate, quod bonum est tenete : ab omni spe iæ mala abstinete vos. » Sive futura prædicantes, sive præterita disserentes : tantum, ut probetis, si legi non sunt contraria, quæ dicuntur : si quid tale fuerit, refutate.

« Ipse autem Deus pacis. » Qui omnia sustinet, etiam blasphemantes.

« Sanctificet vos per omnia. » Sive gratia, sive doctrina.

B « Ut integer spiritus vester, et anima, et corpus. » Gratia spiritus quamvis in se semper integra sit, non tamen in nobis integra, nisi ab integris habeatur.

« Sine querela in adventu Domini nostri Jesu Christi servetur. » Usque in diem judicii : quia non sunt tantum initia laudanda, sed finis.

« Fidelis est qui vocavit vos. » Qui dixit : *Venite ad me, omnes qui laboratis et onerati estis, et ego vos requiescere faciam (Matth. xi, 29).*

« Qui etiam faciet. Fratres, orate pro nobis. Salutate fratres omnes in osculo sancto. » Quod promisit.

« Adjuro per Dominum, ut legatur Epistola hæc omnibus sanctis fratribus. » Adjurare permittitur,

C non jurare.

« Gratia Domini nostri Jesu Christi vobiscum : Amen. » Gratia cum omnibus perseveret.

IN SECUNDAM EPISTOLAM AD THESSALONICENSIS.

CAPUT PRIMUM.

« Paulus, et Silvanus, et Timotheus, Ecclesiæ Thessalonicensium in Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo. Gratia vobis et pax a Deo Patre et Domino Jesu Christo. Gratias agere debemus semper Deo pro vobis, fratres, ita ut dignum est. » Qui sibi talem Ecclesiam acquisivit.

« Quoniam supercrevit fides vestra. » Ideo laus augetur.

« Et abundat charitas uniuscujusque vestrum in invicem ; ita ut et nos ipsi in vobis gloriemur in Ecclesiis Dei. » In tantum proficitis, ut non solum alii vos inferiores quique collaudent, sed etiam nos ipsi vos præferamus omnibus imitandos.

« Pro patientia vestra et fide, et in omnibus persecutionibus vestris et tribulationibus. » Nisi futura crederetis, ista minime sufferre velletis.

« Quas sustinetis in exemplum justi judicii Dei. Ut exemplum detis, justum Dei judicium expectandi ; quem ita creditis esse venturum.

« Ut digni habeamini in regno Dei, pro quo et patimini. » Hi digni sunt regno Dei, qui gloriam ei tribuerunt : scientes nullam passionem esse condignam.

« Si tamen justum est apud Deum retribuere tribulationem his qui vos tribulant. » Hic si tamen confirmantis sermo est, non dubitantis, quasi dicat : si tamen foris potest judicare justitia, quod justum est. Nam sicut indubitanter pro nomine Domini patientibus requiem : ita incunctanter tribulationem his qui eos tribulant, repromisit.

« Et vobis qui tribulamini, requiem nobiscum. » Quia nobis compatimini.

« In revelationem Domini Jesu de cælo cum angelis virtutis eius. »

« In flamma ignis, dantis vindictam. » Si potuit flamma Dei imperio tres pueros omnino non tangere : quare non eadem potentia aliis sævior, aliis mitior esse credatur ? Hoc contra eos præpter-

ea, quod pœnam conscientiæ somniarunt; quia Aullo modo.› Dicentes, *Hic Christus, ecce illic (Ibid. 23).*

« His qui non noverunt Deum : et qui non obediunt Evangelio Domini nostri Jesu Christi. › Non solum qui non noverunt, sed etiam qui non obaudiunt Evangelii disciplinis.

« Qui pœnas dabunt in interitu æternas. › Pœnas in eo qui patitur, non potest dici.

« A facie Domini, et a gloria virtutis ejus. › A Justi conspectu, sententiam damnationis accipiunt.

« Cum venerit glorificari in sanctis suis. › Ipse in filiis glorificandus est membris, quæ solis splendore fulgebunt.

« Et admirabilis fieri in omnibus qui crediderunt. › Mirabuntur impii, et irrisores humilitatis, in jubilatione salutis insperatæ justorum. B

« Quia creditum est testimonium nostrum super vos in die illo. › Quia multi in die illo nostrø testimonio credidistis.

« In quo etiam oramus semper pro vobis, ut dignetur vos sua vocatione Deus noster. › Ut digni inveniamini ad id quod vocati estis : quia priores invitati, non erant digni.

« Et impleat omnem voluntatem bonitatis suæ, et opus fidei in virtute. › Adjuvato gratiæ, et consolatione scientiæ virtutum, quæ opus sunt fidei.

« Ut clarificetur nomen Domini nostri Jesu Christi in vobis, et vos in illo. › Et ut Christi nomen in vestris actibus clarum sit, et vos in ejus signis et virtutibus gloriosi. C

« Secundum gratiam Dei nostri, et Domini Jesu Christi. › Expetit a nobis, quod possumus : ut quod non possumus, largiatur.

CAPUT II.

« Rogamus autem vos, fratres, per adventum Domini nostri Jesu Christi.› Quo vobis charius nihil esse sum certus.

« Et nostræ congregationis in ipsum. › Quando a quatuor ventis cœli congregabuntur electi (Matth. xiv, 31) : ut ubi fuerit corpus, illic concurrant et aquilæ (Ibid. 28).

« Ut non cito moveamini a vestro sensu, neque terreamini. › Perfacilis est, qui de Domini adventu contra evangelicam sententiam commoveatur.

« Neque per spiritum, neque per sermonem.› Ne signa vos tercant, quasi per spiritum facta; quia et hoc Salvator ante præmonuit : neque sermo dialecticæ vos seducat.

« Neque per epistolam tanquam per nos missam.› Poterant et hoc diabolica excogitare versutia, sicut in multis apocryphis apparet, quæ ad fidem perfidiæ faciendam, apostolorum nomine intuluntur.

« Quasi instet dies Domini. Ne quis vos seducat

« Quoniam nisi venerit discessio primum.› Nisi Antichristus venerit, non veniet Christus. Quod autem discessionem hic dicit, alibi *refugium* appellavit. In Latinis exemplaribus utrumque ita intelligendum est, quod nisi venerit refuga veritatis, sive sui principatus desertor, sive discessio gentiliuam a regno Romano, sicut in Daniele per bestiæ imaginem dicit.

« Et revelatus fuerit homo peccati.› Diabolus scilicet.

« Filius perditionis.› Qui eum quasi sibi natum, servitio possidebit : qui secundum Isaiam conturbare dicitur gentes (Isa. Lxiv, 2).

« Qui adversatur et extollitur supra omne, quod dicitur Deus, aut quod colitur : ita in templo Dei sedeat, ostendens se tanquam sit Deus.› Supra omnem potentiam et æternitatem se jactabit : ut sacramenta culturæ corrigere vel augere se dicat, et templum Jerusalem reficere tentabit, omnesque legis cæremonias restaurare; tantum ut veritatis Christi Evangelium solvat; quæ res Judæis eum pro Christo suscipere suadebit, in suo, non Dei nomine venientem.

« Non retinetis, quod cum adhuc essem apud vos, hæc dicebam vobis. Et nunc quid detineat, scitis.› Hoc est, quæ mora est, ut non veniat.

« Ut reveletur in suo tempore.› Quod tempus nondum adventit.

« Nam mysterium jam operatur iniquitatis.› In his qui falsis doctrinis ejus prævium faciunt iter : quos beatus Joannes in mundum dicit exisse.

« Tantum ut qui tenet nunc, teneat : donec de medio fiat. Et tunc revelabitur ille iniquus.› Donec regnum, quod nunc tenet, de medio auferatur, prius quam Antichristus reveletur.

« Quem Dominus Jesus interficiet spiritu oris sui.› Cœlesti imperio, vel solo.

« Et destruet illustratione adventus sui.› Quia, sicut fulgur, ubique coruscabit in mundo, solutis commotisque elementis per ignem.

D « Eum, cujus est adventus secundum operationem Satanæ in omni virtute, et signis et prodigiis mendacibus, et in omni seductione iniquitatis, his qui pereunt.› Sicut ante prædixit, *Dabunt signa, ut seducant, si fieri potest, etiam electos (Matth. xxiv, 24)*, per phantasiam simulationemque virtutum; sicut Jaunes et Mambre coram Pharaone fecerunt (Exod. vi, 11).

« Eo quod veritatis charitatem non receperunt, ut salvi fierent. Ideo mittet illis Deus operationem erroris, ut credant mendacio.› Permittit venire; nam si Deus mittit, non est operatio Satanæ.

« Ut judicentur omnes qui non crediderunt veritati, sed consenserunt iniquitati.› Non se propter incarnationis Christi obscuritatem excusent, divinis

non credidisse virtutibus : cum homini crediderint, diabolica arte fallente.

« Nos autem debemus gratias agere Deo semper pro vobis, fratres dilecti a Deo. » Quia charitatem recepimus veritatis, et propter hoc nos diligit.

« Quod elegerit nos Deus primitias in salutem in sanctificatione spiritus, et in fide veritatis. » Videns paratos ad credendum, sicut et alibi, reeumbenti a viro Macedone revelatum est.

« In qua et vocavit vos per Evangelium nostrum in acquisitionem gloriæ Domini Jesu Christi. » Ad hoc vocati sumus, ut Christi gloriam acquiramus : *Scimus enim quoniam cum apparueris, similes ei erimus* (I Joan. III, 2).

« Itaque, fratres, state. » In fide veritatis immobiles.

« Et tenete traditiones quas didicistis, sive per sermonem, sive per Epistolam nostram. » Quando sua vult teneri, non vult extranea superaddi. Apostolica autem traditio est, quæ in toto mundo prædicatur, ut baptismi sacramenta.

« Ipse autem Dominus noster Jesus Christus, et Deus, et Pater noster, qui dilexit nos. » Etiam si non meriti fuimus. Contra Arium facit, qui Deo majorem Patrem putat, quia prior soleat nominari.

« Et dedit consolationem æternam, et spem bonam in gratia. » Promissionem, sive Spiritum consolatorem, qui Græce Παράκλητος; appellatur. Potest esse et spes mala in gratia.

« Exhortetur corda vestra, et confirmet. » Virtutibus et revelatione.

« In omni opere et sermone bono. » Prius opere, et postea sermone.

CAPUT III.

« De cætero, fratres, orate pro nobis. » Dat humilitatis exemplum, et occasionem charitatis, ut pro alterutro audacius exoremus. Simul notandum, in quibus causis orare poscat Apostolus.

« Ut sermo Dei currat et clarificetur, sicut et apud vos. » Currat, affluentia : magnificetur, auditorum profectu.

« Et ut liberemur ab importunis et malis hominibus. Non enim omnium est fides. » Non omnes credunt, ideo contradicunt.

« Fidelis autem Deus est. » Quia non relinquit, nisi relinquentes se.

« Qui confirmabit vos, et custodiet a malo. » In fide, per doctrinam et gratiam.

« Confidimus autem de vobis, fratres, in Domino : quoniam quæcunque præcipimus, et facitis et facietis. Dominus autem dirigat corda vestra in charitate Dei, et patientia Christi. » Revelando quanta sint, quæ amoris sui causa contumelias patientibus promisit.

« Denuntiamus autem vobis, fratres, in nomine Domini nostri Jesu Christi, ut subtrahatis vos ab omni fratre ambulante inordinate, et non secun-

dum traditionem, quam acceperunt a nobis. » Quia in prima lenius commonuimus, et emendare se noluerunt. Vel hoc modo, quod sancti se ab eis separant, erubescant. Hujus plane loci auctoritate subtrahendum est ab omni Christiano, qui non secundum Apostoli incedit præcepta.

« Ipsi enim scitis quemadmodum oporteat imitari nos, quoniam non inquieti fuimus inter vos : neque gratis panem manducavimus ab aliquo, sed in labore et fatigatione, nocte ac die operantes : ne quem vestrum gravaremus. » Qui sumus forma credentium.

« Non quasi non habuerimus potestatem. » Quia dignus est operarius mercede sua (Luc. x, 7).

« Sed ut nosmetipsos formam daremus vobis ad imitandum nos. » Ne cui occasionem avaritiæ, quæ fons est inquietudinis, præberemus.

« Nam et cum essemus apud vos, hæc denuntiabamus vobis. » Quia prævidebamus aliquos tales esse futuros.

« Quoniam si quis non vult operari. » Aut se deant quieti, aut si veri sunt apostoli, nos sequantur : si non avaritiæ, sed Dei causa ambulare se dicunt.

« Nec manducet. » Hæc sit inquietudinis non solum pœna, sed etiam emendatio.

« Audivimus enim inter vos quosdam ambulare inquiete, nihil operantes. » Rediit superioris sententiæ causas, ad quos legitime debeat pertinere : scilicet ad inquiete ambulantes, non ad quiete sedentes.

« Sed curiose agentes. » Inquirentes, quid in unaquaque civitate, vel provincia geratur, et domo.

« His autem qui ejusmodi sunt, denuntiamus et obsecramus in Domino Jesu Christo. » Non ipsos post alteram correctionem desinit commonere.

« Ut cum silentio operantes, suum panem manducent. » Non cum inquietudine alienum.

« Vos autem, fratres, nolite delicere benefacientes. » Non omnibus, sed talibus dari prohibeo : ne puteris me boni operis consuetudinem amputare.

« Quod si quis non obediit verbo nostro, per epistolam huic notate, et non commisceamini cum illo. » Si quis tertio noluerit emendari.

« Ut confundatur. » Non ut penitus abscindatur.

« Et nolite quasi inimicum existimare, sed corripite, ut fratrem. Corripite, ut emendetur, et nolite abscindere, ut desperet. Ager curandus est, non necandus : ne in apostasiam inquietudo vertatur.

« Ipse autem Deus pacis det vobis pacem sempiternam in omni loco. Dominus sit cum omnibus vobis. Salutatio mea manu Pauli, quod est signum in omni Epistola, ita scribo : Gratia Domini nostri Jesu Christi, cum omnibus vobis : Amen. » His verbis omnes Epistolas subscribebat, excepta Galatarum, quam ex integro manu propria perscripsit : ut post eam nec sibi, nec angelo crederetur.

IN PRIMAM EPISTOLAM AD TIMOTHEUM.

CAPUT PRIMUM.

« Paulus apostolus Jesu Christi. » Auctoritas et nominis et officii prænotatur, propter eos quibus erat responsurus.

« Secundum imperium Dei, Salvatoris nostri, et Christi Jesu, spei nostræ. » Non secundum meam præsumptionem : simul et Patris et Filii unum imperium demonstratur.

« Timotheo dilecto filio in fide. » In fide filio, non in carne.

« Gratia et misericordia, et pax a Deo Patre et Christo Jesu Domino nostro. » Gratis misericordiam consecuti, reconciliati sumus Deo.

« Sicut rogavi te, ut remaneres Ephesi, cum irem in Macedoniam, ut denuntiarem quibusdam, ne aliter docerent. » Quibus in actibus prædixerat intraturos lupos, qui gregi non parcerent (*Act. xx, 29*).

« Neque intenderent fabulis. » Quas Deuteroseis appellant. Unde in Evangelio docentes doctrinas hominum condemnantur (*Matth. xv, 9*).

« Et genealogiis interminatis. » Generationibus antiquorum : in quibus sibi summam scientiam vindicant, si omnes ab initio generationes enumerent.

« Quæ quæstiones præstant magis, quam ædificationem Dei, quæ est in fide. » Tam veteres contrarietates, quam generationum sollicitudines superfluas.

« Finis autem præcepti est charitas de corde puro. » Charitas Dei et proximi, in qua tota lex pendet et prophetæ (*Matth. xxii, 40*); hæc, si de corde puro sit, difficile delinquere poterimus.

« Et conscientia bona. » Ut conscientia tua testimonium perhibeat veritati.

« Et fide non ficta. » Fides enim ficta est, quæ solo ore promittitur, et actu negatur.

« A quibus quidam aberrantes conversi sunt in vaniloquium, volentes esse legis doctores : non intelligentes, neque quæ loquuntur, neque de quibus affirmant. » Infinitæ stultitiæ est, non intellecta de magis non intellectis velle firmare.

« Scimus autem quia bona est lex. » Ut a Deo promulgata est, pro qualitate temporis : sicut alibi lex sancta est appellata (*Psal. xviii, 10*).

« Si quis ea legitime utatur. » Si quis sciat, quibus, quare, quandiu habenda sit data.

« Scientes hoc, quia lex justo non est posita. » Ergo Christianis non opus est, qui sunt justificati per Christum ; qui didicerunt etiam occasiones fugere delictorum ; nam ut quid dicitur : *Non occides* (*Exod. xx, 13*), quibus irasci non permittitur (*Matth. v, 22*) ?

A « Sed iniustus et non subditis, impiis et peccatoribus, sceleratis et contaminatis, patricidis, matricidis, et homicidis, fornicariis, masculorum concubitoribus, plagiaris, mendacibus et perjuris. » Illis omnibus data est, quos abjectis criminibus nititur revocare.

« Et si quid aliud sanæ doctrinæ adversatur, quæ est secundum Evangelium. » Sunt ergo doctrinæ non sanæ : contra quas etiam data lex est, quæ contrariæ sunt cælestibus institutis. Quid ergo ibi quærunt, quod hic non habent ? simul et Legem Evangelis concordare demonstrat.

« Gloriæ beati Dei. » Per quam glorificatur Deus.

B « Quod creditum est mihi. » Ne dicerent adversarii : Quis erat ille, cui Evangelium crederetur, ait :

« Gratias ago ei, qui me confortavit in Christo Jesu Domino nostro. » Cum essem inutilis et infirmus.

« Quia fidelem me existimavit ponens in ministerio. Qui prius blasphemus fui, et persecutor, et contumeliosus. » *Justus in primordio accusator sui est* (*Prov. xviii, 17*) : ut statim cum cœperit, adversarius confundatur.

« Sed misericordiam Dei consecutus sum : quia ignorans feci. » Levius esse peccatum ignorantie, demonstratur.

C « In incredulitate. » Quia non credens, intelligere non valebam.

« Superabundavit autem gratia Domini nostri cum fide et dilectione, quæ est in Christo Jesu. » Ubi autem iniquitas abundaverat ; statim ut credidi, amplius cœpi diligere Christum, qui mihi magna peccata dimisit.

« Fidelis sermo et omni acceptione dignus. » Quem omnes credant, et omnium conscientiarum esse cognoscant.

« Quia Christus Jesus venit in hunc mundum peccatores salvos facere. » Ergo et me salvavit inter cæteros peccatores : tunc enim merito mihi præjudicaretur, si solos justos vocare venisset.

D « Quorum primus ego sum. » Hic sum pro sui ponitur : sicut Matthæus dicitur publicanus, cum jam Christi esset apostolus (*Matth. x, 3*).

« Sed ideo misericordiam consecutus sum. » Ut David ait : Docebo iniquos vias tuas, et impii ad te convertentur. Si mihi viderint indulta peccata, tunc docebo neminem desperare debere.

« Ut in me primo ostenderet Christus Jesus omnem patientiam. » Qui etiam persecutoribus conversis non solum indulget, sed etiam confert apostolatus honorem.

« Al infirmationem eorum, qui credituri sunt illi in vitam æternam. » Ad exemplum, ut ne desperent.

« Regi autem sæculorum immortalis, invisibili, soli Deo honor et gloria in sæcula sæculorum : Amen. » Qui mihi veniam tribuit non merenti. Rex enim parvi temporis, et mortalis, ac visibilis, et capax consortis, honorem et gloriam temporalem habere potest, non tamen sempiternam.

« Hoc præceptum commendo tibi, fili Timothee. » Hucusque de statu suo, quomodo adversariis respondere ; hinc dat auctoritatem ordinandi, docendi, quæ præcepta sunt commendat.

« Secundum præcedentes in te prophetias. » Secundum quod etiam ante hoc officium, habebas gratiam prophetandi.

« Ut milites in illis bonam militiam. » Bona militiam est, in qua contra diabolum et vitia militatur.

« Habens fidem. » Pro armis, fidem in Christo perfectam.

« Et bonam conscientiam. » Implendo quod doces.

« Quam quidam repellentes circa fidem naufragaverunt. » Male vivendo, ipsam quoque fidem perdidit, quam habere videbantur : sive etiam jam vitia defendentes.

« Ex quibus est Hymenæus et Alexander. » Qui amore vitiorum ad hæresim transierunt.

« Quos tradidi Satanæ, ut discant non blasphemare. » In interitum carnis, ut ex præsentis correptione discant, futurum iudicium non negare ; ad emendandum traditi, non ad perdendum.

CAPUT II.

« Obsecro igitur primum omnium fieri obsecrationes. » Obsecratio, impensior est oratio.

« Orationes, postulationes, gratiarum actiones. » Pro eo quod nos dignos fecit, etiam pro his qui vos persequuntur et tribulant.

« Pro omnibus hominibus, pro regibus, et omnibus qui in sublimitate constituti sunt. » Ut cognoscant Deum, sive ut subjectas habeant gentes. Illorum enim in pace tranquillitas nostra consistit : sed et si nobis Christianis sit persecutionis turbatio, omnis inquietudo cessabit.

« Ut quietam et tranquillam vitam agamus in omni pietate et castitate. » Ad hoc nos vult esse quietos, ut pietate et castitate, non dissensione atque luxuria, tranquillitas nostra proficiat.

« Hoc enim bonum est, et acceptum coram Salvatore nostro Deo. » Ut quieti in sanctis operibus serviamus.

« Qui omnes homines vult salvos fieri. » Illic probatur, nemini oportere ad credendum vim inferre, nec tollere arbitrii libertatem. Sed et illud hoc loco solvitur de induratione Pharaonis, et cætera hujusmodi objectionum quæstiones.

« Et ad agnitionem veritatis venire. » Si ipsi tamen vocanti Deo consentire voluerint.

« Unus enim Deus. » Unus enim Deus Pater et

Filius et Spiritus sanctus : id est, una in trinus personis natura est deitatis.

« Unus et mediator Dei et hominum homo Christus Jesus. » Sicut unus Deus, ita unus est mediator inter Deum et homines universos : hoc est, nullus alius talis, nec Moyses, nec aliquis propheta, quia hic et homo erat, et Deus. Sed quia de traditione erat dicturus, ideo hominem solummodo nominavi.

« Qui dedit redemptionem semetipsum pro omnibus. » Ille se pro omnibus dedit, si omnes redimi vellent.

« Cujus testimonium temporibus suis confirmatum est. » In testimonium generi humano, sanctæ vitæ dedit exemplum : quia et propheta suis testimonium fuere temporibus : novissime autem nisi filium suum ad colonos.

« In quo positus sum ego prædicator et Apostolus. » In Christi testimonio, sive Christo.

« Veritatem dico, non mentior, doctor gentium in fide et veritate. Volo ergo viros orare in omni loco. » Magister gentium dat legem orandi, ut auctoritate Salvatoris, neque in monte, neque in Hierosolymis aliquis orandi eligat locum, sed in spiritu (Joan. iv, 21, 23) : qui ubique nobiscum esse intelligitur. Sane de hoc loco et hac causa a Judæis mota fuit quæstio, qui in templo solummodo in Hierosolymis orare cupiebant (Ibid. 20).

« Levantes puras manus sine ira et disceptatione. » A cæde, et sanguine, omnique opere malo. Testimonium enim Innocentiæ est manuum elevatio. Non solum autem manus ab opere, sed etiam mentem ab ira et disceptationis cogitatu, qui sibi dimitti petit, debet habere mundas. Nemo aliquid impetrare potest, alia cogitando.

« Similiter et mulieres. » Omnia quæ dixi de viris.

« In habitu ornato. » Honesto et convenienti naturæ.

« Cum verecundia et sobrietate ornantes se. » Hæc sunt ornamenta feminæ Christianæ.

« Et non in tortis crinibus. » Non debent occasionem dare concupiscentiæ.

« Aut auro, aut margaritis. » Quæ terræ sunt partes : cujus est homo dominus institutus.

« Vel veste pretiosa. » Quæ præ nimia subtilitate nec frigus arceat, et de cujus pretio plurimi vestiri ejusdem naturæ homines potuissent.

« Sed quod decet mulieres, promittentes pietatem per opera bona. » Ista ergo non sunt promittentium, sed negantium castitatem.

« Mulier in silentio discat cum omni subjectione. » Discat quidem, sed cum omni humilitate et charitate.

« Docere autem mulieri non permitto. » Publice non permittit : nam filium aut fratrem debet docere privatim.

« Neque dominari in virum, sed esse in silentio. »

¹ Vide Baluzii notas in Agobardum, pag. 37 et seq. (Tom. CIV.)

Ne magister um sibi usurpando superbiat, sed taceat in Ecclesia.

« Adam enim primus formatus est, deinde Eva. Et Adam non est seductus; mulier autem seducta. » Reddit causam quare eas velit esse subjectas: scilicet, quia et posteriores in factura sunt, et priores in culpa.

« In prævaricatione fuit. Salvabitur autem per filiorum generationem. » In prævaricatione fuit mandati. Sed non ideo desperet mulier, quia per baptismum, quod est filiorum generatio, ipsa salvabitur: non Eva, sed credens mulier. Quia Eva ad exemplum adducta est creationis: non de ipsius salute proprie tractabatur. Cæterum, quomodo iustitia iusti super ipsum erit, et quomodo Noe, Job, et Daniel filios suos liberabunt: sic per filios Eva salvabitur.

« Si permanserint. » Sicut superius de plurali numero mulierum, ad singularem dicens, *Mulier in silentio discat*, ita et hic rediit ad pluralem.

« In fide et dilectione. » Christi, et dilectione proximorum.

« Et sanctificatione cum sobrietate. » Notandum, quod sola fides ad salutem ei, qui post baptismum supervixerit, non sufficiat, nisi sanctitatem mentis et corporis habeat: quæ sine sobrietate difficile custoditur.

CAPUT III.

« Fidelis sermo: Si quis episcopatum desiderat. » Primum laicum instituit, de quibus optimi quique in sacerdotium eliguntur: et sic dicit quales debeant ordinari.

« Bonum opus desiderat. » Ad boni operis desiderium eum provocat, non ad honorem.

« Oportet enim episcopum irreprehensibilem esse. » Aut Ecclesiæ princeps non erit: quam ideo Apostolus sine macula alibi desinit.

« Unius uxoris virum. » Viris nec hoc licet, quod velati incedant: multo magis illa, quæ etiam laico prohibentur.

« Sobrium. » Et mente, et corpore.

« Ornatum, prudentem, pudicum. » His omnibus spiritualibus ornamentis.

« Hospitalem. » Ad humanitatis opus cuncta plebs rectoris forma provocetur.

« Doctorem. » Tam verbo, quam exemplo. Si enim omnium vota scire voluerit, vel deberet, quomodo omnes valeant respondere: quanto magis sacerdos legem exquiret! quia angelus Dei omnipotentis est (*Malach. II, 7*).

« Non violentum. » Ut fiducialiter possit corrumpere ebriosos.

« Non percussorem. » Sive ne sit petulans ad cædendum: sive ne malo exemplo conscientias feriat infirmorum.

« Sed modestum. » Qui omnia faciat cum mensura.

« Non litigiosum, cupidum, sed suæ domui bene præpositum, filios habentem subditos cum omni

castitate. » Servum Dei non oportet litigare. Lites autem et jurgia maxime ex cupiditatibus oriuntur.

« Si quis autem domui suæ bene præesse nescit, quomodo Ecclesiæ Dei diligentiam habebit? » Ipse in sequentibus exposuit, si filios in castitate et humilitate nutrit: hinc ejus diligentia comprobatur: si enim filios suos erudire nescivit, quomodo tantos Dei filios gubernabit, quorum mores secundum numerum sunt diversi? vel qua fiducia, qui indiscipulatos habet filios, audebit exigere disciplinam?

« Non neophytum, ne in superbiam elatus, in iudicium incidat diaboli. » Ne nuper renatus cito possit per ignorantiam exaltari: et putet se non tam ministerium humilitatis, quam administrationem sæcularis potestatis adeptum, et condensationem superbiæ mereatur: sicut diabolus, qui per jactantiam iudicatus atque dejectus est.

« Oportet autem et illum testimonium habere bonum ab his, qui foris sunt. » Ut sine offensione Judæis, infidelibus, atque Græcis, præsit Ecclesiæ Dei. Omnes enim naturaliter noverunt culpam vitia, et laudare virtutes.

« Ut non in opprobrium incidat, et in laqueum diaboli. » *Ut non vituperetur ministerium nostrum (II Cor. VI, 3)*, et per illum diabolus multos in laqueum teneat, qui poterant fieri Christiani.

« Diaconos similiter. » Irreprehensibiles, ut episcopi eligantur. Quæritur cur de presbyteris nullam fecerit mentionem, sed eos episcoporum nomine comprehenderit; quia secundus, imo pene unus est gradus: sicut ad Philippenses episcopis ac diaconis scribit (*Philipp. I, 1*), cum una civitas plures episcopos habere non possit, et in Actibus apostolorum presbyteros Ecclesiæ, iturus Hierosolymas, congregans, ait: *Inter cætera videte gregem, in quo vos Spiritus sanctus episcopos ordinavit (Act. XX, 28)*.

« Pudicos. » Continentes scilicet.

« Non bilingues. » Susurro et bilinguis multos turbat, pacem habentes.

« Non multo vino deditos. » Concessit necessitati parum, qui voluptati amplius denegavit.

« Nec turpe lucrum sectantes. » Turpe lucrum est de cælestibus mysteriis, terrena sectari.

« Habentes mysterium fidei in conscientia pura. » Mysterium est, quod passio Christi redemptio est salutis humanæ: si ergo intelligit pure, non confunditur de humilitate Christi. Sive si propter hoc solum prædicat mysterium fidei, propter quod debet prædicari: non ultra debitum mysterium quæstum esse existimet pietatem.

« Et hi autem probentur primum, et sic ministrent, nullum crimen habentes. » Non solum episcopi, sed et isti ante ordinationem probari debent.

« Mulieres similiter pudicas. » Similiter eas, ut diaconos eligi jubet. Unde intelligitur, quod de his dicat, quas adhuc hodie in Oriente diaconissas appellat.

« Non detrahentes. » Quod illis vitium præcipue A dominatur.

« Sobrias, fideles in omnibus. » In nullo dubitantes.

« Diacones sint unus uxoris viri, qui filiis suis bene præsent, et suis domibus. » Non ut, si non habuerint, ducant; sed ne duas habeant. Si enim digniorem facit uxor, cur non magis et digami et trigami ordinantur?

« Qui enim bene ministraverint. » Ostendit non ministerium tantum, sed qualitatem ministerii præmium promereri.

« Gradum bonum sibi acquirunt. » Bonum hic pro gradu majori posuit: sunt enim minores.

« Et multam fiduciam in fide, quæ est in Christo B Jesu. » Apud Dominum petendi, et apud homines docendi, vel etiam arguendi.

« Hæc tibi scribo, filii Timothee, sperans me venire ad te cito. Si autem tardavero, ut scias quomodo oporteat te in domo Dei conversari, quæ est Ecclesia Dei vivi. » Ut auctoritatem habeas pro me omnia ordinandi, hujus epistolæ sententia confirmatus.

« Columna et firmamentum veritatis. » In qua nunc sola veritas stat firmata: quæ ante in lege erat posita vel natura, quæ sola sustinet ædificium.

« Et manifeste magnum est pietatis sacramentum. » Quod scire te cupio sacramentum incarnationis Christi, per quam generi humano pietas collata est.

« Quod manifestatum est in carne. » Quod nunc in carne ejus declaratum est.

« Et justificatum est in spiritu. » Demonstratum est.

« Apparuit angelis. » Quando dicebant: *Gloria in excelsis Deo* (Luc. II, 14): quando illi in eremo ministrabant (Matth. IV, 11).

« Prædicatum est gentibus. » In gentibus omne genus hominum comprehendit.

« Creditum est in mundo, assumptum est in gloria. » Videntibus apostolis, ascendit in cælum (Act. I, 9).

CAPUT IV.

« Spiritus autem manifeste dicit, quia in novissimis temporibus discedent quidam a fide. » Prophetalem inducit affectum, quod antiqui dicebant: *Hæc dicit Spiritus sanctus*. (Isa. LXIII, 10-14).

« Attendentes spiritibus erroris et doctrinis dæmoniorum. » Omnis hæretica doctrina dæmonum arte composita est.

« In hypocrisi, loquentium mendacium, et cauteriatam habentium suam conscientiam. » In hypocrisi loquuntur, qui cum non contineant, tam casti volunt videri, ut etiam nuptias damnent; tam abstinentes, ut creaturas Dei, parce utentes, judicent, cum ipsi comessionibus vacent. Hic vero ita castitatem et abstinentiam prædicat, ut nec naturam, nec creaturas damnet. Ad illud fortiores hortatur: istud concedit infirmis. Illi autem hoc

amore castitatis et abstinentiæ, sed ad obumbrandum ejus justitiam faciebant: sanctiores videri volentes, quam ille qui more castitatis etiam nuptias concedebat: scilicet ne fornicationis crimen incurrerent. Omnis enim qui nuptias damnat, non amator, sed inimicus est castitatis: dum et continentibus laudem tollit, et incontinentibus, sublato nuptiarum remedio, fornicationis facit inire discrimen.

« Prohibentium nubere, abstinere a cibis, quos Deus creavit ad percipiendum cum gratiarum actione fidelibus et his qui cognoverunt veritatem. Quia omnis creatura Dei bona est, et nihil rejiciendum, quod cum gratiarum actione percipitur. Sanctificatur enim per verbum Dei et orationem. » Si ad proprietatem sermonis attendas, monstruosa nescio quæ prædicatio prædicatur: quæ tam nubere, quam abstinere prohibeat dicentium hæc omnia quæ sequuntur.

« Hæc præponens fratribus, bonus eris minister Christi Jesu. » Libram in omnibus tenens, et omnia rationabiliter et moderate dispensans.

« Enutritus verbis fidei et bonæ doctrinæ, quam assecutus es. » Quia sacris legis Litteris ab infantia eruditus fuerat. Verba propriæ fidei, sunt traditio Symboli; bona vero doctrina, qua vita instituitur Christiana.

« Ineptas autem et aniles fabulas devita. » Fidei vel religioni non aptas.

C « Exerce autem teipsum ad pietatem. » Pietas est, etiam cum tua tribulatione, aliis subvenire, sicut Sareptana vidua fecit (III Reg. XVI, 10 seqq.).

« Nam corporalis exercitatio ad modicum utilis est. » Sanctarum balnearum, venationum et hujusmodi, quæ ad breve tempus in carnali proficiunt sanitate.

« Pietas autem ad omnia utilis est: promissionem habens vitæ, quæ nunc est, et futuræ. » Et ad præsens tempus, et in futurum: nam et ipsa vidua, et in præsentem casta est, et merces ejus manet in ea (Ibid. 13 seqq.).

« Fidelis sermo, et omni acceptione dignus. » Verus sermo apud omnium conscientiam, et cui nemo resistit.

« In hoc enim laboramus et maledicimur, quia D speramus in Deum vivum. » Cum certum sit, apud homines nihil nos dignum odio perpetrasse: quid aliud sequitur, quam quod propter vitam dissimilem blasphemamur?

« Qui est Salvator omnium hominum, maxime fidelium. » Omnium, in præsentem: fidelium, in futuro. Sive, quia omnes de periculis liberat, et maxime fideles.

« Præcipe hæc, et doce. » Præcipe, ut fiant: doce quomodo fiant, vel quali præmio remuneranda sint.

« Nemo adolescentiam tuam contempnat. » Sic age, ut admirationi sis, priusquam contemptui habearis. Hoc enim illi præcipit, quod in illius potestate constabat.

« Sed exemplum esto fidelium. » Parvum est infidelium esse formam : apud quos qui graviora crimina non habet, magnus habetur. Hoc multum est, ut talem se exhibeat, per quem etiam sancti proficiant.

« In verbo, in conversatione. » Nihil aliud magis loquaris, quam Domini verbum. Notandum quia fidelibus etiam verbi præbere cupit exemplum.

« In charitate. » Ut exemplum illis dilectionis ostendat.

« In fide. » Catholica, vel perfecta.

« In castitate. » Mentis et corporis : cujus insignia etiam gravitate habitus præferuntur.

« Dum venio, attende lectioni, exhortationi et doctrinæ. » Fac, lege, exhortare ut fiant : docere, quomodo intelligantur obscura : ut possint fieri quæ leguntur.

« Noli negligere gratiam, quæ est in te. » Negligit gratiam, qui acceptum talentum non exercet.

« Quæ data est tibi per prophetiam, cum impositione manuum presbyterii. » Prophetiæ gratiam habebat, cum ordinatione episcopatus.

« Hæc meditare. » Omnis enim profectus ex meditatione descendit.

« In his esto. » Non enim omnis, qui in his est, meditatur.

« Ut profectus tuus manifestus sit omnibus. » Tunc manifestus erit, si in meditatione sis semper : et cum manifestus fueris, poterunt exemplo tuo ad meliora proficere.

« Attende enim tibi, et doctrinæ insta in illis. Hoc enim faciens, et teipsum salvum facies, et eos qui te audiunt. » Primo tibi, deinde doctrinæ : ut ubique et actu salves illos, et doctrina pariter et exemplo.

CAPUT V.

« Senioresem ne increpaveris, sed obsecra ut patrem. » Ne indigne ferens se a juniore correptum, exasperetur, et non proficiat ; sed obsecra, ut suo quasi pater exemplo instituat juniores.

« Juvenes ut fratres. » Quia hac via liberius commonentur, similiter et sorores.

« Anus ut matres. » Cum omni reverentia.

« Juvenculas ut sorores, in omni castitate. » Et mentis, et corporis.

« Viduas honora. » Necessaria præbendo, vel solatio fovendo.

« Quæ vere viduæ sunt. » Illas veras vi duas esse definiit, quæ universis curis exutæ sunt, et ab omnibus desolatæ.

« Si quæ autem vidua filios aut nepotes habet : discat primum domum suam regere, et mutuam vicem reddere parentibus. Hoc enim acceptum est coram Deo. » Tandiu regit domum, quandiu docet filios parvulos, aut nepotes, ut quod a parentibus pietatis accepit, filiis reddat : ita tamen, ut non hac excusatione avaritiæ studeat, sed sufficientem tantum sibi reservet, et ne liberis ejus ipsa occasio nem det sæculo serviendi.

« Quæ autem vere vidua est, et desolata, sporet in Deum, et instet obsecrationibus et orationibus nocte ac die. » Qualis erat Anna filia Phanuel (*I Reg. 1, 2*), tales præcipit honorari

« Nam quæ in deliciis est vivens, mortua est. » Quidquid modum naturæ excedit, deliciis deputatur. Hic maxime nostri temporis viduas tangit, quæ cum hominem suæ naturæ qualicumque panno non vestiant, parietes pretiosis marmorum crustis exornanti.

« Et hoc præcipe, ut irreprehensibiles sint. » Notandum irreprehensibiles eas tam posse, quam esse debere.

« Si quis autem suorum, et maxime domesticorum, curam non habet, fidem negavit, et est infideli deterior. » Si quis viduas abjicit, aut pupillos, vel maxime parentes et pauperes, deterior est infideli : quia et illi habent naturaliter circa proximos pietatem. Sive, si qua vidua filios orphanos negligat, hujus sententiæ crimen incurrit. Simul notandum, quosdam fideles nomine, qui infidelibus conversatione pejores sunt.

« Vidua eligatur non minus sexaginta annorum, quæ fuerit unius viri uxor. » Tales voluit eligi diaconissas, quæ omnibus essent exemplum vivendi.

« In operibus bonis. » Si ex tempore viduitatis suæ ista omnia custodivit.

« Testimonium habens. » Sicut Tabitha (*Act. 11, 36 seqq.*).

« Si filios educavit. » Subauditur, Deo.

« Si hospitio recepit, si sanctorum pedes lavit. » Si non solum humilitatis habet insignia : cui non sufficit hospitio suscipere, sed etiam manu propria lavare hospitem pedes.

« Si tribulationem patientibus subministravit. » Hoc est, in carcere positus, vel ægrotis.

« Si omne opus bonum subsecuta est. » Breviter universa conclusit.

« Adolescentiores autem viduas devita. » Devita aliis ministerio diaconatus præponere, ne malum pro bono detur exemplum.

« Cum enim luxuriatæ fuerint, in Christo nubere volunt. » Cum sub eo tempore religionis abundantiam habuerint, quæ sæpe solet generare luxuriam.

« Habentes damnationem, quia primam fidem irritam fecerunt. » Quæ se viduas promiserant permansuras. Hæc regula non solum in viduis, sed in virginibus continentibus, quæ primam fidem irritam fecerunt, intelligenda est.

« Simul autem et otiosæ discunt circumire domos. » Divino minime timore detentæ, nec mariti potestati subjectæ, nullaque cura domesticæ occupationis astrictæ.

« Non solum otiosæ, sed et verbosæ, et curiosæ, loquentes, quæ non oportet. » Dum voluntatis suæ cupiunt præbere exemplum.

« Volo autem juniores nubere, filios procreare. » Volo : quia necesse est ut tales ante hoc faciant.

quam illud promittant : inde si transgressæ fuerint, a damnationem acquirunt.

« Matres familias esse. » Matres familias dici possunt, etiam quæ duos habent vel tres servos : hoc dicit, ne ex hoc nomine avaritia defendatur.

« Nullam occasionem dare adversario, maledicti gratia. » Si incontinentes sunt : vel ne per illas religio blasphemetur.

« Jam'enim quædam conversæ sunt retro post Sathanam. » Reddit causas quare eas nubere velle prædixerit, ne eum putarem optare : quia quædam promissum propositum Deo non reddentes, fuerant fornicatæ.

« Si quis fidelis habet viduas, subministret illis, ut non gravetur Ecclesia. » In domo propria, ut parentibus.

« Ut his quæ vere viduæ sunt, sufficiat. » Quæ sunt omnium auxilio desolatæ.

« Qui bene præsent presbyteri. » Qui implent officium suum.

« Duplici honore digni habeantur. » Et officii, et doctrinæ.

« Maxime qui laborant in verbo et doctrina. » Non dixit omnium, qui habent verbum, sed qui laborant in verbo. Cæterum omnes habentes præcipit ordinare.

« Dicit enim Scriptura : Non infrenabis eos bovi trituranti ; » et, « Dignus est operarius mercede sua. » Vult illi præstare carnalia, a quibus alii spiritualia consequuntur ; quia occupati in doctrina, necessaria sibi providere non possunt.

« Adversus presbyterum accusationem noli recipere, nisi sub duobus aut tribus testibus. » Injustum est etiam adversus laicum accusationem recipere, cum hoc nec sæculares faciant : quanto magis adversus Domini sacerdotem !

« Peccantes coram omnibus argue. » Si de illis fuerit comprobatum.

« Ut cæteri timorem habeant. » Videntes te nemini pepercisse.

« Testor coram Deo, et Christo Jesu, et electis angelis ejus, ut hæc custodias sine præjudicio. » Obtestatur illum divina et cælesti testificatione, ut nulla illi res præjudicet ad ista servanda, nec electi angeli, qui sacris assistunt altaribus.

« Nihil faciens in alteram partem declinando. » Neque in dexteram, neque in sinistram.

« Manus cito nemini imposueris. » Nisi talem inveneris, qualem dixi.

« Neque communicaveris peccatis alienis. » Communicare eum dicit peccatis, qui non probatus fuerit ordinatus.

« Teipsum castum custodi. » Non alios custodire præcipit, ut possit audenter arguere delinquentes.

« Noli adhuc aquam bibere, sed modico vino utere, propter stomachum tuum, et frequentes tuas infirmitates. » Ne putaret etiam abstinentiæ se formam infirmis dare debere : maxime cum audierit

a magistro dicente, omnibus bonum esse non bibere vinum. Dat ergo ei consilium, ut plus doctrinæ causam, quam abstinentiæ curet : et simul ostendit quas infirmitates creaturarum medicina possit sanare.

« Quorundam hominum peccata manifesta sunt, præcedentia ad iudicium. » Detecti excommunicantur : sive plagis præsentibus damnantur.

« Quorundam autem et subsequuntur. » In futuro iudicio : sive hic diu latere non possunt. Non ergo debent facile ordinari.

« Similiter et facta bona manifesta sunt, et quæ aliter se habent, abscondi non possunt. » *Nam enim potest abscondi civitas supra montem posita (Matth. v, 14) : sed etiam quæ ad tempus latent, non possunt diutius occultari.*

CAPUT VI.

« Quicumque sunt sub iugo servi, dominos suos omni honore dignos arbitrentur. » Non solum bonos, sed etiam infideles.

« Ne nomen Domini et doctrina blasphemetur. » Ne videantur per religionem in deterius profecisse.

« Qui autem fideles habent dominos, non contemnant, quia fratres sunt. » Ne sibi æqualem contemnant.

« Sed magis serviant : quia fideles sunt et dilecti, quia beneficii participes sunt. » Si serviebant infidelibus timore odioso : quanto magis debent servire fidelibus, quorum charitatis participes esse merentur !

« Hæc doce, et exhortare. » Doce, ita debere fieri : exhortare, præmium ostendere Deum.

« Si quis aliter docet, et non acquiescit sanis sermonibus Domini nostri Jesu Christi : et ei, quæ secundum pietatem est, doctrinæ. » Novi Testamenti : veteris enim severa doctrina est.

« Superbus est, nihil sciens. » Super alios se extollens, cum sit desursum veniens, quam prædicat sapientiam.

« Sed languens circa quæstiones. » Nec enim recusando penitus fidem, moritur, nec adversitatis scientia convalescit, sed diversis occasionibus languet.

« Et pugnas verborum. » Relicto sensu veritatis, ambiguitates verborum observant : sicut Manichæi ex verbo, diversitatem Testamentorum.

« Ex quibus oriuntur invidiæ, contentiones, blasphemias. » Quæ generant lites ac blasphemias, in Deum pugnando sermonibus.

« Suspiciones malæ. » Sive hæresim de altero suspicantur, sive audientes putant efficere veritatem.

« Conflictationes hominum mente corruptorum : et quia veritate privati sunt. » Ab integritate Evangelii vel naturæ.

« Existimantium quæstum esse pietatem. » Qui

putant quæstus sui causa, novum venisse Testamentum.

« Est autem quæstus magnus, pietas cum sufficientia. » Multum inquit, qui habet pietatem: cum sufficientia, non luxuriæ, sed naturæ est. Sive sicut pietas est cultura Dei (*Eccli. 1, 32*), ita impietas est contemptus.

« Nihil enim intulimus in hunc mundum: hæud dubium, quia nec auferre quid possumus. » Nudi nati sumus, nudi etiam morituri. Quidquid hic invenitur, hic relinquetur: non est nostrum, quod non semper nostrum est. Tanquam peregrini ergo sufficienti usu contenti simus; illas divitias acquiramus, quas nobiscum ad cœlestem patriam ferre possimus.

« Habentes autem alimenta, et quibus tegamur, his contenti simus. » Superius dixerat sufficientiam: quidquid his amplius est, divitiis deputatur.

« Nam qui volunt divites fieri. » Voluntatem divitiarum definit: quæ voluntas, et habentibus est, et quærentibus.

« Incidunt in tentationem et in laqueum diaboli. » Occasio tentationis est, et laqueus diaboli, velle habere divitias.

« Et desideria multa, et inutilia, et nociva. » Nunquam ergo divitiarum desideria satiantur.

« Quæ mergunt homines in interitum et perditionem. » Dum ambitione bonorum tumentes, ad cœlos elevati, usque ad inferos demerguntur: sive desiderantes alienas opes, ut Achab (*III Reg. xxi, 43*), usque ad homicidii perveniunt factiones.

« Radix enim omnium malorum est cupiditas. » Quia et fons est, et omnium criminum augmentum. Radix excisos semper densius reparat ramos: evelterda est ergo radix, ne rami superflue excidantur.

« Quam quidam appetentes erraverunt a fide. » Hoc est, recesserunt a fide promissorum Dei, dum præsentibus oblectantur.

« Et inseruerunt se doloribus multis. » Quanto amplius habuerint, tanto plures sollicitudinum sustinent cruciatus: unde et Dominus divitiarum ærumnas circa reliqua concupiscentiæ verba asseruit suffocare (*Marc. iv, 19*).

« Tu autem, o homo Dei. » Non divitiarum homo, sed Dei; nec mammonæ servus, sed Christi, cujus sunt omnia quæ videntur.

« Hæc fuge. » Quasi causas perfidiæ, vel dolorum.

« Sectare verò justitiam, pietatem, fidem. » In his te cupio divitiis esse locupletem.

« Charitatem. » Dei et proximi.

« Patientiam, mansuetudinem. » Patientiam sustinendi, mansuetudinem non nocendi.

« Certa bonum certamen fidei. » Bonum certamen est, non pro rebus sæculi, sed usque ad mortem pro fidei veritate certare, sicut scriptum est: *In justitia agonizare pro anima tua, et usque ad*

mortem certa pro justitia (*Eccli. vi, 55*). Sive ut illi student in divitiis omnia vincere, ita et tu in fide.

« Apprehende. » Quomodo ego comprehendi.

« Vitam æternam, in quam vocatus es. » Ut illi gerere cupiunt temporalem.

« Et confessus es bonam confessionem. » In baptismo abrenuntiando sæculo et pompis ejus.

« Coram multis testibus. » Sacerdotibus, vel ministris, virtutibusque cœlestibus.

« Præcipio tibi coram Deo. » Præcipit auctoritate magistri.

« Qui vivificat omnia. » Omnia quæ vivunt, etiamsi arefiant, per ejus potentiam reviviscunt.

« Et Christo Jesu, qui testimonium reddidit sub Pontio Pilato, bonam confessionem. » Dicens ad B Pilatum: *Ego ad hoc veni in hunc mundum, ut testimonium perhibeam veritati* (*Joan. xviii, 37*), scilicet pro ea etiam moriendo.

« Ut serves mandatum. » Sicut ille usque ad mortem.

« Sine macula irreprehensibili. » Maculat quodammodo, et reprehendi facit mandata, qui peccat.

« Usque in adventum Domini nostri Jesu Christi. » *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit* (*Matth. x, 22*).

« Quem suis temporibus ostendet beatus, et solus potens, Rex regum, et Dominus dominantium. » Quando voluerit, qui hoc solum potest Deus.

« Qui solus habet immortalitatem. » Ille solus proprie habet, qui angelis, et qui hominibus dedit habere. Nos autem nec soli nec a nobis habemus ut ille. Hoc contra Manichæos, qui mali naturam putant immortalem atque perpetuam.

« Et lucem habitat inaccessibleem. » Omni creaturæ. *Nemo enim novit Patrem nisi Filius: neque Filium nisi Pater* (*Matth. xi, 27*), et Spiritus sanctus; utrumque etiam scrutatur profunda Dei (*I Cor. ii, 10*).

« Quem nullus hominum vidit, sed nec videre potest; cui est honor et imperium sempiternum. Amen. » Nemo novit, sed unusquisque pro merito intelligit. Nam solem tanto amplius vident singuli, quanto purior fuerit acies oculorum.

« Divitibus hujus sæculi præcipe. » Sunt et alterius sæculi divites, qui emunt sibi aurum ignitum a Deo (*Apoc. iii, 18*), et qui habent aurum in cœlo (*Luc. xviii, 22*), necnon qui proferunt nova et vetera (*Matth. xiii, 52*).

« Non sublime sapere. » In primis principalem eorum tetigit morbum. Difficile divitem invenies non superbum, qui pauperes vel parentes agnoscat, et qui non graviter serat minime sibi ab inferiore honorem deferri.

« Neque sperare. » Non sperando vilescunt, et cum sperantur, erogantur.

« Incerto divitiarum. » De quibus incertum est utrum illæ tibi, an tu illis celerius subtraharis; multis enim cum vita sublatae sunt. Alii propriis eas

auferri oculis viderunt; nonnulli etiam inviti ex-
traneis reliquerunt.

« Sed in Deo vivo. » Cujus sunt omnia.

« Qui præstat nobis omnia abunde. » Qui ideo abunde præstat, ut vivamus, etiam aliis largientes: non ut grandi labore destruentes, majora horrea faciamus.

« Ad fruendum. » Non ad occultandum vel negotiandum.

« Bene agere: divites fieri in operibus bonis. » Non in auro et argento.

« Facile tribuere, communicare. » Qui facile tribuit, cito dives esse cessabit. Tribuere, donare est; communicare vero, multum dare.

« Thesaurizare sibi fundamentum bonum in futurum. » *Vade; vende omnia, quæ habes, et da pauperibus, et habebis thesaurum in celo: et veni,*

A sequere me (Matth. xix, 21), quod perfectionis est fundamentum.

« Ut apprehendant veram vitam. » Hæc enim non est vera vita, quæ in suo non permanet statu: Vanitas enim sub sole, dicit Ecclesiastes (cap. 1, vers. 2).

« O Timothee, depositum custodi. » Commendatum a nobis, servandum tibi, fidei depositum custodi.

« Devitans profanas vocum novitates. » Quod a me non audisti, nec ab angelo si dicatur, libenter admittas.

« Et oppositiones falsi nominis scientiæ, quam quidam promittentes, circa fidem exciderunt. » Artes dialecticæ, per quas sibi infinitam rerum scientiam hæretici promittunt, ideo a fidei veritate cadunt.

« Gratia tecum. Amen. » Permanent in æternum.

IN. SECUNDAM EPISTOLAM AD TIMOTHEUM.

CAPUT PRIMUM.

« Paulus apostolus Jesu Christi per voluntatem Dei. » Non meis meritis: sive a Christo missus, non sine Dei voluntate.

« Secundum promissionem vitæ, quæ est in Christo Jesu. » Condignum exhibens promissione servitium.

« Timotheo charissimo filio. » Charissimo, id est, cæteris chariori.

« Gratia et misericordia, et pax a Deo Patre, et Christo Jesu Domino nostro. » Talis est salutatio Pauli, ut in ea omnia Patris et Christi beneficia memorentur.

« Gratias ago Deo meo. » Deo qui nos talem in alterutrum docuit charitatem.

« Cui servo a progenitoribus meis in conscientia pura. » Omnis origo mea coluit unum Christum: non malevolentia, sed legis æmulatione vastabam.

« Quod sine intermissione habeam tui memoriam in orationibus meis, nocte ac die desiderans te videre. » Et charitatem ostendit, et jugiter orandi præbet exemplum.

« Memor lacrymarum tuarum, ut gaudio implear. » Quas pro me abunde profudisti, ut et me ad tristitiam provocares: quas tua adoptio præsentia revelari.

« Recordationem accipiens ejus fidei, quæ est in te non ficta, quæ et habitavit primum in avia tua Loida. » Quæ vere te esse in operibus comprobat, sicut Jacobus definiit (Jac. 11, 20); et quæ ad te ex vitæ successionis institutione, quasi hæreditario jure descendit.

« Et matre tua Eunice. » Quia prior credidit.

« Certus sum autem quod et in te. Propter quam

causam admoneo te. » Quia comprobavi fidem tuam, commoneri indiges, non doceri.

« Ut resuscites gratiam Dei. » Quasi tribulationibus dormitantem.

« Quæ est in te per impositionem manuum mearum. » Ad episcopatum scilicet.

« Non enim dedit nobis Deus spiritum timoris, sed virtutis. » Contemnendi pœnas. Illi merito humana supplicia videntur formidare qui peccant: ut alibi dicit: *Si autem malefeceris, time (Rom. xiii, 4).*

« Et dilectionis, et sobrietatis. » Sive pro eo Domino, sive pro alterutro. Libenter etiam moriamur, ut omnia sobria mente faciamus.

« Noli itaque erubescere testimonium Domini nostri: neque me vinctum ejus. » Quia nihil confusione dignum Christus exercuit: sed nec ego, quem nosti, ob aliquod crimen, sed propter Deum hæc omnia quæ patior, sustineo.

« Sed collabora Evangelio. » Tua conversatione sive doctrina.

« Secundum virtutem Dei. » Quæ sua causa adjuvat laborantes.

« Qui nos liberavit, et vocavit vocatione sua sancta. » Scilicet a peccatis.

« Non secundum opera nostra, sed secundum propositum suum, et gratiam, quæ data est nobis in Christo Jesu. » Quo proposuit nos gratis salutare per Christum.

« Ante tempora sæcularia. » Quantum ad præscientiam Dei, ante sæcula jam donavit. Nam homines solent filiis parare prædia, priusquam nascantur.

« Manifestata est autem nunc. » Quæ ante latebat.

« Per illuminationem Salvatoris nostri Jesu Christi. » Verbis scilicet et exemplis.

« Qui destruxit quidem mortem : illuminavit autem vitam et incorruptionem. » Doctrina sua et conversatione destruxit peccata, quæ mortem hominis generabant : et ostendit quomodo vita et incorruptio quærat. »

« Per Evangelium. » Volentes docuit, non coegit invitos.

« In quo positus sum ego prædicator, et apostolus, et magister gentium. » Ad comparationem aliorum possunt dici magistri. Ad comparationem nemo magister verus.

« Ob quam causam etiam hæc patior. » Non ob aliquod crimen, sicuti nos pati Petrus hortatur dicens : *Nemo vestrum patiat. quasi homicida : sic autem ut Christianus, non erubescat* (1 Petr. iv, 15, 16).

« Sed non confundor. » Hic non erubescit in cæcis, cum nos in solis opprobriis confundamur.

« Scio enim cui credidi, et certus sum, quia potens est. » Scio enim eum fidelem et potentem.

« Depositum meum servare in illum diem. » Apud me ipse, quod deposuit, conservabit : sive quod ego apud illum commendo, restituet in futuro.

« Formam habe sanorum verborum, quæ a me audisti in fidei, et in dilectione in Christo Jesu. » Secundum meam formam vide et doce, quam a me breviter accepisti, quomodo integre credere et alterum diligere debeamus.

« Bonum depositum custodi, per Spiritum sanctum, qui habitat in nobis. » Quod apud te per Spiritum sanctum commendavi, adjutorio ejus depositum custodi.

« Scis enim hoc, quod aversi sunt a me omnes qui in Asia sunt : ex quibus est Phygelus et Hermogenes. » Idcirco te commoneo, quia quos non putabam, me dereliquerunt.

« Det misericordiam Dominus Onesiphori domui : quia sæpe me refrigeravit, et catenam meam non erubuit. » Vituperat desertores, et laudat permanentes : ut deterreat ab imitatione mala, et ad exemplum provocet bonum.

« Sed cum Romam venisset, sollicitè me quæsit, et invenit. Det illi Dominus invenire misericordiam a Domino in illa die. Et quanta Ephesi ministravit mihi, tu melius nosti. » Idcirco invenit, quia sollicitè quæsit : unde et ostenditur, quia idcirco non omnes quærentes inveniunt, quia negligenter inquirunt.

CAPUT II.

« Tu ergo, fili mi, confortare in gratia, quæ est in Christo Jesu : et quæ audisti a me per multos testes. » Sive præsentibus multis, tibi dedi mandata, qualiter docere debeas : sive quæ dixi, multis prophetarum exemplis et testimoniis confirmavi.

« Hæc commenda fidelibus hominibus. » Qui fi-

deliter possunt gratiam Dei dispensare : hoc est, solius Dei causa prædicare.

« Qui idonei erunt et alios docere. » Non solum ipsi facere, sed et alios erudire.

« Labora sicut bonus miles Christi Jesu. » Idec milites dicimur, quia hostes habemus, contra quos laboriose debemus dimicare.

« Nemo militans Deo, implicat se negotiis sæcularibus, ut placeat ei cui se probavit. » Comparatione militantium utitur, ut ostendat multo magis nos a negotiis sæcularibus liberos esse debere, ut Christo placeamus : cum etiam sæculi milites a reliquis actibus vacent, ut possint imperatori suo placere perfecte.

« Nam et qui certat in agone, non coronabitur nisi legitime certaverit. » Alia comparatione id ipsum dicit. Multi enim certant : sed ille solus, qui tota virtute vicerit, coronatur.

« Laborantem agricolam oportet primum de fructibus accipere. » Ne diceret, Unde ergo victurus sum, si me totum occupavero in doctrina ? ostendit eum primitias fructuum a populo debere accipere, præter mercedem, quam a Domino accipiet in futuro.

« Intellige quæ dico. Dabit enim tibi Dominus in omnibus intellectum. » Eorum quæ propter quærentes occasionem, comparationis velamine fuerat obumbrata.

« Memor esto Deminum Jesum Christum resurrexisse a mortuis, ex semine David. » Hoc contra illos qui carnis resurrectionem negant, consequenter etiam Christi negabant : sed et adversus illos, qui negant Christum in carne venisse : quos Joannes Antichristos appellat (1 Joan. ii, 22).

« Secundum Evangelium meum. » Secundum quod me prædicare non nescitis.

« In quo laboro usque ad vincula quasi male operans. » Non tamen male.

« Sed verbum Dei non est alligatum. » Quia et præsentem fiducialiter doceo, et litteris absentes confirmare non cesso.

« Ideo omnia sustineo propter electos. » Ideo tribuni auxilium petivi, ac postea Cæsarem appellavi (Act. xxiii, 18 ; xxv, 10), ut per me confirmetur, cum has passiones potuerim moriendo finire.

« Ut et ipsi salutem consequantur, quæ est in Christo Jesu cum gloria cælesti. » Quæ salus in Christo est, non nuda, sed gloria vestita : nec terrena gloria, sed cælesti.

« Fidelis sermo ; nam si commortui sumus, et convivemus. » Veritatis ratione subnixus. Si enim a vitis et voluptatibus sumus commortui Christo, vivemus cum illo. Alioquin quomodo sperare poterimus hoc ?

« Si sustinemus, et conregnabimus. » Si sustinuerimus cum necesse fuerit, quod ille sustinuit, tunc demum regnare poterimus simul.

« Si negaverimus, et ille negabit nos ; si non credimus, ille fidelis permanet ; negare seipsum

non potest. » Sive credamus, sive non credamus, A
non aliud potest exhibere singulis, quam promisit.
Quia veritas contra se non faciet, ne se negare videatur.

« Hæc commune testificans coram Deo. » Sub
testificatione Dei constringe.

« Noli contendere verbis; ad nihil enim utile est,
nisi ad subversionem audientium. » Sine testimonio
Scripturarum hujusmodi etiam contentio non
ædificat, sed destruit audientes; putant enim omnia
acumine et subtilitate subsistere. Sive: Noli verbis
vincere, sed factis.

« Sollicite autem cura te ipsum probabilem
exhibere Deo. » Ante omnia hoc labora, ut talem te
apud Deum exhibeas, quo merito possit tibi populus
obaudire.

« Operarium inconfusibilem. » Ita vive, ne dicta
factis deficientibus erubescant.

« Recte tractantem verbum veritatis. » Ille recte
tractat, qui exemplis sua dicta confirmat. Ornamentum enim vitæ,
doctrina: firmamentum verbi,
opus.

« Profana autem et vaniloquia devita. Multum
enim proficiunt ad impietatem. » Irreligiosas hæreticorum
fabulas, qui negant resurrectionem, per
quas, utique iudicis timore sublato, ad omnem
impietatem et ad cuncta crimina pervenitur.

« Sermo eorum ut cancer serpit. » Cancer dicitur
vulvus, quod in mamillis nascitur feminarum,
cui nisi cito subventum fuerit, cum virus ad cor
serpendo pervenerit, nullum remedium est. Ita et
hæreticorum sunt vitanda colloquia, ne per aures
irremediabiliter vulnerent mentes.

« Ex quibus est Hymenæus et Philetus, qui a veritate
exceiderunt. » Nomina signat, ut noverit, quos
debeat præcavere.

« Dicentes resurrectionem jam factam, et subverterunt
quorundam fidem. » In filiis, sive ossa vivificata in
Ezechiele Israelis, interpretabantur de captivitate collecta,
quasi resurrexisse (*Ezech. xxxvii, 1 seqq.*).

« Sed firmum fundamentum Dei stat, habens
signaculum hoc. » In quorum corde fides Christi
erat fundata, non sunt seducti, vel moti: et hoc
quia Dei essent habentes iudicium, sicut Moysi
tempore fuit, in quo Dathan et Abiron subversi
sunt: non simul cum impiis perierunt, Deo illos
esse optimos cognoscente, ut in Numeri scriptum
est libro (*Num. xvi, 31-33*).

« Cognovit Dominus qui sunt ejus: et discedet
ab iniquitate omnis qui invocatur nomen Domini. »
Ut Sion simul pereat cum iniquis.

« In magna autem domo. » Magnam domum, non
Ecclesiam dicit, ut quidam putant, quæ non habet
maculam neque rugam, sed mundum. Unde ait Jeremias
(imo *Baruch, iii, 24*): *O Israel, quam magna est
domus Domini!* et cætera. In quæ sunt zizania
mista cum tritico (*Matth. xiii, 29*): nam re-

urrectionem negantes, in Ecclesia esse non possunt.

« Non solum sunt vasa aurea et argentea. » Pretiosa
et fortia.

« Sed et lignea et fictilia. » Infirma.

« Et quædam quidem in honorem, quædam autem
in contumeliam. Si quis ergo se emendaverit ab istis,
erit vas in honorem sanctificatum, et utile Domino
ad omne opus bonum paratum. » Si quis se a
doctoribus hæreticis mundaverit, et crediderit
in resurrectionem futuram, iudicium Dei per omne
opus bonum implere studet.

« Juvenilia autem desideria fuge. » Quia hi ex
senioribus esse non possunt, si hæc agant quæ
gravitati non conveniunt Christianæ, et a juvenibus
vincuntur, si habeant levitatem.

« Sectare vero justitiam, fidem, spem, charitatem. »
Hic fidem integritatem dicit.

« Et pacem. » Illam pacem, quæ religioni debetur.

« Cum his qui invocant Dominum de corde puro. »
Beati mundo corde (Matth. v, 8); de quibus dicitur:
Quid me vocatis Deum, et non facitis quæ dico (Luc. vi, 46)?

« Stultas autem et sine disciplina quæstiones devita,
sciens, quia generant lites. » Stultæ omnes et sine
disciplina legis sunt quæstiones.

« Servum autem Domini non oportet litigare. »
Servus est Christi, qui non clamavit, neque contendit,
neque auditiv quisquam vocem ejus, secundum
quod Doeg [Isaias] propheta prædixit (*cap. xlii, vers. 2*).

« Sed mansuetum esse ad omnes. » Non solum ad
amicos.

« Docibilem, patientem, cum modestia corripientem
eos qui resistunt veritati. » Omnes semper docere
patienter, non in furore, sed cum modestia.

« Ne quando det illis Deus poenitentiam ad cognoscendam
veritatem, et respiscant a diaboli laqueis, a quo captivi
tenentur ad ipsius voluntatem. » Non de Dei bonitate
dubitat, sed de accipientium pravitate. Det illis Deus
perpetuam, mitem, blandamque correptionem, ut
accepta ratione respiscant. Simul et contra Novatianos
poenitentia negatores, qui hæreticos conversos veniam
non posse consequi perhibent.

CAPUT III.

« Hoc autem scito, quia in novissimis diebus instabunt
tempora periculosa. » Non sit tibi mirum, quod
quotidie pejora veniunt.

« Et erunt homines seipsos amantes. » Non Dei
gloriam, sed sua quærentes.

« Cupidi, elati. » Avari et in avaritia jactabundi.

« Superbi, blasphemii. » Cum noliut discere,
doctrinam usurpant.

« Parentibus non obediens, ingrati, scelesti,

sine affectione. » Veteribus scilicet doctoribus, A qui eos per Evangelium genuerunt (*I Cor. iv, 16*).

« Sine pace, criminales. » Pacis sanctorum.

« Incontinentes, immites, sine benignitate. » In omnibus vitiis.

« Prætervi, tumidi, et voluptatum anatores magis quam Dei. » Sollicitudo iudicium est abundantioris amoris : qui enim sæculi voluptates, quam Domini præcepta libentius audit, aut loquitur, talis est.

« Habentes speciem quidem pietatis. » In habitu, vel doctrina.

« Virtutem autem ejus abnegantes. » Ipsam rem operibus abnegantes.

« Et hos devita. » Ne corrumpant mores bonos colloquia prava (*I Cor. xv, 33*).

« Ex his enim sunt qui penetrant domos, et captivas ducunt mulierculas oneratas peccatis. » Illas capiunt, quæ sunt oneratæ peccatis : impunitatem illis ac ventam promittentes : sive infirmas mentes, quæ feminis comparantur.

« Quæ ducuntur variis desideriis. » Nova semper discere cupientes.

« Semper discentes, et nunquam ad scientiam veritatis pervenientes. » Quia nihil definitum tenent, quisque traditiones vult tenere diversas, non probatas. Ab uno enim dicta, ab alio destruntur.

« Quemadmodum autem Jamnes et Jambres resisterunt Moysi, ita et hi resistunt veritati. » Sicut illi per magicæ artis præstigiis, ita et isti per argumentorum fallaciam. Simulque ostendit C Moysen veritatis fuisse doctorem, adversus obtrectatores Veteris Testamenti.

« Homines corrupti mente : reprobi circa fidem. » Tam moribus corrupti, quam circa fidem reprobi.

« Sed ultra non proficiunt. » De omnibus hæreticis dicit : sed de his quos tunc cito noverat in spiritu destruendos. Cæterum ipse inferius quosdam in pejus profecisse prædixit.

« Insipientia enim eorum manifesta erit omnibus : sicut et illorum fuit. » Confessi sunt se Dei digito superatos (*Exod. viii, 19*).

« Tu autem assecutus es meam doctrinam, institutionem, propositum, fidem, longanimitatem, dilectionem, patientiam. » Plus tibi crede de me, quam illis : sive idcirco tibi non timeo, quia scio te doctrinam et virtutem meam optime cognovisse.

« Persecutiones, passiones : qualia mihi facta sunt Antiochiæ, Iconii, Lystris : quales persecutiones sustinui. » Ex his potuisti cognoscere, me nihil propter homines facere, quia tanta sum passus.

« Et ex omnibus eripuit me Dominus. » Ita et te de omnibus eripiet, si sequaris.

« Et omnes qui pie volunt vivere in Christo Jesu, persecutionem patientur. » Non solum ego, sed et omnes qui non occidunt animas in adulando. Timendum ergo nobis est ne non pie vivamus, qui nihil patimur propter Deum.

PATEOL. XXX.

« Mali autem homines, et seductores, proficient in pejus, errantes, et in errorem mittentes. » Hoc de adulatoribus dicit, qui dum a stultis hominibus diliguntur, magis decepti decipiunt : sive de hæreticis accipiendum.

« Tu vero permane in his quæ didicisti. » Nolo ista te terreant vel seducant.

« Et credita sunt tibi. » A Deo per nos.

« Sciens a quo didiceris, Et quia ab infantia sacras litteras nosti. » Sive a vero apostolo, sive per legem a Deo.

« Quæ te possunt instruere ad salutem, per fidem, quæ est in Christo Jesu. » Sine fide enim Christi, jam non sufficiunt ad salutem.

« Omnis enim Scriptura divinitus inspirata, utilis B est ad docendum, ad arguendum, ad corripiendum, ad erudiendum in justitia : ut perfectius sit homo Dei ad omne opus bonum instructus. » Ideo data est legis instructio, ut ejus consilio cuncta facientes, juste justa faciamus.

CAPUT IV.

« Testificor coram Deo et Christo Jesu, qui judicaturus est vivos et mortuos, et per adventum ipsius, et regnum ejus. » Contestatur illum per universa quæ credit religio Christiana, ut verbum Dei instanter annuntiet. Qui judicaturus est vivos et mortuos : quia vivos inveniet, mortuos suscitabit.

« Prædica verbum : insta opportune, importune. » C Opportunum est, libenter audire. Importunum est, invito prædicare.

« Argue, obseca, increpa in omni patientia et doctrina. » Argue peccantes, contestare ne peccent. Increpa resistentes : sed hæc omnia cum patientia et secundum doctrinam.

« Erit enim tempus cum sanam doctrinam non sustinebunt. » Veram et perfectam : sicut Israel audire noluit prophetas.

« Sed ad sua desideria coacervabunt sibi magistros. » Tales magistros inquirent, qui ea dicunt, quæ ipsi audire desiderant, ut securi delinquant.

« Prurientes auribus. » Qui delectare desiderant, non compungere.

« Et a veritate quidem auditum avertent : ad fabulas autem convertentur. » A veritate legis, quæ vitia damnat, ad rationes humanas, quæ Deum ut pium non vindicaturum esse, concinnant.

« Tu vero vigila ; in omnibus labora. » Quæ ad utilitatem pertinent audientium.

« Opus fac evangelistæ. » Verbum tuum operibus conformetur.

« Ministerium tuum imple : sobrius esto. » Episcopatus scilicet. Non enim semper ero in corpore, ut valeam commonere.

« Ego enim jam delibor, et tempus resolutionis meæ instat. » Mortem suam, sacrificium Deo futurum dixit, ut eum ad martyrium provocet.

« Bonum certamen certavi, cursum consummavi. » Modo jam confidenter hoc dicit, in extremo vitæ limite constitutus. Comparatione autem utitur in agone certantium.

« Fidem servavi. » Fidem suscepti officii in finem usque servavi.

« In reliquo reposita est mihi corona justitiæ, quam reddet mihi Dominus in illa die justus iudex. » Qui novit me usque ad mortem pro justitia dimicasse.

« Non solum autem mihi. » Quia non personis debetur meritum, sed labori.

« Sed et his qui diligunt adventum ejus. » Qui gaudent advenisse Christum, et justitiam docuisse. Sive, qui sic agunt, ut adventum Domini libenter expectent.

« Festina ad me venire cito. Demas enim me dereliquit, diligens hoc sæculum, et abiit Thessalonicam. » Necesse erat, ut diligens sæculum non amantem sæculum relinqueret. *Omne enim animal ad sibi simile conjungitur (Eccli. xiiii, 19).*

« Crescens in Galatiam, Titus in Dalmatiam : Lucas est mecum solus. » Isti missi sunt, non deseruerunt.

« Marcum assume, et adduc tecum ; est enim mihi utilis in ministerio. Tychicum autem misi Ephesum. » Verbi Dei, vel ejuslibet necessitatis.

« Penulam quam reliqui Troade apud Carpum, veniens affer tecum, et libros, maxime autem et membranas. » Non dixit penulam meam : potuit enim conversus aliquis ad pedes ejus, inter cætera imposuisse vendendam.

« Alexander ærarius multa mala mihi ostendit :

A reddet illi Dominus secundum opera ejus. » Quoniam verbis Dei restitit, cum habebant rationem.

« Quem et tu devita. » Monet cavere latrantes.

« Valde enim restitit verbis nostris. » Si nostris restitit, quanto magis tuis !

« In prima mea defensione nemo mihi adversus, sed omnes me dereliquerunt : non illis imputetur. » Quando primum cœpi Evangelium defendere.

« Dominus autem mihi assistit, et confortavit me. » Cum dicit sibi Dominum in omnibus adversus, ne timeat cohortatur.

« Ut per me prædicatio impleatur, et audiant omnes gentes. » Non quod ego mori timerem.

« Et liberatus sum de ore leonis. » Persecutoris.

B « Liberavit me Dominus ab omni opere malo. » Ab insidiantium malignitate.

« Et salvum faciet in regnum suum cœleste. » Quomodo hic liberat, ita in regnum ducit.

« Cui gloria in sæcula sæculorum. Amen. Saluta Priscum et Aquilam, et Onesiphori domum. Erastus remansit Corinthi. » Ob hæc omnia.

« Trophimum autem reliqui infirmum Mileti. Festina ante hiemem venire. Salutant te Eubulus, et Pudens, et Linus, et Claudia, et fratres omnes. » Hæc probatur, quia non propter sanitatem carnalem tantum apostoli curabant, sed ut etiam signa monstrarent : quia hic suum discipulum non curavit.

C « Dominus Jesus Christus cum spiritu tuo. » Quia carne mortuus, spiritualiter vivis.

« Gratia vobiscum. Amen.

IN EPISTOLAM AD TITUM.

CAPUT PRIMUM.

« Paulus servus Dei. » Non peccati.

« Apostolus autem Jesu Christi. » Non omnis servus apostolus ; ideo autem Christi, quia ab ipso missus fuerat prædicare.

« Secundum fidem electorum Dei, et agnitionem veritatis : quæ secundum pietatem est in spem vitæ æternæ. » Secundum eam fidem, qua credentes electi sunt, cum cognoscerent veritatem : quæ agnitio non ex merito est, sed ex Dominica veritate.

« Quam promisit, qui non mentitur, Deus. » Si non mentitur, non exhibet aliud quam quod promisit, justis, scilicet, et injustis : quamvis hominibus durum esse videatur.

« Ante tempora sæcularia. » Ante omnia tempora apud se proposuit per Filium salvare credentes.

« Manifestavit autem temporibus suis verbum suum. » Tunc manifestavit consilium suum, quan-

do præcierat factum esse, omnem scilicet mundum a justitia diversum.

« In prædicatione, quæ credita est mihi secundum præceptum Salvatoris nostri Dei. » Quo Paulum et Barnabam segregare præcepit, ut gentibus prædicarent (*Act. xiii, 2*).

« Tito dilecto filio, secundum communem fidem ; Gratia et pax, a Deo Patre et Christo Jesu Salvatore nostro. » Secundum fidem filius, non natura.

« Hujus rei gratia reliqui te Cretæ, ut ea quæ desunt, corrigas : et constituas per civitates presbyteros, sicut et ego disposui tibi. » Quæ desunt, recte tenore corrige : et tunc demum presbyteros poteris ordinare, cum omnes in Ecclesia fuerint recti.

« Si quis sine crimine est, unius uxoris vir. » Notandum quod in sacerdote etiam aliis licita prohibentur.

« Filios habens fideles, non in accusatione la-

xuriæ, aut non subditos. » Ne non possit audenter A corripere delinquentes : sive ut experimentum ejus doctrinæ, de domus suæ disciplina noscatur.

« Oportet enim episcopum sine crimine esse. » Ipsum dicit episcopum, quem superius presbyterum nominavit.

« Sicut Dei dispensatorem. » Si ergo humanarum legum dispensatores presbyteri quærantur et justî, quales esse debent qui divina jura dispensant !

« Non superbum, non iracundum, non vinolentum, non percussorem, non turpis lucri cupidum. » Non debet discipulus Christi percutere ; qui percussus est, et non repercussit. Non turpe lucrum adulando sectari, terrenum scilicet, qui cœlestia et divina promittit.

« Sed hospitem. » Primo vitia damnavit, ut virtutes insereret, secundum consuetudinem Scripturarum.

« Benignum. » Ut hospites non cum tristitia, sed cum benevolentia suscipiat.

« Sobrium, justum, sanctum, continentem. » Incontinentiam, vel continentiam, nunquam Apostolus, nisi in causa luxuriæ, dicit : justum judicio, continentia sanctum, ne quia unius uxoris fecerat mentionem, locum incontinentiæ dedisse putatur.

« Amplectentem eum, qui secundum doctrinam est, fidelem sermonem. » Diligentem doctrinam, et semper inde loquentem : non fabulas sæculares C et vanas.

« Ut potens sit exhortari in doctrina sana, et eos qui contradicunt arguere. » Talis eligendus est, qui exhortari possit, et contradicentes arguere in doctrina sana, quæ sanat audientes, sive quæ nulla falsitate corrupta est.

« Sunt enim multi etiam inobedientes, vaniloqui et seductores. » Apostolicæ doctrinæ non obtemperantes, et ad nullum profectum loquentes.

« Maxime autem, qui de circumcissione sunt. » Qui humanas potius traditiones observant, quam divina mandata.

« Quos oportet redargui, qui universas domos subvertunt, docentes quæ non oportet, turpis lucri gratia. » Quæ jam superflua temporibus Christi, cæremonias autem Judæorum ab eis doceri dicit.

« Dixit quidam ex illis proprius ipsorum propheta. » Callimachus scilicet. Vide quales sunt, qui etiam a suis tale testimonium promerentur.

« Cretenses semper mendaces. » Amantes mentiri, noxii oratores, pariter otiosi.

« Mala bestiarum, ventres pigri. » Ideo ferias et otia libenter admittunt.

« Testimonium hoc verum est. Quam ob causam, increpa illos dure, ut sani sint in fide : non intendentes Judaicis fabulis et mandatis hominum. » Traditionibus humanis, de quibus Dominus in

Evangelio Judæis loquitur ; secundum Isaiam, Dominum non in corde, sed in labiis honorantes (Isa. xxxix, 13).

« Aversantium se a veritate. » Novi scilicet Testamenti.

« Omnia munda mundis. » Quia adhuc secundum legem immunda vocabant.

« Conquinatis autem et infidelibus. » Conquinati et infideles sunt, qui non credunt jugum legis a collo credentium Dominum abstulisse : id est, omnia quæ temporaliter fuerant instituta.

« Sed inquinata sunt eorum et mens et conscientia. » Etiam in hoc ipso.

« Constitentur se nosse Deum, factis autem negant. » Se melius Christum dicunt nosse ut lege promissum : sed factis, ejus adventum negant : cum se sine legis auxilio putant justificari non posse.

« Cum sint abominati et incredibiles, et ad omne opus bonum reprobi. » In sola confessione legis religiosiores se dicunt, cum illa non faciant, quæ quærantur.

CAPUT II.

« Tu autem loquere quæ decent sanam doctrinam. » Quæ ad vitam pertinent Christi.

« Senes, ut sobrii sint, pudici, prudentes, sani in fide, in dilectione, in patientia. » Hic senes ætate et ordine possunt intelligi, Ecclesiæ præcipere seniores, quibus omnibus formam præbere necesse est.

« Anus similiter. » Quæ ad aliarum eligebantur exemplum.

« In habitu sancto : non criminatrices. » Habitus enim non sanctus est, de quo alibi dicit : *Non tortis criminibus, et reliqua (I Tim. ii, 9)*.

« Non multo vino servientes. » Sed parvo utentes.

« Bene docentes, ut prudentiam doceant. » Docere illis permisit, sed feminas : et hoc non in Ecclesia, sed privatim.

« Adolescentulas, ut viros suos ament, filios suos diligant, prudentes, castas, sobrias. » Non alienos : sive ideo dicti, ne aliæ, quæ continentes erant, non diligenter viros suos, et verbum Dei tanquam dissidium prædicans, culparetur.

« Domus curam habentes. » Ne viros suos in aliquo contristarent.

« Benignas, subdita virtus suis : ut non blasphemetur verbum Dei. » Ne vel ipsæ blasphement, si gentiles sunt, vel alii videntes eas pejores effectas, quam fuerant ante fidem.

« Juvenes similiter hortare, ut sobrii sint. » Aufertes ab eis causam luxuriæ.

« In omnibus. » Quæ junguntur, sive non solum corpore, sed et mente.

« Teipsum præbe exemplum honorum operum. » Ne exemplo destruas verbum, et ut audenter corripias delinquentes.

In doctrina, in integritate, in gravitate. » Quo solummodo doceri potest; integritas vero nec munibus corrumpitur, nec acceptione personæ.

« Verbum sanum, irreprehensibile. » Nullius adulationis accensione langueñs.

« Ut is, qui ex adverso est, vereatur, nihil habens malum dicere de vobis. » Qui tibi potest contradicere, si quid in te tale notaverit.

« Servos dominis suis subditos esse, in omnibus placentes. » Quæ imperant justa.

« Non contradicentes. » Ne murmurationem facientes, et mercede privemini, et homines existatis ingrati.

« Non fraudantes, sed in omnibus fidem bonam ostendentes. » Sive in his quæ illis conceduntur, sive ut in opere ostendant bonum esse quod credunt.

« Ut doctrinam Salvatoris nostri Dei ornent in omnibus. » Dum eorum operibus laudantur.

« Apparuit enim gratia Dei et Salvatoris nostri omnibus hominibus. » Nullam conditionem excipit.

« Erudiens nos, ut abnegantes impietatem et sæcularia desideria. » Sæculare est omne desiderium carnale, et omnis habitatio temporalis.

« Sobrie. Perfecte, Domino dicente: *Attendite ne graventur corda vestra in crapula, et ebrietate, et curis hujus vitæ* (Luc. xxi, 34).

« Et justie et pie vivamus in hoc sæculo. » Justitia non temperatur, nisi pietas adjungatur.

« Expectantes beatam spem. » Qui ejus mandata servaverint.

« Et adventum gloriæ magni Dei et Salvatoris nostri Jesu Christi. » Spiritum dicit magnum Deum, quia ipsius expectamus adventum.

« Qui dedit semetipsum pro nobis, ut nos redimeret ab omni iniquitate, et mundaret sibi populum acceptabilem, sectatorem honorum operum. » Quia se dedit, caveamus ne beneficium ejus inane et irritum faciamus.

« Hæc loquere et exhortare. » Omnis sermo tuus in hac exhortatione consistat.

« Et argue cum omni imperio. » Acriter argue eos qui ita non vivunt.

« Nemo te contemnat. » Talem te exhibe, ne contemni possis. Vita enim auctoritatem tribuit verbo.

CAPUT III.

« Admone illos, principibus et potestatibus subditos esse, dicto obedire, ad omne opus bonum paratos esse. » Non ad aliquod malum.

« Nemiuem blasphemare. » Ne illos quidem qui merentur.

« Non litigiosos esse, sed modestos. » Ne vicem reddendo, provocent litem.

« Omnem ostendentes mansuetudinem ad omnes homines. » Non solum ad bonos, vel ad amicos.

« Eramus enim aliquando et nos insipientes, increduli, errantes, servientes desideriis et voluptati-

bus variis, in malitia et invidia agentes: odibiles, odientes invicem. » Ne desperent correptione sua, opponit exemplum se, quia et nos fuimus, inquit, tales: debemus igitur patienter eorum insipientiam tolerare.

« Cum autem benignitas, et humanitas apparuit Salvatoris nostri Dei: non ex operibus justitiæ, quæ fecimus nos, sed secundum misericordiam suam, salvos nos fecit. » Sive largitas misericordie Dei, sive secundum hominem Christus.

« Per lavacrum regenerationis et renovationis Spiritus sancti. » Quia nos Spiritus sanctus per baptismum renovavit.

« Quem effudit in nos abunde per Jesum Christum Salvatorem nostrum. » Abundantius quam in Veteri Testamento.

« Ut, justificati gratia ipsius, hæredes simus, secundum spem vitæ æternæ. » Non secundum carnalem hæreditatem vitæ temporalis.

« Fidelis sermo est. » Ne quis dubitet.

« Et de his volo te confirmare. » Confirmare scientem, non instruere ignorantem.

« Ut curent bonis operibus præesse, qui credunt Deo. » Ad bona opera decenda præesse.

« Hæc sunt bona et utilia hominibus. » Hæc, non illa quæ sequuntur.

« Stultas autem quæstiones, et genealogias, et contentiones. » Non vult nos superfluis contentio- nibus implicari, quæ, in lege, de generationibus oriuntur: sed hæc loqui semper, de quibus proficiunt audientes.

« Et pugnas legis devita: sunt enim inutiles et vanæ. » Quasi contrariæ oppositiones, quas hæretici consectantur.

« Hæreticum hominem post unam et secundam correptionem devita, sciens quia subversus est, qui ejusmodi est, et delinquit, cum sit proprio judicio condemnatus. » Nec circa ipsos nos occupari permittit, si correpti iterum non corrigantur, ne tempus inani contentione perdamus; et aliquid proprio judicio conatus nihil efficiet, quia unicuique manet libertas arbitri, et funiculis peccatorum unusquisque constringitur.

« Cum misero ad te Artemam aut Tychicum, festina ad me venire Nicopolim: ibi enim statui hiemare. Zenam legisperitum et Apollo sollicite præmitte, ut nihil illis desit. » Ut nihil perdat de fructu doctrinæ tardantes.

« Discant autem et vestri bonis operibus præesse ad usus necessarios, ut non sint infructuosi. » Idipsum repetit, quod superius dixerat: *Curent bonis operibus præesse credentes.*

« Salutant te qui mecum sunt omnes. Saluta eos qui nos amant in fide. Gratia Dei cum omnibus vobis. Amen. » Qui nos fideliter amant, sive qui fidei causa nos amant. Notandum quod excipit apostolos quos salutat.

IN EPISTOLAM AD PHILEMONEM.

CAPUT UNICUM.

« Paulus vincetus Christi Jesu, et Timotheus frater. » In carcere, vel in catenis.

« Philemoni dilecto adjutori nostro, et Apphiæ sorori charissimæ. » In Evangelio adjutrici. Apphia vero soror, vel conjux creditur.

Et Archippo commilitoni nostro. » Hic diaconus erat, de quo ad Colossenses ait : *Dicite Archippo : Vide ministerium quod accepisti, ut illud impleas (Coloss. iv, 17).*

« Et Ecclesiæ quæ in domo tua est : Gratia vobis, et pax a Deo Patre nostro, et Domino Jesu Christo. » Cum omni gratiarum actione et cum gaudio exorat.

« Gratias ago Deo meo, semper memoriam tui faciens in orationibus meis, audiens charitatem tuam et fidem. » Quæ nobis in bonis operibus innotescit.

« Quam habes in Domino Jesu et in omnes sanctos. » Qui diligit caput, necesse est eum omnia diligere membra.

« Ut communicatio fidei tuæ evidens fiat in agnitione omnis operis boni in Christo Jesu. » Omnes sanctos diligit, in tantum ut omnes boni nostrorum in Christo evidenter te fidelem esse cognoscant.

« Gaudium enim magnum habui et consolationem in charitate tua : quia viscera sanctorum requieverunt per te, frater. » Quos hospitio recipiens refecisti.

« Propter quod multam fiduciam habens in Christo Jesu, imperandi tibi. » Cum nobis causa ipsius dederit fiduciam imperandi, tamen charitate faciendi obsecrare maluimus, quam jubere.

« Quod ad rem pertinet. » Quod ad rem pertinet rei Christianæ.

« Propter charitatem magis obsecro, cum sis talis ut Paulus senex : nunc autem et vincetus Jesu Christi. » Moribus talis, qualis ille, qui in senectute etiam pro Christo vincula non recusat.

« Obsecro te pro meo filio, quem genui in vin-

culis, Onesimo, qui tibi aliquando inutilis fuit, nunc autem, et mihi et tibi utilis : quem remisi tibi. » Quando erat gentilis, vel carnalis.

« Tu autem illum, ut mea viscera, suscipe. » Velut filium nostrum charissimum.

« Quem ego voveram mecum detinere, ut pro te mihi ministraret in vinculis Evangelii. » Ex hoc cognosce qualis sit, qui mihi ita placuit, ut tua vice ministraret.

« Sine consilio autem tuo nihil volui facere. » Ita loquitur, ut eum ad ipsum remittat, sive ut magis ejus utilitas commendetur.

« Uti ne velut ex necessitate bonum tuum esset, sed voluntarium. » Notandum quod neminem voluerit necessitate boni aliquid facere, ne mercedem amittat.

« Forsitan enim ideo discessit ad horam a te, ut in æternum illum reciperes. » Forte hoc Dei providentia procuravit.

« Jam non ut servum, sed pro servo charissimum fratrem. » Jam enim non quasi ex necessitate servus, sed quasi frater voluntarius.

« Maxime mihi : quanto autem magis tibi, et in carne et in Domino ! » Cui et carnaliter, et secundum finem debet obsequium.

« Si autem aliquid nocuit tibi, aut debet, hoc mihi imputa. Ego Paulus scripsi mea manu : ego reddam, ut non dicam tibi, quod et teipsum mihi debes. Ita, frater, ego te fruor in Domino ; refice viscera mea in Christo : confidens in obedientia tua scripsi tibi : sciens quoniam et super id quod dico facies. Simul autem et para mihi hospitium. Nam spero per orationes vestras donari me vobis. » Hic ostenditur, quia prima vice sit ex Urbe dimissus.

« Salutem te Epaphras conceptivus meus in Christo Jesu, Marcus, Aristarchus, Demas et Lucas, adjutores mei. Gratia Domini nostri Jesu Christi cum spiritu vestro. Amen. » Non alicujus criminis causa, sed fidei societate.